

Közigazgatási reformok Debrecenben és Szegeden (1870–1872)

Varga Norbert

**Közigazgatási reformok
Debrecenben és Szegeden
(1870–1872)**

SZEGED UNIVERSITY PRESS
2025

CIVITAS ET SOCIETAS

Szerkesztőbizottság:

Gyenge Zoltán, Sándor Klára, Kent Cartwright, Hoczopán Szabolcs, Kiss Attila,
Laczkó Sándor, Zenón Luis-Martínez, Széll Márta, Szomora Zsolt

A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs
Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klasztere támogatta.

Lektorálta: Stipta István, az MTA doktora

© A szerző, 2025

Borítókép: "Közgyűlési jegyzőkönyv 1872. évi"

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára,
Szeged város törvényhatósági bizottságának iratai: IV. B. 1402. a.

SZEGED UNIVERSITY PRESS

Felelős kiadó: Gyenge Zoltán

Főszerkesztő: Sándor Klára

Borítóterv: Gyenge Anna Júlia

Műszaki szerkesztő: Szauter Dóra

Printed by: Innovariant Nyomdaipari Kft.

DOI: <https://doi.org/10.14232/ces.2025.1>

ISBN 978-963-688-076-7

ISBN 978-963-688-077-4 (PDF)

ISSN 3094-3280 (Nyomtatott)

Feleségemnek

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	11
I. A városok szabályozástörténete (1843–1867).....	15
II. A közigazgatás helye a dualista intézményrendszerben	27
III. A köztörvényhatósági törvény létrejötte	33
IV. Szakigazgatás vagy hatalompolitika	49
V. A törvényhatóságok	53
1. A törvényhatóság fogalma	53
2. A törvényhatóságok hatásköre	54
2.1. Az általános feladatkörök	54
2.2. A felirati jog	57
VI. A politikai viszonyok alakulása Debrecenben és Szegeden	59
1. Debrecen politikai élete	59
2. Szeged politikai élete.....	63
VII. A törvényhatóságok szervezése.....	67
1. A főispáni intézmény bevezetése	67
1.1. A debreceni főispán: Patay András	77
1.2. A szegedi főispán: Dáni Ferenc	78
1.3. A főispánok fogadtatása	80
1.4. A városok egy főispán alatti „egyesítése”	87
1.5. A főispán jogköre.....	88
1.5.1. A főispán kivételes jogköre.....	89
2. Az átszervezési munkálatok.....	89
2.1. A szervezőbizottságok megalakítása.....	90
2.2. A bizottság szervezete és feladatai	91
2.2.1. A választókerületek kialakítása	94
2.3. A városok belsőszervezetére vonatkozó tervek.....	95
2.3.1. A városi tanácsstervezet	101

2.3.1.1. A közigazgatási tanács	101
2.3.1.2. A gazdasági tanács.	104
2.4. A tisztviselők körének meghatározása	108
2.4.1. A tanítók	108
2.4.2. A kórházi főorvos.	108
2.4.3. A tisztí ügyész	109
3. A virilizmus	109
3.1. A cégek virilis joga.	112
4. A szervezőbizottság munkája	113
5. A „belügyér”-i jelentések	117
5.1. Az első belügyi leirat	118
5.2. A második belügyi leirat	124
VIII. A törvényhatóságok szervezete.	127
1. A városok közigazgatás-szervezeti megoldásai	127
1.1. A város hatósága.	127
1.2. A törvényhatósági bizottság	128
1.3. A városi tanács szervezete és hatásköre	132
1.4. A polgármester és hivatala	139
1.5. A rendőrkapitány és hivatala	142
1.6. Az árvaszék	143
1.6.1. Az árvaszék hatásköre	143
1.6.2. Az árvaszék szervezete és eljárása	145
1.6.3. A közgyám	150
1.7. A városi iroda	150
1.8. A pénztári hivatal.	151
1.9. A tisztiorvosi hivatal	153
1.10. A mérnöki hivatal	156
1.11. A számvevőség hivatal	156
1.12. Az adóhivatal	159
1.13. A gazdasági hivatal	161
1.14. Az erdészeti hivatal	161
1.15. A tanácsnokok	162
1.16. A jegyzők.	164
1.16.1. A főjegyző	164
1.16.2. Az aljegyzők	166

1.17. A tiszti ügyész.....	166
1.18. A könyvvivői tisztség	167
1.18.1. A főkönyvvivő.....	168
1.18.2. A segédkönyvvivő.....	168
1.19. A levéltárnok	169
1.20. A segéd- és kezelőszemélyzet.....	169
1.21. A szolgák és a cselédek	173
1.22. A napi és élelmezési díj.....	174
1.23. Általános rendelkezések.....	175
 IX. A törvényhatóság megalakulása.....	177
1. A törvényhatósági bizottság megalakítása	177
2. A törvényhatósági bizottság alakuló ülése	190
3. A tisztújítás	192
3.1. A debreceni polgármester: Kovács Lajos	206
3.2. A szegedi polgármester: Pálffy Ferenc	207
 Összegzés	211
Mellékletek.....	217
Debreczen sz. kir. város hatósági szervezete.....	217
Szeged szab. kir. város hatóságának szervezete	252
Szeged szabad királyi város közönsége nevében	325
Források	327
Felhasznált irodalom	331
Rövidítések jegyzéke	349
Személynévmutató.....	351

Bevezetés

A kiegyezést követő időszak egyik legfontosabb közjogi reformja a közigazgatási szervezet átalakítása volt. A 19. század második felének közigazgatási átalakulását Debrecen és Szeged intézménytörténete alapján ismertetem. A szélesebb áttekintés és a jobb megértés érdekében szükségesnek tartom bemutatni a közigazgatási reformok előzményeit, amelyek említése nélkül érthetetlenek lennének a későbbi reformok és az azokhoz kapcsolódó politikai nézetek. Kezdvé az 1848-as törvényekkel, amelyek meghatározták azt a szervezeti és jogszabályi alapot, amelyen elindulhatott a közigazgatás dualizmuskori átalakítása, röviden kitérve a neoabszolutizmus közigazgatási változásaira. Az átszervezési munkálatokból is kiderül – a jegyzőkönyvek és a napilapok tudósításai alapján, – hogy az 1848. évi törvényekre hivatkoztak a városok jogaik védelme érdekében.

Megpróbáltam az egyes reformtörekvések okait mindkét oldalról feltárni és bemutatni. Külön kiemelő a kormány és a helyi szervek közötti kapcsolat alakulása. Érzékeltetni szerettem volna, hogy ez a közigazgatási reform nemcsak politikai síkon játszódott le, hanem abban szakmai szempontok is jelentős szerepet kaptak. Igaz, nem lehet egyértelműen a mai értelemben vett szakigazgatásról beszélni, de azt mindenképp meg kell jegyezni, hogy annak nyomai már felfedezhetők.

Megvizsgáltam a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában megtalálható belügyminiszteri anyagokat (elnöki és általános iratokat) az 1869–1872-es évekre, amelyek alapján megállapítható, hogy a megyei átszervezéshez kapcsolódó források teljesebbek, míg a városok levelezéseiből és irataiból csak nagyon kevés maradt fenn. A MNL OL-ben leginkább csak utalásokat találhatunk a városokkal összefüggésben. A főispánok kinevezés kapcsán maradt fenn értékes dokumentáció.

A közigazgatás átszervezésére vonatkozó források a megyei levéltárakban (MNL CsCsVL, HBVL, BKVL) találhatók, sőt itt vannak azok a belügyminiszteri levelek, amelyek a reformokkal kapcsolatban érkeztek az egyes városokhoz. A törvény parlamenti vitájával kapcsolatos anyagokat is megvizsgáltam, amelyek szintén értékes adatokat szolgáltatnak monográfiámhoz.

Az átszervezés pontos megítéléséhez és bemutatásához elengedhetetlen volt az adott évekre vonatkozó törvényhatósági bizottsági jegyzőkönyvek, iratok feltárása és elemzése Debrecenben, Kecskeméten és Szegeden. Ezek kivonatos bemutatását, a közigazgatási reformok fogadtatását és a helyi politikai viszonyok alakulását pedig a korabeli napilapokból (Debreczen, Alföldi Hírlap, Szegedi Híradó, Kecskeméti Lapok) lehet megismerni. Sajnos kevés használható adat maradt Debrecenben a főispán, Patay András kinevezésével kapcsolatban, nem úgy, mint Szegeden. Ez adódott a két főispán eltérő fogadtatásából is.

Természetesen a primer források elemzése mellett fontos volt az eddigi kutatási eredmények tanulmányozása és felhasználása. Az 1870. évi XLII. törvénycikkel kapcsolatban a történészek és a jogászok a törvényhatóságok közül leginkább a vármegyékkel foglalkoztak (Stipta István, Sarlós Béla). A múltban a vármegyéknek mint az „alkotmány védbástyái”-nak jelentősebb szerep jutott a centralizációs folyamatok ellen irányuló törekvésekben. A MNL OL-ben található vármegyei anyag is ezt a kutatási irányt erősítette. Ezért szerettem volna a várostörténet e korszakának kevésbé kutatott részét bemutatni.

A 19. és 20. századi alkotmány és közigazgatási joggal foglalkozó szakemberek és kutatók (Magyary Zoltán, Kmety Károly, Ferdinandy Gejza, Kiss István, Nagy Ernő, Balogh Arthur stb.), monográfiáikban és tankönyveikben leginkább csak a törvény rendelkezéseinek a bemutatására szorítkoztak és csak kevesen vállalkoztak azok mélyebb elemzésére és magyarázatára.

A szabad királyi városok 1870-es közigazgatási reformjait az egyes várostörténeti monográfiák is csak érintőlegesen tárgyalják. Meg kell azért azt is emlétetnünk, hogy számos helytörténész (Ruszoly József, Zsuppán F. Tibor, Blazovich László, Irinyi Károly stb.) foglalkozott már e témával.

A helytörténeti írások mellett természetesen jogtörténészek (Kajtár István, Ruszoly József, Stipta István, Máthé Gábor, Blazovich László, Antal Tamás, Csizmadia Andor, Pétervári Máté stb.) is foglalkoztak a közigazgatási reform e mozzanataival. A monográfia témája miatt azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni a történészek, elsősorban Pölöskei Ferenc, illetve az összefoglaló munkák (Szász Zoltán, Kozári Monika, Csorba László, Miru György, Fónagy Zoltán stb.) kutatási eredményeit sem. A dualizmus kori politikai intézményekkel foglalkozó történészek (Hanák Péter, Somogyi Éva, Pölöskei Ferenc, Gerő András, Szabó Dániel, Kozári Monika, Miru György stb.) közül igen kevesen kutatták a közigazgatástörténet e jelentős korszakát. Fontosnak tartottam olyan mikrotör-

téneti megközelítéseket is alkalmazni, amelynek eredményeként megpróbáltam röviden felvázolni a két főispán és a két polgármester pályáját és életét.

Az elsődleges forrásokra támaszkodhattam a mű azon fejezeteiben, amelyek az átszervezési munkálatokat mutatják be helyi szinten, és amelyek új kutatási eredményekhez vezettek. Célom, hogy bemutassam Debrecen és Szeged közigazgatási szervezetének átalakulását, feltárjam a reformok végrehajtása során felmerülő problémákat és ezen keresztül rávilágítsak a helyi szintű közigazgatás helyzetére az igazgatási rendszer egészén belül. Ehhez elengedhetetlennek tartottam a helyi politika alakulásának részletes elemzését. E témában a korabeli sajtó feldolgozása vezetett új kutatási eredményekre, mivel a közgyűlési jegyzőkönyvek tárgyilagosságuk miatt nem sok értékelhető adatot szolgáltatottak. A pimer források elemzése és összehasonlítása volt a legfontosabb alkalmazott módszer a kutatás során.

Nem lehetett kikerülni a helyi és az országos politika összekapcsolódásának bemutatását sem, mert az erőteljesen rányomta a bélyegét a közigazgatási reformok megvalósulására. A kormányzati politika centralizációs törekvéseivel szemben érdekes megfigyelni a helyi szintű célkitűzéseket és azok későbbi realizálódását. Ehhez szükséges volt az országgyűlési anyagok szisztematikus feldolgozása a teleologikus módszer segítségével.

Az 1870. évi XLII. tc. helyi, debreceni és szegedi szervezeti megvalósulását ismertetem könyvemben. A címben szereplő két város kiválasztását az indokolta, hogy a törvény életbe léptetése kapcsán ne egyetlen egy törvényhatósági joggal felruházott város esete kerüljön előtérbe, hanem lehetőség nyíljon az összehasonlításra, és azon keresztül a probléma több szempontú megközelítésére. Az alföldi városok közül e két törvényhatóság kiválasztását az is indokolta, hogy gazdasági és politikai erejüknél fogva kiemelkedtek a korabeli törvényhatóságok közül. Érintőlegesen foglalkozom Arad, Kecskemét és Nagyvárad átszervezési munkálataival is, mert Szeged, Kecskemét és Arad, illetve Debrecen és Nagyvárad egy főispán irányítása alá került.

Ezért kérdésként merül fel, hogy hogyan alakult a kormány és a törvényhatóságok viszonya, milyen intézmények öröklődtek át a korábbi városszervezeti megoldásokból, melyek voltak a legvitatottabb kérdések a köztörvényhatósági törvény parlamenti vitája során, hogyan érvényesült a szakigazgatás a dualizmusban, a helyi politika hogyan befolyásolta a törvény gyakorlati megvalósulását és milyen szervezeti megoldások jelentek meg ennek eredményeként a két városban.

A két város összehasonlítása jól mutatja a helyi viszonyok alakulását és rávilágít a köztörvényhatósági törvény (1870. évi XLII. tc.) bevezetésének gyakorlati problémáira is. A közigazgatás reformja azt is megmutatja, hogy a kormány legfontosabb célját, a dualista államszervezet fenntartását milyen eszközökkel kívánta helyi szinten biztosítani, hogyan valósult meg a gyakorlatban az állami közigazgatás közvetítése és az új szervezeti struktúra kiépítése.

I. A városok szabályozástörténete (1843–1867)

A közigazgatás átalakítása a kiegyezés utáni legfontosabb feladatok közt szerepelt. A honatyák intézkedéseket tettek a centrális alárendeltségű állami szervezet területi és helyi kiépítésére. Előzményeiket tekintve a városoknak az 1848 előtti, valamint a dualizmus kori szervezete között jelentős különbség volt.

A városok jogait alapvetően a privilégiumleveleik határozták meg a rendi időszakban, amelyek tartalmazták a kiváltságaikat, mentességeiket és kötelezettségeiket. Az 1848 előtti városi szervezetre a következők voltak a jellemzők: a) részt vettek a törvényhozásban követeik által; b) önkormányzati joguknál fogva törvényeket és a kormányrendeleteket saját területükön csak ők hajthatták végre; c) saját belügyeiket önmaguk, saját tisztviselőik útján intézték; d) tisztviselőket választottak; e) saját területükön statútumokat alkothattak; f) hiteles pecséttel és levéltárral, valamint közigazgatási költségeik fedezésére házipénztárral rendelkeztek.

Az 1848. évi törvények előtt az országgyűlésen a megyék követei külön-külön, míg a szabad királyi városok küldöttei összesen egy szavazattal rendelkeztek. Ezen jelentős fölényük miatt nevezték a régi megyéket „az alkotmány őrei és védőbástyái”-nak, hiszen követeik jelentősen befolyásolták az ország politikáját.¹ A városok „1848 előtt nem annyira az autonóm megyék partnerei, mint inkább az uralkodó eszközei voltak.”²

Az 1848-as állapotot megelőzően a szabad királyi városok közvetlenül a Helytartótanács felügyelete alatt álltak. Jegyzőkönyveiket és költségvetésüket ide küldték meg jóváhagyás végett. A városok valódi gyámsági helyzetben voltak, el-

¹ Nagy 1907, 364. Nagy Ernő munkásságáról l. bővebben: Polner 1941, 3–14. 1870. évi XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről. (Szentelést nyert 1870. évi augusztus 1-én. Kihirdetett a képviselőházban 1870. aug. 2-án. A főrendek házában aug. 3-án) Különös tekintettel Szeged szab. kir. város rendezésére. Szeged, 1871. 4; Fónagy 2001, 75.; Sik 1968, 139–150.

² Gergely 2004, 45.

lentétben a megyékkel.³ Mindemellett érvényesült a Magyar Kamara felügyelete a gazdasági, különösen pedig a pénzügyi intézkedések tekintetében.

A városok szervezetére a következő volt jellemző. Legfontosabb testületi szerve a tanács volt. A magisztrátus végezte a közigazgatási és az igazságszolgáltatási feladatokat, sőt megválasztotta a város jelentősebb tisztviselőit, pl. a főbíró, a polgármestert és a kapitányt. A másik testületi szerve a választott közösség volt, amelynek létszáma az adott város lakosságszámához igazodott, és amely közreműködött a tisztújításokon és a gazdasági ügyek elintézésében. Véleményét ki kellett kérni a nagyobb jelentőségű pénzügyi, gazdasági kérdésekben.⁴ A két szerv közül a tanács primátusa érvényesült.

Ebben az időszakban is voltak olyan tisztségek, amelyek betöltéséhez szakmai végzettséget követeltek meg. Ilyen volt a főjegyző, a tiszti ügyész, a mérnök és az orvos. A szakigazgatás kialakulásának alapjai már ekkor megfigyelhetők.

A testületi szervek közötti hatalmi villongások, a közigazgatás szabályozásában rejlő hiányosságok eredményezték azt, hogy minél hamarabb racionalizálni kellett volna a városok szervezetét és eljárását. Ezt azonban a dikasztériális rendszer nehezítette. A szabad királyi városok reformja politikailag kockázatosnak tűnt. Sőt a városok lakosságának vezető rétege sem sürgette a reformokat. „Bizonyos mértékben joggal gondolhatták, hogy a rendi országgyűlésen a városi ügy tárgyalása ’róluk-nélkülük’ történne”.⁵ Ezt az a tény is alátámasztotta, hogy a szabad királyi városoknak csak egy szavazatuk volt a Karok és Rendek Tábláján. Újra kellett volna értelmezni a városok és a kormányzat viszonyát. Ez azt eredményezte, hogy a korábbi joggyakorlat élt tovább oly annyira, hogy a városi tanács mint legjelentősebb testületi szerv a dualizmusban is fennmaradt. Az egyes városi tisztviselők (polgármester, főjegyző) hatáskörének meghatározása alapjaiban a rendi elemekre támaszkodott.

A reformkorszakban egyre sürgetőbb problémává vált a városok reformja, amelynek következtében az 1843/44. évi országgyűlésen már törvényjavaslat formájában merült fel a kérdés rendezése. Úgy kellett szabályozni a városok szervezetét, hogy védelemben részesítsék „őket a megyék jogbitorlása ellen.”⁶ A javaslat Szentkirályi Móric nevéhez köthető, amelynek a legfontosabb rendelkezései a következők voltak. A városi statútumokat fel kellett volna terjeszteni a

3 Debrecen reformkori történetéhez: Komoróczy 1974, 187–341.

4 Ruzsoly 1984, 7. A városigazgatás reformkori történetéhez: Kajtár 1982, 105–111.

5 Kajtár 1992, 35.

6 Csizmadia 1941, 135.

Helytartótanácsához. Pontosan meghatározta a szabályrendelet fogalmát és tárgyát. Ez felügyeletet jelentett a városok tekintetében.⁷ A városlakok jelentős része rendelkezett volna polgárjoggal. A javaslat pontosan meghatározta a letelepedés feltételeit. A városban levő idegenekről is rendelkezett. Meghatározta a városi szervek hatáskörét, büntetőjogi, magánjogi és közigazgatási értelemben.⁸ A javaslat igen széles körben szabályozta a közgyűlés feladatkörét. Bizonyos feladatok ellátására bizottságokat állíthattak volna fel. Az ügyek elintézéséhez a kisgyűlés intézményét akarta meghonosítani, amelyben a tisztviselők mellett helyet kaptak volna a képviselők is. Független polgári őrséget szeretett volna felállítani. Szakítani akart a kormánybiztosok intézményével, mert a felügyeletet a Helytartótanács látta volna el.

A Főrendi Tábla nem támogatta a javaslatot a széleskörű polgárjog és a kormányfelügyelet szabályozása miatt. A polgárjog megadásához magas vagyoni cenzust szerettek volna elfogadtatni, és javasolták a főfelügyelő intézményének bevezetését. A városok nem akarták elfogadni, hogy a kormánynak befolyása legyen a városok irányítására. A szabad királyi városok törekvése az volt, hogy kiszabaduljanak a kormány gyámkodása alól, és lehetővé tegyék, „hogy magyar életet éljenek saját önkormányzatuk keretén belül.”⁹ Az önkormányzat által hozott és jóváhagyásra felterjesztendő rendelkezések körét bővíteni szerették volna, amely intézkedések a szabad királyi város autonómiájának a szűkítését jelentette volna.

A főfelügyelő jogköre hasonlított volna a dualizmus időszakában bevezetett városi főispáni hatáskörhöz, hiszen elnöke lett volna a közgyűlésnek és a tisztújító ülésnek, felelősségre vonhatta volna a hanyag tisztviselőket és utólag megvizsgálhatta volna a képviselőválasztások törvényességét.

A törvényjavaslat a sorozatos üzenetváltások eredménytelensége miatt nem került az uralkodó elé szentesítésre. A legfontosabb nézeteltérés a két tábla között a polgárjog megadása; a főfelügyelő intézményének bevezetése; a szabályrendeletek jóváhagyása és a városok hatáskörének szabályozása tekintetében

7 Csizmadia 1941, 142–145. Felügyeleti joggal voltak felruházva a királyi biztosok is, akiknek szerepük azóta vált fontossá, hogy 1733-ban a Magyar Kamarán belül megalakult a városi bizottság, amely ellenőrizte a városok gazdálkodását. A politikai ellenőrzési jog a Helytartótanácsot illette meg 1723-tól kezdve. Komoróczy 1974, 251. Hasonló véleményen van Antal Tamás is. Antal 2005, 5. A királyi biztos dualizmuskori történetéhez: Antal 2014, 255–275.

8 Csizmadia 1941, 143–146.

9 Csizmadia 1941, 153.

jelentkezett. Nemcsak a Főrendi Táblának nem tetszett ez a szabadelvű javaslat, hanem a kormánynak sem, mert a városok mindenáron szabadulni akartak a kormány felügyeletétől.¹⁰ A városok szervezetét nem sikerült véglegesen szabályozni, hiszen az országgyűlési követek csak a megoldás „küszöbéig” jutottak el.¹¹ Nem jött létre megegyezés, mert a városok szabadulni akartak a függőségi viszonyból.¹² Az országgyűlési vita jelentősége mégis nagy volt, hiszen felszínre kerültek a városszervezeti problémák, amelyek előre vetítették, hogy a szabad királyi városok helyzetét rendezni kell.

Egyet lehet érteni Kajtár István azon megállapításával, hogy „a városi önkormányzat törvényi szabályozásánál a jogi megoldásokat konkrét hatalompolitikai megfontolások” befolyásolták.¹³ Véleményem szerint ez jellemző lesz a későbbi, szabad királyi városokat érintő törvényjavaslatok országgyűlési vitájára, amely legkiéleztetebben a köztörvényhatósági törvény kapcsán jelentkezett.

A városok legfontosabb testületi szerve a szenátus és a nagytanács együttes ülése, a közgyűlés (*generalis congregatio*) volt. A szenátorok testületi ülése a *senatus* vagy a kistanács, míg a harmadik fórum a nagytanács (*communitas v. electa iurata communitas*) volt. Természetesen a városokban voltak tisztviselők, akik a végrehajtó szolgálatot teljesítették. Nem elhanyagolható, hogy ebben az időszakban még nem vált el egymástól a közigazgatás és az igazságszolgáltatás, amelynek értelmében a szabad királyi városokban törvényszék is működött.¹⁴

A Pozsonyba összehívott következő országgyűlésen (1847) szintén felvetődött a szabad királyi városok reformjának a kérdése. Már itt felmerült a virilizmus bevezetésének a gondolata, amelyet a képviselők csak 1870-ben fogadtak el. Szintén neuralgikus pont volt a kormányfelügyelet kérdésének szabályozása. Eredetileg egy sokkal részletesebb törvényjavaslatot szerettek volna elfogadni a képviselők, amely a következőket tartalmazta: a letelepedést, a szabályrendeleti jog rendezését, a városok jogkörét és beosztását, a polgárjog megadását, a képviselők

10 Debrecen kiváltképp ellenezte a zsidók polgárosítását. Komlós László debreceni követ a zsidók emancipációja ellen egy 3000 civispolgár aláírásával ellátott folyamodványt nyújtott be. Csizmadia 1941, 159–160. A főrendek mindenképpen ragaszkodtak volna a kormány erőteljes főfelügyeleti jogához. Kajtár 1990/a, 91. Lásd még: Kajtár 1991, 192.

11 Ruszoly 1984, 8. Az 1843. évi országgyűlésre küldött debreceni követek utasításairól bővebben: Gazdag et al. 1989, 84–95.

12 Szabó 1928, 9.

13 Kajtár 1992, 44.

14 Komoróczy 1974, 197–226. A szegedi reformkori polgármesterekről lásd: Vass 1985, 531. vö. Reizner 1900, 3. köt. 81.

megválasztását és szavazati jogukat, a városi rendőrség és törvényszék szabályozását, a tisztújítások végrehajtását, az országgyűlési választások lebonyolítását és végezetül a főfelügyelet rendezését. Ilyen részletes, 170 §-t magába foglaló javaslatot azonban nem lehetett megtrágyalni 1848 tavaszán, ezért megfogalmaztak egy 30 §-ból álló törvényjavaslatot, amely csak a legszükségesebb kérdéseket tartalmazta.¹⁵

A főfelügyelő helyett a főpolgármesteri tisztséget szerették volna bevezetni. A nevében megváltozott tisztviselőnek azonban többé-kevésbé ugyanolyan feladatai lettek volna, mint az 1843. évi javaslatban. Az uralkodó nevezte volna ki a főpolgármestert egy vagy több város élére, aki közvetlenül a Helytartótanács irányítása alatt állt volna. Felügyelte volna a városi közigazgatást, elnöke lett volna a közgyűlésnek és a tanácsnak, megvizsgálhatta volna a hivatalok ügyintézését és a tisztújításokon kijelölési joggal rendelkezett volna. Hatáskörének rendezése nyilvánvaló hasonlóságokat mutat az 1870. évi közigazgatási törvényben rögzített főispáni jogkörhöz. Ezért azt mondhatjuk, hogy a dualizmusban nem volt minden előzmény nélküli a városi főispáni tisztség bevezetése, amelynek megvalósításában és szabályozásában rendkívül fontos szerepe volt a kormány és a városok viszonyának.¹⁶

Az 1848-as törvények a politikai jogok gyakorlását minden honpolgárra kiterjesztették. E törvények a törvényhatóságok szervezetére és jogviszonyaira jelentős hatással voltak és azokban változásokat eredményeztek. Különösen, hogy a szabad királyi városokban az önkormányzati és helyhatósági jogokat a teljes városi lakosságra különbség nélkül kiterjesztették. Az 1843/44. évi országgyűlésen elkezdett munkálatokat csak 1848-ban tudták befejezni. Az 1848. évi XXIII. tc. nem tudott mindent átvenni a korábbi törvényjavaslatból, a városok életében számos korábbi jellemző továbbra is fennmaradt.¹⁷

A városokat a lakosság számarányához viszonyítva három csoportba osztotta, kis-, közép- és nagyvárosba.¹⁸ A tisztújítás rendezését is meghatározta és megalapította azon személyek körét, akiket meg kellett választani: a polgármestert, a

¹⁵ Csizmadia 1941, 170.

¹⁶ A kormány javaslata mellett Szentkirályi Móric készített egy másik javaslatot, amely az 1843-as tervezetet vette alapul a kormánygyámkodás mellőzésével. Kajtár 1941, 36–46.

¹⁷ Kajtár 1999/a, 196; Antal 2005; Antal 2013, 21–40; Varga 2024/b, 189–204.

¹⁸ A 12.000 lakónál kevesebbel rendelkező városok voltak a kis városok. A 12.000 és 30.000 közötti lélekszámúak a közép és a 30.000 felettiek pedig a nagy városok. Sarlós 1981, 276; Csizmadia 1941, 170; Hencz 1973, 78.

főbíró, a főkapitány, az alkapitány, a tanácsnokokat, a jegyzőt, a tiszti ügyészt, a levéltárnokot, a telekbíró, a számvevőt, a tiszti főorvost, a fősebeszt és a főmérnököt. Arról azonban nem rendelkezett, hogy a tisztviselők mandátuma milyen időtartamra szól. Nem szabályozta a tanács és a közgyűlés hatáskörét. Rendezte ugyanakkor a képviselőtestület szervezetét és tagjainak megválasztását. A keretjellegűnek tartott törvénynek nagy előnye a köztörvényhatósági törvénnyel szemben, hogy a városok szervezetét önállóan, a vármegyétől függetlenül határozta meg. Egyet lehet érteni Csizmadia Andor azon kijelentésével, hogy az 1848. évi XXIII. tc. „a városokat nem vonja egy kalap alá a vármegyékkel, mint a későbbi közigazgatási törvények, mert felismeri a városoknak és a vármegyéknek sokszor egészen más irányú hivatását.”¹⁹ A törvény egyik legfontosabb előnyeként említette Hencz Aurél is azt, hogy a vármegye és a városok státuszát nem keverte össze, ahogy azt a későbbi (pl. 1870. évi XLII. tc.) közigazgatási törvényeink tették. Az 1848. évi közigazgatási szabályok meghagyták a korábbi közigazgatási területi egységeket, érvényben maradtak a közjogi hagyományok eredményeként kialakult területbeosztás. A törvények alapjaiban kielégítően rendezték a városok, a vármegyék és a felelős kormány viszonyát.²⁰ Az új politikai helyzet kizárta az önkormányzatok korábbi, rendi típusú működését és igazodnia kellett a kormány törekvéseihez: „ennek megfelelően a politikai jellegű rendi – privilégiális autonómiák jelentős része a polgári átalakulás kohójában szervesülés nélkül, az új társadalom határán elenyészett.”²¹

A szabadságharc és forradalom idején az országgyűlés Debrecenbe helyezte át a székhelyét, ami meghatározta a helyi várospolitikát.²² A forradalmi igényeknek megfelelően különböző bizottságokat hoztak létre. Az 1848. évi XXIII. tc. legnagyobb jelentősége az volt, hogy a városok szervezetét népképviselési alapon szervezte meg. Debrecenben a régi közgyűlés a lehető leghamarabb átadta helyét az új képviselőtestületnek, amely létrehozta a törvényszéki és a közigazgatási tanácsot, elkülönítve egymástól az igazságszolgáltatást és a közigazgatást. Felállították a telekbírói hivatalt és megtartották a választásokat.²³ Hasonlóképpen

19 Csizmadia 1941, 171.

20 Hencz 1973, 78–80.

21 Mezgy 2004, 13–14.

22 A szabadságharc debreceni megszervezéséről, közigazgatási feladatairól és az országgyűlés működéséről bővebben: Szabó 1948, 609.

23 Szabó 1928, 14–33., Részletesen mutatja be Antal Tamás a tisztújítás és a képviselőválasztás menetét Debrecenben. Antal 2005, 14–22.

történt ez Szegeden is. A város vezetését a tanács és a közgyűlés látta el. Az utóbbi testületi szervet hívták képviselőtestületnek, mert a tisztviselők mellett többségből voltak a népképviselői alapján megválasztott személyek.²⁴

A parlamentáris kormányrendszer behozatala (1848. évi III. tc.) a törvényhatóságok fenntartását rendelte el. Szükségessé vált, hogy ezeket a felelős kormány intézményével összhangba hozzák, amit az országgyűlés az 1848-as törvényhozás után teljesen csak az 1870. évi XLII. törvényben valósított meg.²⁵

Az 1848. évi XXIII. tc. érvényesülése számos problémát vetett fel. E törvényi szabályozás keretjellegű volt, lehetőséget adott a partikularitás megjelenésének.²⁶ Ez a törvény „minden rendelkezésében polgári jellegű volt” Sarlós Béla szerint.²⁷ Az 1848-as helyi szerveket érintő törvényeknek az volt a jelentőségük, hogy „megvetették a polgári közigazgatás alapjait, a szabad királyi és a rendezett tanácsú városokban pedig már teljesen polgári jellegű közigazgatást vezettek be.”²⁸ Kajtár István szerint a modern városigazgatás megalapozása történt csak meg 1848-ban. Ezt azzal indokolta, hogy a polgári önkormányzat kiépítése még egy sor gyakorlati és jogi problémát vetett fel. A városok reformja nemcsak „keretjellegű” maradt, hanem befejezetlen is. Nagyon sok korábbi, rendi jellegű intézmény fennmaradt. Véleménye szerint „1848-49-ben egy kiépülőfélben lévő polgári városigazgatással számolhatunk csak, mert az alapok deklarálásával, a keretek körvonalazásával a városigazgatás tisztán polgári jogi rendje még nem szilárdulhatott meg.”²⁹ Ezt a megállapítást támasztja alá, hogy a köztörvényhatósági törvény a városok szervezetét már részletesebben szabályozta, kitöltve azokat a hiányosságokat, amelyeket 1848-ban nem rendeztek.

A forradalom nem engedte meg, hogy a honatyák részletekbe menő tartalommal töltsék meg az egyes rendelkezéseket. A törvény alig ment át a gyakorlatba, mert a szabadságharc bukásával elsöpörték az új közigazgatási vívmányokat is.³⁰

24 Ruszoly 1984, 8–11, 14, 17–8; Ruszoly 1999, 7. A városok működéséről l. bővebben: Kállay 1989. A szabadságharc szegedi történetéhez: Szántó 1985, 719–796.

25 A polgári államberendezkedés kialakulásáról l. bővebben: Gergely 1981, 50–80.

26 Gazdag 1989, 155–158.

27 Sarlós 1981, 276.

28 Sarlós 1981, 276; Csizmadia 1968, 117. Csizmadia is a polgári közigazgatás alapjainak lerakásaként értékelte a rendezést. Sarlós 1976, 78., Pétervári 2018, 233.

29 Kajtár 1992, 53. Sarlós Béla ezzel szemben az 1848. évi szabályozást már a polgári közigazgatás alapjának tekintette. vö. Kajtár 1981, 279–284. Ugyan ezen a véleményen van Kajtár István egy másik tanulmányában is. Kajtár 1990/a, 92–93.

30 Csizmadia és Karcsay 1946, 25; Meznerics és Torday 1937, 57–58. Az 1848-as törvények és a

A kormánybiztosok az önkormányzati jogok korlátozásával e törvény érvényesülését szintén akadályozták.³¹

A kormánybiztosok a központi hatalom képviselői voltak, akik meghatározott időnként a városok igazgatását felügyelték.³² Ez az intézmény a kormány és a helyi hatóságok közé épült be. Feladatait a kormány céljainak megfelelően végezte.³³ A belügyminiszter azért élt ezzel a lehetőséggel, mert a főfelügyelet kérdése nem volt megfelelően szabályozva. Sokszor egy területi hatáskörrel rendelkező biztos utóbb országos jogkört kapott (pl. gróf Batthyány Kázmér).³⁴ A kormány centralizációs törekvése mutatkozott meg a kormánybiztosi intézmény létrehozásában, amely tisztség betöltőjének a legfontosabb feladata az volt, hogy a közigazgatási rendszer hiányosságaiból eredő problémákat megoldja. Ennek érdekében széles rendelkezési jogkörrel ruházták fel.³⁵ Ezért a kormánybiztosok tevékenységét meglehetősen nagy ellenszenvvel fogadták a városok, hasonlóan a később bevezetett főispáni tisztséghez.

A szabadságharc bukását követően a városok szervezetét igen sajátos módon szabályozták, amely megfelelt a neoabszolutizmus berendezkedésének és céljainak. A Habsburg Birodalom egy centralizált és homogén közigazgatást szeretett volna megvalósítani. Windischgrätz előrenyomulásával királyi biztosok jelentek meg a városokban. Nem számolták fel a korábbi közigazgatási szerveket, de vezetésüket átszervezték. Számítottak a dinasztiahoz hű magyar előkelők támogatására. Ez a rendszer részben visszalépést jelentett az 1848. évi XXIII. tc.-ben foglaltakhoz képest, mert a választott testületek helyett kinevezésen alapuló szerveket hoztak létre. Jellemző volt erre az időszakra a nagyfokú centralizáció és a jogi túlszabályozás. A városok hatáskörét lényegesen leszűkítették a korábbihoz képest, a felettes hatóságok rendelkezési lehetőségeit pedig kibővítették.

Haynau időszakában katonai igazgatás alá került az ország, felszámolták a civil igazgatást, amelynek következtében öt katonai körzetre osztották fel az országot. Bach belügyminiszter leiratában az 1849. évi jogszabály bevezetését szorgal-

kiegyezés kapcsolatáról bővebben: Hanák 1975, 127–221.

31 Gergely 1981, 50–80. A királyi biztosok ellenőrizték a városok újjáalakítását. Szabad 1967, 185.

32 Ruszoly 1984, 11. Szegeden a következő kormánybiztosok tevékenykedtek: Török Gábor, Szentkirályi Móric, Rengyey Ferdinánd, Egressy Gábor, Beöthy Ödön, Hunkár Antal, gróf Batthyány Kázmér, Osztróvszky József., A kormánybiztosok tevékenységéről: Berzeviczy 1922, 1. köt. 136.

33 Szócs 1991, 224.

34 Kajtár 1992, 51.

35 Gergely 1981, 72.

mazta és a jelentősebb városok számára külön statútumok kiadását akarta elérni. Az 1849-ben kibocsátott ideiglenes rendelkezés a szabad királyi városokat főispáni felügyelet alá helyezte, amely a korábbi rendszerhez képest is visszalépést jelentett a városok igazgatásában. Geringer közigazgatási kerületeket hozott létre az 1850. évi körrendeletében, amelynek székhelyei Pest, Pozsony, Kassa, Sopron és Nagyvárad voltak. A magyarországi közigazgatás élén a helytartó állt. A szabad királyi városok többségét a megyefőnök kormányozták, míg az előbb felsoroltak a kerületi főispánok irányítása alatt álltak.³⁶ A kinevezett hivatalnok több megye felé közvetítette a központi igazgatás akaratát és gondoskodott annak végrehajtásáról. Hatáskörébe tartozott a városok tisztviselőinek kinevezése és elbocsátása, a fegyelmi jogkör gyakorlása, a megbízhatatlan hivatalnokok felfüggesztése, a kerület tisztviselőinek irányítása, a kormány rendelkezéseinek kihirdetése és a közigazgatási szervek ellen benyújtott panaszok elbírálása.³⁷ A kerületek megyékre tagolódtak, amelyek élén a megyefőnökök álltak. A legalacsonyabb közigazgatási egységek a járások voltak, amelynek vezetését a közigazgatási szolgabíró címet viselő járási biztosok látták el.³⁸

A neoabszolutizmus jórészt felszámolta a kiépülőben lévő polgári közigazgatás alapjait, de meg kell jegyeznünk, hogy egyes elemeit a későbbi reorganizációs városigazgatás felhasználta. Megkezdődött a szakigazgatás kiépítése a pénzügyi igazgatás megteremtésével. Az állami tisztviselőkre külön szabályok vonatkoztak. A tisztviselői kar felépítése osztrák mintára történt meg. Idegen közigazgatási hivatalnokokat hoztak be az országba, akik ismerték az új szabályokat és „birodalmi módon” tudtak gondolkodni. A cél az volt, hogy egy osztrák szellemű hivatalnoki réteget hozzanak létre, amelynek érdekében meghatározták a képzés szabályait.³⁹ A városi igazgatás egy része szakszerűbb és rendezettebb lett.⁴⁰

Geringer egy bizottságot akart létrehozni, amelynek az volt a feladata, hogy a városok helyzetét rendezze. Az így elkészült ideiglenes tervezet 1851-ben látott napvilágot (*Provisorische Instruction zur Regelung des Gemeindewesens in den kö-*

36 Kajtár 1992, 56. A közigazgatási beosztásról: Szabad 1972, 16; Gergely 2002/a, 433; Sashegyi 1965, 25, 33; Szabad 1979, 455.

37 Szita 1990, 115.

38 Sashegyi 1981, 92; Sashegyi 1965, 34; Berzeviczy 1922, 1. köt. 136–139; Szabad 1972, 17; Szabad György járási szolgabírókat említ. Szabad 1979, 456. vö. Szita 1990, 116., Pétervári 2020/b, 224–225., Pétervári 2020/c, 81–82., Pétervári 2020/d. 240–242., Pétervári 2019. 113–114; Pétervári 2021, 87–145.

39 Sashegyi 1981, 94–95.

40 Kajtár 1990/a, 93. Hasonlóan vélekedett Szita János is. Szita 1990, 121.

niglichen Freistädten und in den übrigen Gemeinden mit geregelten Magistraten in Kronlande Ungarn), amely hatályba is lépett. Bevezetésre került a virilizmus, amellyel a vagyonosok érdekeit szerették volna érvényre juttatni. Ez a változtatás a polgári közigazgatási berendezkedésben is megmaradt és fontos tényezővé vált a közgyűlés megalakításában.⁴¹

A városokat két csoportba osztották. Az elsőbe tartozott a már említett kerületek öt székvárosa, míg a másodikba a többi város. A székvárosokat kivették a járási és a megyei hatóságok felügyelete alól és közvetlenül a kerületi főispán irányítása alá rendelték. A városok élére polgármestereket neveztek ki.⁴²

Már az Októberi Diplomával megindult a magyar önkormányzatok „felélesztése”.⁴³ Ennek alapját az 1848-as szabályozás képezte, de a kiegyezés létrejöttének elhúzódása miatt nem mehetett végbe a városok reformja olyan gyorsan, mint ahogy azt a közigazgatás rendszere igényelte volna.

A Schmerling-provizórium idején ismét kinevezett testületeket hoztak létre és a városokat a Helytartótanács felügyelete alá helyezték.⁴⁴ 1861. november 5-én életbe lépett az ideiglenes rendszabályozás, amely lényegében visszaállította az 1850-es évek közigazgatási rendszerét. Az 1848. évi törvények jelentőségét mutatja az is, hogy 1861. után visszaállították a magyar alkotmányosságot, amely magába foglalta a ’48-as modernizációt is.⁴⁵ Ezt követően indult meg az a politikai egyezkedés, amelynek eredményeként létrejött a kiegyezés közjogi konstrukciója.⁴⁶

Debrecen városát az önkényuralom megfosztotta önkormányzati jogainak nagy részétől és kormánybiztosokat rendelt ki. A cívisvárost a nagyváradi kerületbe sorolták be, majd pedig maga is központtá vált. A város testületi szervei megszűntek a tanács kivételével. A város főispáni irányítás alá került. Átszervezték a városi igazgátszolgáltatást és a pénzügyi igazgatást.⁴⁷ Szegedet szintén a

41 Sashegyi 1981, 84. A nyers virilizmus bevezetéséről és annak jelentőségéről beszélt Hencz Aurél is. Hencz 1973, 86. Ez a szabályozás valamennyi városra kiterjedt. Kajtár 1990/a, 93.

42 Hencz 1973, 86–87., Pétervári 2021, 39–47.

43 A városi igazgatás bemutatását találhatjuk az Októberi Diploma időszakában: Kajtár 1980, 169–181; Pap 2003, 58–63.

44 Kajtár 1992, 59–61. A vármegyék átalakításáról ebben az időszakban l. még: Stipta 1995/b 70–113. A Schmerling-provizóriumról: Kajtár 1990/a, 94; Deák 2022, 87–94; Deák 2009, 40–45.

45 Kajtár 1999/a, 194., Antal 2000, 139–174.

46 Galántai 1981, 144. Az 1860-as évek politikai mozgalmairól, az önkormányzat feltámasztásáról l. még: Kajtár 1996–1997, 148–151., Rigó 2017, 196–197; Pap 2001, 297–313; Gerő, 2014. 31–48.

47 Ifj. Barta 1997, 11–39. Ezt erősítette meg Ruszoly József is, aki szerint Debrecen azért lett olyan státusszal felruházva, mint a kerületi székvárosok, mert sajátos kereskedelmi, népességi és területi viszonyai ezt indokolták. Ruszoly 1991/d, 21.

nagyvárad kerületbe sorolták, amely a főbiztos felügyelete alatt állt. A szegediek egy része szintén szeretne volna, hogy a város Debrecenhez hasonló kiváltságot kapjon, amely azonban nem teljesült. Szeged igazgatásának korszerűsítését Gartner Antal (helytartósági fogalmazó) dolgozta ki, amelynek következtében kialakultak a tanács szervezeti egységei.⁴⁸ 1861 után szintén a közgyűlés és a tanács látta el a legfontosabb feladatokat. Megszűnt a népképviselői közgyűlés és a tanács tagok kinevezés révén nyerték el a megbízásukat.⁴⁹ Néhány szabad királyi város (Szeged, Debrecen) szervezeti szabályzatot (házszabályt) készített, amelyek rendelkezéseit az 1872-es szervezési munkálatoknál is figyelembe vették.⁵⁰ Ez volt az az időszak, amikor a városok megpróbálták szembeszállni az abszolutista alapú irányítással.

A jogalkotás mindig tekintettel volt a fennálló politikai helyzetre. Ezen hatalmi viszonyok szoros összefüggésben álltak az 1867-es kiegyezéssel. A városokban is megfigyelhető bizonyos hatalmi, politikai jogosítványok érvényesülése.

Az új közigazgatási törvény megalkotását az 1848. évi XXIII. tc. keretjellege és a kiegyezés államberendezkedése egyre sürgette. A törvényi szabályozást úgy kellett kialakítani, hogy a városok jogosítványait ne tudják felhasználni a kormány ellen. Ezen követelmény realizálódott az 1870. évi XLII. tc. révén, amely az önkormányzati jogok csorbitását jelentette. Alkotmányvédő szerepüket a városok azonban erősítették.⁵¹ Sőt, mivel „működésüket és jogaikat a vármegyékkel együtt szabályozták, ugyanolyan politikai és alkotmányvédő jogokhoz jutottak, mint a megyék.”⁵²

Az 1870. évi törvényt megelőzően megfigyelhető néhány olyan jogintézmény, amely hatással volt a dualizmus közigazgatásának alakulására. Nem lehetett figyelmen kívül hagyni a korábbi közigazgatási rendszert, sőt az 1848. évi törvényekben rögzített szabályok jelentették azt a kiindulási alapot, amelyen elindulhatott a közigazgatás megreformálása, a köztörvényhatósági törvény elfogadása.

48 Ruzsoly 1991/d, 21.

49 Ruzsoly 1991/e, 30–34.

50 Kajtár 1992, 62–66. vö. Antal 2005, 59.

51 Kajtár 1992, 68; Korbuly 1877, 384–387. Az 1848. évi XXIII. tc.-ről l. bővebben: Antal 2005; Antal 1999. 61–94. Az 1848-as városi reformokról, a választójogról l. bővebben: Beksics 1882, 156–157.

52 Kozári 2005, 213; Pétervári 2021. 47–51.

II. A közigazgatás helye a dualista intézményrendszerben

A dualizmus államberendezkedésének megértéséhez elengedhetetlen, hogy megvizsgáljuk és elemezzük azt a politikai helyzetet, amelyben a közigazgatási reform megvalósult. Pontosán látni kell, hogy hogyan alakult az uralkodó és a kormány, a törvényhatóságok és a kormány viszonya a parlamentáris rendszerben. Az önkormányzati rendszer korszerűsítése elengedhetetlen volt, de úgy, hogy be kellett illeszteni a dualizmus rendszerébe.⁵³ Megteremtődtek azok az alapok, amelyen elindulhatott a polgári közigazgatás kiépítése, amely magával vonta a közigazgatás „funkcióváltását”. A végrehajtó hatalom alárendelt helyzetbe került a törvényhozáshoz képest. Egyfajta jogfolytonosság jelent meg abban, hogy a kiegyezés a tradicionális jog folytatását sejtette, ami alatt az 1848-as szabályokat kell érteni. A változások azonban nem csak ezt eredményezték, mert a polgári kormányzat beékelődött a törvényhatósági önkormányzatokba.⁵⁴

Az országgyűlés 1867 márciusában elfogadott egy határozatot, amely alapján a kormány felhatalmazást kapott többek között a szabad királyi városok átszervezésére. A megyékben Deák Ferenc és a kormány szabályozni akarta a főispáni kijelölési jogot, hogy biztosítsa a középfokú közigazgatás zavartalan működését. A városokban össze kellett hívni az 1861-es képviselőtestületet azzal a feladattal, hogy tegyék meg a választásokhoz szükséges intézkedéseket az 1848. évi XXI-II. tc. értelmében. Erre azért volt szükség, hogy ne az abszolutizmus alatt megalkított városi vezetőség hajtsa végre a választásokat, ahol a kormány befolyása lényegében nem érvényesült. A magas vagyoni cenzus miatt csak a gazdagabb réteg gyakorolhatott befolyást a városi képviselőtestület megválasztására. Pont az a társadalmi csoport, amelynek érdekei a kiegyezéssel egybeestek.⁵⁵

⁵³ Kajtár 2003, 207.

⁵⁴ Mezey 2004, 14–16; Varga 2009, 227–250.

⁵⁵ Sarlós 1976, 15–19.

A kormány a polgári elveknek megfelelően felépülő központi és helyi szervek révén csakhamar összeütközésbe került a megyék azon részével, akik továbbra is érvényesíteni akarták régi jogait. Ezért rendezni kellett ezt a közjogi problémát. Gróf Andrassy Gyula 1867. április 10-én kiadott rendeletében felhívta a figyelmet az önkormányzatok és a kormány érdekeinek együttes érvényesítésére. A kormány tevékenységében változatlanul centralisztikus elveket vallott. Jellemző volt ez a tendencia a városokra nézve is.

A kormány által „intézhény”-nek nevezett rendeletében a törvényhatóságok és a kormány viszonyáról, az önkormányzattal járó felelősségről rendelkezett, amely fontos alapelveket tartalmazott. Az önkormányzati jog garantálását tartotta a legfontosabbnak az alkotmányos keretek között. A köztörvényhatóságok mellett a felelős kormány rendelkezési jogát is biztosítani akarták.

A kormány által gyakorolt közigazgatást is „önkormányzatnak” tekintette a rendelet, ami csak akkor valósult volna meg, ha a kormányt az országgyűlés választotta volna és csak neki tartozott volna felelősséggel. A kormány azonban 1867-től inkább a királytól függött, mint az országgyűléstől. A rendeletben rögzített „országos önkormányzati elvet” az előszentesítési jog tovább szűkítette, mert a kormány csak is a király által előzetesen jóváhagyott törvényjavaslatokat terjeszthette be az országgyűlés elé. A kormány jogainak a megszorítását tartalmazta a rendelkezés, amely többek között kimondta, hogy az országgyűlés elé beterjesztendő törvényjavaslatokat az uralkodónak előzetesen jóvá kell hagynia, előszentesítenie kellett a 64/1867. számú miniszterelnöki rendelet alapján.⁵⁶ Ezzel korlátozásra került az országgyűlés és a kormány jogköre, hiszen a dualista közjogi rendszer csak úgy működhetett zavartalanul, ha meg volt az egyetértés az uralkodó és az előbb említett testületi szervek között. Ennek az egyetértésnek a kormány és a törvényhatóságok viszonyában is meg kellett valósulni. Ezért nem lehetett azokat a jogokat fenntartani, amelyekkel korábban a vármegyék és a szabad királyi városok rendelkeztek. A kormány csak akkor tudott hatékonyan működni, ha a közigazgatási szervekhez képest saját mozgásterét megfelelőképpen ki tudta bővíteni.⁵⁷ Az 1870. évi közigazgatási törvényben az önkormányzati hatáskör korlátozásának alapvető indoka az volt, hogy a törvényhozás az önkormányzatoknak nem adhatott szélesebb jogkört, mint amilyen a kiegyezési konstrukcióban az országunk rendelkezett. Nem csak a központi és a középszín-

⁵⁶ Iványi 1960, 22–23, 28, 531–532; Antal 2022, 11; Sente 2011, 245; Dobszay 2023/a, 201–202.

⁵⁷ Cieger 1999, 79–101.

tű végrehajtó hatalom hatáskörének az összeegyeztetésre kellett ügyelni, hanem tekintettel kellett lenni a kiegyezéssel létrehozott közjogi keretrendszerre is.

A kormány a határozatban ki akarta elégíteni a municipalistákat és a centralistákat egyaránt. A municipalistáknak ígéretet tett a törvényhatóságok helyreállítására, az önkormányzatok jogainak tiszteletben tartására. A centralistáknak kedvezett azzal, hogy kimondta a törvényhatóságoknak be kell illeszkedniük az „országos önkormányzatba” a felelős kormány rendelkezési jogának érvényesítése mellett. Összhangba kellett hozni a kormányzat és a helyi autonómia működését. A kormány kilátásba helyezte, hogy a törvényhatóságok jogait tiszteletben fogja tartani, de ugyanakkor elvárta, hogy az önkormányzatok „tevékenységükkel a kormány erejét és tekintélyét növeljék.”⁵⁸ Megfigyelhető, hogy ebből a vitából a centralisták kerültek ki győztesen, hiszen a kormány egyre több rendelkezési lehetőséget szerzett magának, hogy törekvéseit érvényesíteni tudja.

Ezért helyesen állapítja meg Sarlós Béla, hogy a minisztertanácsnak és a minisztériumoknak nincs közigazgatási, végrehajtási tekintetben önkormányzati joguk. Nem lehetett egy teljes, a törvényhatóságok tekintetében átfogó önkormányzati jog létrehozását elvárni, hanem egy olyan szervezeti és hatásköri szabályozást kellett kialakítani, amely összhangban volt a kormány korlátozottságával és rendelkezési jogával. A municipiális elvek hangoztatása mellett a fentebb elmondottakból kiderül, hogy a rendelet mégis inkább centralista irányú változtatásokat preferált. Ez burkoltan azt jelentette, hogy a kormányfelügyeletet a törvényhatósági autonómia valamennyi területére ki fogják terjeszteni. Ehhez társult a kormány rendelkezési jogának rögzítése. Sarlós Béla végkövetkeztetése is helytálló, hiszen ha az „Andrássy-kormány valóban önkormányzati jellegű közigazgatást kívánt volna megvalósítani, helyesebben, ha erre a kiegyezés politikai jellege egyáltalán módot és lehetőséget adott volna, akkor már átmenetileg is, s annak analógiájára kezdi meg a megyék szervezését és a kormány felügyeleti jogának körülhatárolását.”⁵⁹ Ezt azonban nem tehetette meg a kormány a kiegyezés politikai és közjogi konstrukciója miatt.

Ez a probléma alapvetően a dualista rendszer miatt alakult ki. A vármegyékben igen heves ellenállás bontakozott ki az önkormányzati autonómia megőrzése érdekében, amely az ún. „hevesi-ügyben” jelentkezett a legélesebben. „Azért oly

⁵⁸ Hencz 1973, 96.

⁵⁹ Sarlós 1976, 22. A kormány és a helyi szervek viszonyának rendezéséről, az „Intézkedés” rendelkezéseiről Cieger András is kifejtette véleményét tanulmányában. Szerinte a kormány rendelkezési és felügyeleti jogát minden törvényhatóságnak el kellett ismerni. Cieger 1999, 101.

jelentős a hevesi ellenzéki erők kiegyezésellenes fellépése, mert ráirányította a figyelmet a vitás kérdések megoldásának követelésére, a polgári államberendezkedés megkövetelte irányvételre”.⁶⁰ A kormány megpróbálta a törvényhatóságok hatáskörét úgy szabályozni, hogy ne alakulhasson ki ellentét közöttük és jogaikat ne tudják felhasználni a központi törekvésekkel szemben. A felelős kormány és az önkormányzati autonómia rendszerét egyeztetették össze. A „kiegyezésben realizált hatalmi kompromisszumot helyi szintre is le akarták képezni, s azt, hogy a kormány a törvényhatóságok feletti felügyeleti jogának nem a törvényességi kontroll erősítésével, hanem a közvetlen befolyás biztosításával kívánt érvényt szerezni.”⁶¹ A kormány pozícióját szerették volna biztosítani. A „reformok ügye nem volt elválasztható a kiegyezéstől és az abban megjelenő hatalmi kérdésektől. Az uralkodó széles jogköre és politikai befolyása révén tért nyerő birodalmi érdekek, illetve nemzetállami törekvések is ezt a folyamatot erősítették.”⁶² A „hevesi-ügy” kapcsán felmerült alkotmányossági problémák jelentős mértékben befolyásolták a törvényben rögzített jogok megfogalmazását. A kormánynak nem volt más választása, mint hogy e törekvéseinek mindenáron érvényt szerezzen, mert ellenkező esetben a dualista rendszer alapjaiban került volna veszélybe.⁶³

Nem csak megalkotni volt nehéz ilyen esetben a törvényeket, hanem azokat betartani is. Ezért a kormány több alkalommal bocsátott ki rendeleteket és szólította fel a helyi szerveket a törvények végrehajtására.⁶⁴ Az autokratikus jogelv gyakorlatának jelentőségét emeli ki Péter László is. A liberális politika jelentős részeként határozza meg, hogy a jogállam kiépítésével a törvényhozás mennyiben tudja kizárni az autokratikus jogelvből származó hátrányokat. Az ellenzéki politikusok sok esetben tagadták e jogelvet. A kormány azonban a felügyeleti jogra és a szokásjogra hivatkozva mindvégig védte. Mivel pontos, részletekbe

60 Sebestény 1973, 1175. Az esethez: Míru 1999/b, 543.

61 Míru 1999/a, 187.

62 Míru 1999/b, 560.

63 Sarlós 1976, 20–22; Stipta 1995/b, 131. A dualista rendszer kialakulásának történetéhez: Somogyi 1981, 159–215. A „hevesi-ügy” kapcsán felmerül alkotmányossági probléma jelentőségét emeli ki Cieger András is. Cieger 1999, 102. Sarlós Béla is a megyei ellenállás fontosságát hangsúlyozta tanulmányában. A „hevesi-ügyet” Kossuth Lajosnak a váci választókhoz írt levele váltotta ki, amelyhez szorosan kapcsolódott Böszörményi László ellen indított sajtóper is. Sarlós 1968, 977. A megyei tiltakozások következtében a kormány felfüggesztette az önkormányzatot. Gergely 2004, 50; Míru 2016, 1261; Dobszay 2023/b, 39.

64 Cieger 1999, 82.

menő törvényeket nem alkottak, a kormány diszkrecionális joga egyre bővült.⁶⁵ A törvényhatósági határozatok egy részét a kormánynak jóvá kellett hagynia, ami által szintén be tudott avatkozni a törvényhatóságok életébe. Sarlós Béla nagyon helyesen von párhuzamot a kormány határozatának és a törvényhatóságok döntéseinek jóváhagyása között. A „kormány jóváhagyása olyan törvényhatósági ügyekre terjedt ki, amelyekben országos szinten a kormány határozata is királyi jóváhagyásra szorult.”⁶⁶

A törvényhatóságok szabályozásának első igazi mozzanata az volt, hogy a közigazgatást és az igazságszolgáltatást elválasztották egymástól.⁶⁷ A polgári alkotmányosság követelte meg azt, hogy a közigazgatást és törvénykezést elszeparálják egymástól. A korabeli ellenzék ebben is csak az önkormányzatok hatáskörének csorbitását látták.⁶⁸

A kormány nem tekintette ezeket az intézkedéseket központosításnak, az önkormányzati jog megnyirbálásának. Ez a dualizmus kormányzati rendszerének volt a következménye. Gergely Jenő szerint ez azonban a közigazgatás korszerűsítését szolgálta a kormány centralizációja mellett.⁶⁹ Fenn kellett tartani a dualizmus államberendezkedését, amelyhez a helyi viszonyokat hozzá kellett idomítani. A helyi szervek csak úgy működhettek, ha összhangban voltak a dualizmus egész rendszerével. A törvény hatalmi túlsúlyt biztosított a kormánynak és a főispánnak. Ezáltal próbálta garantálni, hogy a törvényhatóságok ne kerüljenek szembe a kormány céljaival. A rendszer azonban csak úgy tudott hatékonyan funkcionálni, ha a két szint együtt dolgozott egymással.

Megszervezésre kerültek olyan közigazgatási feladatokat ellátó királyi hivatalok is, amelyek tovább csökkentették a törvényhatóságok hatáskörét. Ezeket a korábban önkormányzati feladatokat független szervekre bízták. Ilyen volt pl. az adófelügyelet, a postaigazgatás, az „államépítészeti,” a csendőrség és a főváros-

65 Péter 1998/a, 167–171. Péter László szerint az uralkodó megőrizte kiemelkedő szerepét a kiegyezést követően. A korona és az ország alkotmányos egyensúlya jött létre. A király felségjogainak egy részét megosztotta a parlamenttel, és a végrehajtó hatalmat a felelős minisztérium útján gyakorolta. A kiegyezés elismerte az uralkodó autokratikus jogait olyan mértékben, amely nélkülözhetetlen a hatalmi egyensúly fenntartása érdekében. Péter 1998/b, 252–262.

66 Sarlós 1976, 39.

67 1869. évi IV. tc. 1. §. A bírói hatalom gyakorlásáról. Ennek jelentőségét hangsúlyozta Ruzsoly József is. Ruzsoly 2002/a, 68.

68 Hencz 1973, 101.

69 Gergely 2002/b, 449–450. Báró Eötvös József is a kormányhatalom központosítási törekvéseit emelte ki Eötvös 1902 147.

ban a rendőrség is.⁷⁰ E feladatok ellátására létrehozott hivatalok nem tartoztak a törvényhatóságok irányítása alá, hanem közvetlenül valamelyik szakminisztertől kapták az utasításokat, amelyek a kormány akaratát közvetítették. A központi hatalom ilyen formában szintén beleszólt a helyi közigazgatási viszonyok alakulásába. Ez a rendszer is több fokozatban működött egészen a helyi szervekig, amelyek irányítása nem tartozott a területi önkormányzatok hatáskörébe. A dualizmusban megindult egy dekoncentrációs folyamat, amelyet összhangba kellett hozni az önkormányzati igazgatással.⁷¹

Hatalompolitikai okok is szerepet játszottak a szabályozás alakulásában, mert a kormánynak az volt a célja, hogy politikáját támogató törvényhatóságokat hozzon létre. A hatékony működést a törvényben rögzített intézményekkel próbálta biztosítani.⁷² Olyan törvényhatóságokat hoztak létre, amelyeknek meg volt a joguk, hogy az alkotmány védelme érdekében fellépessenek, de ugyanakkor jogosítványaikat és hatáskörüket leszűkítették.⁷³

70 Ezekre vonatkozó jogszabályok: 1876. évi XV. tc., 1881. évi XXI. tc., 1881. évi III. tc., 1182/1867. FIK. sz. Csizmadia 1968, 118. A témával kapcsolatban: Ereky 1942, 65; Fónagy 2001, 76; Pétervári 2020/a, 197–211.

71 Mezey 2004, 19–20.

72 Kajtár 1990/a, 95.

73 Kajtár 2004, 27.

III. A köztörvényhatósági törvény létrejötté

A Deák-párti kormánynak az volt a legfontosabb feladata, hogy megóvja a dualizmus rendszerét, és beleillessze a köztörvényhatósági törvénybe a 1867/64. sz. bizalmas minisztertanácsi határozatban foglaltakat, amelyet az 1870. évi XLII. törvény rendelkezései által valósítottak meg a képviselők.⁷⁴ „A közigazgatásra most már elsősorban nem az a feladat várt, hogy a tőle telhető módon, az első törvényhatósági törvényben biztosított jogi lehetőségekkel megvédje a dualista Magyarország viszonylagos önállóságát, függetlenségét és parlamentáris rendszerét, hanem az, hogy mint középfokú közigazgatási hatóság vezesse a törvényhatóságok mindennapi életét és munkáját, s felügyeletet gyakoroljon az alá tartozó rendezett tanácsú városok és községek fölött.”⁷⁵

A városi igazgatás ilyen formában történő átszervezésével az önkormányzati jogokat csökkentették. „A kormányzat igyekezett a városi jogot azoknak a településeknek fenntartani – s ezt méltányolni lehetett, – amelyek népességük száma, gazdasági szerepük, az urbanizációs mutatók alapján valóban városoknak voltak tekinthetők.”⁷⁶ A törvényhozás megszüntette a szabad királyi városi elnevezést, és törvényhatósági jogú városi kategóriát hozott létre.⁷⁷

Rajner Pált nagymértékben elmarasztalták azért, „miszerint az ő minisztersege szomorúan emlékezetes lesz Magyarország alkotmányos életének történetében.”⁷⁸ Mellette szólt azonban, hogy hangsúlyozta a központosítás kikerülését. Tóth Vilmos pedig mindenáron keresztül akarta vinni a törvényhatóságok létrehozását. „Magukat a törvényhatóságokat is munkára szólítja, hogy neki nyújtsa-

74 Sarlós 1981, 294; Sarlós 1976, 39, 41.

75 Sarlós 1981, 294.

76 Hársfalvi 1982, 133.

77 Ennek az lett a következménye, hogy 50 szabad királyi várost a rendezett tanácsú városok sorába süllyesztett és hetet pedig községgé redukált. Hársfalvi 1982, 133–134.

78 Db., 1871. február 16., 34. sz. A belügyminiszter programja. Tóth Vilmos belügyér körlevele.

nak segédkezet; hogy így még most az 1848-ik évi törvényeken alapuló képviselői rendszer gyökereit kiirtani siessenek!”⁷⁹

Ez a törvény volt az első olyan jogszabály, amely átfogóan szabályozta a közigazgatás rendszerét, amely kisebb módosításokkal a dualizmus egész rendszerében meghatározó maradt.⁸⁰ Olyannyira, hogy a főváros rendezésének az alapjait is ebben a törvényben határozták el és döntöttek annak különszabályozásáról.

A „kis kiegyezés” megvalósítására a képviselőház 1866. május 7-i ülésén egy 108 tagú bizottságot hozott létre. A testületben sok kiváló magyar politikus kapott helyet, köztük Csengery Antal, Lónyay Menyhért, Nyári Pál, gróf Szapáry Gyula, Mocsáry Lajos, Tóth Vilmos, Horváth Boldizsár és Tisza Kálmán.

Az 1869. március 7-én tartott ülésen a „köztörvényhatóságok visszaállításáról” szóló belügyminiszteri javaslat került napirendre. Az 1848. évi XVI. tc. nem adott lehetőséget a megyei bizottmányok újraválasztására, a tagok időközbeni pótlására. Az 1848. évi XVII. tc. kizárta az általános tisztújítás lehetőségét. Így a minisztérium javaslata alapján azt akarták, hogy az 1861-ben alakított bizottmányok tagjait összehívhassák, és ezekre ruházhassák azon feladatokat, amelyeket az 1848. évi XVI. tc. a bizottmány hatáskörébe utalt.⁸¹ Továbbá indítványozták, hogy az 1861-es bizottmányok főispáni kijelölés mellett teljes tisztújítást tartsanak. A képviselőház elfogadta a tervet Deák Ferenc érve hatására.⁸² Hasonló volt a helyzet a városokat illetően is.

A minisztertanács áprilisban tárgyalta a törvényhatóságok szabályozásáról szóló tervezetet.⁸³ Az 1869. április 20-án összehívott új országgyűlésen a trónbeszédben kiemelt programként szerepelt a megyei és a városi igazgatás átalakítása. Rajner Pál belügyminiszter, Tóth Vilmos államtitkár és Nehrebeczky Sándor által megalkotott törvényjavaslat előkészítésénél az idő rövidsége miatt a közvélemény megnyilvánulására nem kerülhetett sor.

1870. április 28-án terjesztették be a javaslatot a képviselőházhoz.⁸⁴ Az indoklás csak néhány nappal később, május 16-án került a képviselők kezébe.⁸⁵ A gyors és pontos közigazgatás megteremtése volt a cél. Az indoklásban kiemelt helyen

79 Db., 1871. február 16., 34. sz.

80 Ruzsoly 1991/c, 639; Varga 2002, 64–68; Némethy 1938, 287–288; Erdődy 2025, 228.

81 Stipta 2024, 181–188; Pap 2003, 44–45; Varga és Szabó 2020, 998.

82 Stipta 1995/b, 125–173.

83 MNL OL MtJ K27. 1780. április 11. 28. ülés, április 12. 29. ülés és április 13. 30. ülés.

84 KN. VIII. köt. 220–268; Csizmadia 1976, 119.

85 Csizmadia 1941, 172.

szerepelt, hogy a törvényhatósági önkormányzatot és a felelős parlamenti rendszert összhangba hozzák, mert nem lehet felelősséget vállalni egy olyan politikai rendszerben, ahol a városok nem kötelesek végrehajtani a kormányrendeleteket. Erre a megoldást a bizottság szervezetének pontos meghatározása, az adminisztráció átszervezése, a felirati jog szabályozása, a tisztviselők felelősségének meghatározása és a főispán ellenőrzési jogának rögzítése jelentette. A törvényhatósági bizottság összetételét is megindokolták. A közgyűlés számának maximumát és minimumát azért kellett meghatározni, mert az nem csak választó, hanem tanácskozó testület is volt. A virilizmus bevezetését azzal indokolta, hogy a városi költségekhez a legtöbb adófizető polgárok járulnak hozzá a legnagyobb mértékben, amelynek értelmében nem lehet őket kihagyni a helyi politikából.

Az indoklás a jó közigazgatás biztosítékeként emelte ki a főispán és a polgármester hatáskörének pontos meghatározását. A rendszer garanciális rendelkezését a felirati jog rögzítése jelentette, amelynek következtében nem tartották szükségesnek, hogy egyéb óvintézkedéseket (pl. bírság, király- vagy kormánybiztos, a bizottság feloszlata) építsenek be a törvényjavaslat szövegébe. A legfontosabb megoldandó feladatnak az önkormányzat határainak rendezését, a vitatkozás szabályozását és az egyén védelmének biztosítását tekintették.

Az önkormányzatok belügyeikben önállóan intézkedhettek, de bizonyos határozatokat csak miniszteri jóváhagyás után hajthattak végre. A kormány „mérseklő” befolyását elengedhetetlennek tartotta. A törvényhatósági bizottságban nem lehetett megvitatni az országgyűlésnek és tagjainak törvényhozó eljárását, amelyet az indoklás a parlament tekintélyének fenntartása végett tartott szükségesnek.

Az indoklás külön kitért arra, hogy miért nem szükséges a városok és a vármegyék külön szabályozása. Nem kell a városok szervezetét szabatosan meghatározni, mert a törvényhatósági jogú városoknak megadja a lehetőséget, hogy a törvény keretei között, szabadon határozhassák meg szervezetüket.

Mivel a szabad királyi városok egy részét a vármegyékkel azonos jogállással ruházta fel a törvény, ezért a városi törvényhatóságok élére is főispánt rendelték. A takarékossgal indokolták, hogy több város egy főispán irányítása alá kerüljön.⁸⁶ Az indoklásból jól látszik, hogy melyek voltak azok a legfontosabb problémák, amelyek igen heves összeütközéseket váltottak ki a parlamenti vita során.

86 KI. V. köt. 188–200. irományszám: 485.

A központi bizottság jelentéséből kitűnt, hogy a legfontosabb célkitűzés az volt, hogy a kormányzatot felelőssé tegyék. Lehetetlenné tette volna a kormányzat és a parlamentáris rendszer működését az, ha a törvényhatóságok korlátlanul megtagadhatták volna a rendeletek végrehajtását. A „törvényjavaslat szerencsésen megközelítette azon középutat, mely a merev központosítás és a mindent magára hagyás közt fekszik, és hogy sikerült e nehéz kérdést akként oldani meg, miszerint az állam érdekeinek veszélyeztetése nélkül a törvényhatóságok számára elég tér marad arra, hogy azt készségesen betöltve helyi érdekeiket megóvhassák, közérdekeik iránt nézeteiket pedig érvényesíthessék.”⁸⁷

A képviselők egy része határozati javaslatot terjesztett be a köztörvényhatóságok rendezése tárgyában, amelyben kiemelték, hogy a javaslat nem felel meg az 1848-as törvények szellemiségének és az önkormányzatiságnak. Ennek okait is felsorolták: a törvényhatóság meghatározása helytelen, mert bizonyos csekély anyagi fedezettel rendelkező és alacsony népességszámú városokat is a törvényhatóságok közé sorolt; nem terjedt ki az egész ország rendezésére, hiszen a Királyföldet figyelmen kívül hagyta; az önkormányzatot megsemmisítette; a háziadó meghatározásától megfosztotta a törvényhatóságokat; csak két rendes közgyűlést állapította meg és a határozatok elleni fellebbezést az illetékes miniszter bírálta el. Ezért javasolták, hogy készítsenek egy új törvényt a következő alapelvek figyelembevételével: az alkotmányos élet rendes folyamatának tiszteletbetartása; a törvényhatóságok meghatározásánál az alap a tényleges vagyoni és népességi viszony legyen; a törvényhatóságok joga legyen a háziadó elrendelése, kivetése és beszedése; a kétszeri felirati jog rögzítése; a törvényhatóságok minden egyéb jogait fenn kell tartani, kivéve az igazságszolgáltatást; a törvényhatósági bizottsági tagok betöltésénél a választás érvényesüljön csak; a közgyűlés a közigazgatást a kisgyűlés és a tisztviselők által gyakorolja; a főispán a megyében ne „kormányozó”, ne közigazgatási hivatalnok, hanem csak ellenőr legyen és a tisztviselők felelőségének meghatározása.⁸⁸ Elekes Györgytől is származott egy határozati javaslat, amelyben azt indítványozta, hogy halasszák el a törvényjavaslat megtárgyalását a Királyföld rendezéséig.⁸⁹ A Madarász József nevével jelzett javaslatban kimondták, hogy az egész magyar alkotmányfejlődést veszélyeztetik azzal, hogy a váro-

⁸⁷ KI. VI. köt. 164. irományszám: 575.

⁸⁸ KI. VI. köt. 187–193. irományszám: 576. Aláírták a következő képviselők: Tisza Kálmán, Ghyczy Kálmán, Majthényi Dezső, Szunnyogh Albert, Mocsáry Lajos, Jankovich Gyula, Jankovich Miklós, Beniczky Ödön, Várady Gábor, Kürthy István, Gáspár András, Tisza László.

⁸⁹ KI. VI. köt. 194. irományszám: 579.

sokat és a vármegyéket együtt szabályozzák, amelyek élére főispánt neveznek ki. Hiányolták a következőket a javaslatból: a szabad vitát a legfontosabb országos kérdésekben; a többszöri felirati jog rögzítését és a népképviselő elvének érvényesülését. Ezért azt kérték, hogy a vármegyék és a városok tekintetében külön javaslatot terjesszen be a kormány.⁹⁰

A képviselőház ezt követően tűzte napirendre és adta ki a javaslatot az osztályainak véleményezésre. 1870. június 25-én Perczel Béla előadó tett jelentést a képviselőházban és ezen a napon kezdődött meg a tervezet általános vitája.⁹¹ Ez hosszú ideig, mintegy 14 ülésen át tartott.⁹²

A részletes tárgyalás közben a kormány javaslatához több módosítást nyújtottak be az ellenzéki képviselők. Báró Simonyi Lajos javasolta, hogy a tervezetet vegyék le a napirendről, amelyet azzal indokolt, hogy a sajtó sem tudta kifejezni álláspontját teljes mértékben, és hogy ilyen fontos törvényjavaslatot nem lehet nyárra kitűzni, amikor a képviselők jelentős része aratni van. Ezt az indítványt elvetették, mondván, hogy az önkormányzatok rendezésének ügye halaszthatatlan. Nem volt mellékes a bírósági reform létrehozása és a következő évi költségvetés összegének megállapítása szempontjából sem.

Az ellenzék között is megoszlott a vélemény a tervezetről. Tisza Kálmán és László Imre eltérő módon támadták a Deák-párt elképzeléseit. A parlamenti naplókban közel 300 hozzászólást találhatunk.⁹³ A javaslat tárgyalásának kezdetén a házszabálynak megfelelően egymást váltva mondták el a támogató és ellene szóló beszédek. Az általános vita két utolsó ülésén már csak az ellenzéki képviselők szóltak fel.

A parlamenti vita során az ellenzék egyik legjelentősebb kifogása a nagymértékű centralizáció volt. Rajner Pál ezt azzal indokolta, hogy a „legsabadabb alkotmányos államokban” sincs ez sem másképp.⁹⁴

Az ellenzék Tisza Kálmán vezetésével a városok rendezését az 1848-as alapon kívánta létrehozni.⁹⁵ Tisza ellenjavaslatot terjesztett be, amely Halász Bol-

90 KI. VI. köt. 195–196. irományszám: 580. Az irományok között még megtalálható a felirati joggal kapcsolatos módosítás is többek között. KI. VI. köt. 307. irományszám: 606. A miniszteri előterjesztést tartalmazza: KI. XI. köt. 74–75. irományszám: 1091.

91 Csizmadia 1941, 173–174.

92 Nagy . 1912, 13. Nagy Ferencz Miskolc törvényhatósági jogú város polgármestere volt.

93 KN. IX. köt. 13–411; KN. X. köt. 5–362.

94 USA, Anglia, Svájc alkotmányát centralistának tekintette. KN. IX. köt. 43.

95 Sokan, köztük a debreceni közgyűlési tagok is azt hiányolták, hogy a városok átszervezése sok eltérést fog mutatni az 1848. évi szabályokhoz képest. MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:96.

dizsár véleménye szerint anarchiát eredményezett volna. El akarta érni, hogy a megyei passzív választójogot kvalifikációhoz kössék. Hiányzott az ellenjavaslatból, hogy milyen szerv döntene abban az esetben, ha a választásból igazságtalanul kizárt egyén jogorvoslathoz fordulna. A főispán hatalmát jelentősen megnyírálta. A megye, mint egy „szuverén miniatűr-államocska” szerepelt tervezetében. A minisztérium rendelete ellen a megyék felterjesztéssel élhettek volna. Ez az ellenjavaslat a kormánypárt miatt megbukott.⁹⁶

A városok legfőbb sérelme a főispáni tisztség bevezetése és a megyékkel való kényszertársulás volt.⁹⁷ Számos kérvényt nyújtottak be a képviselők e téren.⁹⁸ Vidats János és Házmán Ferenc még tovább is mentek, hiszen külön törvényben kívánták szabályozni a városok rendezését.⁹⁹ A Deák-párton belül is felmerültek hasonló törekvések. Trefort Ágoston a tervezettnél határozottabb javaslatot kívánt. A köztörvényhatósági javaslat előadója Perczel Béla volt, akinek saját elmondásában is felmerült, hogy talán külön törvényben kellene rendezni a helyzetet. A szabad királyi városok nemcsak törvényhatóságok, hanem egyúttal községek is, így a többi várossal, illetve községgel több érdek fűzi össze őket, mint a megyékkel, ezért nem fogadták el a javaslatot. A törvény tekintettel volt a városok egyedi helyzetére, és lehetővé tette, hogy a saját belső ügyeiket maguk szabályozhassák.¹⁰⁰

96 Kozári 2005, 206.

97 Korbuly 1877, 387–396. Grünwald Béla a megyei szabályozást érzi jelentősebbnek, amelynek következtében ezt a törvényt az állam és a vármegye közötti kiegyezésnek tekinti. Hasonlóképpen Kolossa Tibor is. Kolossa 1972, 154. Ezt az álláspontot nem tartja alaptalannak Gratz Gusztáv sem. Gratz 1934, 93. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy mindenképp egyenlőnek kell tekinteni a városok szabályozását a vármegyékével, ezért talán helyesebb lenne a kormány és a törvényhatóságok kiegyezéséről beszélni.

98 A kényszertársítás ellen tiltakozott többek között Trencsén, Eperjes, Székesfehérvár és Pécs. Csizmadia 1941, 173. Maguk a vármegyék és a városok is több módosítást nyújtottak be. Ilyen volt Pest javaslata. MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:12. Nyitra megye javaslatát is megvitatták Debrecenben (MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:13.), hasonlóan Lőcse (MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:154), Temesvár (MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:159) és Marosvásárhely (MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:200) által benyújtott javaslatához. A marosvásárhelyi javaslat érintette a főispán jogkörét és a virilizmus bevezetését. Antal Ferenc főbíró küldte a levelet Marosvásárhely nevében. MNL HBVL IV. B. 1105. b. 2268/1870.

99 KN. IX. köt. 165; KN. X. köt. 109; KN. IX. köt. 377.

100 Ezt azonban a városok pont ellenkezőleg látrák. Úgy gondolták, hogy a javaslat nem veszi figyelembe a városok sajátos viszonyait. MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:137. Ghyczy Kálmán is a külön szabályozást támogatta, mert szerinte jelentős mértékben különböznek egymástól a városok és a vármegyék. KN. IX. köt. 87. Ugyanezen indok miatt nem tartotta elfogadhatónak a törvényjavaslatot Wahrmann Mór sem. KN. IX. köt. 78–79.

A belügyminiszter azzal indokolta az egy törvényben való szabályozást, hogy a törvényhatóságokra vonatkozó általános rendelkezéseket egy jogszabályban kell rögzíteni, ami teret tenged a vármegyéknek és a városoknak arra nézve, hogy belviszonyaikat saját maguk határozzák meg szabályrendeletben. Ezt a korábban statútumalkotásnak nevezett joggal kívánták biztosítani. A kormány korlátozni akarta belügyminiszteri jóváhagyás révén a széleskörű rendelkezési jogot.¹⁰¹ Györffy Gyula is támogatta a külön törvényben való szabályozást, mert szerinte a törvényjavaslat csak a vármegyékre van tekintettel és a városok sajátságos viszonyait nem veszi eléggé figyelembe. Szerinte nem lehet megvalósítani, hogy a törvényjavaslat minden egyes szakaszánál a városok igényeit figyelembe vegyék, amelynek következtében elkerülhetetlen lenne egy önálló városi törvény megalkotása.¹⁰²

A városok és a polgárság dinamikus fejlődésének elősegítése végett tartotta fontosnak Kapp Gusztáv a külön szabályozás elfogadását.¹⁰³ A városok vagyoni és jogi helyzetük sajátosságaira is hivatkoztak, amelyek rögzítésénél nem tartották elfogadható megoldásnak a szabályrendeletalkotási jog biztosítását.¹⁰⁴ Az együttszabályozás nem csak az 1848-as jogaiktól fosztaná meg a városokat, hanem azoktól a kiváltságaiktól is, amelyeket, mint tárnoki vagy személynői városok élveztek.¹⁰⁵

A külön szabályozást a kormány azzal az indokkal hárította el, hogy a törvényjavaslat tekintettel volt a városok sajátságos helyzetére, azokra több külön intézkedést tartalmazott, s tág teret engedett nekik, hogy saját hatósági szervezetüket kialakítsák. A belügyminiszter a javaslatot e tekintetben szabadelvűnek tartotta. Az ellenzék azonban a tervezetet már korántsem értékelte megfelelőnek. Szerintük a külön szabályozás elengedhetetlen lenne a városi autonómia megőrzéséhez, ráadásul a városok társadalmilag, gazdaságilag és kulturálisan is különböznek a megyéktől. A külön szabályozás érdekében hivatkoztak az 1848-as elvekre és arra, hogy a városokat Európában sem szabályozták egy törvényben a megyékkel.¹⁰⁶ „Nagy hibája e reformoknak, hogy külön törvényben intézkedik a községekről, melyek közé sorolja a rendezett tanácsú városokat és külön törvény intézkedik a

101 KN. IX. köt. 49–50. Tisza Kálmán felszólalása.

102 KN. IX. köt. 75–77. Györffy külön javasolta, hogy Kecskemétet és Nagyváradot vegyék fel a törvényhatóságok közé, mert el tudja látni a törvény által előírt feladatokat.

103 KN. IX. köt. 86–87.

104 KN. IX. köt. 112. Hoffmann Pál felszólalása.

105 KN. IX. köt. 114. Mukits Ernő felszólalása.

106 Kajtár 1992, 73.

törvényhatósági sorba lépő szab. kir. városokról, amelyeket összetársít a megyékkel. Innen kezdődik ez a szerencsétlen házasság.”¹⁰⁷

Tóth Vilmos szerint nem kell különbszabályozás, mert a vármegyék és a törvényhatósági joggal felruházott városok ugyan olyan jogokkal és kötelezettségekkel rendelkeznek. A szabályrendeleti jogalkotást pedig elegendő lehetőségnek tartotta, hogy a városok saját viszonyaikat maguk határozzák meg. Az állami közigazgatás közvetítését helyesnek vélte még akkor is, ha azt a Bach rendszerből vették át. Véleménye szerint nem kell elvetni csak azért, mert a neoabszolutizmus rendszeréből származik.¹⁰⁸ Ezért is kellett megvalósítani, hogy az önkormányzatok ne tudják felhasználni jogaikat a kormány törekvéseivel szemben. A közigazgatás hatékony működésének biztosítását szerette volna megvalósítani a kormány.

A pénzügyminiszter (Kerkápoly Károly) szerint sem lehet különbséget tenni a városok és a vármegyék között. A törvényjavaslat 64. §-a (szabályrendeletalkotási jog) biztosítja a városok számára, hogy saját maguk határozhassák meg szervezeti felépítésüket. A városok félelmét, hogy a kormány jóváhagyási jogán keresztül meggátolja a városok törekvéseit, nem tartotta megalapozottnak, mert szerinte nem fog a kormány útjába állni egyetlen egy szabályrendeletnek sem, ami helyénvaló és megfelel a törvény rendelkezéseinek. A városok sajátos viszonyaira ugyanazon törvényben is tekintettel lehet lenni, amelyben a vármegyéket szabályozzák.¹⁰⁹ Hasonló véleményen volt Pulszky Ferenc is, mert a kormány ígéretet tett a városok jogainak tiszteletben tartására.¹¹⁰ A kormány „azt reményli, hogy az együttes rendezés könnyíti azon munkát, mely szerint a kir. városokat megfoszthassa a birtokukban levő jogoktól, mert fél, hogy ha városokat külön kellene rendezni, fölébredne bennük az ellenállás, és a műtét sokkal nehezebb volna.”¹¹¹ Berzenczy László még tovább ment és a főváros tekintetében sem tartotta elfogadhatónak, azt hogy kiemeljék a többi törvényhatóság közül.¹¹² A törvényhatóságok közül egyiket sem lehet kiemelni és előjogokat biztosítani számára a másikkal szemben. Ez tovább

107 Csizmadia 1941, 173.

108 KN. IX. köt. 86; Székely, 2018. 166.

109 KN. IX. köt. 90–93.

110 Az általános vita alkalmával Pulszky még ellentétes véleményen volt. Szerinte a törvényjavaslatban csak az van benne, ami közjogilag feltétlenül szükséges. KN. IX. köt. 95–103.

111 KN. IX. köt. 109. Házmann Ferenc sem tartotta elfogadhatónak a különbszabályozást. KN. IX. köt. 109–110.

112 KN. IX. köt. 111–112. Hasonló véleményen volt Nyári Pál is, aki szerint a fővárosnak sincs szüksége különbszabályozásra, amellyel a képviselők, mint „deus ex machina” álltak elő. KN. IX. köt. 121.

élezte volna a városok és a vármegyék közötti ellentétet.¹¹³ A képviselők többsége nem támogatta a különszabályozást.

A másik jelentős probléma a már korábban is érintett önkormányzati jog terjedelmének meghatározása volt. Tisza Kálmán kifejtette véleményét a parlamentnek felelős kormány és az önkormányzati jog kapcsolatáról. A közigazgatás legfőbb vezetőjének a kormányt tartotta. Ezt a jogot a népképviselő elve alapján szerette volna szabályozni. Azon a véleményen volt, hogy „ha ily törvény sokáig fön­n áll, ép úgy mint kihalt más nemzetekből a képesség az önkormányzatra, ki fog halni belőlünk is, és képtelenek lesznek a városok a rendre és a szabadságra.”¹¹⁴ Ennek az egyezkedésnek az alapja a municipalista – centralista vita volt. Az eddigi megyerendszer csak olyan viszonyok között volt megfelelő, amikor nem létezett parlamentnek felelős kormány. Nem akarta a törvényhatóságokat megfosztani alkotmányos jogaiktól, de szükségesnek tartotta ezeket a reformokat a célszerű közigazgatás megvalósítása érdekében.¹¹⁵ Dietrich Ignác is hasonló véleményen volt, hogy az „alkotmány védbástyáinak” meg kell adni minden jogot, ami össze­fér a parlamentarizmussal és a törvényhatósági intézménnyel.¹¹⁶

A birodalomba való beleolvadás jeleként fogták fel a szabályozást, amelyet László Imre „trójai falóhoz” hasonlított. A képviselők egyrésze még tovább ment és egészen az 1848-as elvek feladását vélték felfedezni a törvényjavaslatban, amely az önkormányzati jog megsemmisítésével jár.¹¹⁷

Az önkormányzati jog szétzúzásáról beszélt Simonyi Lajos is. „Azt hiszem, hogy nagyon sokan azok közül, kik így nyilatkoznak, mint az önző anya, ki egy vendégségből haza menvén gyermekei számára egy csomó édességeket visz. A midőn haza ér minden gyermekének ad abból egy keveset, azt mondván nekik: Hiszen ti ezzel megrontjátok egészségteket és megeszi a többi ő maga.”¹¹⁸

113 KN. IX. köt. 81.

114 KN. IX. köt. 55. Tisza Kálmán még azt is hozzá tette a részletes vita alkalmával, hogy az önkormányzati jogot csak a jogszabályok és a törvényes felelősség korlátozza. KN. IX. köt. 104.

115 Természetesen igaz volt ez a törvényhatósági joggal felruházott városokra nézve is. KN. IX. köt. 56–63.

116 KN. IX. köt. 117.

117 Perczel Béla párhuzamot vont a dikasztériumok és az önkormányzatok hatalmi villongása, a törvényhatóságok és a kormány viszonya között. KN. IX. köt. 66.

118 KN. IX. köt. 80.

Az önkormányzati jog tartalmát is vitatták. Ghyczy Kálmán szerint nem elég széles, mert a belső szervezet meghatározását, és egyébként is a szabályrendelet alkotását a miniszteri jóváhagyás korlátozza.¹¹⁹

Ezért gondolták azt, hogy meg kell gátolni a kormány hatalmának növekedését, aki csak „kötélen usztatva” akarta ezt a jogot a törvényhatóságoknak biztosítani. Egy parlamentáris rendszerben a törvényhozásnak mindig figyelnie kell a kormány hatalmának kiterjesztésére és kordában kell azt tartani.¹²⁰ Mocsáry Lajos szerint pont akkor kezdik szabályozni az önkormányzatot, amikor annak lényegét veszik el.¹²¹

Az önkormányzati jog hiányára Kuba János a következőket mondta, hivatkozva a *jus supremae inspectionis* elvére. Szerinte ez már Werbőczy Hármaskönyvében is benne van, amikor azt mondja ki, hogy vármegyék és a városok statútumokat alkothatnak. „Az önkormányzat sem terjeszkedhet tovább, mint ameddig az önkormányzatot az államkormányzat engedheti, de nem tovább.”¹²²

119 KN. IX. köt. 88. Hasonló véleményen volt Hoffmann Pál is, aki kijelentette, hogy a szabályrendeleti jog nem nyújt elég biztosítékot, mert a törvényhatóság nem alkothat szabályt saját hatáskörének gyakorlásáról. KN. IX. köt. 113.

120 KN. IX. köt. 96. Simonyi Ernő felszólalása. Megfigyelhető, hogy a törvényhozó és a végrehajtó hatalom egymás ellen szeretnék volna jogaikat szélesíteni és hatalmi bázisukat biztosítani.

121 KN. IX. köt. 115.

122 KN. IX. köt. 106. „Éppen úgy a különböző vármegyék is, a szántóföldeknek, réteknek, erdőknek és folyóvizeknek őrzése, vagy a malmoknak állapotja és jövedelme tárgyában és egyéb hasonló dolgokban; sőt a törvényszakoknak és perfolyamoknak megtartásában, hogy tudniillik a megye törvényszékén a megyei ispán előtt kezdett peres ügyet itt rövidebb, amott hosszabb perrel végezzék maguk közt józan tanácskozás után rendelkezhetnek és statútumokat hozhatnak ugyan; de az egész ország közönséges végzeményét és a királyi curia régi és jóváhagyott szokását, a melyet (a mint mondtam) a biraskodásban követni szokott, soha meg nem sérthetik és velők nem ellenkezhetnek.” HK. III. 2. 5. § „És ily módon a szabad királyi városok is, nemkülönben saját czéhükben és maguk között a kereskedők, kalmárok, szabók, szűcsök, vargák, tímárok, és más mesteremberek is a fejedelem megegyezésének hozzájárulásával statútumokat hozhatnak, csakhogy ezek igazságosak és tisztességesek legyenek, mások jogaiban és szabadságában kárt ne tegyenek és sérelmet ne okozzanak. De ezek, a mikép előadám, csakis közöttük állnak meg és maradnak erőben.” HK. III. 2. 7. § Márkus Dezső meg is magyarázza e rendelkezéseket. Azt mondja, hogy a 5. §-ban felsorolt ügyek alatt ma (itt a Hármaskönyv újbóli kiadásának idejére 1897-re kell gondolni) az állam törvényei és azok alapján kibocsátott kormányrendeletek értendők. Kiemeli, hogy a fentebb említett közigazgatási egységek szabályrendelete a törvényhatóság területén mindenkit kötelez. Márkus Dezső megpróbálta a korabeli viszonyok között értelmezni a Tripartitum rendelkezéseit. Kuba János véleménye szerint miniszteri omnipotenciát levezetni e rendelkezésből nem lehet, mert e jog elválaszthatatlan a koronától.

Az önkormányzati jog korlátozását jelentette a főispáni intézmény bevezetése is. A Képviselőház elé beterjesztett „debreceni határozat” tartalmazta a főispán jogkörének megszorítását, pontosabban azt, hogy a tisztviselőket csak a kormány vonhassa felelősségre. Ez a kivételes jogkörének megszüntetését jelentette volna.¹²³ A főispáni jogkört valóságos gyámkodáshoz hasonlították, olyan felügyelet alá helyezik a városokat, amely 1848 előtt sem létezett.¹²⁴

A korábban említett önkormányzati jog egyik megszorításának vélte a főispáni hatáskört Mocsáry Lajos.¹²⁵ Hasonló véleményen volt Tisza László is, aki szerint ez ellenkezik a valódi önkormányzatiság minden követelményével, különösen a felfüggesztés és a vizsgálat elrendelése.¹²⁶

A városi és a vármegyei főispáni tisztség halmozását kifogásolta Kautz Gyula, aki szerint „államkormányzati közeg” kerül a városok élére. Kihagyni javasolta, hogy a vármegye főispánja egyszersmind az adott vármegye területén lévő törvényhatósági jogú város főispáni tisztségét is betölthesse. Helyette azt tartotta elfogadhatónak, hogy több városnak egy főispánja legyen. Az elnevezésükkel sem értett egyet, ezért a „főispán” helyett a „főpolgárnagy” kifejezést javasolta. Ez nevében is utalt volna arra, hogy a vármegyei és a városi főispáni tisztség különbözik egymástól, legalább is személyileg mindenképpen.¹²⁷

Báró Simonyi Lajos a főispáni intézményt az adminisztrátori rendszerhez hasonlította, mert az uralkodó által kiküldött adminisztrátorok szintén az önkormányzat korlátozását jelentették. Szerinte a bevezetendő főispáni intézmény által is ez fog megvalósulni a városokban.¹²⁸

Felmerült még egy nagyon fontos kérdés a főispánokkal kapcsolatban. Ez a főrendi házi tagság volt. A király jogköre volt a főispánok kinevezése, amely révén automatikusan helyet kaptak a törvényhozás második kamarájában. Ezt a kinevezést azonban az uralkodó bármikor visszavonhatta és felmenthette a főis-

123 KN. IX. köt. 66.

124 KN. IX. köt. 75. Györffy Gyula felszólalása. Ghyczy Kálmán is az 1848-as alapokon támadta a főispáni intézmény bevezetését a városokra nézve. KN. IX. köt. 88.

125 KN. IX. köt. 116.

126 KN. IX. köt. 262–265.

127 A „polgárnagy” elnevezést nem tartotta jónak, mert azt néhány város (pl. Szeged, Arad) már használta. KN. IX. köt. 265–267. Stanescu Imre még tovább ment, mert azt sem támogatta, hogy több törvényhatósági jogú városnak egy főispánja legyen. KN. IX. köt. 270. Tisza Kálmán szerint azonban nem az elnevezés a lényeg, hanem hatáskörének megállapítása! KN. IX. köt. 268–269; Varsányi 2013, 42–43.

128 KN. IX. köt. 267–269.

pánt, amellyel a törvényhozásban való részvétele is megszűnt. Vidliczkay József szerint ez Európa egyetlen országában sincs így.¹²⁹

Deák-párton belüli megoszlást jól tükrözi Justh József indítványa, melyben a főispánok kijelölési jogát megszorítandónak vélte.¹³⁰ Pulszky Ferenc vele szemben egyenesen magát a tisztséget tartotta károsnak. Az önkormányzat biztosítékként lehetett felfogni a főispáni jogkör pontos meghatározását is, amelyet már korábban az 1723. évi 56. tc. is rögzített. A főispán örködött a törvényhatósági önkormányzat érdekének megvalósítása felett, közvetített az állam és a helyi irányítás között. Elrendelte a vizsgálatot a hanyag vagy vétkes tisztviselők ellen. A főispán gyakorolta a kijelölés jogát a tisztújító széken, kinevezte a tiszteletbeli tisztviselőket és a rendes tisztviselők közül az orvosokat, mérnököket, levéltárnokokat, segéd- és kezelő személyzetet. A közgyűlésnek és az állandó igazolási választmányának is az elnöke volt. A tervezet törvényhatósági jogú városokra is kiterjesztette a főispánok jogkörét, amely már az 1843/44. évi városi törvényjavaslat tárgyalásánál is ellenzést váltott ki.¹³¹ A szabad királyi város tisztújítása-ira már korábban is királyi biztosokat rendeltek ki. Így ezen intézmény kevésbé jelentett újítást, mert a már fentebb említett és az 1848. évi városi javaslatok is tartalmaztak ilyen törekvéseket. A főispáni intézményt el kellett fogadni, mert a kormány csak így ellenőrizhette a közigazgatás tevékenységét. A főispán közvetítette az országos közigazgatást. Kerkápoly Károly szerint meg kell engedni, hogy a kormánynak helyi szinten is legyen szerve. Nem tartotta tehát elfogadhatónak, hogy „hiányozzék a rendezésből a kormány és a városok között az összekötő kapocs.”¹³² Hasonló véleményen volt Perczel Béla is, aki szerint nem képzelhető el „felelős parlamenti kormányzat, mely el lehetne a nélkül, hogy az ország minden helyén organumuk volna.”¹³³

Az ország mintegy félszáz városa között jelentős különbségek voltak. Ez a törvény minden különbség nélkül elismerte a szabad királyi városoknak a vármegyékkel egyenlő jogát, viszont a kisebb szabad királyi városokat a rendezett tanácsú városok sorába süllyesztette. A városi kategóriák megalakítása szintén jelentős vitát váltott ki az országgyűlésen.

129 KN. IX. köt. 269–270. Erre megoldásként Perczel Béla azt javasolta, hogy ezt a Főrendiházi reform kapcsán oldják meg. KN. IX. köt. 271.

130 KN. IX. köt. 14, 221.

131 Csizmadia 1976, 120–121.

132 KN. IX. köt. 95.

133 KN. IX. köt. 270.

A legélesebb vitát a népképviselő elvét áttörő virilizmus bevezetése váltotta ki, amelynek megítélésében megoszlottak a vélemények.¹³⁴ Gonda László egyenesen „oszták-magyar örületnek” nevezte, amely ellentmond a „magyar közszellemnek”.¹³⁵ Szerinte az alkotmányosság látszata alatt akarnak abszolutisztikus rendszerelmeket bevezetni, amely ellenkezik a népképviselővel.¹³⁶ Horn Ede a vagyonos kisebbség „védelméről” beszélt. A virilizmust a cenzus túlzott alkalmazásának vélte. Szerinte „a politika, a választási jog nem más, mint jog és hogy ezen természetes jog, minden becsületes és független embert megillet minden alkotmányos országban.”¹³⁷ Nem fogadható el, hogy valakinek annyi joga legyen egy törvényhatóságban amennyi adót fizet.¹³⁸

Az 1848-as alapokkal ellentétesnek vélte Madarász Károly és Gyczy Kálmán is a virilizmust.¹³⁹ Egy új társadalmi réteget, a „pénzarisztokráciát” hoznák létre. A virilis jogot a városokra nézve károsabbnak tartották, mint a vármegyék esetében, mert a városokban laktak a vagyonosabb személyek.¹⁴⁰

Tisza László az értelmiség háttérbeszorulását tartotta veszélyesnek a törvényhatósági bizottságokban a virilizmus bevezetésével. Felszólalásában kiemelte a virilizmus nemzetiségellenes voltát is. A hatalom terjeszkedésének vélte ezt az új jogintézmény bevezetését, amiért nem tartotta elfogadhatónak, hogy „virilis szavazatokkal kell őriztetni a hatalom lajtorjáját.”¹⁴¹ Mocsonyi Sándor ellenzéki román képviselő beszéde fordulópontot jelentett.¹⁴² Ekkor került felszínre ugyanis a közigazgatási reformban szereplő virilis választójog nemzetiségellenes jellege.¹⁴³ A Deák-párt sorai is megbomlottak, hiszen Hoffmann Pál megtámadta

134 Ezen a véleményen volt Majthényi Dezső is, aki nem fogadta el azt az érvet, hogy azért kell bevezetni, mert a virilisek nagyobb anyagi erővel támogatják a törvényhatóságokat. KN. IX. köt. 146. Szontagh Pál is egyet értett Majthényi álláspontjával, mert szerinte ezek a személyek a közügyek iránt nem fognak nagyobb érdeklődést mutatni. KN. IX. köt. 148.

135 KN. IX. köt. 169.

136 KN. IX. köt. 180–181. Móricz Pál felszólalása.

137 KN. IX. köt. 190.

138 KN. IX. köt. 192. Hoffmann Pál felszólalása.

139 A jogegyenlőség elvének sérülését jelentené a virilizmus bevezetése. KN. IX. köt. 40, 88.

140 KN. IX. köt. 75. Györffy Gyula felszólalása. Az arisztokrácia hatalomra kerüléséről beszélt a „demokrácia köpenyében” Almássy Sándor is. KN. IX. köt. 157. Hasonló véleményen volt még Schwarcz Gyula. KN. IX. köt. 171–175.

141 KN. IX. köt. 162.

142 KN. IX. köt. 98, 134; Miru 2000, 151–153.

143 Csorba 1998, 381.

saját pártja javaslatát.¹⁴⁴ Paczolay János szerint nem szabad az önkormányzatokat más alapokra helyezni, mint a törvényhozást.¹⁴⁵

A kormánypártiak a következőkkel támasztották alá a virilizmus bevezetésének szükségességét. Gróf Andrássy Gyula nem értett egyet az ellenzéki véleményével, hogy a kormány a virilizmus bevezetését a nemzetiségi ellen és hatalmának növelése végett tartotta szükségesnek. Azért tartotta elfogadhatónak, mert a törvényhatóságok maguk határozzák meg az adókat, így a legvagyonosabb réteg képviselte indokolt a közgyűlésekben.¹⁴⁶

Az értelmiség háttérbeszorulását pedig az akadályozza meg, hogy adójukat kétszeresen fogják számítani, akik megvalósíthatják a vagyonos réteg ellensúlyozását.¹⁴⁷ Bárány Eötvös József sem tartotta a közéletre károsnak a virilizmust, hanem éppen ellenkezőleg szükségesnek vélte a közigazgatás jó működéséhez.¹⁴⁸

A népképviselő elvének érvényesülését sem zárja ki a virilizmus Korizmic László szerint, mert az csak a törvényhatósági bizottság létszámának felére vonatkozik.¹⁴⁹ A képviselők el is fogadták a virilizmus bevezetését.¹⁵⁰

Végezetül a szakigazgatással kapcsolatban kiemelendő, hogy az alispán és a polgármester tekintetében nem tartották elfogadhatónak a jogi végzettség megkövetelését, mert lehetnek olyan jogi diplomával nem rendelkező személyek a törvényhatóságokban, akik alkalmasak arra, hogy ezt a fontos tisztséget betöltsék. Ezért ezt a szakmai végzettséget csak a főjegyzőkre nézve tartották elengedhetetlen feltételnek.¹⁵¹ Tóth Vilmos is egyet értett ezzel a javaslattal, mert az alispánnak és a polgármesternek nem kell bíraskodnia.¹⁵²

144 KN. IX. köt. 298.

145 KN. IX. köt. 177.

146 KN. IX. köt. 53. Perczel Béla sem fogadta el a nemzetiség ellenes érveket, pont Mocsáry Lajos képviselőre hivatkozott. KN. IX. köt. 67. Meghatározó szerep jutott Mocsáry Lajosnak a törvényjavaslat elfogadásában. Tóth E., 1967. 166-176. Korizmic László szerint a virilizmus nincs a magyarsághoz kötve. KN. IX. köt. 158-159. A közterhekhez való hozzájárulás nagysága a vagyonos réteg közügyekbeli érdekeltiségének növelését emelte ki Olgyay Zsigmond. KN. IX. köt. 169.

147 KN. IX. köt. 67. Perczel Béla felszólalása.

148 KN. IX. köt. 152.

149 KN. IX. köt. 158-159.

150 Támogatóan szólalt fel többek között: Latinovics Vincze, KN. IX. köt. 181-182., báró Kemény István, KN. IX. köt. 185-186 és Urményi Miksa KN. IX. köt. 195-197.

151 KN. IX. köt. 284-285. Urményi Miksa felszólalása.

152 A közigazgatás és az igazságszolgáltatás szétválasztását mondta ki az 1869. évi IV. tc. 1. §-a. KN. IX. köt. 285.

A végleges szavazáskor 150-en támogatták a kormány tervét, míg ellene először 145, majd 101 képviselő foglalt állást. A törvényjavaslat nem érintette a községek rendezését, a törvényhatóságok területének meghatározását és a kiváltságos területek megszüntetését.¹⁵³ A szavazás 1870. július 26-án történt meg, amelynek eredményeként a törvényjavaslatot a képviselőház elfogadta. Ezt követően átkerült a főrendekhez tárgyalásra.

A főrendek országgyűlési tanácskozása alkalmával (1870. július 30.) gróf Szapáry Gyula szólalt fel elsőként és kiemelte, hogy a törvényhatóságok rendezése szükségszerű, a parlamentnek felelős kormányzati rendszer bevezetésének egyenes következménye a közigazgatás reformjának megvalósítása. A törvényhozás arra törekedett, hogy „az 1848 előtt létezett és jelenleg lényeges változtatásokkal fenntartott megyei instituciót a kor igényeihez átdomitsa, fentartva belőle azt ami fentartható, megváltoztatva azt, mi a jelen viszonyok közt nem életre való”.¹⁵⁴ Az alkotmány védbástyáit be kellett illeszteni a parlamentarizmus rendszerébe.¹⁵⁵ A törvényjavaslat általános vitája során kiemelésre került többek között a virilizmus bevezetése, a főispán közigazgatásban betöltött szerepe, az önkormányzati jog terjedelme. Szögény-Marich László beszédében külön kitért a városok helyzetére és kijelentette, hogy a megyék és a városok együtt szabályozása nem kifogásolható, hiszen, ahol kell, ott a törvényjavaslat speciális rendelkezéseket tartalmaz. A városok vonatkozásában is szükségesnek vélte a főispáni tisztség bevezetését, hogy a kormány törvényes felügyelete érvényesülni tudjon.¹⁵⁶ A részletes vita során Szögény-Marich László visszatért a városok szabályozásának kérdéséhez. Kijelentette, hogy van különbség a városi és a megyei főispáni állás között. „Mellőzván egyebeket, csak azon különbséget említem fel, hogy a megyei főispán csak egy törvényhatóságnak fog főnöke lehetni, míg a városi főispán több törvényhatóságnak is.”¹⁵⁷ Ezzel indokolta azt, hogy a főispánok között e különbség azok elnevezésében is kifejezésre kerüljön. A városi főispán megnevezés helyett, a városi főpolgármester, vagy a városi főpolgárnagy kifejezést vélte

153 A községeket helyzetét külön jogszabályban rendezték (1871. évi XVIII. tc.).

154 FH. I. köt. 339.

155 Szögény-Marich László felszólalásában is ezt hangsúlyozta. FH. I. köt. 341. Hasonló érveket hozott fel: báró Wenkheim Béla: FH. I. köt. 349; Návay Tamás: FH. I. köt. 353; báró Fiáth Ferencz: FH. I. köt. 355; báró Vay Miklós: FH. I. köt. 358; Perczel Miklós: FH. I. köt. 361; báró Vay Lajos: FH. I. köt. 365.

156 FH. I. köt. 348.

157 FH. I. köt. 369.

helyesebbnek.¹⁵⁸ A főrendek még ezen az ülésen elfogadták a törvényjavaslat képviselőház által jóváhagyott szövegét jelentősebb változtatás nélkül.

A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. tc. jelentősebb változtatás nélkül került be a *Corpus Jurisba*.¹⁵⁹ A 93 szakaszból álló javaslat átvette a hozzá hasonló tárgyban hozott osztrák törvénynek az állami közigazgatás közvetítésére vonatkozó rendelkezését.¹⁶⁰

Egyet lehet érteni Hencz Aurél azon megállapításával, hogy haladó jellegű volt az új közigazgatási törvény megalkotása még akkor is, ha részben visszalépést jelentett a szabad királyi városokra vonatkozó 1848. évi törvény rendelkezéseihez képest. Az 1870. évi törvény már a kiegyezés közjogi berendezkedését tükrözte vissza. Bevezették a virilizmust, amely korlátozta a népképviselést.¹⁶¹ Megjelent a főispán mint a kormány centralisztikus törekvéseinek képviselője, amellyel a központi irányítás érvényesíteni tudta akaratát.¹⁶² A kormány mindent megtett annak érdekében, hogy a városok önkormányzatát olyan mederbe terelje, hogy az kordában tartsa a törvényhatóságok ellenállását. Nem lehetett számukra olyan jogokat biztosítani, amelyekkel a rendi korszakban rendelkeztek, mert az meggátolta volna a kormány működését. Ennek megfelelően kellett a törvény rendelkezéseit elfogadni, a helyi politikát befolyásolni és ezen keresztül az átszervezést megvalósítani.

158 FH. I. köt. 369.

159 Kicsiny engedménynek számít, hogy az 1. § után beiktatták a fővárost alkotó városok külön törvényben való szabályozását. Tarjányi 1972, 1; Csizmadia 1941, 174; Nagy . 1912, 14.

160 A közigazgatási reformról: Zichy 1891, 1–34; Beksics 1891, 1–203; Szokolay 1891, 1–87; Concha 1891, 1–96; Zsuppán 1980, 261–280; Csorba 1998, 364–365; Csorba 2000, 193–194; Csizmadia 1979, 15; Hoensch 1984, 49; Csizmadia és Karcsay 1946, 24–26; Kajtár 1992, 69–73. A törvény parlamenti vitájához: Stipta 1985, 910–917; Csizmadia 1941, 121–123, Barabási 1916. Barabási Kun József munkásságáról bővebben: Varga 2004, 37–63.

161 Balogh István is ezen a véleményen volt. Balogh 1971, 233.

162 Hencz 1973, 112–113.

IV. Szakigazgatás vagy hatalompolitika

A kormány arra törekedett, hogy a „törvényhatóságokat is a kiegyezéssel létrejött rendszer engedelmes eszközeivé” tegye.¹⁶³ Az ellenzékiek azonban meg akarták őrizni hagyományos helyzetüket, de ez nem sikerült.

Azt gondolom, hogy helytálló Ferenczy Árpád kijelentése, hogy ez az időszak egy „félburokratikusan önkormányzati rendszer” még akkor is, ha nem is modern a szakkifejezés. A fentebb elmondott kettősség jellemző az általa bemutatott hivatalki közigazgatásra is.¹⁶⁴

A szakigazgatás problémája felveti a közigazgatás eredményességének a kérdését. Bibó István hangsúlyozza, hogy minden közigazgatás célja az eredményesség és a szakszerűség. Azt mondja, hogy „a közigazgatás eredményessége érdekében nem a végrehajtó hatalmat kell erősíteni, hanem [...] a politikum behatását csökkenteni a szakszerű igazgatással szemben.”¹⁶⁵ A közigazgatás „jóságának” a kérdését az eredményesség és a szakszerűség vizsgálatával érzékelteti. A történelmi előzmények bemutatásán keresztül arra a következtetésre jut, hogy a városi közigazgatás „gyakorlati és élethez közel álló igazgatás, mert egy önkormányzati jellegű és az életből kinőtt ügyintézés beidegződéseit őrzi.”¹⁶⁶

A köztörvényhatósági törvény a „közigazgatást nem ismerte el külön szakmának”¹⁶⁷ és figyelmen kívül hagyta a közigazgatás sokrétűségét. A kormány nem fordított elég figyelmet arra, hogy megfelelő szakemberek kerüljenek a megfelelő helyekre. A dualizmus korában nem a hozzáértés volt a legfontosabb szempont egy-egy személy kinevezésekor.¹⁶⁸ Azt azonban mindenképp meg kell jegyezni, hogy már elindult egy olyan folyamat, amelynek eredményeként a gyakorlat mellett egyre nagyobb szerep jutott a szakképzésnek. Sajnos ez azonban csak

163 Fónagy 2001, 76.

164 Ferenczy 1905, 335.

165 Bibó 1986, I. köt. 291.

166 Bibó 1994, 307–308. A szerző végkövetkeztetése teljesen negatív, hiszen a magyar közigazgatás betegségéről beszél.

167 Hencz 1981, 57.

168 Cieger 1998, 7.

bizonyos állások betöltésénél érvényesült. Ha megvizsgáljuk a városi főispánokat, akkor azt mondhatjuk, hogy a legtöbbjük már valamilyen formában korábban is részt vett a közigazgatásban vagy a törvényhozásban mint polgármester, helyettes polgármester, alispán vagy országgyűlési képviselő.¹⁶⁹

A vizsgált időszakban már megfigyelhetjük a szakigazgatás megjelenését. A laikus hivatalnokok helyett már szakképzett tisztviselőket kezdenek el alkalmazni.¹⁷⁰ Ez azonban nem jelenti a mai értelemben vett szakképzett hivatalnokok foglalkoztatását. Nem is lehetett volna ezt megvalósítani egy olyan politikai helyzetben, ahol a kormány érdekeit kellett közvetíteni és végrehajtani. Nem lehetett azért sem, mert alacsony volt a képzett szakemberek száma.

Ezek a tisztviselők már fizetést kaptak, amelynek fejében feladataik pontos elvégzését várták el tőlük. A döntés olyan személyek kezében volt, „akik polgártársaik bizalmából, vagy honpolgári buzgóságból” vállalkoztak arra, hogy a város érdekében tevékenykedjenek.¹⁷¹ Ezt azonban nem lehet kijelenteni teljes mértékben, mert voltak olyan tisztviselők, akik közvetlenül vagy közvetetten függtek a központi hatalomtól.

Bár már ebben az időben is megfigyelhetjük, hogy kezdenek kialakulni olyan életpályák, amelyek esetében megállapítható, hogy a közigazgatási gyakorlatot is figyelembe vették a kinevezésekor. A megbízott városi főispánok rendelkeztek bizonyos szintű közigazgatási gyakorlattal, sőt jogot végeztek. Ezért nem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy csak hatalompolitikai szempontok érvényesültek volna a személyek kiválasztásakor. Természetes, hogy a főispánokat a király nevezte ki. Ez elősegítette a dualista állam politikai céljainak megvalósulását, és egyben garanciát is jelentett. A főispán kijelölési joga révén jelentős mértékben befolyást gyakorolt a tisztújításokra.

Az önkormányzati rendszer még ilyen korlátozott formában is biztosította azt, hogy olyan személyek vegyenek részt a közigazgatásban, akik „szoros kapcsolatban állnak az étellel, a gazdasági helyzettel, a művelődési viszonyokkal.”¹⁷²

A kinevezett hivatalnokok a törvény pontos betartására törekedtek még akkor is, ha azt nem tartották valami jó megoldásnak. Csak a törvényes keretek között tudtak szembeszállni a főispán, s azon keresztül a kormány akaratával.

169 Db., 1871. július 31., 149. sz.

170 Kiss 1958, 6–7.

171 Weis 1922, 5.

172 Weis 1922, 6–7.

Természetesen minden egyes feladat szakszerűséget kívánt volna meg, amelyet rögzítettek a szervezeti szabályzatokban. Ezért az lett volna a legmegfelelőbb szervezeti megoldás, ha minden feladatra külön tisztviselőt és hivatalt hoztak volna létre, de ez nem így történt. A városok ebből a szempontból több, a helyi viszonyoknak megfelelő megoldást szerettek volna megvalósítani, ami csak részben sikerült. Az sem realizálódott, hogy egy személy ne töltsön be több tisztséget. Ez azonban ebben az időszakban bevett gyakorlat volt.

Voltak olyan feladatkörök, amelyek ellátásához megfelelő szakképzettséget kívántak meg. Ilyenek voltak a mérnöki, az orvosi és a jegyzői állások. A korban megszerezhető legmagasabb szakmai tudást követelték meg, és ezt igazolni is kellett okiratokkal. A tiszti ügyésznél elengedhetetlen volt az ügyvédi oklevél. Sőt, bizonyos tisztségek betöltőitől (orvos, mérnök) megkívánták a szakmai gyakorlatot is.¹⁷³

Megfigyelhető, hogy minél alacsonyabb szinten dolgozó tisztviselőt, hivatalnokot vagy segédszemélyzetet vizsgálunk meg, annál inkább azt tapasztalhatjuk, hogy inkább a szakmai gyakorlatnak volt nagyobb szerepe. A hivatali ranglétrán felfele haladva egyre nagyobb szerephez jutott a szakmai gyakorlat mellett a szakképzettség is, amivel együtt járt a hatalompolitikai szempontok egyre határozottabb érvényesülése. 1870-ben állapították meg királyi rendelettel a versenyvizsga követelményeit is.¹⁷⁴ A dualizmus ideje alatt továbbra is megmaradt a „tradicionális elit” (főnemesség, nemesség) közigazgatásban betöltött meghatározó szerepe.¹⁷⁵

Nem lehetett kizárni a kormányzati politika megjelenését a helyi viszonyokban, amely részben a főispánokon keresztül érvényesülhetett. Más volt a közigazgatási apparátus társadalmi háttere is, főként a vármegyék és a városok viszonylatában. A törvényhatósági városokban leginkább a vagyonosabb városi polgárság vett részt a közigazgatásban, míg a vármegyékben meghatározóan a birtokos nemesség és a nemesi értelmiség soraiból kerültek ki a tisztviselők.¹⁷⁶

173 Sarlós 1976, 92–93. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy az alispáni tisztség betöltéséhez nem kívántak meg semmi végzettséget. Választott tisztviselő volt, a megye embere. Ez érdekes lehet Patay András esetében, aki szabolcsi alispánból lett főispán! Fónagy 2001, 77. A felsőoktatás korabeli szintje miatt azonban nehéz volt megszerezni a megfelelő szakismeretet. Az egyetemek képzési szerkezete csak 1870 után kezdett kialakulni. Cieger 1998, 9. A jogi oktatás alakulásáról és a közigazgatási szakemberképzésről: Máthé 1995, 118; Baka 1995, 129–137. Kajtár István a közhivatalnokok fő képzési formáinak az egyetemek jogi karait, a jogakadémiákat és a jegyzőképző tanfolyamokat tartotta. Kajtár 2003, 218.

174 Kajtár 2003, 215.

175 Kajtár 2000/a, 319.

176 Sarlós 1976, 78.

Megállapítható, hogy a szakigazgatás egyre nagyobb szerepet kapott a közigazgatásban, különösen a reformok során. Arról azonban nem feledkezhettünk meg, hogy nem érvényesülhetett teljes mértékben egy olyan politikai rendszerben, ahol a törvényhatóságoknak közvetíteniük kellett a kormány akaratát. A központi végrehajtó hatalom szemszögéből vizsgálva elfogadható, hogy a kormány érvényt akart szerezni törekvéseiknek, amelyet csak úgy látott biztosítva, hogy politikájához hű emberekkel bástyázza körül magát. Ez azonban ellent mondott a városok célkitűzéseinek, hogy a legalkalmasabb személyek töltsék be a legfontosabb pozíciókat. Ez a kettősség szintén a dualizmus közjogi berendezésének volt a következménye.

V. A törvényhatóságok

1. A törvényhatóság fogalma

A törvényhatóság alatt a dualizmusban a vármegyét és a szabad királyi városok azon csoportját értjük, amelyeket az 1870. évi XLII. tc. felsorolt. Megkapták az önkormányzati jogot, amelynek keretében gyakorolták a végrehajtó hatalmat közigazgatási területeiken. Belügyeiket saját maguk rendezték.¹⁷⁷ Törvényhatósági jogú várossá egy település csak a törvény által válhatott.¹⁷⁸ A vármegyék és a törvényhatósági jogú városok középszintű közigazgatási egységnek számítottak.¹⁷⁹

A törvényhatóság (municipium) alatt az állampolgároknak bizonyos területen működő, azon közösséget értjük, amely saját hatáskörében és területén a végrehajtó hatalmat önkormányzati jogánál fogva gyakorolja.

Több szakjogász is foglalkozott e fogalom pontos meghatározásával és tartalmának elemzésével. Márffy Ede szerint a törvényhatóság önkormányzati jogánál fogva belügyeiben önállóan intézkedik.¹⁸⁰

Teljesen egyenlő jogállásúnak tartotta a törvényhatósági jogú városokat a vármegyékkel Csizmadia Andor és Karcsay Sándor is.¹⁸¹ Ezt mutatja az is, hogy egy törvényben kerültek szabályozásra. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lett volna szervezeti különbség közöttük.

Magyary Zoltán nagyon sajátosságosan határozza meg a törvényhatóság fogalmát, mert azt monda, hogy „a törvényhatósági jogú város [...] egyetlen községből álló vármegye.”¹⁸² Ez a megfogalmazás utalt arra, hogy a vármegyék és városok azonos hatáskörrel rendelkeztek. Csizmadia Andor is hasonló véleményen volt.

177 Sik 1968, 153.

178 Sarlós 1976, 26. A köztörvényhatósági törvény 88. §-a határozta meg, hogy mely városok lesznek felruházva törvényhatósági joggal. Meznerics és Torday 1937, 58–59; Makkai 1963, 123; Nagy. 1912, 53–54. A törvényhatósági jogú városok között helyet kapott néhány mezőváros is (pl. Szászrégen, Fogaras). Pölöskei 2001, 44.

179 Nagy, Máthé és Csizmadia 1982, 74; Kajtár 2003, 207.

180 Márffy 1926, 103. A debreceni jogász professzor munkásságáról bővebben: Szabó 2004, 15–35.

181 Csizmadia és Karcsay 1946, 69.

182 Magyary 1942, 336.

„A városokra nézve lényeges újítás a szab. kir. városoknak a jövőben törvényhatóságokká, a vármegyékkel való egyenrangú előléptetése.”¹⁸³

Faluhelyi Ferenc azt mondta, hogy a törvényhatóságok olyan önkormányzati szervek, amelyek közvetlenül az állam felügyelete alatt állnak és a maguk területén hatósági jogkört gyakorolnak. Ezt követően azonban ő is azt emelte ki, hogy ide tartoznak a megyék a „több községre kiterjedő területi törvényhatóságok” és a szabad királyi városok, amelyek „egy községre kiterjedő törvényhatóságok.”¹⁸⁴ Ezt sem lehet azonban elfogadni, mert nem minden szabad királyi város kapott törvényhatósági jogot. De a területi megosztását már jól érzékeltette.¹⁸⁵

Egyed István is különbséget tett a törvényhatóság fogalmán belül a városok és a vármegyék között. A „nagyobb” városok törvényhatósági joggal való felruházása régi alkotmányos fejlődés eredménye.¹⁸⁶

Az önkormányzatiságot emelte ki Vörös Károly is, aki szerint „a törvényhatóság olyan testület, melyet meghatározott terület elyben egész lakossága [...] alkot, s mely a terület közigazgatásával kapcsolatos középfokú teendőket önkormányzati módon maga látja el.”¹⁸⁷

2. A törvényhatóságok hatásköre

2.1. Az általános feladatkörök

A közigazgatási reform, az igazgatás és a törvénykezés elválasztása teljesen megváltoztatta az önkormányzatok hatáskörét.¹⁸⁸ Az állami feladatbővülés leginkább a közigazgatást érintette. A kormányzat egyre több feladat felett szerezte meg magának a döntési jogosultságot, amely tovább szűkítette az önkormányzatok jogköreit.¹⁸⁹

A köztörvényhatósági törvény már az 1. §-ban meghatározza, hogy milyen ügyekben kell a törvényhatóságnak eljárniuk. A feladatokat a jogszabály három csoportba osztotta. Az első, hogy a városok, mint önálló törvényhatóságok gyakorolni fogják az önkormányzatot.

183 Csizmadia 1941, 173.

184 Faluhelyi 1926, 2. köt. 244.

185 Hasonló fogalmi definícióval operál Balogh Arthur is. Balogh 1901, 299.

186 Egyed 1927, 95.

187 Vörös 1956, 5.

188 Kajtár 2000/b, 186.

189 Mezey 2004, 18–19.

Az önkormányzati jog tartalmáról a törvény a következőket mondja. Saját belügyeiben önállóan intézkedik, határoz és szabályrendeletet (statútum) alkot, amelyet tisztviselői által hajt végre, hivatalnokait megválasztja, a költségvetését megállapítja és a kormánnyal közvetlenül érintkezik.¹⁹⁰ Ez a felsorolás megfelelt volna a városoknak, de a törvény további rendelkezései korlátozásokat tartalmaztak.

A törvényhatóságok olyan intermediális testületek voltak 1848 előtt, amelyeknek ítélkezési joga is volt. A törvény terminológiája, tekintettel az 1869. évi IV. törvénycikkre, valamelyest következetlen és pontatlan. Az önkormányzati jog kapcsán csak azt rögzítette a köztörvényhatóságokról szóló törvény, hogy saját belügyeiben önállóan intézkedik. A saját belügyek pontos felsorolását azonban nem tartalmazta a jogszabály. Kmety Károly e tekintetben hangsúlyozta, hogy a törvény az „önkormányzattól megkülönbözteti a helyi államigazgatás közvetítését, holott a magyar municipalis önkormányzat lényegét a multban mindig az képezte, hogy testületei és tisztviselői a szorosan állami, országos ügyek végrehajtásának helyhatósági organumai voltak.”¹⁹¹ Véleménye szerint ezt a hatáskört a törvény elvette a törvényhatóságoktól, mert a helyi államigazgatásra vonatkozó működésüket csak közvetítésnek nevezte. Boér Elek szintén vizsgálta, hogy mi tartozott a saját belügy körébe és kijelentette, hogy „ma már a törvényhatóságok nem bírnak az 1848 előtti valódi állami önkormányzattal”.¹⁹² Stipta István is kiemelte, hogy a törvényhatóságok ettől kezdve a fentebb felsorolt hármas feladatot látják el. „Az önkormányzati jogkörük tartalmilag megegyezni látszott az 1848 előtti vármegyei autonómiával, hiszen 'saját belügyeikben önállóság' intézkedhettek”.¹⁹³ Az 1870. évi törvény az önkormányzati jogkör jelentős korlátozását valósította meg, hiszen a törvényben felsorolt törvényhatósági határozatok végrehajtását miniszteri jóváhagyáshoz kötötték.¹⁹⁴

Az állami közigazgatás közvetítése volt a második legfontosabb feladata a törvényhatóságoknak. A kormány a végrehajtó hatalmat a törvényhatósági tiszt-

190 Kozári 2005, 206; Sarlós 1976, 76–77. A szabályrendelet azonban nem ellenkezhetett magasabb szintű jogforrással, különösen törvénnyel vagy kormányrendelettel. Kajtár 1990/b, 65; Kajtár 2004, 28. Az önkormányzatok anyagi bázisának a megteremtéséről, a pénzügyi igazgatás alakulásáról lásd: Cieger 2004, 57–71.

191 Kmety 1907, 37.

192 Boér 1912, 106–107.

193 Stipta 1995/b, 155.

194 Sarlós 1976, 26; Kiss 1882, 370; Stipta 1995/b, 155.

viselők útján gyakorolta. Ezt a feladatot leginkább a főispán töltötte be. A törvényhatóságoknak így kettős hatásköre volt. „A törvényhatóság tisztségviselői a kizárólag helyi jelentőségű önkormányzati ügyekben végrehajtják a törvényhatósági bizottság által alkotott jogszabályokat (szabályrendeleteket) és [...] a kormány által rájuk ruházott közigazgatási hatalomnál fogva az országos jelentőségű (tehát nem önkormányzati jellegű) ügyekben is gyakorolják a végrehajtó hatalmat.”¹⁹⁵

Ezen utóbbi feladatok ellátása közben a tisztviselők nem számítottak a kormány hivatalnokainak. Ők kettős alárendeltségben álltak. Ez érvényesült a fegyelmi szabályokban is, mert a fegyelmi eljárást elrendelhetette a törvényhatósági bizottság, a főispán és a miniszter.¹⁹⁶

Végül pedig a törvény megengedte, hogy a városok országos és közérdekű ügyekkel is foglalkozhassanak.¹⁹⁷

Az önállóságot korlátozta, hogy bizonyos határozatokat csak miniszteri jóváhagyás után lehetett végrehajtani.¹⁹⁸ Ez azt jelentette, hogy e feladatok tekintetében a törvényhatóságok nem rendelkeztek önálló jogkörrel. Minden esetben tervezetet kellett készíteniük. A „törvényhatósági bizottság által történő elfogadással még mindig csak javaslat marad, érvényes határozattá csak a kormány külön jogi aktusa: jóváhagyása által” válhatott.¹⁹⁹

Különbséget lehet tenni saját és átruházott feladatkörök között. Az előbbi keretén belül a törvényhatóságok a helyi ügyekben jártak el, míg az utóbbi tekintetében úgy vannak alávetve a kormánynak, mint az állami alsóbb hatóságok.”²⁰⁰

Azt azonban mindig szem előtt tartották a politikusok, hogy a törvényhatóságok „alkotmánybiztosító” szerepét fenntartsák.²⁰¹ Ezt hangsúlyozta Benkó Albert

195 Sarlós 1976, 40.

196 A tisztviselők fegyelmi eljárásához: Sallai 2020/a, 57–74., Sallai 2020/b, 132–146.

197 Ezeket a hatásköröket túl Holló Lajos még ide sorolta a „a bíraskodás egy részének” az ellátását is. Holló 1891, 49. Az önkormányzat tartalmának alakulásáról bővebben: Erekly 1939.; Balogh . 1901, 303. Ez a hármas hatáskör átkerült az 1886. évi XXI. tc.-be is. A főváros hatáskörét is azonos módon állapították meg. Nagy . 1912, 61–62; Ferdinandy 1902, 578. Ferdinandy Gejza munkásságáról l. bővebben: Polner 1941, 15–30. Az 1886:XXI. törvénycikkről l. bővebben: Grünwald 1889, 89–114; Kolossa 1979, 836.

198 Ilyen határozatok voltak: a költségvetés megállapítása, az ingatlan megszerzése vagy elidegenítése, a kölcsön, a szerződések megkötése és felbontása, új hivatalok létrehozása és a régiék megszüntetése. Sarlós 1976, 26–27.

199 Sarlós 1976, 27.

200 Faluhelyi 1926, 243–244.

201 Kmety 1914, 19.

is, de szerinte nem lenne szabad megfeledkezni arról, hogy a törvényhatóságokat alkalmassá kell tenni a közigazgatás vezetésére.²⁰² A törvény által szabályozott hatáskörök alapvetően elég széleskörűek lettek volna, de a kormány politikai céljainak helyi szinten történő megvalósítása érdekében korlátozta azokat.

2.2. A felirati jog

A törvényhatóságok hatáskörébe tartozott, hogy felirati joggal élhettek a kormányrendeletek végrehajtása előtt, ha azt törvénybeütközőnek vélték, vagy a helyi viszonyok közepette célszerűtlennek tartották.²⁰³ Az eseti jellegű kormányrendeleteknél gyakrabban előfordult, hogy törvénytelen rendelkezéseket tartalmaztak. Ezt a jogot a törvényhatósági bizottság közgyűlése gyakorolhatta, de csak egyszer. A miniszter a felhozott indokok ellenére követelheti a végrehajtást.

Az első lépés az volt, hogy a kormány egy rendeletet megküld a törvényhatóságoknak végrehajtásra. Ha ezt törvénybeütközőnek, vagy a helyi viszonyok között nem teljesíthetőnek vélte a törvényhatóság elsőszámú tisztviselője, akkor erről 24 órán belül írásbeli jelentést készített a főispánnak. A főispán erről indokolt felterjesztést tett a kormánynak. A polgármester csak akkor küldhette meg észrevételét közvetlenül a kormánynak, ha a főispán távol volt. Ez nem jelentette a felirati jog gyakorlását, hanem csak a kormány azonnali tájékoztatását. Ez a felterjesztés nem sértette a kormány érdekeit, épp ellenkezőleg felhívta a kormány figyelmét az esetleges helytelen szabályozásra. Az „inter” úton történt kiigazítás célszerűbbé tehetette a közigazgatás rendszerét.²⁰⁴ Ha a miniszter nem támogatta a felterjesztést, akkor a polgármester vagy elfogadta a miniszter rendeletét, vagy pedig a törvényhatósági bizottság élt felirati jogával. A törvény nem rendelkezett pontosan a feliratjog tartalmáról, amely az 1867. évi X. tc. rendelkezéseivel, a dualizmus parlamentáris kormányzati rendszerének működésével hozható kapcsolatba. Általában a parlamenti többséggel rendelkező kormány nem módosított elhatározásán hatalmának érdekében. Ezért volt szükség a felirati jogot megelőző

202 Kmety 1914, 37.

203 A felirati jogról: Irinyi 2002, 37; Csorba 1998, 380; Balogh 1901, 307; Kozári 2005, 207; Hencz 1973, 103; Gergely 2004, 52.

204 Ennek a közigazgatási aktusnak semmi köze nem volt az 1848 előtt ismert vis inertiae-hez. Sarlós 1976, 49. Ezzel szemben Mezey Barna a felirati jogot a vis inertiae „halvány lenyomataként” említi. A felirati jog révén azonban már kevésbé lehetett az országos politikát befolyásolni Mezey 2004, 22; Szabó 2023, 356–369; Stipta 2022. 187–188.

eljárásra, amelynek következtében a kormány és a törvényhatóságok között nem alakulhatott ki nyílt ellentét.

A főispán vezette azt a rendkívüli közgyűlést, amelyen megvitatták az érintett rendeletet és meggátolhatta, hogy „törvényhatósági obstrukcióval” megakadályozzák a végrehajtást. „A miniszternek tehát teljes és korlátlan diszkrecionális joga van a törvényhatóság által hozott valamennyi határozattal kapcsolatban. Ezzel a diszkrecionális joggal a miniszter mindenkor megakadályozhatja, hogy a törvényhatósági önkormányzat vagy a törvényhatóság által gyakorolt közigazgatás szembe kerüljön a kormánypolitikával, feltétlenül biztosítani tudja az önkormányzat, a középfokú közigazgatás és kormánypolitika teljes összhangját.”²⁰⁵

Az átszervezés következtében a kormány befolyása csak erősödött a törvényhatóságok autonómiájának gyengülése mellett. „A törvényhatósági autonómia jogkörének szűkítési tendenciája már az 1870. évi törvényhatósági törvényben jelentkezett. A kormány centralizációs törekvéseit nem csak a dualizmus politikája, közjogi konstrukciója tette szükségessé,” hanem a fejlődő gazdasági rendszer is.²⁰⁶ A törvényhatóságok a felirati jog révén gyakorolhatták alkotmányvédő szerepüket. A király előszentesítési joga indokolta azt, hogy a törvényben garanciális rendelkezések szerepeljenek, mert különben a dualizmus közjogi rendszere elvesztette volna egyensúlyát. A kiegyezéssel szemben támasztott bizalmatlanság volt az indoka, hogy a parlamentarizmus védelme érdekében ilyen biztosítókat építettek be a törvény szövegébe.”²⁰⁷ A törvényhatóságok egyéb hatásköreit az érintett alfejezeteknél fogom részletesen kifejteni.²⁰⁸

205 Sarlós 1976, 46–53.

206 Sarlós 1976, 25.

207 Sarlós 1976, 58–59.

208 Később (1907) megjelenik a garanciális panasz intézménye, amelynek értelmében a törvényhatóságok a Közigazgatás Bírósághoz fordulhattak, ha a kiadott rendeletet törvénsértőnek találták. A városok hatáskörét védeni kellett a kormánnyal szemben. Nagy . 1912, 99–102.

VI. A politikai viszonyok alakulása Debrecenben és Szegeden

1. Debrecen politikai élete

Debrecen és Szeged városára sajátos politikai nézetek voltak jellemzők. Ezek meghatározták a törvény megvalósításának gyorsaságát, szervezettségét. Debrecen város újjászervezésének politikai előzményei egészen 1867-ig, a tisztújításig nyúlnak vissza. A városi közgyűlés a várospolitikai érvényesülését szem előtt tartva többször napirendre tűzte a királyi városok ügyét, amely nagy érdeklődésre tartott számot. A közgyűlés mindenekelőtt az 1848. évi XXIII. tc.-re hivatkozott, amely a királyi városokat „önsorsuk felett szabadon rendelkező törvényhatóságokká” alakította át. Az ülés az „ősi alkotmány és városok autonómiájának védelmét és megerősítést” tartotta szem előtt.²⁰⁹ Nagy jelentőséget tulajdonítottak a törvényhatóságok annak, hogy biztosítsák számukra a politikai jog- és hatáskör gyakorlását, „mint-hogy az alkotmányos gépezet kielégítő működésének nem az az egyetlen feltétele, hogy a kormány felügyeletet gyakoroljon a törvényhatóság felett, sokkal fontosabb az, hogy a törvényhatóságok is ellenőrizhessék a kormány tevékenységét.”²¹⁰ Oláh Károly, a debreceni ellenzék egyik vezéralakja „tömörülésre” hívta fel a városok képviselőit, hogy megbeszéljék és létrehozzák a megfelelő városátszervezési tervet. A belügyminiszter 1867-ben megkövetelte a közgyűlési jegyzőkönyvek hozzá való felterjesztését, amely más szabad királyi városokra is vonatkozott. Ezen szeptemberi határozat szerint a minisztérium felügyeleti jogot akart gyakorolni a városok felett. Ez kényesen érintette a debreceni konzervatív erők elképzeléseit. Óriási visszhangot váltott ki „az ősi municípiális jogaihoz görcsösen ragaszkodó Debrecenben.”²¹¹ Ezen rendelkezés ellent mondott az 1848. évi XXIII. tc. tartalmának. A közgyűlés e tekintetben kijelentette, hogy a város belügyeiben önállóan kíván rendelkezni az 1848-as elvek alapján.

209 Irinyi 1997, 284–294.

210 Irinyi 1997, 284.

211 Irinyi 1997, 285.

Debrecen képviselőit, Tisza Kálmánt, Kiss Lajost és Patay Istvánt arra utasították, hogy a város érdekeit szem előtt tartva érvényesítsék az 1848-as városi önkormányzatok függetlenségét meghatározó elveket.²¹² Debrecen teljes mértékben harcolt a régi jogaiért. Figyelmeztették a belügyminisztert, hogy a városok belügyeibe ne avatkozzon be és leveleit a polgármesternek küldje meg. 1868-ban a város megtagadta a kormány újoncállítási kötelezettségét. A hajdúkerületek és a megyei közgyűlés fellépett a kormánnyal szemben. A helyi sajtó is segítette a város munkáját. Az ellenzéki véleményt kinyilvánító Alföldi Hírlap és a Debreczen című lapok is a városok önkormányzatának erősítését hangsúlyozták.

A törvényhatóságok ellenállása hozzájárult ahhoz, hogy az 1870. évi XLII. tc. ellentmondásosan szabályozta a városok átalakítását. A városi politika újabb színtere a törvényhatósági bizottsági közgyűlés. Ezen belül biztosítva volt a városok számára a felirati jog. Az országos és helyi erőviszonyok szempontjából a municípiumok jelentős jogkört kaptak a tisztújítások lebonyolítása tekintetében. A végrehajtó hatalmat a tisztviselők gyakorolták. Elmondható, hogy e jogok gyakorlata tekintetében Debrecen és Szeged önkormányzatának politikai önállósága jelentősen növekedett.

A városi közgyűlés már a törvény megalkotásakor tiltakozott a városok önálló jogkörének megsemmisítése ellen. 1870. május 4-én a közgyűlés határozatot fogadott el a törvénytervezet ellen, amelyet az országgyűlés elé terjesztettek. Debrecen kiemelt szerepet vállalt a törvény elleni harcban, mert úgy vélte, hogy a készülő törvény által a városok visszakerülhetnek az 1848 előtti állapotba, ami viszont a nemzeti előrehaladást gátolta volna.

A városban a Tisza-féle ellenzékhez tartozó civisgazdákból álló csoport a virilizmus bevezetését sérelmezte leginkább, hasonlóan a szegedi polgársághoz. Ezáltal a kormányhoz hű elemek kerültek volna a városok vezető állásaiba. A közgyűlés tiltakozott a „civis demokratizmus” értelmében a virilizmus ellen.²¹³ Molnár György debreceni képviselő különösen veszélyesnek tartotta e képviseleti forma bevezetését a vármegyékre nézve, ahol ezzel a törvény új kiváltságos réteget teremtett volna. Ez nemcsak azt jelentette, hogy a civis gondolkodás szempontjából elítélt nagybirtokosok kerültek volna be a képviselők közé, hanem megnő-

212 Irinyi, 2002. 36–37; Csobán és Lendvay 1940, 78.

213 Irinyi 1997, 288. A virilizmust Sarlós Béla is rendkívül antidemokratikus jogintézménynek tartotta, amit a városok sem akartak elfogadni. Sarlós 1981, 296–297; Sarlós 1976, 80–83; Irinyi 2002, 39. Csorba László is ezt a jellemvonását emelte ki a virilizmusnak. Csorba 1998, 380.

vekedett volna az iparosok és kereskedők túlsúlya is, amely a cívismentalitással ellenkezett.²¹⁴

A város részéről a törvény azon rendelkezése is ellenállást váltott ki, amely a városok élére – a vármegyékhez hasonlóan – főispánt helyezett. Az omnipotens, mint a törvényhatóságok élén álló, királyi biztosi jogkörrel felruházott személy állandó céltáblája volt a debreceni ellenzéknek.²¹⁵ A kinevezési rendszer a társadalom megbénulását és a közszellem elsatnyulását eredményezte. Az ellenzék a városi főméltóságot a centralizáló kormányhatalom képviselőjének tekintette. Debrecen az arany középut politikáját választotta, elhatárolta ugyan magát a politikai túlzásoktól, amelyeket Heves megye és Szeged város elképzeléseiben látott megvalósulni,²¹⁶ de szorgalmazta az omnipotens intézményének eltörlését, mondván: Debrecenben nem volt olyan radikális baloldali függetlenségi csoportosulás, amely indokolta volna a kormány ilyen nagyfokú bizalmatlanságát a várossal szemben. Ezen intézkedést „egyenesen nemzetellenes törekvésnek” tartották.²¹⁷ Szeged politikusai sem nézték jó szemmel e tisztség felállítását.

Debrecenben a kormány központosítása ellen tiltakozva elutasítottak minden radikális felfogást. A város és a kormány között nem alakult ki ellentét. Még a sajtó (Debreczen) is elismerte, hogy engedelmeskedtek a belügyminisztérium kívánságának.

Az 1870-es évek elején a polgármester szavaiból kitűnik, hogy a helyi politikában enyhülés következett be. Ez volt az az időpont (1870. március 16), amikor a 48-as párt közzé tette a programját. „Az országgyűlési választások óta a közélet pangásnak indult. [...] Alakítsunk köröket minél nagyobb számmal, városokban, faluhelyen egyaránt, ilyen vagy amolyan név alatt a körülményekhez képest.”²¹⁸

Az 1872-es közgyűlés is hasonló helyzetet állapított meg, amelyet a köz-törvényhatósági törvénynek köszönhetett a város. A közgyűlés, amelyet még az 1848-as törvények alapján tartottak, utolsó ülésén az 1848-as eredmények alkotmányos jelentőségét hangsúlyozta. A közgyűlésnek az 1848-as ellenzéki-ségbe burkolt konzervativizmusát Kovács Lajos összegezte. A municípiális önkormányzat debreceni felfogásában a hagyományörzés jutott kifejezésre. A város

214 Irinyi 1997, 288; Gratz 1934, 93.

215 Irinyi 2002, 40.

216 Irinyi 2002, 40.

217 Irinyi 1997, 289.

218 Mérei 1971, 189–190; Balassa 1927, 78–85; Bölöny 1992, 71–72; Kiss 2004, 141–146. Ez a törekvés az 1869. évi országgyűlési választásokat követően jelentkezett.

társadalmi, politikai és szellemi életét ez a gondolkodás teljesen áthatotta, amely a civis társadalom megőrzését eredményezte. Ez a civis ellenzékiiség a társadalmi értékorientáció szempontjából egyfajta presztízs-orientációt jelentett. Ez az ellenzéki réteg lázadt fel leginkább a törvény bevezetése ellen.²¹⁹

A debreceni balközép mélyen megvetette az idegen, nem magyar, izraelita sorokból kikerülő gazdag polgárságot, amely még esetleg a magyar nyelvet sem beszélte. Álláspontjukat azzal támasztották alá, hogy ők a nemzet érdekeivel nem foglalkoznak, az osztrák viszonyok ellen támogatásra bennük bázist találni nem lehet.

A város politikáját szintén befolyásolták az 1872-es országgyűlési választások. A kormány e választásokat az ellenzék letörésére akarta felhasználni. A belügyminiszeri utasítás alapján a főispán a városban a kormányzati érdeket érvényesítette. A Deák-párt előnyét akarták növelni a városokban az ellenzékkel szemben. Debrecen város főispánja is utasítást kapott a Deák-párt elveinek érvényesítésére minden mással szemben. A levélből kitűnik a baloldaltól való félelem, hiszen az meggátolná a kormány érdekeinek helyi érvényesülését. Még a helyi vallási életet befolyásolni akarták oly módon, hogy a református lelkészeket felkérték a Deák-párt támogatására. Ezen elveket a választási elnökök kijelölésében és az adóvégrehajtás szüneteltetésében látták biztosítva.

Debrecenben az 1870-es évek elejéig nem szerveződtek helyi pártok. Az 1867-es tisztújítás következtében egy többségében baloldali gondolkodású politikai tömörülés jött létre. Az 1870-es évek elején a Tisza-féle balközép erősödése miatt bekövetkezett pártszervezkedés alig háborította a város életét. Néhány Deák-párti képviselő megpróbálta Debrecenben is a helyi szerveket létrehozni, ami azonban még nem sikerült.

Az 1867-es választás következtében sokan politikusként töltöttek be a városokban hivatalt. Soha nem fordult elő, hogy jelentős szakmai vitában pártérdekek ütköztek volna össze. A pártok a választásokat nem befolyásolták. Ez a pártatlan állapot összefüggött azzal a civis nézettel, hogy a pártok csak megbénítanák a helyi közéletet.

Az országgyűlési választások eredményeként a balközép párt jelöltjei (Tisza Kálmán, Kiss Lajos és Molnár György) lettek a képviselők. Ezt az eredményt a város civiseinek, kereskedőinek, iparosainak és a református egyháznak a támogatásával érték el. A római katolikus papok szinte kivétel nélkül a Deák-párt jelöltjeit támogatták.

²¹⁹ Irinyi 2002, 41.

Az 1872 utáni évek legfőbb eredménye, hogy fellazult a balközép dominanciája, és egymástól elkülönült ellenzéki csoportok jöttek létre.²²⁰ A városban erősödő ellenzék térnyerése miatt a kormány a helyi lapokon keresztül próbálta érvényesíteni a Deák-párt elveit. Ezt az Alföldi Hírlap kétségtelenül teljesítette. Elsősorban a helyi értelmiséget és kereskedő réteget akarta megnyerni a kormány támogatására. A lap akkori szerkesztője, Telegdy László is e körökbe tartozott. Ez a kis kormánypárti csoport az 1848-as érdemeket hangsúlyozta. Ezen elvek erőteljes hangoztatásával próbálta megnyerni a debreceni lakosság többségét. Az ellenzék kipellengérezésével is hívekre talált a párt. A Deák-párt még teljes mértékben nem volt jelen Debrecenben, csak egy kisebb csoportosulása létezett.²²¹

2. Szeged politikai élete

Szegeden is jelentősen befolyásolta a helyi politika a törvény elfogadását és megvalósítását, de lényeges eltérés volt, hogy míg Debrecenben a Tisza Kálmán nevével fémjelzett ellenzéki irányzat, addig Szegeden a Deák-párt játszott meghatározó szerepet. Szegeden a városi ellentétek két politikai csoportot formáltak ki: az Osztróvszky József²²² vezette „zöldcédulás” és a Réh János irányítása alatt álló „fehércédulás” pártot. Nevüket az 1867. évi tisztújításon megkülönböztetésként alkalmazott eltérő színű cédulákról kapták.²²³ A zöldcédulások körét az 1861-es tanács tagjai és egyéb személyek alkották. A másik párt heterogénebb összetételű volt. Az alapja az a liberális csoport volt, amely a városi politikában jelentős szerepet kapott. Az 1867-es tisztújításokat követően a legjelentősebb tisztségeket megszerző „fehércédulás” párt ellen Osztróvszkyék erőteljesen felléptek. A sajátot is igénybe vették a harc folyamán. A zöldcédulás párt már kezdettől fogva a Deák-párt nézeteihez közeledett, majd e párt szegedi képviselőjének tekintették magukat, főleg a Szabadelvű Kör létrejötte után. A másik pártról azonban csak sokkal később mondható el, hogy a balközép képviselője lett volna.

220 Irinyi 2002, 42–44.

221 Pártszervezkedés tekintettel Debreczenre. Db., 1871. augusztus 17., 162. sz. Pártpolitikáról: Az új pártalakulások városunk keblében. AH., 1872. március 18., 34. sz.; Statisztikai adatok a debreczeni Deák-párt köréből. Db., 1872. március 14., 54. sz.; A debreczeni balközép párt alakuló közgyűlése. Db., 1872. március 18., 56. sz.; Mit akar a debreczeni Deák-párt? Db., 1872. június 10., 114. sz.

222 Ruzsoly 1999, 22–35, 109–112; Reizner 1899, 2. köt. 235; Ruzsoly 1998, 68–69; Ruzsoly 1995/a, 4–8., Varga 2007, 466–475.

223 Ruzsoly 2002/b, 143.

A helyi politikára nagy hatással volt a Szabadelvű Kör, amely 1868. február 16-án alakult meg. A körnek 12 tagú szervezőbizottsága volt, amelyet többségében a „zöld párt” tagjai alkottak. Legfontosabb feladatának a belügyek rendezését tekintették. Legjelentősebb elvei: a szabadelvűség, a józan demokrácia, az egyéni szabadság és a felelősség elve volt. Osztróvszky az alakuló ülésen a békés fejlődést hangsúlyozta az 1867-es és az 1848-as törekvések közötti különbség értelmezése mellett. Szavaiban a balközép pártot („fehércédulás” pártot) támadta. Feladatai közé sorolta a tömeg felvilágosítását és az ellenség, az „ámítók” leplezését. Ezen elvek jellemzőinek tekinthetők a Deák-párti nézeteket valló „zöld pártra.” A körnek 1868-ban 388 tagja volt. Elnöke Osztróvszky József, alelnöke Zsótér Andor volt, az igazgatói tisztséget pedig Takács Mihály töltötte be. A kör alapszabálya rendelkezett az évenkénti tisztújításról és a szakosztályok megalakításáról.²²⁴ A legjelentősebb osztálya a jogi és politikai ügyekkel foglalkozott. Ezen kívül feladatkörébe tartozott a polgári törvénykezési rendtartás, a közigazgatási reform és más, a korban aktuális problémák megvitatása.

A kör tagjai tevékenységükkel nagyban elősegítették a dualizmus első éveiben lezajló reformokat. Tervezetet dolgoztak ki a bírói szervezet átalakítására. Hangsúlyozták a bíráskodásnak a közigazgatástól való különválasztását. A második reformjavaslat a bírák választásának kinevezéssel való helyettesítését akarta véghezvinni. Állást foglalt a váltótörvényszékek felállításának elképzelése mellett és az arányos törvénykezési kerületek létrehozását is szorgalmazta.

A törvénykezésnek a közigazgatástól való elválasztása után (1869. évi IV. tc.) a Szabadelvű Kör figyelme a közigazgatási reformra tevődött át.²²⁵ Pártolták, hogy az új választást az 1848. évi XXIII. tc. alapján, háromévente hajtsák végre. Az 1870-ben kiadott belügyminiszeri leirat a megyei átszervezés utáni időszakra tette a választásokat.²²⁶ A városrendezési törvényjavaslatot a Szabadelvű Kör politikai és jogi osztálya kapta meg véleményezésre.²²⁷ Ezen országos jelentőségű kérdés mellett néhány helyi ügyben is határozottan fellépett, így a szegényebb iparosok támogatásában, vagy a budai országúttal összefüggésben. A kör figyelme és hatásköre a Bel- és a Felsővárosra terjedt ki, ezért a Deák-párt érdekeltségét

²²⁴ SzH., 1871. április 5., 41. sz.; SzH., 1871. április 9., 43. sz.

²²⁵ Csizmadia 1979, 15; Sarlós 1981, 289; Csizmadia 1968, 118; Gratz 1934, 93; Pétervári 2021, 54–55.

²²⁶ Ruszoly 1993, 65–76; Ruszoly 1999, 181; Ruszoly 1984, 13.

²²⁷ SzH., 1870. május 20.

ki akarták terjesztetni az Alsóvárosra. Egy politikai népkört akart szervezni, amiből egy politikamentes társaság jött létre.

A „fehér párt” szervezkedésének eredményeként alakult meg a Polgári Társalgó Kör (1867. október 17.). Elnökei Ligeti Dániel és Polozner Jenő voltak. A pártok erőviszonyai 1868 után egyre kiegyenlítettebbé váltak a közgyűlésben. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az ellentétek teljesen feloldódtak volna. Változások következtek be a „zöld párt” szervezetében. Osztróvszky a városból távozván a politikai befolyását is elvesztette a város felett. Szerepét a közgyűlésen és a Szabadelvű Körben Dáni Ferenc, a későbbi városi főispán vette át.²²⁸

1870 után a szegedi közgyűlés kétszer is foglalkozott a municipális reformokkal. Előbb Pest városának elképzeléséhez csatlakozott, majd a képviselőházi törvényjavaslat vitája után már egyetértett Debrecen, Kassa, Lőcse és Marosvásárhely nyilatkozataival. A javaslat lényege az volt, hogy a köztörvényhatóságokat összhangba kell hozni a parlamentáris rendszerrel, amelyet csak a népképviselő elve alapján lehetett megvalósítani.

A közgyűlés a főispán hatáskörét, a bizottság megszervezését, amelynek fele részét a legtöbb állami adót fizetők képeznék, nem tartotta elfogadhatónak. A helyi lap Szegedet Debrecen csatlósának nevezte.²²⁹

Debrecenben a helyi pártok rendszere nem alakult ki oly korán, mint Szegeden a „zöld- és fehércédulás pártok” révén. Adódott ez abból, hogy Debrecenben a balközép dominanciája töretlen volt ebben az időszakban. A két városban alapvetően eltérő politikai nézetek terjedtek el. Ezek az elvek alapján befolyásolták a városok reformtervezetét. A részletek szabályozásánál jelentős szerepet kapott az a tény, hogy a megyékkel együtt tervezték megvalósítani az igazgatás átalakítását.²³⁰

228 Reizner 1899, 2. köt. 264.

229 Ruszoly 1993, 77.

230 A pártviszonyokról bővebben: Gratz 1934, 24–39; Míru 1999/a, 177; Ruszoly 1984, 13; Boros és Szabó 1999, 49–87.

VII. A törvényhatóságok szervezése

A közigazgatás reformja elkerülhetetlennek mutatkozott. A kormány liberális közigazgatási rendszert szeretett volna bevezetni, hiszen az 1848-as törvények alapján igazgatták az országot. Sarlós Béla a következőket mondta a közigazgatás korabeli alakulásáról: „jogsabályi rendelkezés síkján az 1867-1870 közötti magyar közigazgatás egyike volt földrészünk haladó igazgatási szisztémájának.”²³¹ Ennek a közigazgatási reformnak volt az első mozzanata a főispánok kinevezése, mert vezetésük alatt kellett végrehajtani az átszervezést.

1. A főispáni intézmény bevezetése

A városi lakosok nem fogadták bizakodva a törvényt, féltek a megszervezéssel járó nehézségektől. A megvalósítással kapcsolatban, ha az megbénítaná a közigazgatást egy időre, akkor „is találunk vigaszt azon jelszóban, amely így hangzik: A hol a veszély legnagyobb, ott van a legközelebb az Isten!”²³²

1848 előtt a királyi városok a kormányzések gyámködása alatt álltak, „s azon jogaiktól elütettek, miszerint régen saját maguk felsőbb helyről jövő erőszakolás nélkül választották tisztségviselőiket, aligha voltak valaha erősebb kormányi felügyelet alatt, mint a milyen az 1870: 42-ik törvénycikk által kimutattatik számunkra.”²³³ Az önkormányzati jog korlátozását jelentette, hogy a közvetlen szavazati jog elveszett, ellenben a virilizmus elve és a főispáni rendkívüli hatalom valósult meg.

A belső fejlődés rendkívül nehéz helyzetbe jutott. Ennek következménye lehetett, hogy a polgári és politikai erők egyre kisebb mértékben tudtak érvényesülni. „Mely állapot – ha csakugyan előjönne – szomorú visszhatással fogna lenni

²³¹ Sarlós 1981, 288.

²³² Db., 1871. szeptember 5., 34. sz.

²³³ Az új időszak. Db., 1871. szeptember 5., 175. sz.

a nemzet összes fejlődésére, mívelődésére, anyagi és szellemi gyarapodására. Ha a főispánok jogukat beavatkozásként akarják érvényesíteni a hatósági és közösségi életbe, ha új hivatalnok sereggel rakná meg a bizottmányokat”, akkor az bénítólag hatott volna a közéletre.²³⁴ A „nemzettestet veszélyes kornak tennék ki, melybe bizony ők maguk is beléhalnának!”²³⁵

Legfontosabb feladata a kormánynak és a főispánnak az lett volna, hogy a törvényt eltűrhetővé tegyék, hatalmi jogosítványait túlságosan ne terjesszék ki, és hogy az önkormányzati jogot „hatalom fitogtatási műveletekkel túlságosan ne korlátozzák.”²³⁶ Ha ez nem valósulhatott volna meg, akkor az mind a társadalomra, mind pedig a városokra hátrányos lett volna. Bízta abban, hogy a gyakorlat majd be fogja bizonyítani, hogy nem tanácsos a kormánynak olyan hatalmat adni, mellyel könnyen visszaélhet. A Debreczen című lap szerint e jogok korlátozása igazolja azt, hogy ez magának a kormánynak a gyengítését fogja eredményezni. „És a legújabb bekövetkezendő időszak megtanítand bennünket arra, hogy midőn elismerjük, hogy a fennálló törvénytervezetet tisztelnünk kell, s annak engedelmeskedni is készek vagyunk, - kísérleteket tegyünk üdvösebb törvény létrehozására, mely felszabadítja kezünk és lelkünk békóit, mely visszaadja önkormányzati jogainkat, s megment a tulásba vitt atyáskodó gyámkodástól.”²³⁷

A városokban, Debrecenben és Szegeden is egyaránt komoly következményekkel járt a főispáni tisztség bevezetése.²³⁸ A főispáni omnipotencia körül már a törvényjavaslat vitájában igen heves összecsapások bontakoztak ki. Perczel Béla kijelentette, hogy a kormány felelősségét csak úgy lehet kivitelezni, ha e tisztséget létrehozzák. Az ellenzék teljes mértékben támadta a főispáni tisztséget.²³⁹ A felszólalásokban mint hetman, kényúr, diktátor, Kreishauptmann stb. szerepelt. A belügyi államtitkár szerint elfogadhatatlan lenne az ellenzék által elképzelt főispáni jogkör bevezetése. Az intézménnyel szembeni aggodalmakat jól foglalta össze Várady Gábor hozzászólásában. Szerinte a főméltóság minden önálló városi megmozdulást el fog oltani. Deák Ferencnek is voltak fenntartásai. Andrassy kabinetkérdést csinált a városok szabályzásának, a virilizmusnak és a főispáni hatás-

234 Db., 1871:175.

235 Db., 1871:175.

236 Db., 1871:175.

237 Db., 1871:175.

238 Varga 2024/a, 153–160. A kutatást támogatta a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú projekt: Varga 2018/a, 180–199.

239 Sipta 2020, 269.

körnek a bevezetéséből, hiszen így az egész közbiztonsági rendszer működőképessége forgott kockán.²⁴⁰

A városi municípiumok élére az ellenzéki törvényhatóságok tiltakozása ellenére megalkotott 1870. évi XLII. tc. főispánokat helyezett. A főváros vezetését az 1872. évi XXXVI. tc.-ben létrehozott főpolgármester látta el.²⁴¹ Előzményei egészen az 1848 előtti évekre nyúlnak vissza, amikor is a tisztújításokat a királyi biztosok vezették le. Az 1843/44-es és az 1847/48. évi országgyűlés elé került törvényjavaslatok már tartalmaztak olyan részeket, amelyek a főispáni tisztség felállítására vonatkoztak. A tervezetek részletes tárgyalásakor a városok függetlenségükre hivatkozva tiltakoztak a rendszer bevezetése ellen.

Az 1870. évi XLII. tc. némileg enyhített ezen a helyzeten, hiszen a megyei és a városi főispánság nem volt egyesíthető. Ezt azonban az 1886. évi XXI. tc. már lehetővé tette.²⁴²

A kormány reformterveit a helyi lapok erősen bírálták. A városok rendezésére irányuló, a törvényhatóságok megszervezéséről szóló törvényt gyorsan alkotta meg az országgyűlés. Az átszervezés előkészítését és végrehajtását a kormány megtehetette volna az akkor még működő városok útján is. Elrendelhetette volna, hogy készítsenek el egy olyan tervet, amely a helyi körülményeket híven tükrözné. A kormány nem így rendelkezett, amelynek oka az volt, hogy központosítási elveket követett. Ha a törvényhatóságok megszervezésénél a kormány szabadabb kezdet adott volna a városoknak, mint amit a törvény biztosított, akkor az gyanította volna a „kormány-mindenhatósági irányzat hatását.”²⁴³ A kormány tartott a közvéleménytől is, hiszen „ha a törvényhatóságok rendezésére vonatkozó törvény életbeléptetésére nézve szükséges előmunkálatok” az akkori „törvényhatóságokra bízottak, s azok teljesítése közben szabadabb nézetek” merültek volna

240 Kajtár 1992, 72; Sarlós 1981, 296–297.

241 Tarjányi 1972, 7–22. A köztörvényhatósági törvény rögzítette, hogy Budapest székesfőváros közigazgatási szervezetét külön törvényben kell szabályozni. Ezért született meg az 1872. évi XXXVI. törvénycikk. Ez volt az a jogszabály, amely lényegében a forradalmak időszakáig nem változott. Az így létrehozott szervezeti szabályzatot a belügyminiszter 1873-ban hagyta jóvá. Sarlós 1981, 295. A témához: Csizmadia és Karcsay 1946, 80, 83; Sarlós 1976, 26, 80–83; Fónagy 2001, 77–78; Meznerics és Torday 1937, 61; Csiky 1899, 93, 122; Ruszoly 1995/b, 186; Stipta 1992, 481; Vörös 1997, 143–147; Schweitzer 2021, 169–179. A főváros szabályozása történetéhez: MNL OL BM Elnöki Iratok K148. III. 1748.

242 Ruszoly 1993, 136; Miru 2011, 184.

243 Db., 1871. január 31., 24. sz.

fel, megrendült volna a hatalma.²⁴⁴ Félve a kormány az ellenzék megerősödésétől és a rá nézve veszélyes mozgalmak kibontakozásától, jobbnak látta megelőzni az eseményeket. A városokban támogatást kellett találniuk, hogy a „democraticus irányzatok vagy megdöntessenek, vagy legalább ellensúlyoztassanak.”²⁴⁵

Ezt a célt szolgálta, hogy létrehozták a városi főispáni tisztséget és korán megszavazták fizetésüket. Az előmunkálatokat a főispánok felügyelete alatt kívánták elvégezni. A főispáni fizetés előre történő meghatározásával és kinevezéssel elkezdődött „azon harcz, mely az alkotmányos érzelmű törvényhatóságok s a democraticus nézetek és a főispán közt ellenállhatatlanul” kialakult.²⁴⁶ Bízta benne, hogy „a szabadság ügye annál jobban erőre fog vergődni, minél szorosabb gyűrűkbe akarja szorítani a kormány, az alkotmány hű bajnokait.”²⁴⁷

A belügyminiszteri anyagok között megtalálható az 1870. szeptember 24-én tartott minisztertanács jegyzőkönyve. A Rajner Pál belügyminiszter előadta, hogy meg kell határozni, hogy melyek azok a városok, amelyek élére főispánokat állítanak. A belügyminiszter erre vonatkozóan bemutatta tervzetét, amelynek összeállításánál költségvetési szempontokat is figyelembe vett, hiszen több város élére egy főispánt ki lehetett nevezni. Konkrétan meghatározták, hogy mely városokban szerveznek főispáni „állomások”-at (hivatalokat) – idézve a jegyzőkönyv szóhasználatát. Egy városban egy főispáni hivatal működött, de több várost össze lehetett vonni egy főispáni irányítás alatt az 1870. évi közigazgatási törvény rendelkezése alapján. Ez azt is jelenti, hogy itt határozták meg, mely városok lettek 1870-ben az úgynevezett törvényhatósági jogú városok. A belügyminiszter a javaslat összeállításánál „a közkormányzat érdekein, mint szintén az egyes városok szem elől nem téveszthető igényein kívül a takarékosági rendszer követelményét is szorosan figyelembe tartani iparkodott.”²⁴⁸

A minisztertanács megvitatta és támogatta csekély változtatással a belügyminiszter javaslatát, hogy 23 városi csoportot hozzanak létre és ezek élére 23 főispáni állomást alakítsanak ki, vagyis hivaltalt, továbbá azt is, hogy 3000 ft éves fizetést kapjanak a főispánok.²⁴⁹

244 Db., 1871:24.

245 Db., 1871:24.

246 Db., 1871:24.; Csizmadia 1979, 15.

247 Db., 1871:24. vö. Eöttevényi 1911, 257–261.

248 Főispánok (városi) állomásainak megállapítása: MNL OL BM K148. 1870. III. 2444.

249 MNL OL BM K148. 1870. III. 2444.

Ez a csoportosítás további változtatásokon ment keresztül és újabb összevonásokra került sor, ami azt jelentette, több törvényhatósági joggal felruházott város is egy főispáni irányítás alá került. A belügyminiszteri anyagok között megtalálható az a dokumentum, amelyből világosan kiolvasható, hogyan történt meg a főispán területi illetékességébe tartozó városi csoportok meghatározása. A földrajzi közelség döntő szerepet játszott a csoportosításban, hogy mely városok kerültek egy főispáni irányítás alá.²⁵⁰

1871 márciusában egymástól eltérő hírek terjengtek arról, hogy ki lesz a főispán a két városban. Magát a törvényt ellenző nép e tisztség felállítását sem nézte jó szemmel. „Hajdan csak a megyéknek voltak főispánjai, és a királyi városok, bármily alárendelt helyzetben voltak is, e térről sem irigyelték a szerencsét a megyéktől.”²⁵¹ Ezen ellenséges nézetek azon a tapasztalaton alapultak, hogy a királyi biztosok megnyirbálták az önkormányzat jogait. Biztosra lehetett venni, hogy a városok nem tudnak megszabadulni e teher súlya alól. Egy korábbi tervzet szerint a kormány csak királyi főpolgármestert akart a városok élére állítani. Ezt azonban nem tartották megfelelőnek, mert félték, hogy a polgármester, bármennyire is királyi lesz, első polgárnak képzei majd magát.

Az egyenlőség elvére hivatkozva mind a megyének, mind a királyi városoknak „főispánt ajándékoz”-ott a kormány.²⁵² A főispánt a király nevezte ki és mentette fel. Az 1870. évi törvény a törvényhatóságok élére főispánt állított. A főispáni tisztség, ahogy a törvény fogalmazott, már nem méltóság, „dignitas” abban az értelemben, ahogyan azt használtuk a rendi kori főispán vonatkozásában. A köztörvényhatósági törvény markáns vonása épp az volt, hogy a főispán ettől kezdve főhivatású állásban látta el feladatát, amiért fizetést kapott.²⁵³ Kmetty Károly kiemelte, hogy a főispán a közigazgatás olyan szereplője lett, aki a „felügyelet ellenőrzés határán messze túl haladva, abban valóságos ’közreműködést’ fejt ki.”²⁵⁴ A főispáni intézmény szabályozása híven tükrözi vissza a kormányzati rendszer és a törvényhatóságok mindenkori viszonyát. A törvényhatóságok élén állt, hiszen vezető szerep illette meg a törvényhatósági szervek működésében.²⁵⁵ Boér Elek

250 Főispánok (városi) kinevezése tárgyában: MNL OL BM K148. 1871. III. 1700.

251 Ki lesz a debreczeni főispán? Db., 1871. március 23., 59. sz.

252 Db., 1871. március 23., 59. sz.

253 Tomcsányi már kiemelte, hogy „főhivatása” a közigazgatás felügyelete és ellenőrzése. Tomcsányi 1926, 297.

254 Kmetty 1907, 84.

255 Kmetty 1907, 84–85.

szerint a főispán a kormányzati hatalom képviselője volt.²⁵⁶ A főispán a Főrendi Tábla tagja 1885-ig, ami a főispáni hivatal, ahogy Stipta István fogalmazott, rendi jellegét mutatja.²⁵⁷ Stipta István kiemelte továbbá, hogy a „főispán nem maradhatott tovább dignitás, uralkodói kegyből adott méltóság, hiszen a közigazgatás korszerűsítése, a központi akarat közvetítése államhivatalnoki habitust, konkrét napi tevékenységet követelt tőle.”²⁵⁸ Azt is megjegyezte, hogy az 1870. évi törvény ellentmondásan szabályozta a főispáni állás jellegét. A törvény 52. §-a a törvényhatóságok élén álló tisztséggént definiálta. Az 58. § azonban az alispánt, a törvényhatósági jogú városokban a polgármestert nevezte a törvényhatóságok első számú tisztviselőjének.²⁵⁹

A városok félték, hogy „grófot, vagy bárót” kapnak főispánul.²⁶⁰ Tartott a közvélemény attól is, hogy a királyi városok élére olyan főispánok lesznek kinevezve, akik nem ismerik a város vagyoni és társadalmi viszonyait, és erőszakkal akarják megvalósítani terveiket.²⁶¹ Olyan férfit kellett kinevezni Szegeden és Debrecenben, aki bírta a város lakosságának tiszteletét, becsületét, szeretetét és ismerte a város ügyeit.

Arra a kérdésre, hogy milyen elvárások fogalmazódtak meg a főispáni tisztséggel szemben a két városban, eltérően, a helyi viszonyoknak megfelelően adható meg a válasz. Az értelmiség azon az egységes véleményen volt, hogy e magas pozíció, „az önkormányzat áldásos intézmény”-e, amely az anyagi és szellemi jólét fejlődését elősegítheti.²⁶²

256 Fesüs 1887, 81; Sarlós 1976, 85; Nagy 1901, 314; Stipta 1995/b, 159.

257 Boér 1912, 165.; Stipta 1995/a, 300. A főispánok kinevezésével kapcsolatos iratokban a főispáni állomások (állások) kifejezés szerepel. MNL OL K148. 1870 III. 2444.; MNL OL K148. 1870 III. 0628.; MNL OL K148. 1870 III. 3517.; Fónagy Zoltán kiemelte, „hogy a magyar közjogi gondolkodás mégsem tekintette őket egyértelműen és kizárólagosan királyi hivatalnokoknak, a központi hatalom – rendi autonómia dualizmusában inkább köztes helyzetűnek számítottak.” Fónagy 2019, 35.

258 Stipta 1995/a, 299.

259 Stipta 1995/a, 299-300. Csiky Kálmán szerint az 1886. évi XXI. tc. hatálybalépését követően szűnt meg a főispán méltóság lenni, amelyet a megváltozott alkotmányjogi és közigazgatási viszonyok tettek szükségessé, hiszen a törvény a felügyelet és ellenőrzés mellett megadta a lehetőséget arra, hogy rendeleti úton intézkedhessenek. Csiky 1899, 109–110.

260 Db., 1871. március 23., 59. sz.

261 Db., 1871:59. Általában nem is helyi lakos lett a főispán. Gergely és Szász 1978, 136. Kivételt jelentett Szeged városa.

262 Milyen főispán kell Debreczenbe? Db., 1871. április 17., 75. sz.

Debrecen felülemelkedett a viszályokon, ezért igazságtalannak érezte a felügyeleti jogot gyakorló tisztség felállítását.²⁶³ A főispánságot a városi lakosság nagy többsége nem érezte úgy, mint valami jótékony intézményt. „Sőt inkább féltek tőle, hogy az atyáskodó főispáni kormányközég új bajt fog polgári, politikai és társas” életük viszonyaiban okozni.²⁶⁴ E tisztség bevezetésével az önállóság, a polgári önérzet törést szenvedett. A tisztviselők nemcsak a népnek, a választóknak fogják magukat lekötelezni, hanem maguknak a főispánoknak is. „Mindamellet is mivel a törvényt ha rossz is, alkotmányos elvekből kiindulva, tisztelni kell; s így előbb utóbb meg kell küzdeni azon gondolattal, hogy egyszer csak betoppan városunkba a főispán, kit felsőbb helyről küldenek hozzánk atyáskodni.”²⁶⁵

Debrecen és Szeged szabad királyi városokra egyaránt a legszerencsétlenebb helyzet az lett volna, ha olyan személyt neveznek ki, aki a helyi viszonyokat nem ismerné. Debrecenben néhányan támogatták azt az elképzelést, hogy az legyen a főispán, aki nem lakik a városban. Ez azon a nézeten alapult, hogy a főispán csak így tudná elfogulatlanul az ügyeket intézni. Ez a felfogás tévesnek bizonyult. Elfogulatlan személyt, vélték többen is, aligha lehetett volna találni.

A kinevezendő személyt előre tájékoztatni kellett volna a helyi viszonyokról, a város sajtóságos ügyeiről és vagyoni helyzetéről. „Csak azon orvos gyógyíthat sikeresen, aki a bajt fölismeri; a tapogatózás, ha sokáig tart, a beteg könnyen beléhalhat a betegségébe. Aki ismerős az kezdetben is helyes irányba engedheti a dolgokat, míg az, aki ilyen tapasztalatokkal nem rendelkezik más személyre hallgatva, tévesen járhat el az ügyekben.”²⁶⁶ Debrecen „nagy vagyonnal bíró erkölcsi testület volt.”²⁶⁷ E vagyon képezte a gazdálkodásának alapját, amellyel csak megbízható személyek rendelkezhettek, hiszen ők vezették „Debrecent századokon át a szellemi és anyagi jólét áldásaiban.”²⁶⁸ Ha főispáni tisztséget olyan személy töltötte volna be, aki fentebb említett képességekkel nem rendelkezett volna, az a város, illetve más városok jövőjét is veszélyeztette volna. „Mind a kormány, mind a város nevében azt kívánják tehát, hogy ne idegen, ne viszonyaikkal ismeretlen legyen a Debreczeni főispán.”²⁶⁹

263 A főispán felügyeleti jogának bevezetését emeli ki Csizmadia Andor is. Csizmadia 1979, 15.

264 Milyen főispán kell Debreczenbe? Db., 1871. április 17., 75. sz.

265 Db., 1871:75.

266 Db., 1871:75.

267 Db., 1871:75.

268 Db., 1871:75.

269 Db., 1871:75.

A főispánok mihamarabbi kinevezését az a tény is megkövetelte, hogy a törvény végrehajtását csak az ő felügyeletük alatt lehetett elkezdni. A városok az új intézménnyel nehezen barátkoztak. „A belső szervezési szabályok létrehozásánál egy eddig nem ismert mindenhatósággal lesz dolgok.”²⁷⁰ Félve és tartózkodva szemlélték, hogy a főispánoknak joguk lesz a város gazdasági, vagyoni ügyeibe is beavatkozni és „az óvatosság, hogy e gyámkodás alól megszabadítsák magokat és lehetőleg függetlenítsék önintézkedési jogaikat a főispáni irányzatok ellenében: mindenesetben lassúvá” tette a szervezési szabályok létrehozását.²⁷¹ A szabad királyi városok vagyoni viszonyaikat olyan személyekre szerették volna bízni, amelyekre a főispánnak és a kormánynak hatása nincsen. Ez az a kérdés, ami körül a városok és a kormány éles harcot vívott, ami a belrendezési szabályok elismerésében nyilvánult meg. Többek meggyőződése volt Debrecenben, hogy a „folyó év végén aligha látandja a belügyminiszter keresztülvive kijelentett akaratát, miszerint az 1870-ik évi XLII-ik törvénycikket még az év folytán életbelépteti!”²⁷² Ezen időszak volt az az átmeneti káros állapot, ami megbénította a közeletet, a közigazgatást, a vagyoni és művelődési állapotok előrevitelét.²⁷³

A miniszteri székben történt személyi változás következtében Tóth Vilmos lett a belügyminiszter 1871. február 10. napjától kezdve. A belügyminiszteri előnökség iratanyagában az alábbi adalékok maradtak fenn a főispáni kinevezések kapcsán. Az 1700. számú irat tartalmazza a főispáni kinevezésekkel kapcsolatos felterjesztés előzetes anyagait. A királyhoz intézett felterjesztés szövege a következő volt. „A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII-ik t. cz. 52-ik §-a értelmében a köztörvényhatósági joggal felruházott városok élére Csász. és Apost. kir. Felséged által – előterjesztésemre – legkegyelmesebben kinevezendő városi főispánok [...] helyezendők.”²⁷⁴

Ferencz József magyar királynak a főispánok kinevezése kapcsán a belügyminiszteri levélben a következő olvasható. „A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870: XLII. t. cz. 52-ik §-a értelmében a törvényhatósági joggal felruházott városok élére Felséged által – előterjesztésemre – legkegyelmesebben kinevezendő városi főispánok lévén helyezendők.”²⁷⁵

270 A rendezés. Db., 1871. július 4., 130. sz.

271 Db., 1871. július 4., 130. sz.

272 Db., 1871:130.

273 Db., 1871:149.

274 MNL OL BM K148. 1871. III. 1700.

275 MNL OL BM K148. 1871. III. 1700.

A városi főispánok kinevezésénél a Szegedi Híradó értesülésére hagyatkozva egy bizonyos „P. N” nevű személy megbízható forrásából tudható, hogy a minisztertanács őfelségének megerősítés végett felterjesztette a főispánok névsorát. A legfőbb hatalom jóváhagyása 1871. július 19-én érkezett meg Budára. Városi főispáni tisztséget huszonkét személy kapott. A névsort két sorozatban tették közzé.²⁷⁶

A kinevezett főispánok nevét július 30-án közzétették az érintett 56 várossal. Ezel a kormány megkezdte a városok átszervezését. A főispáni tisztség felállítását a legtöbb városban sérelmezték, mondván, hogy „nem lehetünk annyira érzéketlenek, hogy a városi társadalmi életbe beékeltek ezen új intézmény visszaszűkítését föl ne említsük akkor, midőn Hannibál a kapu előtt áll!”²⁷⁷ A szabad királyi városok olyan széles önkormányzattal rendelkeztek, hogy maguk hajtották végre a tisztújítást. Ezen jogukat még a török uralom alatt is gyakorolhatták. Debrecen önállóságát az a tény is jelzi, hogy a régi írásokban „köztársaság” névvel illették. Az új szabályozást veszélyesnek találta a város. A Debrecen című politikai és közgazdasági napilap hivatkozott az 1871-et megelőző négy évre, amely a város zavarral teli időszaka volt csakúgy, mint más városokban (Szegeden), de az mégsem indokolta a főispáni tisztség létrehozását.

Újvidék kivételével egyetlen város sem bonyolódott vitába a kormánnyal. Ezen állítással szemben sokan Debrecent „iszonyú darázs-fészeknek tartották.”²⁷⁸ Az említett négy év alatt nem történt komolyabb összeütközés a város és a kormány között. Sohasem esett meg a lap állítása szerint, hogy Debrecen a „magyar kormány s az alkotmányosság iránti tiszteletet és illetet megsértette volna.”²⁷⁹

276 SzH., 1871. július 28., 90. sz. Debreceni közgyűlési jegyzőkönyvek IV: B. 1108/a 4. köt, 158-5589. sz. A főispánok a következők voltak: Balogh Kornél: Esztergom, Győr és Komárom; Dáni Ferenc: Arad, Kecskemét és Szeged; Fülöp Sámuel: Kolos, Kolozsvár, Szamosujvár, Szék és Zilah; Goldbrunner Sándor: Bakabánya, Körömczbánya, Selmec és Ujbánya; Kuba János: Szokolca és Trencsén; Lázarevics Bazil: Temesvár és Versecz; Lázár Mihály: Bereczk, Csíkszereda, Illyefalu, Kézdivásárhely, Oláhfalva, Sepsi-Szent György és Székely-Udvarhely; Nagy Ignác: Felsőbánya, Nagybánya és Szatmár-Németi; Veszter József: Bazin, Mador, Nagyszombat, Pozsony és Szent György; Patay András: Debrecen és Nagyvárád; Plachy Lajos: Besztercebánya, Breznóbánya, Korpona, Libetbánya és Zólyom; Török Dániel: Abrudbánya, Hátszeg, Károlyfehérvár, Vajdahunyad és Vízakna; Thuri Gergely: Erzsébetváros, Fogaras, Marosvásárhely és Szászrégen; gróf Zichy Rezső: Bártfa, Eperjes, Kassa és Kiss-Szeben; Zuber József: Pécs és Székesfehérvár.

277 A városi főispánok. Db., 1871. július 31., 149. sz.

278 Db., 1871:149.

279 Db., 1871:149.

A lakosság és a vezetők egy része ebből azt a következtetést vonta le, hogy a kormány határozata, amelyben hatalmát a főispánok által akarta kiterjeszteni a városokban, nem megalapozott.

A jogszabályi rendelkezés miatt a „főispáni intézmény törvényes szempontból ezúttal hiába ostromoltatnék.”²⁸⁰ A főispáni tisztség létrehozásával a köz- és társadalmi élet nagy változásokon ment keresztül. A közeletben olyan csoportosulások jöttek létre, amelyek közül az egyik a főispán mellett, míg a másik ellene volt. Ez a szétválás, amely mindkét várost jellemezte, két táborra osztotta a polgári elemeket, amely pedig a közeletre, közérdekre és közjólétre jótékony hatással nem lehetett. Általában a kormány olyan személyeket nevezett ki főispánnak, akik a városok viszonyait ismerték.²⁸¹

E főméltóság kinevezését a két város egymásnak ellentmondó érülettel fogadta. Adódott ez abból, hogy Szegeden egy helyi születésű politikust, míg Debrecenben a szabolcsi alispánt nevezték ki. Ezen alapvető eltérések meghatározták a két város viszonyát a főispán személyéhez. Debrecenben és Nagyváradon Patay András, míg Szegeden, Kecskeméten és Aradon Dáni Ferenc lett a főispán.²⁸² A városok egy főispán alatti egyesítése a törvény szerint megengedett volt.²⁸³ Az örökös főispáni tisztséget azonban a köztörvényhatósági törvény megszüntette.²⁸⁴

A debreceni nép csalódott a kinevezésben. Patay Debrecenben nem rendelkezett vagyonnal, kétéves kora óta nem lakott itt, a város helyi viszonyaival soha nem volt alkalma foglalkozni. Hasonló volt a helyzet Nagyváradon is. A város közvéleménye zúgolódás és az alkotmányos elvek hangoztatása mellett belenyugodott a nem éppen következetes megoldásba.²⁸⁵

280 Db., 1871:149.

281 Db., 1871:149.

282 A király 1871. július 17-én nevezte ki Dáni Ferencet főispánnak. Kristó 1992, 66. Hódmezővásárhelynek csak később lett a főispánja. vö. Ruszoly 1991/c, 640 és Habermann 1992, 53. Nagyvárad és Arad szervezése ügyében: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 25., 233. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 27., 234. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 29., 236. sz.; Városunk egyetemes hatósági és községi kormányzatának újra szervezése. AH., 1871. szeptember 9., 106. sz.; Városunk törvényhatósági, községi és gazdasági szervezetének terjedelme. AH., 1871. szeptember 13., 108. sz.; Patay András kinevezése. AH., 1871. július 26., 87. sz.

283 Sarlós 1976, 85.

284 Sarlós 1976, 85. Korábban volt örökös és örökletes főispánság. Az első esetben a főispáni méltóságot egy másik világi vagy egyházi méltósághoz kapcsolták. Az örökletes főispánság esetében pedig ez a méltóság egy családon belül öröklődött.

285 A városi főispánok. Db., 1871. július 31., 149. sz.

Szeged augusztus 1-jén kapta meg a főispáni kinevezést, amelyet „őszinte örömmel” üdvözölt, „amelyet keblünkben ezer bajjal küszködő városunk szeretett és annak forrón óhajtott jóléte támasztott és táplál.”²⁸⁶ A város szülött fiának megválasztása „reá nézve ép oly szerencsés, mint megítéztelő.”²⁸⁷

Ahhoz, hogy jobban megérthessük a főispánok fogadtatását és megítélését, érdemes nagyon röviden megnézni a két személy életpályájának alakulását.

1.1. A debreceni főispán: Patay András

Debrecen polgársága Patay Andrást (Mezőkaszony, 1837. – Pestszentlőrinc, 1916.) együttműködésre kész kormányzati tisztviselőként ismerhette meg. A főispán „az elsők között harcolt Debrecen polgári társadalmának megvalósításáért.”²⁸⁸ Középiskoláit Dáni Ferenchez hasonlóan szülővárosában végezte el. Néhány évet töltött a bécsi műegyetemen is. 1857-ben mint hadapród belépett a 4. huszárezredbe. 1859-ben már szakaszvezető volt, majd pedig hadnaggyá nevezték ki és áthelyezték az aradi Császári-királyi Önkéntes Huszárezredhez, amelyből később megszervezték a 15. Császári-királyi Önkéntes Huszárezredet. E hadtestnél 1860 májusáig szolgált, amikor kétévi illetékkal kilépett a hadseregből.²⁸⁹ 1861-ben Szabolcs megye másodalispánja lett. (Mindkét főispán életében a katonaság jelentős nyomot hagyott.)

Feleségül vette Török Gabriellát Dadán 1862-ben. Korábban a hajdúkerület főkapitánya is volt.²⁹⁰ Előbb a nyírbátori járás főszolgabírója (1867), majd pedig másodalispán lett (1869). A magyar királyi honvédség tartalékos állományába lovassági századosnak nevezték ki. Később (1870-1872) önként részt vett a honvédség gyakorlatán tartalékos huszárszázadosként.²⁹¹ 1871-ben nevezték ki Debrecen és Nagyvárad főispánjává.²⁹² 1874-ben lemondott állásáról és élete hátrale-

286 SzH., 1871. augusztus 2., 92. sz.

287 SzH., 1871:92; L. még: Varga 2006, 606–623.

288 Gazdag 1994.

289 Ajtai 2005, 36.

290 Csobán és Lendvay 1940, 78.

291 Ajtai 2005, 36.

292 Sajnos a Magyar Nemzeti Levéltárban a belügyminiszteri iratok között nem voltak meg a kinevezési papírok. Csak a mutatókból tudhatjuk, hogy Patay András kinevezésével kapcsolatos iratok számai a következők lehetnek: 1700 és 1810. MNL OL Mutató a BM Elnöki Íratokhoz. K148, 1871-es évre. A kinevezési levél: MNL HBVL IV. B. 1405./b. 1810. sz., MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:158. Az eskütétel: MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:208. Nagyváradról: Borovszky s. d./a, 206–207.

vő részében a csendőrségnél szolgált.²⁹³ Ugyan ebben az évben kéthavi szolgálatot teljesített a nyíregyházi 15. lovassázadnál, majd 1877-ben öt hónapos honvéd törzstiszti tanfolyamon vett részt. 1878-ban próbaszolgálatos lett a 2. Honvéd Huszárezrednél.²⁹⁴ 1881-ben lépett be a Honvédelmi Minisztérium Csendőrségi Ügyosztályához. Ezt követően hat hónapig próbaszolgálatra került, majd Szegeden letette a csendőrtiszti vizsgát. Örnaggyá nevezték ki a magyar hadseregbe. Katonai karrierje szépen ívelt felfelé, hiszen előbb parancsnok-helyettes, majd csendőrkerületi parancsnok, alezredes és végül ezredes lett. 1897-ben ment nyugdíjba, mint címzetes vezérőrnagy.

A feleségével való rossz viszony miatt 1876-ban elvált. Másodszor is megnősült és feleségül vette Láner Ilonát. Csak az első házasságából született három fiú gyermeke.²⁹⁵ Közigazgatási pályafutásáról keveset lehet tudni.²⁹⁶

1.2. A szegedi főispán: Dáni Ferenc

Dáni Ferenc (Szeged, 1816. november 25. – Szeged, 1883. február 19.) iskoláit Szegeden, a gimnáziumot a piaristáknál végezte el.²⁹⁷ Belépett közben a kegyes-tanító rendbe. Nyitrán teológiát tanult, majd azt abbahagyva, házi tanítást vállalt. Gróf Eszterházy István és Antal nevelését látta el. Beiratkozott a pozsonyi jogakadémiára, jurátus és kaszinótág lett. Szegeden kezdte meg ügyvédi pályafutását. Letette a köz- és váltóügyvédi vizsgát 1841-ben.

A család eredeti neve Danné volt, amelyet az apja névváltoztatási kérelme folytán módosítottak. Nagykorúsága miatt ez nem terjedt ki rá, ezért apja után felvette a Dáni nevet.²⁹⁸

293 Lemondását követően Hadházi Sillye Gábor lett a debreceni főispán. Csobán és Lendvay 1940, 78.

294 Ajtai 2005, 36–37.

295 Ajtai 2005, 23–24.

296 A Patay családról: Herpay 1925, 62; Dienes 1939, 292; Kempelen 1914, 8. köt. 207; Nagy I. 1862, 9. köt. 149–151; Gudenus 1999, 4. köt. 132; Buzási 1996. MNL HBVL IV. B./b. 1810. sz.; Patay András kinevezése. AH., 1871. július 26., 87. sz.; AH., 1871. augusztus 5., 91. sz.; AH., augusztus 7., 92. sz.; AH., 1871. augusztus 9., 93. sz.; AH., augusztus 26., 100. sz.; Debreczen város első tisztviselője. AH., 1871. szeptember 2., 103. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. február 19., 36. sz.

297 Testvére: Dáni József (Szeged, 1825. március 31. – ?) volt. Két gyermeke is született, Erzsébet és Sarolta. Habermann 1992, 53.

298 Saját nevének névváltoztatására nincs adat. Habermann 1992, 52.

Részt vett a reformmozgalmakban. Közben nemzetőr hadbíró lett 1842-ben.²⁹⁹ 1845-ben részt vett a Szeged-Csongrádi Takarékpénztár alapításában.³⁰⁰ A pénztár választmányi és felügyelő bizottságának is a tagja volt, majd pedig a jegyzői feladatokat látta el. Ugyanebben az évben feleségül vette Korda János leányát, Teréziát. Az 1848-as márciusi események központi alakja volt a városban. Egyike azoknak, akik rendkívüli közgyűlést hívtak össze és a székház tornyára felhúzták a nemzetiszínű zászlót. A palánki II. nemzetőr gyalogos század századosa. Az 1848-as tisztújításon megválasztották a harmadik tanácsnoki állásra, valamint vésztörvényszéki ülnök lett. Világos után bujdosnia kellett. Az aradi haditörvényszék távollétében halálra ítélte.

Az 1852-es amnesztiát követően önként jelentkezett, akkor két évre börtönbe zárták. 1860-ban az Októberi Diploma kiadása után Szeged országgyűlési képviselővé választotta. A Februári Pátenst követően lemondott, mégis újra választották. Az 1867-es tisztújítások kormánybiztosa és a Szabadelvű Kör tagja lett.³⁰¹ 1850 és 1879 között számos publikációja jelent meg.³⁰² A Szegedi Forradalmi Bank elnöke, később a Deák-párt szegedi vezére. 1871-ben kinevezték Szeged, Kecskemét és Arad főispánjává, később Hódmezővásárhelyen is ő töltötte be a tisztséget.³⁰³ Az 1876-os árvíz idején kormánybiztos volt. 1878-ban lemondott közmegbízatásáról és visszavonult szatymazi birtokára.³⁰⁴

A két főispán életpályája mutatja, hogy olyan személyeket neveztek ki, akik jogi végzettségük mellett megfelelő szakmai gyakorlattal is rendelkeztek. Azt is megfigyelhetjük, hogy nemcsak a közigazgatásban vettek részt, hanem az aktuális politika alakításában is.

299 Reizner 1899, 53.

300 Habermann 1992, 52–53.

301 Habermann 1992, 53.

302 Reizner 1899, 359.

303 Kruzsliz 1989, 221, 247–249. Hódmezővásárhely 1870-ben még csak rendezett tanácsú város volt. A törvényhatósági jogot csak 1873-ban sikerült megszereznie. Ruszoly 1995/b, 186; Szűcs 1871, 3. köt. 1060. Sajnos a Magyar Nemzeti Levéltárban a belügyminiszteri iratok között nem voltak meg a kinevezési okmányok. A mutatókból lehet tudni, hogy Dáni Ferenc kinevezésével kapcsolatos iratok számai a következők voltak: 1700 és 1810. MNL OL Mutató a BM Elnöki Iratokhoz. K148. 1871-es évre. MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:134. Kecskeméten 1875-ig volt főispán. Ezt követően egy helyi lakos Balázsfalvi Kiss Miklós töltötte be ezt a tisztséget. MNL BKVL IV./1607/a. 346. sz.; KL., 1871. augusztus 5., 31. sz.; KL., 1871. augusztus 12., 32. sz., Pálffy Ferenc polgármesternek évi jelentése. Fölolvastatott Szeged szab. kir. város köztörvényhatósági bizottságának 1873-ik évi január hó 5-én tartott rendszerinti közgyűlésén. Pálffy 1873, 2.

304 Habermann 1992, 53; Ruszoly 1991/c, 640; Ruszoly 1999, 8; Reizner 1899, 264–265; Szinnyi 1893, 2. köt. 589–590; Péter 1999, 46.

1.3. A főispánok fogadtatása

A város főméltósága a királyi biztos intézményének átörökítésében játszott szerepet. Voltak olyan személyek, tisztviselők, akik szerint Debrecen polgársága meg lehetőszen hidegen fogadta a főispánt.

A főispán rendszeresen részt vett a törvényhatósági közgyűléseken. Patay és a város rossz viszonyára csak egyetlen eset utal. Az 1872. április 29-én tartott közgyűlés elnöki jogkörét megkérdőjelezték, amivel szemben kijelentette, hogy a törvény szerint a közgyűlés elnöke a főispán, ezért az elnökség viseléséről nem mondhatott le. Javasolta a bizottságnak, hogy indítványát felirat formájában terjessze fel az országgyűléshez. 1874. október 30-ával a király érdemei elismerése mellett mentette fel Patay Andrást a főispáni tisztségéből.

Szegeden a városi polgárokon kívül politikusok is üdvözölték Dáni Ferencet (pl. Szende Béla honvédelmi miniszter, Ascherman ezredes, Horváth Döme igazságügyi miniszteri tanácsos, Lénárd Máté szabadkai polgármester, Szabó József honvédelmi alezredes stb.). A helybeli tisztviselők többsége személyesen vagy levélben fejezte ki örömét. (Pl. Kümmer Károly, Boglár Mihály stb.). A Szabadelvű Kör nevében Őrhalmi Lajos alelnök tette tiszteletét a főispánnál, amelyet a belvárosi Kaszinó üdvözlése követett.³⁰⁵ „Az emberek szinte egymás kezébe adták a kilincset, hogy tiszteletüket tegyék az új főispánnál.”³⁰⁶

Debrecenben a főispán negatív fogadtatása miatt nem sok felhasználható adat maradt arra nézve, hogyan köszöntötték. Ezzel szemben Szegeden részletesen nyomon lehet követni a választás utáni eseményeket a Szegedi Híradó tudósításai és a város közgyűlési jegyzőkönyvei alapján.³⁰⁷

Szegeden meglehetősen széles körben ünnepelték Dáni Ferenc kinevezését. A Szabadelvű Kör augusztus 3-án, délelőtt háromnegyed tizenegykor indult el a főispánhoz, magába olvasztván a Kaszinó küldöttségét. A tömeg lelkes éljenzéssel fogadta Dáni Ferenc megjelenését, aki a tisztelő emberek között foglalt helyet. Az üdvözlő Vadász Manó adta át a két egylet nevében. A felolvasást többször zajos éljenzések zavarták meg.

Dáni válaszában kiemelte, hogy „imádott városának jólétét lehetősége szerint” elő fogja mozdítani.³⁰⁸ Kifejtette politikájának irányvonalait. „Én – így szólt

305 A szegedi Kaszinó történetéhez: Czímer 1929, 151–153.

306 SzH., 1871. augusztus 4., 93. sz.

307 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:147–149.

308 Garzó Imre: Szeged, Arad és Kecskemét. SzH., 1871. augusztus 25., 102. sz.; Ruszoly 1993, 78.

–mint főispán, meg fogom tudni őrizni hivatalom méltóságát, de a társadalmi téren ezután is Dáni Ferenc maradok, a polgárfiú, a ti polgártársatok és barátotok.”³⁰⁹ E szavak voltak a legjellemzőbbek Szeged város „polgár-főispán”-járá.³¹⁰ Végül pedig kérte polgártársai támogatását feladatának ellátásában, hogy vele együtt vállverve működjenek a város közügyeinek előmozdításában.

Ezt követően még sokan mások, a tisztikar, az ügyvédi kar, a tűzoltóegylet, az alsóvárosi rendház képviselői, a helyi katolikus papság, a kegyesrendek háza, a hitel- és zálogintézet igazgatósága, az izraelita tanítótöbbség, az ifjúsági kör és az asztalosipari részvénytársulat választmánya is tiszteletét tette az új főispán előtt.³¹¹

Szegeden és Debrecenben egyaránt fáklyás felvonulással folytatódott a köszöntések sora. Szegeden a Szabadelvű Kör tagjai által, az e célra megválasztott bizottmány szervezte meg a felvonulást. Mindenki úgy érezte, hogy fordulópont következett be a város életében, amely elégséges alapot képez az ünneplésre.³¹² Debrecenben azonban a vélemény megoszlott, de teljes mértékben nem lehet azt kijelenteni, hogy a város Patay András személyét elutasította volna. A lakosság és a városi vezetőség egy része elégedett volt a kinevezéssel.

A Szegedi Híradó ezt a változást a következő szavakkal jellemezte: „a 48-diki törvények szellemének kézzel fogható érvényesülése, azon szellemnek mely tökéletesen megfelel Szeged város érületének, pártkülönbség nélkül: ez a demokratia hatalmas szelleme.”³¹³ Ezen szellem érvényesülését ünnepelték a szegediek Dáni Ferenc megválasztásában.

A demokratikus intézmények bővülését és a meglévők fenntartását várták a változástól. Szegeden e tervek megvalósítását Dáni Ferenc személyes tulajdonságaiban vélték felfedezni, amelyek a következők voltak: az a „forró szeretet,” amely a főispánt Szegedhez kötötte; fáradhatatlan munkaerő, ami társadalmi és közigazgatási téren egyaránt megnyilvánult már megválasztását megelőző években is; nemes buzgalom és a város viszonyainak meglehetősen jó ismerete. Tőle „a bölcs, mérsékelt és nemes türelem politikáját” várta el Szeged lakossága.³¹⁴ Az elmúlt időszak maradványaitól és szemléletétől szabaduló debreceni polgárság egy része bízott Patay András személyes tulajdonságaiban, együttműködési képességében.

309 SzH., 1871. augusztus 25., 102. sz.

310 Ruszoly 1993, 78.

311 Ruszoly 1993, 78.

312 SzH., 1871. augusztus 4., 93. sz.

313 SzH., 1871:93.

314 SzH., 1871. augusztus 6., 94. sz.

A főispánok kinevezése Szegeden, Debrecenben és más városokban is a törvényhatóságok szervezésének első mozzanata volt. E jelentős cselekedet a reform meghatározó fordulópontjának nevezhető, hiszen csak így ítéltethető meg az, hogy megvalósult-e a közigazgatás átalakítása. A lakosság a főispánok személyét gondolta garanciának abban a tekintetben, hogy a kormány által megkövetelt változások mennyire gyorsan és bonyodalommentesen fognak végbemenni.

Szeged lakossága ezért szerencsésnek tartotta Dáni Ferenc kinevezését. Szeged és a másik két városban „főispáni méltóságúul oly férfiú lett megtisztelve, kiből a közbecsülés és bizalom párt- és osztálykülönbség nélkül az egész lakosság részéről központosul.”³¹⁵

A főispán iránti tisztelet megnyilvánulása volt a már fentebb említett fáklyás felvonulás megrendezése Debrecenben is. Szegeden a gyülekezés helyéül a belvárosi Kaszinót jelölték ki. Este nyolc órakor tömegesen jöttek az iparosok, megjelentek az olvasókör, az ifjúsági kör, tűzoltó egyesület és a rendőrség tagjai is. Ezen utóbbi szerv gondoskodott zenekarról. A Rákóczi induló zenéjére harsant fel az első éljenzés. Ezt követte a fáklyák szétosztása és meggyújtása. A fáklyát fogó emberek megindultak a zenekar vezetésével, és „a csendes lég zavartalanul adta tovább a lelkesen döngő éljeneket, amelyeknek hatalmas kitörése percenként tulszárnyalta a zenehangot.”³¹⁶ A menet a Kárász utcán haladt végig. A főispán háza előtt újabb tömegek csatlakoztak a fáklyás felvonuláshoz. Az emberek rendben vonultak az utcákon, majd a Korda-Dáni ház erkélye alatt félkörbe rendezték soraikat. A ház melletti utcák, terek tömve voltak szemlélődőkkel, felvonulókkal. „Beláthatatlan embertömeg volt együtt a társadalom különféle osztályaiból vegyítve nagyszámú polgárnőkkel és urhölgyekkel.”³¹⁷ A tömeg létszámát 16-18 ezerre becsülték, hiszen – a helybeliek elmondása alapján – még Kossuth Lajos Szegeden tartott beszéde alkalmával sem gyűltek össze ilyen sokan. A zene elhallgatásával Szluha Ágoston, városi jegyző tolmácsolta beszédében a közhangulatot. A beszéd minden részét halk örömujjongás követte. E beszéd után egy küldöttség ment fel a főispánért, hogy lekísérjék a tömeghez. Kisvártatva Dáni Ferenc megjelent a téren és elmondta Szeged szabad királyi városhoz intézett beszédét, amit hatalmas ovációk követtek. „Éljen Dáni Ferenc főispán!”³¹⁸ Majd a „tömeget a nép közé lejtött főispán szintén üdvözölte, akit fehér ruhába öltözött lányok ko-

315 Ovatiók a főispán tiszteletére. SzH., 1871. augusztus 9., 95. sz.

316 SzH., 1871:95.

317 SzH., 1871:95.

318 SzH., 1871:95.

szorúkkal és bokrétákkal halmozták el.”³¹⁹ A szegedi lelkesedés oka az volt, hogy egy helyi lakost neveztek ki főispánnak.

Ezt követően a tömeg lassan szétoszlott és a Búza téren eloltották a fáklyákat. A „közöröm” a város polgárságának kinyilatkoztatása volt. Az ünneplések a város egyéb pontjain késő éjjelig tartottak. Az augusztus 6-án tartott közgyűlés örömmel üdvözölte Dáni Ferenc kinevezését. Itt hangzott el a belügyminiszter 1871. évi július 29-én kelt 1810. számú leirata, amely tudatta a várossal Dáni kinevezését Szeged, Kecskemét, Arad főispáni székébe.

Ezután egy küldöttséget hoztak létre, amely a főispánhoz fordult, hogy határozza meg beiktatásának időpontját. A szegedi polgárok köszönőlevelet írtak a belügyminiszterhez, Tóth Vilmoshoz.³²⁰

Az augusztus 6-án tartott közgyűlés Kolb Antal vezetésével Dánit lakásán üdvözölte.³²¹ A főispán a szívből jövő üdvözletre a következő szavakkal válaszolt: „Nem a hatalom csillogása bírt reá úgymond, hogy e kinevezést elfogadtam, de hogy városom érdekeit méginkább elégeghessem.”³²²

Visszatérve a közgyűlés helyiségébe Réh János polgármester lemondását olvasták föl.³²³ A közgyűlés lemondását elfogadta és a megüresedett székre Kolb Antal tanácsnokot egyhangúlag választotta meg.³²⁴

zt követően a közgyűlés tárvizsgálatot rendelt el.

A főispán beiktatására az augusztus 9-i hetet követő vasárnap került sor délután egy órakor a Kaszinó helyiségében ebédrel egybekötve, amelyre nézve az aláírási ívek Szinner D. J., Neher Miksa, Ivánkovich Ferenc, Korpásy Menyhért és Mercik Gyula uraknál, valamint az elnökségnél és a polgári társalgókörben voltak elhelyezve.³²⁵ Debrecenben a főispáni beiktatásra szeptember 6-án került sor.³²⁶

Kecskemétről 14 fő, Aradról nyolc tagú küldöttség érkezett a polgármesterek vezetése alatt.³²⁷ Dáni Ferenc személyesen fogadta őket. „Lelkünkől üdvözöljük

319 SzH., 1871:95.

320 SzH., 1871:95.

321 Ruszoly 1993, 78; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:134.

322 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:135.

323 Ruszoly 1995/a, 4–8.

324 Kristó 1992, 66.

325 SzH., 1871. augusztus 19., 99. sz.

326 Db., 1871. szeptember 6., 176. sz.

327 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:153; MNL BKVL K., Kjkv. 1871:346. Arad szervezése ügyében: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 27., 234. sz.

aradi és kecskeméti testvéreinket, kik a hazafiság és nemzetiség érzelmein kívül egy új kötelességgel is lesznek hozzánk csatolva!”³²⁸

Ezen igazán fontos alkotmányos mozzanat, a beiktatás mindkét városban (Szegeden, Debrecenben) jelentős eseménynek számított. A főispáni tisztség minden városban ezen esemény révén „a municípiális önkormányzat körébe” került, amely „a törvényhozásnak egyik uj, de a legszerencsésebb kézzel alkotott teremtményei.”³²⁹ E tisztség „vajmi ritkán nyilatkozó közszeretet nymbusával övezett fiában lett – hála kormányuk finom tapintatának – megtestesítve.”³³⁰

A két városban a főispáni beiktatás eltérő időben, de formáját tekintve szinte teljes azonossággal ment végbe. Debrecenben a közgyűlés által kijelölt küldöttség Simonffi Imre vezetésével indult el Patay Andrásért, aki magyar díszruhában jelent meg.³³¹ A szegedi eseményekről mind a helyi lap, mind a közgyűlési jegyzőkönyvek alapján részletesebb képet kaphatunk.

A belvárosi templomban tartott „Veni-Sancte”³³²-vel vette kezdetét augusztus 11-én Dáni Ferenc beiktatása. A három város képviselőin kívül jelen volt Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely küldöttsége is. Az istentisztelet után gyalog haladtak végig a zászlókkal díszített Iskola utcán a városházáig, ahol a harangot megkongatták. Ezt követően összeült a vidéki küldöttekkel a képviselőtestület, ahol a főispán is jelen volt. A terembe lépve kitörő ujjongással fogadta a tömeg. A délelőtti fél kilenckor tartott közgyűlésen Kolb Antal,³³³ „a tapsvihar elmúltával székét átengedve az eskütételre, és széke elfoglalására szólította fel” A főispánt.³³⁴ Ezt követően hangzott el Dáni Ferenc székfoglaló beszéde.³³⁵ A főispáni beszéd után Mészáros György főjegyző köszöntötte a polgármester helyett beszédében Dáni Ferencet Szeged szabad királyi város közönsége nevében.³³⁶ Ezen ünnepé-

328 SzH., 1871. augusztus 13., 97. sz.

329 SzH., 1871. augusztus 16., 98. sz.

330 SzH., 1871:98.

331 Db., 1871. szeptember 6., 176. sz.

332 SzH., 1871. augusztus 11., 96. sz.

333 Ruzsoly 1995/a, 4–8.

334 SzH., 1871. augusztus 11., 96. sz.

335 Méltóságos Dáni Ferencz úr Szeged, Arad és Kecskemét szab. kir. városok főispánjának szab. kir. Szeged város közönsége 1871-ik év aug. hó 13-án tartott közgyűlésében mondott székfoglaló beszéde. Szeged, 1871.

336 Főispáni beiktatás. SzH., 1871. augusztus 16., 98. sz. Melléklet: Szeged szab. kir. város közönsége nevében ugyanakkor /Dáni Ferenc székfoglaló beszédének elmondása után/ hozzá intézett üdvözlét. Szeged, 1871.

lyes esemény alkalmával mások is felköszöntötték a főispánt.³³⁷ Debrecenben is hasonlóan zajlott le a beiktatás. Székfoglaló beszédében Patay András körvonalazta kötelezettségeit és hangsúlyozta, hogy a város szellemi és anyagi előrehaladását szolgálni fogja. Ezek után a kinevezési okmányokat átadta a közgyűlésnek és letette az esküt.³³⁸

Szeged és Debrecen szabad királyi városok azonosan fogadták a főispáni intézmény felállítását, de a kinevezéseket már eltérően. Mindkét személy a székfoglaló beszédében hasonló, a város érdekeit szem előtt tartó célokat hangsúlyozott.

Az eskü letétele után Debrecenben is a köszöntések hangzottak el. A polgármester üdvözölte elsőnek Patay Andrást. Kiemelte, hogy a város boldogságának előmozdítása, a főispán hivatalos eljárása tekintetében kész segítséget nyújtani. Ugyanezen a napon a tanács és a törvényszék tette tiszteletét a főispánnál. A díszebédet az Arany Bikában tartották. Szegeden e jelentős eseményére a Kaszinó termében du. 2-kor került sor.³³⁹

Köszöntések sorát mondták el a főispánok mindkét városban. Elsőként a királyra, ezt követően a királynéra, József főhercegre, a magyar felelős kormányra és végül a városok polgárságára emelték poharukat.³⁴⁰ Debrecenben Révész Bálint üdvözölte az első között Patayt hangsúlyozva, hogy a város „a törvényt tiszteletben tartja.”³⁴¹ A főispán minden egyes viszontválaszát hangos éljenzés követte. Egy képviselő a következőket nyilatkozta róla: „ő a városnak anyagi és szellemi jóléte előmozdítására mindent elkövet, mi tőle telik, hogy csupán addig fogja megtartani a főispáni széket, míg a város közönségének teljes bizalmával dicsekedhetik, s mit nem remél, azon bizalmat elveszíténé, azon percben megszűnt főispán lenni.”³⁴²

Szegeden is, csakúgy mint Debrecenben, a polgármester mondott köszöntőt elsőként. E két alföldi városban ezen események után a társvárosok képviselőinek köszöntései hangzottak el. A beiktatás alatt több üdvözlő távirat is érkezett. Kecskeméten augusztus 21-én,³⁴³ Aradon 28-án volt a főispáni eskütétel.³⁴⁴

337 Melléklet: Méltóságos Dáni Ferenc úr Szeged, Arad és Kecskemét városoknak főispánja 1871-ik évi augusztus hó 13-án történt ünnepélyes beiktatása alkalmával Szegeden. Szeged, 1871.

338 MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:208; Db., 1871. szeptember 6., 176. sz.

339 Főispáni beiktatás. SzH., 1871. augusztus 16., 98. sz.

340 Db., 1871:98; Db., 1871. szeptember 6., 176. sz.

341 Db., 1871. szeptember 6., 176. sz.

342 Db., 1871:176; MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:208.

343 K. Kjkv. 1871:346.

344 Főispáni beiktatás. SzH., 1871. augusztus 16. 98. sz.

Patay András nagyváradai beiktatása is később következett be, amelyen részt vettek a debreceni követek is.³⁴⁵

A kecskeméti és az aradi beiktatás a szegedihez hasonlóan történt.³⁴⁶ Az aradi beiktatásra 14 személy ment Szegedről Kolb Antal vezetésével. Az események lebonyolításáért egy öttagú választmány volt a felelős.³⁴⁷ Aradon a főkapitány fogadta a főispánt, és beszédével üdvözölte. Az ünnepség a Városligetben kezdődött még aznap este. A beiktatási díszbeszédet délután két órakor mondták el. A rendezvény délután öt óráig tartott. Este fél kilenckor fáklyás felvonulás kezdődött, amelynek szervezői Nachtnebel Ödön ügyvéd, Urbányi főkapitány, Fábián László főjegyző és Perc György voltak. Szegedről 20 fő, Kecskemétről három személy vett részt az ünnepségen.³⁴⁸

Előzőleg augusztus 24-én rendkívüli közgyűlést tartottak Szegeden, ahol napirendi témaként tárgyalták Kecskemét tanácsának átiratát, amelyben a 28-án tartandó főispáni beiktatásra meghívta Szeged szabad királyi várost.³⁴⁹ Szeged részéről a következő tagok mentek Kecskemétre: Kolb Antal helyettes polgármester, Viday Károly főügyész, Mészáros Lajos, Szluha Gusztáv, Huszka Ödön aljegyzők, Nagy József, Kovács Albert, Takács Mihály, Kremminger Antal, Dobó Miklós, Tóth Mihály, Vida Ferenc, Babarczy József, Balogh János, Pálffy Ferenc, Damjanich János és Órhalmi Lajos képviselők.³⁵⁰ A szegedi küldöttség augusztus 27-én érkezett meg a városba. A polgármester és néhány képviselő hangos ünnepeléssel fogadta őket. Az aznapi program a Népkertben vette kezdetét. A beiktatás a színházban történt meg. Nagy Lajos polgármester fogadta a főispánt 28-án, aki ez után letette az esküt és elmondta a székfoglaló beszédét. Az üdvözléseket Hornyik János kecskeméti főjegyző kezdte meg. Délután egy órakor díszebédet tartottak az olvasókör helyiségében. A következő köszöntést Kiss Miklós képviselő mondta el, akit Gubody Sándor Nagykőrösről, Bogyó Pál esperes, Farkas Elek birtokos, Erdősi Imre rektor, Kovács József ügyvéd, Lestár Péter, Horváth Döme, Dékány István, Madarassy László és Fehér Péter követett. A beiktatáson Arad,

345 Nagyvárad szervezése ügyében: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 25., 233. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 27., 234. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 29. 236. sz.

346 SzH., 1871. augusztus 23., 101. sz.; SzH., 1871. augusztus 30., 104. sz.

347 SzH., 1871. augusztus 20., 100. sz.

348 SzH., 1871:101.

349 Szeged város rendkívüli közgyűlése augusztus 24-én. SzH., 1871. augusztus 27., 103. sz.

350 SzH., 1871. augusztus 27., 103. sz.

Szeged, Nagykőrös, Pest és Kiskunfélegyháza küldöttségei is jelen voltak. Az ünnepséget táncos mulatság zárta, miután a főispán másnap visszatért Szegedre.³⁵¹

Garzó Imre a következőket mondja a szegedi főispánról. „A rokonszenv és lelkesedés, mellyel e városok első főispánjukat fogadják meghatóan hirdeti, hogy ők ama férfiúban nem egy féltékeny hatalomnak gyanakvó őrszemet, hanem egy jóakarató kormány által szerencsésen választott vezért ismernek, ki lelke lesz a munkának, mellyel jövő nagyságukat fogjuk megállapítani.”³⁵²

Az eltérő fogadtatások ellenére megállapítható, hogy a városok nem tartották megfelelő megoldásnak a főispáni tisztség bevezetését. Azt szerették volna elérni, hogy az önkormányzati ügyeiket minden külső befolyástól mentesen intézhessék. Ezt azonban a kormány nem engedhette meg, mert szüksége volt egy helyi szinten lévő, saját politikáját végrehajtó hivatalokra. A főispán töltötte be a közvetítő szerepet a központi és a helyi igazgatás között.

1.4. A városok egy főispán alatti „egyesítése”

A törvény 52. §-a kimondja, hogy egy főispán több városban is betöltheti ugyanazon tisztséget. Kizárta azonban a törvény, hogy a város főispánja egyszersmind a megye főispánja is legyen.³⁵³ A hivatalnokok száma így nem emelkedett, másrészt költségmegtakarítást jelentett. Ez viszont nem minden városban volt feltétlenül pozitív hatású. Míg a bányavárosok egy főispán alatti összevonását mind közigazgatásilag, mind a lakosság életszínvonalának emelése végett előnyösnek tekintették a honatyák, addig kettőnél több, nagy lélekszámú város egyesítését csak költségmegtakarítás tekintetében helyeselték.

Arad, Kecskemét, Szeged egy főispán alatti „egyesítése” ellen nem lehetett kifogást emelni sem kulturális, sem anyagi, sem pedig közlekedési szempontból. A Szegedi Híradóban megjelent tudósításban azonban kifogásolták ezt az összevonást, hangoztatva, hogy Arad a másik két várostól jelentős mértékben különbözött, hiszen Szeged és Kecskemét földműves és magyar város volt, míg Arad iparos, kereskedő és vegyes nemzetiségű város volt.³⁵⁴

351 MNL BKVL K., Kjkv. 1871:346; SzH., 1871. augusztus 30., 104. sz.; Balázsfalvi 1939, 22; Csátár, Hovhannesian és Oláh 1939, 22; Borovszky s. d./b 341; A főispáni beigtatás. KL., 1871. szeptember 2., 35. sz.

352 SzH., 1871. augusztus 25., 102. sz.

353 Sarlós 1976, 85.

354 A városi főispánok kinevezése előtt. SzH., 1871. június 16., 72. sz.

A törvény értelmében Debrecen és Nagyvárad egy főispán alatti egyesítése is lehetséges volt. Itt is fontos szerepet játszottak a két város közötti hasonlóságok.

1.5. A főispán jogköre

A főispán mindkét városban a végrehajtó hatalom képviselője volt, aki ellenőrizte a városi önkormányzat működését és széles felügyeleti joggal rendelkezett.³⁵⁵ Az állami közigazgatási érdekek felett őrködött, különösen:

a) évenként legalább egyszer megvizsgálta a városi tisztviselők eljárását, szükség esetén megtekintette a polgármesterhez beérkezett kormányrendeleteket és egyéb beadványokat;

b) a hanyag, vagy vétkes tisztviselő, hivatalnok ellen vizsgálatot rendelhetett el, ha szükségesnek tartotta, felfüggesztette, de a polgármestert csak a belügyminiszter hozzájárulásával gátolhatta meg hivatala gyakorlásában;

c) a felfüggesztett tisztviselőket helyettesíthette, kivéve a polgármestert, s az időközben megüresedett állások betöltéséről szükség esetén rendelkezhetett helyettesítés által;

d) felterjesztésben fordult a kormányhoz, ha végrehajtandó kormányrendeletet a polgármester nem valósította meg, amelyhez a polgármester nyilatkozatát is hozzá kellett csatolni;

e) a tisztújítás idején a jegyzői és a tiszti ügyészi hivatalra helyettest nevezett ki a kijelölő választmányhoz, amelynek elnöke a választmány kinevezés alá eső tagjait is meghatározta;

f) kinevezte a levéltárnokot élethossziglan és a tiszteletbeli hivatalnokokat;

g) végül gyakorolta azon jogokat és teljesítette mindazon kötelezettségeket, amelyeket a törvény ráruházott (53. §).³⁵⁶

A főispán megkapott minden jogot arra, hogy a városokban biztosítsa a kormányellenőrzést, amelyen keresztül őrködött az állami közigazgatás érdekei felett.³⁵⁷ A főispán jogkörét véleményem szerint úgy határozták meg, hogy befolyásolni tudja a város életét. Beleszólása legyen mindazon ügyekbe, amelyek a

355 Kmety 1897, 120; Zelizy 1882, 223–224; Csizmadia 1979, 15; Máthé 2022, 181.

356 SzH., 1871. június 16., 72. sz. A főispáni hatásköréről: Nagy E. 1907, 373–375; Korbuly 1877, 447–448; Sarlós 1976, 85–86; Ruzsoly 1991/c, 640; Miru 1999/a, 187; Irinyi 2002, 38; Kajtár 1992, 76–77; Ruzsoly 1995/b, 186; Irinyi 1997, 287; Stipta 1992, 485–489; Balogh . 1901, 307; Kozári 2005, 203; Csizmadia 1976, 124; Stipta 1995/a, 299–312; Fájí 1938, 201–213.

357 Bánkiné 1995, 298.

kormány szempontjából fontosnak mutatkoztak. Ezek közül a legjelentősebb a kivételes jogkör volt.

1.5.1. A főispán kivételes jogköre

Külön is nevesítette a törvény azt, ha a közgyűlés vagy a polgármester a kormány oly rendeletét, melyet azonnal teljesíteni kellett volna, nem foganatosította: akkor miniszteri felhatalmazás alapján a főispán hajtatta végre, és e tekintetben rendelkezett azon tisztviselőkkel, akire csak szüksége volt (kivételes jogkör).³⁵⁸ A tisztviselő a főispán követelményeit azonnal és fenntartás nélkül teljesítette, ami miatt a közgyűlés nem vonhatta felelősségre. A nem engedelmeskedő tisztviselőt a főispán tisztikeresetétől megfoszthatta, hivatalából felfüggeszthette, illetve elmozdíthatta, és helyébe helyettest nevezhetett ki. Az így kinevezett tisztviselő állását a következő tisztújításig megtarthatta, aki a többi tisztviselővel egyenlő jogállású volt (54., 55., 56. §).

Azonnal végrehajtandó rendeletnek számított a tartalékos katonák berendelése, az állam veszélyeztetése miatt foganatosított rendőri intézkedés, a kormány olyan intézkedésének végrehajtására vonatkozó szabály, amely ellen a törvényhatóság már egyszer felírt és azon jogszabályok is, amelyekben a kormány a magánosok ügyeiben kelt törvényhatósági határozatok foganatosításától tiltja el.³⁵⁹ A főispán a törvény 41. §-a szerint a közgyűlésen elnökölhett.

Ez volt az a jogköre a főispánnak, amely leginkább azt a kormányzati célt mutatja, hogy törekvései és politikája ellen a városok ne tudjanak fellépni és megakadályozni a parlamentáris rendszer hatékony működését. Ezért mind Dáni Ferenctől, mind Patay Andrástól elvárták a végrehajtó hatalom határozott és erőyes képviselését, a „közigazgatás érdeke fölötti lelkiismeretes” örködést.³⁶⁰

2. Az átszervezési munkálatok

A kormány még be sem fejezte a vármegyék átalakítását, máris hozzálátott a városi köztörvényhatóságok megszervezéséhez: mindenáron keresztül akarta vinni

358 Irinyi K 2002, 287; Boncz 1876, 128, Dobszay 2023/b. 128.

359 Sarlós 1976, 53, 85–86; Irinyi 2002, 38; Balogh . 1901, 309; Gergely és Szász 1978, 136.

360 A városi főispánok kinevezése előtt. SzH., 1871. június 16., 72. sz.

az átszervezést az 1871-es év végéig. Ez azonban egyik városban sem sikerült.³⁶¹ Szegeden csak néhány nappal haladták meg ezt a határidőt, míg Debrecenben néhány hónappal tartottak tovább a munkálatok.³⁶²

2.1. A szervezőbizottságok megalakítása

A kormány körrendeletben döntötte el, hogy a városokban az 1870. évi XLII. tc. 91. §-ának megfelelően a szervezési javaslatok elkészítésére küldöttségeket kell megválasztani szeptember 30-ig. Ezen rendeletet még 1871. augusztusában közzétette a belügyminisztérium, amely fordulópontot jelentett a szervezési munkálatok elkezdésében.³⁶³ A belügyminiszter a következőket mondta az átszervezésről: „részemről azon véleménynek adok kifejezést, hogy a város közönsége, áthatva az átalakulás e nagy művének fontosságától, a város rendezésére oly tervezetet fog kidolgozni és jóváhagyás végett hozzám mielőbb fölterjeszteni, mely jó és gyors közigazgatás biztosítása mellett az ország, illetőleg az adózó polgárok anyagi érdekeinek megóvása iránti jogosult kíváncsialomnak is megfélénd.”³⁶⁴

Dáni Ferenc szeptember 6-án a „szervező javaslat készítésével megbízandó küldöttség” megválasztása érdekében a közgyűlést szeptember 17-re hívta össze.³⁶⁵ Előtte azonban (szeptember 16-án, du. 4 órakor) e témában ülést tartottak a városi tanácsteremben. Aradon és Kecskeméten a szervezőbizottság alakuló ülését szeptember 18-án tartották meg.³⁶⁶

Debrecenben a szeptember 8-án tartott közgyűlés 209. sz. határozata hozta létre ezt a bizottságot azzal a megbízással, hogy a törvényhatóságokról szóló törvény 91. §-ában, s a törvényben körülírt szervezet tárgyában javaslatot készítsen. Szegeden szeptember 17-én Dáni Ferenc nyitotta meg a közgyűlést, és előadta, hogy a belügyminiszter leirata alapján meg kell választaniuk a szervezőküldöttséget. A közgyűlésen elmondták, hogy a küldöttség feladata abban áll, hogy az

361 . A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. július 10., 134. sz.; A királyi városok rendezése kérdéséhez. Db., 1871. július 8., 133. sz.; Városunk egyetemes hatósági és községi kormányzatának újra szervezése. AH., 1871. szeptember 9., 106. sz.

362 A szervezési munkálatok megkezdése. AH., 1871. szeptember 25., 113. sz.

363 Ruszoly 1993, 79; SzH., 1871. szeptember 6., 107. sz.; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:178.

364 Tóth Vilmos, Buda, 1871. szeptember 1.

365 SzH., 1871. szeptember 8., 108. sz.; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:178. A szervezési feladatok közül a legelső volt, hogy a törvény szövegét ki kellett nyomtatni és a hivatalnokoknak el kellett juttatni. MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:179.

366 Sarlós 1976, 77; Varga 2010, 119–133.

1870. évi XLII. tc. 91. §-nak b, c, d, e, f és g pontjai által érintett teendőket végezze el.³⁶⁷ Ez nemcsak Szegedre, hanem a többi városra, köztük Debrecenre is elmondható.

A szegedi főispán által összehívott közgyűlésen meghatározták tagjainak számát, amelyeket a képviselőtestület választott meg. Megválasztható volt a város azon polgára is, aki képviselői mandátummal nem rendelkezett ez idő szerint. A bizottság Szegeden és Debrecenben is a főispán elnökleite alatt működött. Üléseit nyilvánosan tartották. Munkájukról a közgyűlési tagokat tájékoztatni kellett, de ha ez időhiány miatt nem volt lehetséges, akkor legalább három írott példányban rendelkezésükre kellett bocsátani a jelentéseket és betekintési jogot kellett biztosítani. A közgyűlés, hogy a testület feladatát megfelelően elvégezhesse, a város tisztviselőit arra kötelezte, hogy a bizottság, vagy más alvázastmányok meghívására az ülésben jelenjenek meg, a szükséges felvilágosítást adják meg és a kért adatokat szolgáltatassák ki.³⁶⁸

2.2. A bizottság szervezete és feladatai

Mindkét városban a közgyűlés által létrehozott bizottság, megválasztását követően azonnal három alküldöttségre oszlott. Ezek feladata a következő volt:

az első alküldöttséget a törvény 91. §-ának a, b, f, g, h pontjaihoz képest a választókerületek alakítására, a választók névjegyzékének és a legtöbb adót fizetők névsorának megállapítására teendő javaslatra kapott megbízást;

a második alküldöttséget azzal bízták meg, hogy a törvény 91. § c, d pontjai alapján az árvaszék szervezése és az árvaügyeknek a törvényszéktől való átvétele tárgyában készítsen tervezetet;

a harmadik alküldöttség feladata az volt, hogy a törvény 91. § c, d pontjai értelmében, hivatkozva a 64. §-ban foglaltakra, a belügyi szervezet, a tisztikar, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzet létszámáról és hatásköréről, a munkamegosztásáról, a fizetés mennyiségéről és a napidíjak fokozatáról készítsen javaslatot.³⁶⁹

A szegedi alküldöttségbe a következő személyek tartoztak.

Az első tagjai: Babarczy József, Baly Ferenc, Balog János, Bátori Antal, Börcsök Ignác és Sándor, Fluk Ferenc, Fodor Imre, Löw Lipót, Meák Gyula,

367 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:178.

368 MNL HBVL Db., Kjkv. 1870:207.

369 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:227; SzH., 1871. szeptember 20., 113. sz.; Db., 1871. szeptember 9., 178. sz.

Nyilasi Ferenc, Órhalmi Lajos, Szüts Ferenc alvégi, Szluha Ágoston. Az elnök Órhalmi Lajos, az alelnök Fuck Ferenc és a jegyző Szluha Ágoston volt.

A második alküldöttség tagjai: Bamberger S., Bánhidy Vendel, Benke József, Burger Zsigmond, Csiszár János, Dobó Miklós, id. Felmayer Antal, Fodor István, Gál Ferenc, Kováts Albert, Kremminger Antal, Kupetz Antal, Muskel Sándor, Nagy Sándor, Obláth Lipót, Reizner János, Singer Mátyás, Takáts Mihály, Tóth Mihály, Vadász Manó, Vass Károly, Pálffy Ferenc, Szabó János, ifj. Felmayer Antal, Zsótér Andor, Mészáros György. Az elnök a főispán, az alelnök Fodor István és a jegyző Mészáros György volt.

A harmadik albizottság tagjai: Damjanovits János, Egresi József, Kolb Antal, Magyar János, Neskovics György, Ördög János, Rosenberg Izsó, Szekerke János, Szemmáry József, Szivesi J., Szüts Andor, Szüts Ferenc cserepes, Mészáros Lajos. Az elnök Kolb Antal, az alelnök Damjanovits János és a jegyző Mészáros Lajos volt.

Debrecenben a következő személyek vettek rész a küldöttség munkájában: Szabó Bálint, Simonffy Imre, Harsányi Gábor, Mészáros József, Király József, Nagy Ferenc, Laky Lajos, Szabó Imre, Baranyi Miklós, Szabó Lajos, Poroszlai László, Nánássy László, Tóth Ferenc, Oláh Károly, Simonffy Antal, Papp Ferenc, Búr Kálmán, Karap Móríc, Ferenczy Aladár, Csúrka János, Kaffka Károly, Fráter Zoltán, Várady Imre, Nagy Lajos, Laky Imre, Kovács Dániel, Beke Mihály, Török Pál, Tegze Imre, Ármós Bálint, Buzás Pál, Böszörményi Pál, Dalmi Károly, Huszty Károly, Harsányi Sándor, Komlóssy Imre, Kovács Sándor, Károly Antal, Molnár György, Makó István, Mezey Gábor, Nánássy Ferenc, Paksy Imre, Révész Bálint, Rác György, Sáp Sámuel, Simonffy Sámuel, Szesztina Lajos, Szanczinger Károly, Szepessy Antal, Tóth Antal, Telegdy László, Tamássy Károly, Varga Lajos, Vecsey Imre és Udvarhelyi Károly.³⁷⁰

A szegedi szervezőbizottság szeptember 22-én kezdte meg munkáját. Debrecenben a munkálatokat a főispán és olykor a polgármester elnöklete alatt végezték el. Az első alküldöttség Simonffy Imre vezetésével látott munkához.³⁷¹ A harmadik testület szeptember 23-án tartotta első ülését, amelyben arról folyt a vita, hogy miképpen lehetne a törvényhatóságok teendőit rendezni úgy, hogy a közigazgatási és vagyongazdálkodási eljárást egymástól elkülönítsék. Ezzel egy külön képviselői csoportot bíztak meg, amelynek feladata a közigazgatási viszonyok meghatározása volt.³⁷²

³⁷⁰ MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:209.

³⁷¹ Db., 1871. szeptember 20., 186. sz.

³⁷² Debreczen szervezési munkálatai köréből. Db., 1871. szeptember 25., 189. sz.

Az első alküldöttség már a szeptember 22-i ülésen javaslatot terjesztett be feladatával és a törvény 91. §-ával összhangban. A legfontosabb feladata a virilisek névsorának meghatározása volt Debrecenben.³⁷³ A törvény szerint minden 250 lakos után egy bizottsági tagot lehetett választani.³⁷⁴ Debrecen lakossága 46,565 fő volt, így 186 személy lehetett a képviselők száma, amely 93 fő virilis és 93 fő választott képviselőből állt. A királyi adóhivatal hibásan határozta meg a virilisek névjegyzékét (pl.: vidéken lakó, itteni birtokosok kimaradtak). Ezt követően a városi adóhivatalt kérték fel a munkálatok pontos elvégzésére. A virilisek névsorát az elnök hirdette ki a nép között, így akik élni akartak jogukkal vagy adójukat kétszeresen kívánták számíttatni, azoknak jelentkezniük kellett. A törvény 20. §-a szerint, aki két hold földet vagy telket bérelt sem virilis, sem választó nem lehetett. Az összeírást tovább nehezítette, hogy sok változás történt 1869 óta a városban. Voltak olyan személyek, akik akkor még a városban laktak, de már 1871-ben nem, vagy egyik kerületből a másikba költöztek át. Ezért volt szükség egy új, helyi összeírára.³⁷⁵

Szegeden is hasonlóan gyorsan haladtak a szervezési események. Az első alküldöttség itt is hamar meghatározta a virilisek névjegyzékét. A törvény alapján (21. §) Szeged köztörvényhatósági bizottságának számát a lakosság számarányához (70,179 ezer) viszonyítva 280 főben állapították meg. Így 140 fő virilis és 140 fő választott képviselő kapott helyet a közgyűlésben. Virilis mindkét városban az a személy lehetett, aki a város területén a legtöbb állami adót fizette, nagykorú, országgyűlési képviselőválasztásra jogosult honpolgár volt.³⁷⁶ Az 1870. évi XLII. tc. 27. §-a szerint az a személy lehetett választó, aki országgyűlési képviselőválasztáson részt vehetett.³⁷⁷

Többen úgy vélték, hogy a törvény már említett rendelkezése csak a „rendezett” és nem pedig a „rendezkedő” törvényhatóságokra vonatkozik. Hiszen az átmeneti időszakra vonatkozó szabályokat a törvény VII. fejezetében állapították meg, így csak ezek lehettek az irányadók. Ezen eszmefuttatás alapján csak annyi lett volna a bizottság feladata, hogy állítsa össze a választókerületek választóinak a névjegyzékét. A belügyminiszter rendeletében a fentebb említett érvelést eluta-

373 Debrecen város legnagyobb adót fizetőinek névsora. Db., 1871. július 18., 140. sz.

374 Ruszoly 2004, 11.

375 Debrecen szervezési munkálatai köréből. Db., 1871. szeptember 26., 190. sz.; Gratz 1934, 93.

376 SzH., 1871. szeptember 27., 116. sz., Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.

377 A törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény 27-ik §-a. Db., 1871. augusztus 9., 156. sz.

sította, mondván, hogy ha az új rendszer szerint kellene a választói névjegyzéket összeállítani, az olyan sok időbe telne, hogy akár hónapokkal is elhúzódhatna a törvényhatóságok átszervezése.

Debrecenben az első alválasztmány november 7-i ülésén a már fentebb említett hibák miatt az 1871. évi adóösszeírásokat vette alapul. Mivel a királyi adóhivatal és a helyi adószámvevőség nyilvántartása között különbség volt, a helyi viszonyokat tartotta szem előtt.

2.2.1. A választókerületek kialakítása

Debrecenben az 1869-es választói névjegyzék kiigazítása iránt megtették a szükséges intézkedéseket a képviselők. A választókerületek számát hétben határozták meg a helyi körülményeket figyelembe véve:

I. kerület: Hatvan út, 1.2.3.4.5. belső és az 1. külvárosi tizedek 597 választóval;

II. kerület: Péterfia 1.4.5. belső, és 1.2 külvárosi tizedek 525 választóval;

III. kerület: Csapó út 2.3.4.5. bel- és 1.2 külvárosi tizedei 576 választóval;

IV. kerület: Czegléd utca 1.4.5. belső és 1.2.3 külső tizedei 576 választóval;

V. kerület: Varga utca 1.2.4.5. belső és 1 külső tizede 570 választóval;

VI. kerület: Piacz utca 595 választóval;

és a VII. kerület: Csapó út 1. belső, Péterfia út 2.3., Czegléd utca 2.3., Varga utca 3-ik belső és a Hatvan utca bizonyos tizedei 381 választóval.³⁷⁸

A törvény meghatározta azon személyek körét, akik nem lehetnek bizottsági tagok (20. §): a) aki olvasni, írni nem tud; b) aki a város területén legalább két éve jövedelemmel nem bír, vagy ugyanennyi idő óta nem lakott és adót nem fizet; c) aki a város közjavadalmát haszonbérli, vagy a törvényhatóságokkal más számadási viszonyban áll. A bizottsági tagok megválasztását (a 25. §) választókerületenként kellett végrehajtani.

Szegeden, csakúgy mint Debrecenben, szintén hét választókerületet hoztak létre, amelyek a következők voltak:

I. kerület: a Felsőváros északi része, amely a Dugonits utca keleti, a Győri útnak egészen a Kapuig tartó nyugati sora és a Tisza között fekszik, 371 választóval, a választási helyiségül a felsővárosi társalgó egylet lett kijelölve;

³⁷⁸ A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 8., 221. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1871. november 9., 222. sz.; Városunk egyetemes hatósági és községi kormányzatának ujra szervezése. AH. 1871. szeptember 9., 106. sz.

II. kerület: a Felsőváros többi része, a felső tanyák egészen, a Sóház utca, 318 választóval, választási hely: a felsővárosi nagyskola;

III. kerület: Rókusváros, 385 választóval, választási hely: a Hétpacsirta vendéglő;

IV. kerület: a belvárosból az északi rész, amelynek véghatára a Hal- és Széchenyi tér vonala, a Kárász utca nyugati sora, innen a Mayer-féle háztól a Kálvária utcáig terjedő sora a Búza térnek, továbbá az egész Kálvária és Kormányos utca, 429 választóval, választási hely: a széképületi közgyűlés terme;

V. kerület: a belváros az előbb megjelölt részekről délre, 464 választóval, választási hely: a széképület tanácsterme;

VI. kerület: az Alsóváros azon része, mely a szabadkai kaputól az államvasúti indóházig vezető terület, északi részén fekvő alsótanyákkal, bele nem értve az Alexi utcát, Barát teret, Gácsér- és Kápolna utcákat, 445 választóval, választási hely: Kotucs vendéglője;

VII. kerület: az Alsóváros többi része, Röske, SzentMihály-telek, 581 választóval, választási hely: az alsóvárosi belsőiskola.³⁷⁹

2.3. A városok belszervezetére vonatkozó tervek

A belügyi szervezet megvalósításánál néhány elvet figyelembe kellett venni, „melyek egyfelől a törvény szerkezetéhez képest a törvényhatósági, illetőleg a közigazgatási eljárás láncolatának egymásutánát s a kormányközegek legfelsőbb hatósági körében összpontosulását világosan meghatározzák,” másfelől pedig a törvényhatóság önállóságát és a királyi városok jogosultságát hangsúlyozzák, miszerint belügyi szervezetüket maguknak kell megállapítaniuk. Ezen elvek összetételére kellett törekedni minden városban.³⁸⁰

³⁷⁹ Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.; Ruszoly 1993, 81–82; Sarlós 1976, 83.

³⁸⁰ Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének jelentése a közgyűléshez. Db., 1872. január 13., 9. sz. L. még: Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 16., 11. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 17., 12. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 19. 14. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 20., 15. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 22., 16. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 23., 17. sz.; Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 24., 18. sz.

Debrecen nagy kiterjedésű – hasonlóan Szegedhez – figyelemre méltó gazdasággal rendelkező város volt, amelynek következtében közigazgatási szervezetét úgy kellett megállapítani, hogy abban a város földrajzi fekvése, eddig gyakorolt önálló hatásköre és a kultúrájával kapcsolatban álló anyagi viszonyai a jövőre nézve biztosítva legyenek. A törvény 1. és 53. §-a kétségtelenné tették, hogy a bizottság fő célja, hogy a törvényhatóságok által közvetített állami közigazgatásban összefüggést, pontosságot és gyorsaságot teremtsen. A törvény azon szigorú rendszabályokat, melyek útján a törvényhatóságok eljárási és kezelési műveleteit ellenőrzi, – a királyi városokra nézve, melyek egyúttal törvényhatóságok és vagyonnal bíró testületek is, – csakis a törvényhatóság működésére kívánta alkalmazni. Ellenben a belügyek és ezek között a vagyoni és gazdasági viszonyok nemcsak nem estek a törvény megszorító hatálya alá, hanem a 2., 53-64. és a 91. §-ok szerint a törvényhatóságok önkormányzati jogának körébe tartoztak, amelyeket szabályrendelettel állapítottak meg a helyi viszonyoknak megfelelően.³⁸¹ Ebből pedig az következett, hogy a törvénynek nem lehetett célja az önkormányzati joggal rendelkező szabad királyi városoknak a vagyonkezelést érintő hatáskörét megszorítani annyira, hogy e tekintetben is a hivatkozott törvény szabályai alá helyezték őket. A vagyoni viszonyok kezelése a belügyi szervezetnek éppen azon ágát képezte, melyre nézve a törvény önálló jogkört hagyott fenn a szabad királyi városoknak. Ezt fenn is kellett tartani, mert a községi törvény (1871. évi XVIII. tc.) 22. és 78. és más §-aiban a törvényhatósági jogokkal nem bíró községeknek is megadták a saját vagyona feletti rendelkezést, sőt általában a községi tisztviselőknek kijelölés nélküli választási szabadságát.³⁸²

Azt pedig fel sem lehet tételezni, hogy a törvény célja az lett volna, hogy több jogot engedjen a törvényhatósági joggal nem bíró községeknek, mint a szabad királyi városoknak, melyek egyúttal törvényhatóságok is voltak. Ebből kiindulva az elvi alap az volt, hogy „az ügymenetnek mindkét ágában gyorsítása s általában az eljárás célszerűsége tekintetéből a közigazgatási és gazdasági ügyek kezelése egymástól” elkülönítsék. „Mert ha mind a közigazgatás mind a nagyvárosi vagyon kezelését ugyanazon személyek látják el, akkor ez vagy az egyik vagy mindkét ágban helyrehozhatatlan kárt fog okozni.”³⁸³ Ez a debreceni szervezési elvek

³⁸¹ Sarlós 1976, 76–77.

³⁸² Csizmadia 1979, 15. A községek és megyek felügyelete kapcsán l. bővebben: Papp 2023, 66; Papp 2021, 560.

³⁸³ Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének jelentése a közgyűléshez. Db., 1872. január 13., 9. sz.

között jelent meg. Ha a közigazgatási ügyek vitelére hivatott tisztviselőt egyúttal a gazdasági ágak körébe tartozó ügyek elintézésére is feljogosították volna, akkor lehetetlen lett volna, hogy az állami közigazgatás a törvény céljainak megfelelően működjön. Mindez fordítva is igaz volt. Ha a gazdasági ügyeket a közigazgatási tisztviselők intézték volna, akkor a város vagyoni érdekei sérültek volna.

A szegedi szervezőküldöttség második albizottmánya egy hét alatt elvégezte munkáját, megállapította a tisztviselők számát, hatáskörét, hivatalszervezetét és a fizetéseket. A munkálatokat teljesen kidolgozta, kivéve a pénztárra vonatkozó részt, amelyet a szakszerű ügyintézés miatt egy szakértőkből álló alosztálynak adott ki.

Legnehezebb feladatot a tisztviselői fizetések megállapítása jelentette, hiszen tekintettel kellett lenni a nehéz gazdasági viszonyokra. A hivatalnokoknak olyan összeget akartak biztosítani, amelyért maximálisan ellátják tiszttségükből eredő feladataikat. Figyelembe vették továbbá azt az elvet, hogy a „tisztviselőnek a város belterületén soha semmiféle díj nem jár, s bármelyik ajándékot, fegyelmi vizsgálat terhe alatt, elfogadniuk tilos!”³⁸⁴ A korrupció megakadályozása érdekében a megélhetéshez elegendő fizetést akartak biztosítani, így az eddigieknél azokat jóval magasabbra kellett volna emelni. A főbb tisztviselők fizetését a bírói járulékhoz igyekeztek közelíteni, mert úgy gondolták, hogy ha ezt nem teszik meg, akkor a közigazgatási állások üresen maradnak. A rendes fizetésen kívül a pótlékátalányt (irodai szerek stb.) is meghatározták. Előzetes tervek alapján a polgármester fizetése 2400 ft + 300 ft át. = 2700 ft, a főjegyző és a főkapitányé 1800 ft + 300 ft át. = 2100 ft, a négy tanácsnok fizetése egyenként 1500 ft + 200 ft át. = 1700 ft, a főügyész járuléka 1200 ft + 200 ft át. = 1400 ft, az alügyész fizetése 1000 ft + 200 ft át. = 1200 ft, a városi pénztárnoknak 1200 ft + 200 ft át. = 1400 ft járna, a városi főorvos, kórházi főorvos 800 ft + 200 ft át. = 1000 ft fizetést kapnának, az építész főmérnök 1800 ft + 200 ft át. = 2000 ft, míg az első mérnök juttatása összesen 1200 ft, a második mérnöké 1000 ft lett volna. A többi fizetést csak ideiglenesen állapították meg.³⁸⁵ Debrecenben a polgármester 2400 ft, a főjegyző 1600 ft, a főkapitány 1500 ft, a négy tanácsnok fejenként 1200 ft, a tiszti ügyész 1200 ft, a házi pénztárnok 150 ft, a főmérnök 1200 ft, az almérnök 900 ft és a tiszti orvos 500 ft fizetést kaptak. Ebből világosan kitűnik, hogy közel azonos módon határozták meg a tisztviselők fizetését.³⁸⁶

384 SzH., 1871. szeptember 27., 116. sz.

385 SzH., 1871. szeptember 27., 116. sz.

386 IV. B. 1405/ b. 1. 6028/1872. Sz. Kir. Debrecen város tisztviselői és szolgazemélyzetének névsora az 1872-ik évre. Ez a kimutatás tartalmazza a fizetéseket.

Debrecenre vonatkozólag teljes kimutatást is találhatunk, amelyből kitűnik, hogy az összes kiadások (tisztviselők, segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet fizetése) 136.504 ft és 32 kr lett volna a tervek szerint. Ez 45.597 ft és 18 kr kiadási többletet jelentett volna. Ebbe nem számolták bele az állam által megtérítendő törvénykezési költség összegét (30.934 ft, 91 kr).³⁸⁷

A törvényszéki költségvetés terhére rótt fizetést át kellett vállalni a hatóságnak, és ezzel szaporodott a kiadása az állam által történő azonnali megtérítés reménye nélkül. Ilyenek az árvapénztárnok és ellenőr, az egyik tisztí ügyész, az egyik orvos és alorvos, illetve több kisebb jelentőségű tisztviselő fizetése. Továbbá a városi főgondnoki, az árvaszéki elnöki és a két ülnöki, a rendőrség és erdészeti körében felállítani szándékolt új állomásokkal és intézményekkel összefüggő költségek.

Emellett kiadási többletet okozott az a körülmény, hogy emelni kellett a fizetéseket is, mivel az állam a közigazgatási hivatalnokok fizetéseit az akkori városi tisztí fizetésekhez képest jóval felemelte. Ha azokkal nem tartottak volna lépést, akkor a közigazgatásban esetleg tisztviselőhiány jelentkezett volna. Az említett 45,597 ft 18 kr kiadási többletet az 1872. évre fedezhetőnek tartották, mert a számvevő hivatal kimutatásból kitűnt, hogy a következő évi várható jövedelmek növekedni fognak, illetve több kiadási tétel megszűnik. 1%-nyi többletbevételt vártak attól is, ha az árvapénztár által kezelt mintegy 300,000 ft-nyi árvapénzt ezután 7%-ra adják ki.³⁸⁸ „Az 1870. 42. t. cz. 11. és 90-ik paragrafusában lefektetett rendelkezésből s az országgyűlés azon intézkedéseiből miszerint a belügyminisztériumot utasította, hogy a törvényhatóságok közigazgatási költségeinek az állam által miképp leendő fedezése tárgyában, tekintettel a királyi városok érdekére, törvényjavaslatot készítsen – remélünk kell, hogy a közigazgatási költségek az állam által adandó megtérítés folytán fedezhetőek lesznek.”³⁸⁹

A debreceni szervezőküldöttség javaslatában a második osztály jelentése alatt szerepelt a városi tisztviselők, segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet teendőinek köre. Az egyes hivatalokra vonatkozó részletesebb utasításokat, mivel azok nem az általános szabályozás körébe tartoztak, a megalakítandó bizottmánynak és az osztályok főnökeinek kellett elkészíteni. A tisztí személyekre vonatkozóan a következőket határozták el. A kapitányi hivatalnál öt alkapitány alkalmazását ja-

387 Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének jelentése a közgyűléshez. Db., 1872. január 13., 9. sz.

388 MNL OL BM Általános Iratok 1870. V. kútfő, 2. tétel: 2603. sz. Debrecen 1870. évi költségvetése., 3965 sz. Debrecen 1871. évi költségvetése.

389 Db., 1872:9.

vasolták, öt külön osztály alakításával, azonban csak egy alkapitányi állomás lett volna új, mivel az eddigi két alkapitányon kívül már eddig is szolgáló szállásolási főbiztos és tollnok szintén kapitányi teendőket látott el.³⁹⁰ Ezek helyeit alakították át hivatalokká, s még ezeken kívül alkalmaztak volna egy kapitányt. Ezt azzal indokolták, hogy a kapitányi hivataloknál összegyűlt sokféle teendő sikeresebben elvégezhető az alkapitányi hivatalok által. Másrészt javasolták, hogy a városi belrendőrséget hat belső és két külső rendbirtossal, valamint 36 rendőrrel állítsák fel, amely az eddigieknél nagyobb hatékonysággal működhetne. A rendőrség felállítása a személy- és vagyonbátorság tekintetében könnyen indokolható.³⁹¹ Ezen intézmény, valamint a rendszeresítendő tizházgazdai állomás nagyobb kiadásokat igényelt volna, amely a vagyon és személybiztonság miatt volt szükséges. A „megszületendő utczai kapitányszék intézményéből s a tizházgazdák által utczai őrzés címén követelt összegek miatt fölmerült sokféle kellemetlenségnek véget vető új intézmény véleményünk szerint megfelelően azon célnak, a mi behoza-
taluk által kitűzve van.”³⁹²

Javasolták, hogy a földipénztárt külön hivatal helyett a házipénztári hivatal kezelje, és ott erre a célra egy külön pénztári tisztet alkalmazzanak. A fizetések emelése mellett ez a változás jelentős költségmegtakarítást jelentett.

A városi számvevőiségre nézve előirányozták a kettős könyvvezetési rendszer bevezetését, amely a „város bevételeinek, kiadásainak, a gazdasági ágak üzleti eredményeinek, s általában a város vagyoni állapotának tisztább ismeretét”-t jelentette volna.³⁹³ Mivel azonban e könyvvezetőséget azonnal nem lehetett felállítani, ezért a javaslat szerint addig a számvevő látta volna el ideiglenesen a feladatkörét. Mind a városi, mind az adószámvevőség ügykezelésére nézve a főfelügyeletet a főszámvevő gyakorolta volna a jobb és célszerűbb eljárás érdekében. A könyvvezetői állás rendszeresítéséig a számvevői tisztségek egyikét nem töltötték volna be.

Az erdészeti személyzetet egy erdésszel és négy erdővéddel kívánták bővíteni, és közvetlenül az erdőmester alá rendelték volna a gyorsabb és az összehangoltabb munkavégzés érdekében.

390 Db., 1871. november 30. 237. sz., A kapitányi hivatal újra szervezésének tervezete. AH., 1871. december 23., 151. sz.

391 L. még: A rendőrség szervezete. AH., 1871. december 9., 145. sz.

392 Debreczen sz. k. város szervező küldöttségének jelentése a közgyűléshez. Db., 1872. január 13., 9. sz.

393 Db., 1872:9.

Új hivatalok lettek volna még Debrecenben a városi főgondnokság és az árvaszéki iroda. Ez egy árvaszéki elnökből és két ülnökből állt, akik ellátták volna a közgyámi teendőket is. Ezeken kívül a kezelő és szolgaszemélyzetnél mutatkozott bővítés, amely máshol pont ellenkezőleg személycsökkentést vont volna maga után. Ez az új rendőrséget leszámítva egymást nagyjából kiegyenlítette volna.

A belügyekkel foglalkozó szervezőbizottság Debrecenben a kapitányi hivatal és a helyi rendőrség kezelésére külön osztályt akart alakítani. A városi számvevő-hivatal helyett pedig célszerűbb könyvvezetőséget kívántak létrehozni. A kapitányi hivatal feladatairól Simonffy Imre tartott előadást.³⁹⁴

A fennálló törvényhatóság a tapasztalatok alapján nagyon sok hasznos intézkedést akart bevezetni az új szervezetbe, „de felettök damocles kard gyanánt áll a szigorú törvény, mely szerint minden jogot a kormány és hivatali közegei nyelnek el az utolsó rendelkezésben.”³⁹⁵ A Debreczen c. lap valószínűsítette, hogy a törvényhatósági életből hiányozni fog az önállóság. „Inkább jól felhúzott és tet-szés szerint alkalmazott gépeknek kell lenniök, melyeknek billentyűi a kormány kezei között vannak.”³⁹⁶ A törvényben az utolsó szó a kormányé volt, „mivel ott, hol az erő önérzete nem adhatja meg az ingert a cselekvésben, a hol mindig a felsőbb hatalom hideg és rideg mutatoujja irányához kell szabni a cselekvést: ott öntudatos, eredménydús közélet nem is képzelhető el.”³⁹⁷ A napilap úgy gondolta, hogy haszna mégis lesz, hogy rávilágít a törvény hibáira. „Feljajdul fájdalomában a nemzet, s elveti nyakáról a szolgaságra vezető veszélyes rendszert, hogy azt jobbal, célszerűbbel cserélje fel!”³⁹⁸

A már fentebb említett, Simonffy által beterjesztett javaslat öt alkapitányi állomást kívánt felállítani, amelyek közül csak kettőnek lett volna alkapitányi rangja.³⁹⁹

A belügyi bizottság egy korábbi ülésen előterjesztette a szakértői tisztviselőket, a főkapitányt, a gazdászt, az erdőmestert, a számvevőt, az adószámvevőt, a tisztí főügyészt, az építészeti hivatalnokot és a főjegyzőket. A javaslatban öt alkapitány és 73 rendőri állás létrehozását indítványozták éjjeli őrködésre. Eddig ez a

394 Db., 1871. november 27., 234. sz., AH., 1871. december 23., 151. sz.

395 A szervezkedési munkálatok. Db., 1871. november 28., 235. sz.

396 Db., 1871:235.

397 Db., 1871:235.

398 Db., 1871:235.

399 A zűrzavar. Db., 1871. november 20., 229. sz.; Db., 1871. november 30., 237. sz.

tizházigazdák feladata volt, akik csak megadóztatták a lakosságot, őrködést nem végeztek. Ebből az összegből próbálták a közbiztonság fenntartását garantálni.⁴⁰⁰

A december 18-án tartott ülésen javasolták a gazdasági és közigazgatási ügyek egymástól való elválasztását. A gazdasági ügyeket külön könyvben vezették volna, hogy az ügyek intézésében fennakadás ne történjen. A gazdasági ügyekbe a közigazgatási tanács nem avatkozhatott volna bele. A rendőri személyzet számát (36 közrendőr, 12 rendőrbiztos) is rendezni kívánták, mindemellett 22 tizházigazdai állomást kívántak létrehozni Debrecenben.⁴⁰¹

A szegedi belügyi tervszel kevesebb gond volt, hiszen az a később elfogadott szervezeti szabályzattal majdnem megegyezett.⁴⁰² Lényeges megemlíteni, hogy a javaslatot kidolgozó albizottság munkája a közgyűlés, a polgármester, a tanács és a rendőrkapitány hatáskörét érintette. A küldöttség által elkészített javaslatot a közgyűlés módosítás nélkül elfogadta. Mivel a törvénycikk nem rendelkezett a polgármester helyettesítéséről a városokban, így saját maguk határozhatták meg ezt a személyt. Szegeden a megyei példa alapján a polgármester helyettese a főjegyző lett.

2.3.1. A városi tanácstervezet

2.3.1.1. A közigazgatási tanács

Az egyik legjelentősebb különbség a két város között a szervezőküldöttség tervezete alapján a városi tanács kialakításában jelentkezett.⁴⁰³ Debrecenben a javaslatok alapján külön közigazgatási és gazdasági tanácsot terveztek felállítani, amely Szegeden összevontan, városi tanácsként jött létre. A november 9-én tartott bizottsági ülésen tárgyalták Debrecenben azt a javaslatot, amely szerint a közigazgatási és gazdasági ügykezelést el kellett volna különíteni egymástól. Ezért külön közigazgatási és gazdasági tanácsot szerettek volna felállítani. Az előbbi élén a polgármester állt volna. A közgyűlés hatáskörébe tartoztak volna azok az ügyek, amelyek mindkét szervezetet érintették. A gazdasági tanácsba a tagokat jelölés nélkül választanák. Mindenről külön költségvetést kellett volna vezetni a tervszet szerint.⁴⁰⁴

400 Db., 1871. december 2., 238. sz.

401 Db., 1871. december 19., 250. sz.

402 A szervezési munkálatokról: MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:235; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:289.

403 A kutatást támogatta a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú projekt: Varga 2018/b, 443-471.

404 Db., 1871. november 11., 223. sz.

Szegeden a tanács szervezetében módosítást az előadói rendszer bevezetése jelentett. Debrecenben azonban az egész eddigi gyakorlattal szerettek volna szakítani azáltal, hogy külön közigazgatási és gazdasági tanácsot kívántak létrehozni.⁴⁰⁵ A közgyűlés által a közigazgatási tanács hatáskörébe utalt ügyek az alábbiak lettek volna: a miniszteri rendeletek, a köröztetések, az országos és a helyi rendőri, a honvédelmi, a katonai, a közadó, a fegyenc ügy, a közigazgatási költségvetés tervezése, az alapítványi pénztárak kezelése, a vagyontalan árvák segítése, az egészségügy, a gázvilágítás, a közkórház, az iskola ügyek, a törvények végrehajtása, az országos közmunka, a könyöradományok gyűjtése, az élelmiszerekkel való rendelkezés, a vasút, az országutak rendben tartása, az italmérés, a népszámlálás, a bizonyítványok kiállítása, a közlevéltár kezelése, az ipar és a kereskedelem.

A közigazgatási tanács az önkormányzat keretében a fenti ügyekre nézve a város végrehajtó közege lett volna. Önállóan járt volna el mindazon ügyekben, amelyeket a fennálló törvények vagy szabályrendeletek más hatósági szervekhez nem utaltak. Fellebbviteli hatóság lett volna azokban az ügyekben, amelyeket a törvényhatósági szabályrendeletek ráruháznak. A tanács minden tagja felelős lett volna a rábízottak pontos teljesítéséért és a törvény végrehajtásáért.

Az ügyek célszerű ellátása végett osztályokat hoztak volna létre: rendőr és katonait; adó és számvevőit; iskolai, egyleti, sajtó és közmunkaügyit; árva, szegény, közkórházi és közegészségügyit. A polgármester változtathatott volna a munka-beosztáson. A rendőri és katonai osztályhoz tartozó ügyeket a főkapitány intézte volna, a többi felsorolt csoporthoz tartozó ügyeket pedig két tanácsnok látta volna el. A tanács tagjai lettek volna: a polgármester, a főkapitány, a két tanácsnok és a főjegyző, akik fejenkénti szavazattal rendelkeztek volna. Nem lett volna szavazati joga a tiszti főügyésznek, a főmérnöknek, a főorvosnak és a főszámvevőnek. A tanács határozata akkor lett volna csak érvényes, ha három szavazattal bíró tag általános szótöbbsége mellett hozzák meg. Szavazategyenlőség esetén az elnök döntött volna.

A polgármester határozta volna meg azt, hogy milyen ügyek intézhetők el ülésen kívül, azzal a megkötéssel, hogy a kölcsönök utalványozása és a biztosítékok meghatározása mindig a tanácsülésen intézendők. Az ülésen kívül intézendő ügyeket az ügyosztályokban az osztálytanácsnokok által, de a polgármesterrel, illetve helyettesével egyetértve, s azok együttes felelőssége mellett kellett volna intézni.

⁴⁰⁵ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:228. A városi tanácsok s azok hatásköre. AH., 1871. november 11., 133. sz.

A tanács hatáskörébe tartozó ügyek elintézésében az előadói rendszert léptették volna életbe. A tanácsülésen előadandó minden egyes tárgyról az előadó által külön előadmányt kellett volna szerkeszteni, amelybe a tanácsülés ideje, az ügydarab száma, tartalma, az előadó határozati javaslata, a határozat következtében szükséges kiadmányok, felterjesztések és levelek a fogalmazványokkal együtt kerültek volna bele, és azokat az előadó írta volna alá.

A tanácsülésekről az aljegyző rövid eljárási jegyzőkönyvet készített volna, amelybe a jelenlevők nevét, szavazatát, illetve az egyhangú szavazattal létrejött megállapodást és az írásban beadott különvélemény rövid vázlatát, a tárgy iktatói számát jegyezték volna be, és amelyet az elnök és a jegyző a tanácskozás napján írtak volna alá.

Az előadmányi ívek rovataiban a szavazók nevét, a határozati javaslat elfogadását, az esetleges módosításokat rögzítette volna a jegyző, aki az előadótól az íveket az elnök ellenjegyzésével a kiadónak, ha pedig nem fogadták el a tervet, az előadónak adta volna át.

A határozatokban azt, hogy birtokon kívül fellebbezhetők, világosan fel kellett volna tüntetni, különben birtokon belül kellett volna elintézni. A határozatokat a polgármester vagy helyettese aláírásával hivatalból kellett volna kiküldeni és ellene a kézbesítés napjától számított 15 napon belül a közgyűléshez lehetett volna fellebbezni. A tanácsai határozatok elleni fellebbezést a közgyűléshez kellett volna címezni. A tanácsülésen a főkapitány olyan fellebbezett ügyekben, amelyeket a hatásköréhez tartozó határozatok ellen nyújtottak be, szavazati joggal nem rendelkezett volna.⁴⁰⁶

2.3.1.2. A gazdasági tanács

A gazdasági ügyek körüli eljárásra, illetőleg a városi birtok- és vagyonkezelésre gazdasági tanács címen külön hivatalt hoztak volna létre. Az ellenőrzést részint azáltal tették volna lehetővé, hogy „a gazdasági tárgyak körüli eljárás feletti végintézkedés a közgyűlésnek tartatik fenn, melynek elnöke a főispán, illetőleg a polgármester – részint azáltal, hogy a pénztalványozás általában a polgármesternek jogai közé soroltatik – kinek számára az is fenn van tartva, hogy az összes bead-

406 Debreczen sz. k. város küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 15., 10. sz.; A közigazgatási tanács alosztályai. AH., 1871. november 22., 138. sz. L. még: A teljes közigazgatási tanács. AH., 1871. november 25., 139. sz.; A közigazgatási tanács és a polgármester városunk szervezési munkálatában., AH., 1872. január 20. 9., sz.

ványok osztassanak szét, s adassanak ki azokból a gazdasági tanácsnak.”⁴⁰⁷ Így a polgármester a város összes ügyeiről tudomással bírt volna, sőt a polgármesternek a törvény 63. § g pontja értelmében a város állapotáról a közgyűlésnek és a főispánnak jelentést kellett volna tennie, aki egyben a gazdasági tanács elnöke is lett volna. Azáltal vélték a kérdést megoldottnak, hogy a főispán az összes közigazgatási és gazdasági tárgyakra érvényesíthette volna a közgyűlés útján ellenőrző jogkörét.

A gazdasági tanács feladatkörébe a következő ügyek tartoztak volna: a városi erdészet, a cserép és téglá, az eladó fa ára iránti javaslat, a ménék, az igavonó jószág, a takarmány, az irtás, a legeltetés, a haszonbérlet, a színház, az adásvétel, a vadászat, a halászat, a vám, a határkérdések, a községi utak, a járdák, a városi kötelmek, a gazdasági költségvetés tervezése, a középítkezés, a szépítés, a városi követelések behajtása, az adósságok törlesztése, a város által fölveendő kölcsönök, a követelési és a szenvedőleges perek – a magánlevéltári bizottmány hatáskörében fenntartottak kivételével, – a város közvagyonni viszonyát érintő számadószéki ügyek, az egyházi és iskolai építkezések, a községi kötelékbe való felvétel, a polgárosítás, az elengedések, a kérelmezések, a dologház, az adományozás, a város vagyonára kivetett adó elleni felszólalások elbírálása, a nyugdíjazások és mindaz, amit a közgyűlés a hatáskörébe utalt volna. Részint önállóan járt volna el, részint pedig a közgyűlés irányában véleményezte volna az ügyeket. Önállóan járt volna el a közgyűlés által végrehajtás végett hozzá utasított ügyekben és más halasztást nem tűrő gazdasági ügyekben. Egyéb gazdasági ügyekben javaslattevő, előterjesztő és véleményező szerepe lett volna az állandó gazdasági bizottsággal együtt. A fentebb említett ügyeket csak a gazdasági tanács véleményének meghallgatása után döntötték volna el.

Gazdasági tanács végezte volna a város vagyonkezelését, a közgyűlés felhatalmazása értelmében a haszonbérletekre nézve javaslatokat, árverési feltételeket készített volna és az építés tárgyában költségvetéssel ellátott tervet nyújtott volna be a közgyűléshez. Ha a testületi szerv azt helyben hagyta volna, akkor azt végre lehetett volna hajtani.

A gazdasági tanács felügyelte volna, hogy időben elkészüljenek azokkal a munkákkal, amelyeket a közgyűlésnek kellett volna megvizsgálni. Az év végén kimutatásokat készített volna a város ügyeiről, és ezeket a polgármesterhez kellett volna beterjesztenie. A törvény 63. §-ának megfelelően a város állapotáról kimerítő jelentést kellett volna készítenie. A gazdasági tanács tagjai felelősek lettek

⁴⁰⁷ Debreczen sz. k. város küldöttségének javaslata. Db., 1872. január 15., 10. sz.

voltak saját eljárásukért és a mulasztással okozott problémákért. Az ügyeket három igazgatási csoportba osztották volna be, amely alapján gazdasági és erdészeti; építészeti és pénzügyi, illetve jogi osztályt alakítottak volna ki.

Mindegyik alosztály élén tanácsnok állt volna. Az ügyek osztályokba történő beosztását a gazdasági tanács határozta volna meg, amelyről a közgyűlésnek tett volna jelentést. Általában a gazdasági tanács elnöke és a három gazdasági tanácsnok fejenkénti szavazattal rendelkeztek volna. Szavazati jog nélküli tagja lett volna a tiszti főügyész, a főmérnök, a főszámvevő, az erdőmester, a városgazda és mindazon gazdasági tisztek, akiket a tanácsülésre meghívtak volna.

A gazdasági tanács maga vette volna fel a szakkezelő tiszteket, akiket el is bocsáthatott volna a közgyűlés beleegyezésével. Az alsóbb szintű szolgaszemélyzetet is a tanács alkalmazhatta volna. A kezelőszemélyzet a következőkből tisztviselők-ből állt volna: öt erdész, erdészgyakornok, rőzsebiztosok, városgazdák, városis-tállói felügyelő, építetőbiztos, téglamester, könyvnyomdai művezető, kútmester. Ezek teendőit a gazdasági tanács határozta volna meg a célszerűséget figyelembe véve. A felügyeletet a városi vagyona és a haszonbérben levő ingatlanokra nézve a gazdasági tanács tagjai között osztották volna fel, akik a tapasztalataikról három hónaponként a tanácsnak számolnának be.

A tanácsülésen érvényes határozat hozatalához három szavazattal bíró tag jelenlétére lett volna szükség. Egyenlő szavazatszám esetén az elnök szava döntött volna. Határozatait a kézbesítésétől, illetve a panaszolt eljárás napjától számított 15 nap alatt a közgyűlésen lehetett volna megfellebbezni. Mindegyik tanácsnok előadó is lett volna a saját témájában. Az ügykezelést a második fejezetben megállapított mód szerint határozták volna meg. A városi főgondnok osztotta volna ki a tárgyakat a tanácsnokoknak, amelyekről külön könyvet kellett volna vezetni. A gazdasági tanácshoz beadott indítványokra nézve iktatókönyvet hoztak volna létre. Pénzkönyvet is vezettek volna, amelybe a beérkezett és letéteményezett pénzeket jegyezték volna. Ebben a könyvben rögzítették volna az összegek beadási díját az utalványozás miatt.

A gazdasági tanács elnöke a város gazdasági ügyeinek irányítója lett volna, aki a város vagyonára felügyel és az ügyek célszerű, gyors és becsületes kezelése érdekében mindent elkövet. A folyamatban lévő munkálatokat, mindegyik ügykezelést annyiszor, ahányszor szükséges, személyesen megvizsgálja és ellenőrzi. Különösen arra vigyázna, hogy a bevett pénzek azonnal a megfelelő helyre kerüljenek.

Ha visszaéléseket tapasztalt volna, akkor saját felelősségére, vagy a gazdasági tanács útján intézkedett volna. A gazdasági tanács jelentést tett volna rendszeres

időközönként a közgyűlésnek az ügyletekről, a perekről és a nagyobb munkák folyamatáról. A tanács által a közgyűléshez előterjesztett jelentések számát a városi általános iktatókönyvbe jegyezték volna fel. Ezen ügyeket a főjegyző vagy a közgyűlés jegyzője adta volna elő.⁴⁰⁸

A javaslat kapcsán elmondható, hogy a képviselők nem helyeselték, hogy az országgyűlési többség által elfogadott törvényhatósági törvény legtöbb rendelkezését, mert az abban foglalt elveket a lakosság érdekeinek figyelmen kívül hagyásával állapították meg. Meg kell azt jegyezni, hogy a kormány tagjai „hatalom polcán annak varázsától elbűvölten, csak ritkán veszik figyelembe mindazon tekintetet, melyek a nemzet s annak életszerves közegei jelleméhez, saját-ságaihoz viszonyítva magasabb szempontokból megítélést igényelnek.”⁴⁰⁹ Éppen abban állt a népképviselői alapokon kialakult törvényhozás értéke és előnye az „önkényuralommal” szemben, hogy a nemzet különböző rétegeiben meggyökerezett sajátságokra kellő gondot fordít.

Különösen elhibázottnak tartották a törvény azon rendelkezését, hogy a miniszter a törvényhatóságok belügyi szervezeti javaslatától is megvonhatja a támogatást, vagy legalább is nem a helyi viszonyoknak legmegfelelőbb formában fogadja el azokat, mint ahogy ez megtörtént a városi tanács esetében Debrecenben.⁴¹⁰

Az országban egyetlen városnak sem voltak olyan különös sajátságai, mint éppen Debrecennek. Hatalmas magánvagyonra, pusztái, erdősegei és gazdálkodása volt, amely olyan viszonyokat hozott létre, amelyek nagy figyelmet érdemeltek a szervezési munkálatok idején. Az idézett törvény 64. §-a szerint a királyi városoknak fennmaradt az a joga, hogy a belügyi szervezeteiket sajátságaikhoz és helyi viszonyaikhoz képest maguk állapítsák meg.

Debrecen két szabályt foglalt bele a szervezeti szabályba, amelyeket a gazdasági és a birtokviszonyai indokoltak. Egyik az volt, hogy a gazdasági tárgyakat elválasztanak a közigazgatástól. A célszerűbb ügyintézés érdekében a város arra törekedett, hogy tisztviselői ne foglalkozzanak egyszerre gazdasági és közigazgatási ügyekkel,

408 A gazdasági tanácsról: Db., 1872:11; Db., 1872:12; Db., 1872:14; Db, 1872:15; Db., 1872:16; Db., 1872:17; Db., 1872:18.

409 A belügyminiszter mindenhatósága. Db., 1872. április 4., 68. sz.

410 Nagyvárad szervezéséhez: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. március 20., 58. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. április 4., 68. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. április 6. 69. sz. Kecskemét szervezéséhez: Javaslatok a helyhatósági szabályaink minkénti alkotásáról A. KL., 1871. július 22., 29. sz.; Javaslatok a helyhatósági szabályaink minkénti alkotásáról B. KL., 1871. július 29., 30. sz.

hanem a közigazgatási tisztviselők a közigazgatási, a gazdaságiak pedig a gazdasági ügyekkel kapcsolatban járjanak el úgy, hogy az utóbbi esetekben a rendelkezési jog és az elvi megállapodások végső soron a törvényhatósági bizottmány közgyűlésének hatáskörébe tartoznának.

A belügyminiszter az elkülönítést elvetette azon a nézet alapján, hogy a tisztviselők közt különbséget tenni nem lehet. Pedig a kormánynak támogatnia kellett volna azt, hogy ilyen elvi megkülönböztetés létrejöjjön, amely lehetővé tette volna, hogy a közigazgatási és a gazdasági ügyek külön tisztviselők által, szakszerűbben és gyorsabban lettek volna elintézhetőek.

A másik az volt, hogy a magánlevéltárnok és a magánlevéltári bizottmány tagjait a régi gyakorlat szerint kijelölés nélkül választanák meg. Ezt is elvetette a belügyminiszter, mert a törvény szerint ebben az esetben a főispánnak kijelölési joga van. „Ezáltal a magánbirtokviszonyok körül még fennállani kellő titkoknak tárt kapu nyílnék s Debrecen város legnagyobb kincse idegenek prédájává lehetne, amit ugyan a város semmiképpen meg nem engedhet! Így áll a dolog a törvényhatóságok önállóságára nézve, mit semmivé akar tenni a belügyminiszter mindenhatósága.”⁴¹¹

Látható, hogy Debrecenben el akarták különíteni a feladatokat a városi tanácsban. Célszerű lett volna ez a szakszerűbb közigazgatás megvalósítása érdekében. A törvény azonban nem ismerte a közigazgatási és gazdasági tanács kategóriáját, amelyre alapozva a belügyminiszter nem is támogatta a tervet. A szegedi javaslatban eredetileg sem szerepelt ilyen szeparatív megoldás a tanács szervezetén belül, amelynek következtében az megegyezett a később elfogadott tanács-szervezeti megoldással. Ez tovább késleltette a szervezeti szabályzat elfogadását Debrecenben.

2.4. A tisztviselők körének meghatározása

2.4.1. A tanítók

A szegedi szervezőbizottság közgyűlése október 22-én ült össze és 26-án fejezte be működését. Az első néhány ülésen alapvető elvek fölött vitatkoztak és határoztak. Ezen elvek a szervezési munkálatokhoz kapcsolódtak csakúgy, mint Debrecenben.

Az első elvi vita az volt, hogy a tanítók legyenek-e városi tisztviselők, vagy sem. A városi tanítókat tisztviselőknek tekintette a szervezőküldöttség. Ezzel a tanítói hivatás erkölcsi megítélését emelték. Így eleget kívántak tenni a népiszkolai törvény 133. §-ának, amely szerint: „tanítói hivatalra ezentúl csak oly egyének

⁴¹¹ A belügyminiszter mindenhatósága. Db., 1872. április 4., 68. sz.

képesítettnek, aki valamely nyilvános képezdében az egész tanfolyamot bevégezték s a kötelezett vizsgákat letévén oklevelet nyertek.”⁴¹² A küldöttség „e kérdés fölött határozni földadata körén kívül esőnek tartotta.”⁴¹³ Néhányan védelmezték az indítványt. A nagy többség azonban nem tartotta érdemlegesnek e téma megtárgyalását. „Nézetünk szerint nálunk e kérdés fölvetése legalább is fölösleges, miután azt a tényleges viszonyok nem indokolják, ha már fölvetett inkább óhajtották volna az indítvány elfogadását, nem ugyan a tanítóttestület, melynek tekintélye nem áll alantabb a tisztviselőknél, hanem ezen vidéki kisebb közösségeként, melyek még máig sem ismerték föl és tudják méltányolni a tanítói állás fontosságát.”⁴¹⁴ Ha Szeged város közgyűlése e témában a végső szót kimondta volna, akkor annak kétségtelenül pozitív hatása lett volna a helyi társadalom alsóbb rétegeire nézve, mert „mely még sok helyen cselédsorba helyezi gyermekei nevelőjét.”⁴¹⁵ Mégis inkább a vélemények a nemleges válasz felé hajlottak.⁴¹⁶

2.4.2. A kórházi főorvos

A második elvi vita a kórházi főorvos személye körül bontakozott ki. Lényeges problémaként merült fel, hogy a főorvos köztisztviselő legyen-e, vagy sem.⁴¹⁷ A tisztiorvosi hivatal szervezése kérdésében beadott alválasztmányi jelentés és a küldöttségi jegyzőkönyv szerint nehézségek merültek fel a közkórházi orvos, a kezelő- és a szolgaszemélyzet tekintetében. Ezen kérdések felvetését nem csak az alválasztmány, hanem maga a küldöttség is javasolta. E személyzetet a városi tiszti főorvostól függetlenítették és közvetlenül a tanács hatásköre alá helyezték azon az alapon, hogy a közkórház, mint városi hatóság felügyelete alatt álló intézet tisztviselői a városi köztisztviselők soraiba tartoznak. A kórház pénzügyeit a tervezet szerint a kórházi pénztár kezelte volna. Az egészségügyi bizottságnak jelentős szerepet akartak biztosítani az egészségügyi kérdések eldöntésében. A szervezőbizottság javaslatát a közgyűlés elfogadta, amely a kórház és személyzetének ügyét szabályozta.⁴¹⁸

⁴¹² Tisztviselők-e a városi községi tanítók? SzH., 1871. október 18., 125. sz.

⁴¹³ Szeged város szervező közgyűlése. SzH., 1871. október 27., 129. sz.

⁴¹⁴ SzH., 1871:129.

⁴¹⁵ SzH., 1871:129.

⁴¹⁶ Ruzsoly 1991/a, 648.

⁴¹⁷ SzH., 1871. október 27., 129. sz.

⁴¹⁸ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:229.

2.4.3. A tiszti ügyész

A második alválasztmány javaslatának a tiszti ügyész hatás- és munkakörét tárgyaló pontját a küldöttség módosította.⁴¹⁹ Az ügyész fizetéséről (2000 ft) is vita bontakozott ki, amely arról szólt, hogy mi történjen a részére bíróilag megállapított díjakkal, amelyeket a városi pénztárba kellett volna befizetni. Az is felmerült, hogy a fizetését alacsonyabb összegben kellene meghatározni. Az első variációt fogadták el a képviselők.

3. A virilizmus

Előzményei egészen a reformkorig nyúlnak vissza, amikor a büntető eljárásjogi javaslat kapcsán felmerült, hogy a bírókat olyan testületek választanák a városokban, amelyek kizárólag virilisekből állnának. Ezt Deák Ferenc élesen bírálta. A köztörvényhatósági törvényben tehát az 1843-as konzervatív álláspont győzedelmeskedett. Ez a rendszer a „polgárok biztosságára nézve elegendő kezességet nem nyújt, a városok polgári állásához pedig egészen méltatlan, s lehetetlenné teszi azoknak alkotmányos kifejlődését.”⁴²⁰

A köztörvényhatósági törvény vezette be a virilizmus intézményét. A kormány a következőkkel indokolta: a „legtöbb adófizetőkben biztosítani akarja a törvényhatóságokban azok közreműködését, kik megbíráják a tiszteletbeli funkciókkal együttjáró tetemes költségeket; az értelmiség vagyoniilag függetlenebb tagjaiban pedig a józan szabadság legtermészetesebb és legértékesebb képviselőit hozza be a bizottságba.” Volt egy másik indok is: nem „méltányos választási esélyektől függővé tenni azon honpolgároknak a törvényhatósági önkormányzatba való befolyását,” akik nagy összeggel járultak hozzá a költségekhez.⁴²¹ Ez a konzervatív intézmény a centralizmus jegyeit viselte magán.⁴²²

A törvény kimondta, hogy a törvényhatósági bizottság tagjainak fele az adott városban a legtöbb adófizetők közül kerüljön ki.⁴²³ Ez eddig teljesen ismeretlen

419 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:228.

420 Fayer 1896, 2. köt. 332. Erre találhatunk utalást Miru György tanulmányában is. Miru 1999/b, 544.

421 Csizmadia 1941, 172.

422 Pölöskei 1995, 223–224.

423 Ez volt az ún. nyers virilizmus. Az 1929. évi XXX. tc. vezette be a másik fajtáját a puha virilizmust, amelynek értelmében már a virilisek választottak maguk közül a törvényhatósági bizottsági tagokat.

volt a magyar közjogban. További feltétele volt, hogy nagykorú magyar állampolgár legyen az illető személy, aki országgyűlési választójoggal is rendelkezik.

A sorrend megállapításánál csak a törvényhatóság területén lévő ingatlan után járó földadót, házadót, jövedelemadót lehetett figyelembe venni. Az értelmiségiek egyenes állami adóját pedig kétszeresen kellett számítani.⁴²⁴ A férj vagy az apa adójához a feleség vagy a gyermek adóját is hozzá kellett számítani, ha vagyонуkat ő kezelte.

Az azonos összegű adót fizetők közül sorshúzással döntötték el, hogy ki lesz a virilis. Ebben az esetben is elsőbbséget élveztek az értelmiségiek. A legtöbb adót fizetők névjegyzékét a területi adóhivatalok állították össze minden évben.⁴²⁵ Ezt a jegyzéket a törvényhatósági bizottság hagyta jóvá. Ezt a jegyzéket az adóhivatalok kimutatásai alapján a törvényhatósági bizottság igazoló válaszmánya állította össze minden évben. Ez a válaszmány kilenc tagból állt, amelynek elnökét és három tagját a főispán nevezett ki. A virilisek jegyzékét a közgyűlés erősítette meg.⁴²⁶

Mindenki csak egy bizottságnak lehetett a tagja. Ha valaki választás útján is bekerült a bizottságba, akkor döntenie kellett arról, hogy melyiket fogadja el.

A szavazások alkalmával általában a virilisek szavazata volt a döntő. „A törvényhatósági bizottság tagjainak az országgyűlési választójog alapján megválasztott másik fele eleve alárendelt szerepet játszott a közgyűléseken, még akkor is ha történetesen valamennyien egységesen léptek volna föl.”⁴²⁷

A virilizmusról: Gratz 1934, 93; Sarlós 1981, 296–297; Ruszoly 1999, 8; Ruszoly 1984, 13; Miru 1999/a, 187; Irinyi 2002, 38; Meznerics és Torday 1937, 59; Horváth 1971, 339; Irinyi 1997, 287; Ruszoly 1995/a, 4–8; Stipta 1992, 489; Kozári 2005, 207; Blazovich 2005, 150; Vörös 1979, 7–9; Gergely 2002/b, 450.

424 Sarlós 1976, 80. Ilyennek számítottak: a tanárok, a tanítók a lapszerkesztők, a Magyar Tudományos Akadémia tagjai, az ipar- és kereskedelmi kamarák tagjai, az ügyvédek, az orvosok, a sebészek, a mérnökök, a gyógyszerészek, a bányászok, az erdészek és a gazdatisztek. Irinyi 2002, 38; Ruszoly 2004, 11; Csorba 1998, 380–381; Horváth 1971, 339; Ruszoly 1991/b, 667–668; Kajtár 2003, 207. Kajtár István beszél a tisztított virilizmusról, amely abban különbözött a nyers virilizmustól, hogy a fővárosban az összes választó a közgyűlés virilis tagjait a betöltendő létszám hatszorosát kitevő, legtöbb adót fizetők közül választotta. Kajtár 1990/a, 95. Gergely András a virilizmust, mint „kényszer-képviselési” rendszert említi tanulmányában. Gergely 2004, 51. John Lukacs szerint a virilizmus révén a városokban háttérbe szorultak a „feudális” elemek. A „pénzarisztokrácia” befolyásáról beszél. Lukacs 1999, 101–103.

425 Horváth 1971, 339.

426 Sarlós 1976, 80.

427 Sarlós 1976, 81.

Előfordulhatott, hogy a választott tagok a viriliseket támogatták szavazatukkal. A lakosság leggazdagabb rétege jutott ezáltal meghatározó szerephez. Ez is volt a törvény célja, hogy így biztosítsa a kormány befolyását a törvényhatóságokban. A kormánypártiak részt vettek a városok életében, sőt akár ilyen összetételű többség is kialakulhatott a bizottságokban.

Sarlós Béla szerint előnye inkább csak a vármegyékben jelentkezett, mert ott kiszorította a vagyontalan nemességet. „A politikai fejlődést hosszú időre lehetetlenné tette a kiegyezés után általánosan bevezetett virilista módszer, amelyben a legszembevetőbb formában nyilvánult meg a kiegyezés egész politikai rendszerének antidemokratizmusa.”⁴²⁸ Elfogadhatónak tartotta Kmety is a virilizmust, mert „kell gondoskodni bizonyos mérséklő tényezőkről, kell gondoskodni olyan elemről, mely abban a törvényhatósági bizottságban az általánosabb, egyetemesebb felfogást képviseli még a helyi érdekekkel szemben is.”⁴²⁹ Az előadásából az is kiderül, hogy tisztában volt a virilizmus elleni érvekkel is.

A korabeli politikai elit a virilizmus bevezetésétől az állami egység védelmét remélte. Ez a testületképzési mód – elsősorban a nemzetiségi területeken – elősegíthette a magyar lakosság politikai érdekérvényesítését és hozzájárulhatott a kiegyezést támogató társadalmi csoportok közjogi befolyásának erősítéséhez. Tóvári Judit megállapította, hogy a kiegyezés utáni közigazgatási törvények „ki-fejezésre juttatták, hogy a polgári lét mindenek fölött álló, legfontosabb jellemzője a vagyon, ami lehetőséget ad tulajdonosának a kormányzati befolyásra.”⁴³⁰ Veliky János mutatta be tanulmányában a helyi politikai vezető réteg és a virilizmus kölcsönhatását. Az általa „virilis törvénynek” tartott 1870. évi közigazgatási jogszabály a nagybirtok politikai képviselőtét biztosította. Véleménye szerint a „gazdasági és politikai hatalom nem minden szinten és nem azonos ütemben történő elkülönítésének a terméke a politikai képviselőnek az a formája, amelyet virilizmusnak neveznek.”⁴³¹

Ez az intézmény teljesen ellenkezett a jogegyenlőség elvével, amelyet már e korban is hangoztattak. Bevezetését a kormány az ország sajátos viszonyaival

428 Sarlós 1976, 82.

429 Kmety 1914, 27.

430 Tóvári 1997, 19. A virilizmussal kapcsolatos kutatások összefoglalásáról: Kövér 2009, 148–152; Gyáni 1977, 626–640; Bérdi 1975, 113–126; M. Tóvári 1980, 781–817; Feiszt és Kosján 1995, 483–486; Gottfried 1993, 141–168; Cieger 1997, 213–281; Takács 1990, 61–81; Halmos 2006, 168–172.

431 Veliky 1975. 128.

indokolta.⁴³² Szükséges volt ez ahhoz, hogy helyi szinten is érvényesíteni tudja akaratát.

3.1. A cégek virilis joga

A tanítók kérdése mellett a legélénkebb vita a cégek virilis joga körül bontakozott ki. A törvény arról, hogy a cégek bírnak-e virilis választói joggal, nem rendelkezett. A küldöttség első osztálya az elsősorban megnevezett cégtulajdonost vette be a virilisek közé, azon indoknál fogva, hogy a választójog „személyhez kötött, mint ilyen személyesen, nem pedig meghatalmazás által gyakorolható, a cégek-nél pedig az elől megnevezett tekinthető ágalapítónak.”⁴³³ A nem megnevezett cégeket, pl.: N. N. fiai, nem is vették fel a listára.⁴³⁴ A társas cégek virilis jogát az fogja gyakorolni, akit a cég erre kijelöl. E kérdéskört illetően eltérő vélemények alakultak ki. A virilis választójog tisztán személyhez kötött volt. Néhányan azt állították, hogy ebből nem lehet levezetni a cégek virilis jogát. A javaslat szerint a cég maga jelölte volna ki azt a személyt, aki e jogokat gyakorolta volna. A politikusok egy része állította, hogy ha a cégeknek nincs választójoga, akkor a meghatalmazott általi képviseletet még kevésbé lehet elfogadni.

Ha egy cég a kiszabott adót megfizette, akkor virilis képességgel is rendelkezhetne, „de a képesség még nem jog, s az csak akkor lehet, ha a személyre vagy személyekre alkalmazva is megüti a törvényes mértéket.”⁴³⁵ Az érvelésben szereplő példa szerint, ha a földbirtokos fizetne 100 Ft adót, és egy cég is ugyanannyit adózna, akkor a cég választójogot gyakorolhatna. A cég egyik tagja ugyanúgy választó lenne, mint a földbirtokos, holott a cég adóösszegét a tagokra elosztva, talán 1/2 vagy 1/3 rész jutna, és így az nem jogosítná fel a választójog gyakorlására. Viszont, ha egy társas cég annyi adót fizetne, hogy abból minden tagra esne olyan nagyságú összeg, amennyi a választójoghoz elég, akkor mindenki virilisnek számítana. Ellenkező esetben egyik tag sem lenne virilis. Több megye (pl.: Csongrád megye) is ezen elv alapján járt el.⁴³⁶ Azon nézettel szemben, hogy a virilis jogot a cégek által választott személyek gyakorolják, csak Balogh János képviselő emelte fel a szavát.

432 Nagy 1912, 115. A virilizmus eltörlését indítványozták: MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:235. A virilizmus gyakorlati megvalósulásához: Simonffy 1971, 235–268.

433 A társas cégek s a virilis jog. SzH., 1871. október 22., 127. sz.

434 SzH., 1871:127.

435 SzH., 1871:127.

436 SzH., 1871:127.

Néhányan helyesnek tartották, hogy „a cég által fizetett adóösszeg a cégtulajdonosokra elosztassék, ha azok így elérik a virilis képességet, a virilisek közé felveendők legyenek.”⁴³⁷ A Magyar János vezette csoport ezen az elképzelésen is túlment és állította, hogy „a cégekkel együtt a cégtulajdonosok mint ilyenek virilis-ségét is elveté.”⁴³⁸ A virilis képviselőre az országgyűlési képviselőválasztási joggal rendelkező, nagykorú állampolgárokat jogosította fel a törvény 19. §-a. A cégeket a közgyűlés azzal az indokkal, hogy „mint cégek és társulatok országgyűlési képviselőválasztásra jogosítva nincsenek,”⁴³⁹ nem sorolta a legtöbb adófizetők közé.⁴⁴⁰

A virilizmus révén a legvagyonosabb és a kormány politikáját támogató réteg került be a városi közigazgatásba. Véleményem szerint érthető volt a városi képviselők ellenállása az jogintézménnyel szemben. Nem hagyható figyelmen kívül az a tény a legtöbb adófizetők hozzájárulhattak a város gazdasági és anyagi jólétének fejlődéséhez azáltal, hogy a helyi politikát és közigazgatást döntésükkel megfélelő irányba terelték.

4. A szervezőbizottság munkája

Ezen elvi viták megtárgyalása után a szegedi közgyűlés hozzálatott a szervezőbizottság munkájának részletes értékeléséhez. A közgyűlés munkáját Magyar János képviselő megnehezítette, mert majdnem minden ponthoz fűzött módosításokat és megjegyzéseket. Főképp „a tiszti fizetéseknél fejté ki beszélőképességét és buzgalmát, kifogyhatatlan türelemmel és következetességgel indítványozván, hogy mindenkinek fizessenek egy-két száz forinttal kevesebbet, dacára annak, hogy buzgalmával majd mindig magára maradt, hiszen a legtöbb idő üres szalmacséplésben telt el, akadályozva ezzel a közgyűlés munkáját.”⁴⁴¹

A közgyűlés a következő lényeges tervekkel foglalkozott:

1. a városi hatóság szervezete;
2. a tisztikar, szolga és kezelőszemélyzet fizetése és napidíja;
3. az árvaszék szervezete;
4. a legtöbb egyenes állami adót fizetők névsora, a választókerületek alakítása, a választók nevének kerületenkénti, betűrendbeli összeírása;

437 Szeged város szervező közgyűlése. SzH., 1871. október 27., 129. sz.

438 SzH., 1871:129.

439 A társas cégek s a virilis jog. SzH., 1871. október 22., 127. sz.

440 Ruzsoly 1991/a, 648.

441 Szeged város szervező közgyűlése. SzH., 1871. október 27., 129. sz.

5. a tanács szokásairól szerkesztett jegyzőkönyvek, az alválasztmányok javaslatai és jelentései, az egyéb hozzátartozó iratokkal együtt.⁴⁴²

E tárgyalás menete kisebb eltérésekkel megegyezett Debrecen szabad királyi város szervező bizottmányának javaslatát tárgyaló közgyűlés lefolytatásával.

Szegeden elsőként a szervezőküldöttség alakuló üléséről szerkesztett jegyzőkönyvet tárgyalták meg. Ismertették a városi hatóság szervezetére, a tisztikar, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzet létszámára, hatáskörére, fizetésére és napi-díjazására a második alválasztmány által tett javaslatot.

Az árvaszék szervezetére vonatkozó jelentéseket is megtárgyalták. Debrecenben az árvaszékekkel kapcsolatos munkálatokat is külön vitatták meg. Egy önállóan működő árvaszék felállítását terjesztették be. Debrecenben a gyámhatósági felügyelet alatt álló árvák száma 1840 volt és javaik nagysága, kamatozó, nem kamatozó tőkéjük, értékpapírjaik 297,126 ft 66 kr, ingatlanaik becsült értéke 134,720 ft 10 kr volt (68 ház, 109 nyilas tanyaföld, 94 boglyás kaszáló, 190 kapaszló és két malom). Ezek alapján az árvák érdekeit szem előtt tartó munkálatok kialakítására törekedtek.⁴⁴³ Az árvaszék létrehozásánál a törvényi előírásokat vették figyelembe. Olyan állandó szervezetet képzeltek el mindkét városban, amely mellé elnököt rendelnének és személyzetét meghatároznák. Debrecenben – az eddigi gyakorlattól némileg eltérően – rendezni kívánta a javaslat az árvapénztári kezelést, úgy, hogy biztosítsák az árvák érdekeit, illetve a belügyminiszter által az árvapénztár kezelésére tett előirányzatokat is figyelembe vegyék.

Az árvapénztári naplóra, a tartozási és a követelési számlakönyvre nézve nem javasoltak módosítást, csak a mérlegre vonatkozóan, mert az addig fennálló gyakorlatot az árvapénztár egyszerűbbre és célszerűbbre változtatta. Lényeges különbség volt az ajánlott utasítás és az addigi kezelés között, miszerint minden kiskorú árva az árvapénztárakban elhelyezett pénzére 6% kamatot kapott, és csak a pénztári kezelés alóli kivételkor kellett ún. őrzési díjat fizetni: minden forint után, ha az összeg egy évig volt kezelés alatt, akkor fél krajcárt, ha 1-5 évig egy krajcárt, ha 5-10 évig 1,5 krajcárt, és ha 10 év felett, akkor két krajcárt az árvapénztár az évi számadások megvizsgálása és helybenhagyása idején a városi pénztárba juttatott el. A miniszteri javaslat szerint az árvapénztári kezelés alatt lévő tőke után évenként 5% kamat jutna az árvának, míg az árvapénztár jutalékként 1%-ot

⁴⁴² MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:227-229, 232.

⁴⁴³ L. Db., 1872:11; Db., 1872:12; Db., 1872:14; Db., 1872:15; Db., 1872:16; Db., 1872:17; Db., 1872:18.

kapna, és egyéb díjat nem lehetne levonni. A javaslat tartalmazta az őrzési díj megszüntetését és az árwapénzek 7%-os kamatra való kiadását, amelyből 1% az árvaszéki kiadások fedezésére lenne fordítható. A hatályban levő rendszer a kis-korúaknak előnyösebb volt, ezért nem volt ok annak lényeges megváltoztatására. A később elfogadott szegedi árvaszéki tervből tudhatjuk, hogy az előmunkálatok itt is közel azonos módon haladtak.

Szegeden a már említett néhány pont után a szervezőküldöttség javaslatát tárgyaló közgyűlésen a legtöbb állami adót fizetők névsorának összeírására, a választókerületek megalakítására és a választók betűrendes névjegyzékének elkészítésére kiküldött első alválasztmány jelentése került napirendre.⁴⁴⁴ Debrecenben e munkálatokat a III. szám alatt terjesztették a városi közgyűlés elé.⁴⁴⁵

A belügyi szervezet létrehozásával megbízott alválasztmány javaslata alapján az egyes városokban a következő terveket ajánlották elfogadásra. Szegeden javasolták a polgármester hatáskörének kiterjesztését mindazon ügyekre, amelyeknek feladatkörébe való utalását helyi érdekből igazoltnak látták, és amelyet az 1870. évi XLII. tc. 40 §-ának g és a 63. § b pontjai alapján helyben hagytak.

A bizottság a belsőszervezeti javaslatot elkészítő alválasztmány ajánlása nyomán a tisztikar, a kezelő és a szolgazemélyzet létszámára, hatáskörére, a munka felosztására nézve alapvető elveket dolgozott ki. Ezen elvek iránymutatást nyújtottak az előforduló esetekre nézve, másfelől a köztisztviselői állásra vállalkozók számára.

a) Kimondták, hogy a tisztviselőt a köz- és beligazgatás rendes és zavartalan folyama érdekében csak is szakmája és megszabott munkakörében lehet alkalmazni.

b) Fegyelmi büntetés terhe mellett megtiltották a városi tisztviselőknek bármely ügy „szorgalmazását,” magánhivatal elvállalását, a magánfelek érdekében való eljárást és ajándék elfogadását.

c) Meghatározták a tisztviselők hivatalban tartózkodásának idejét is: naponta reggel nyolctól déli 12 óráig, illetve – vasárnapokat és ünnepeket kivéve – három órától hat óráig. A tanács felhatalmazást kapott arra, hogy heti és országos vásári napokra a rendőri osztály és az adószedői tisztség személyzetének munkaidejét reggel nyolctól délután egy óráig kiterjeszthesse.

444 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:228.

445 Debrecen sz. k. város szervező küldöttségének jelentése a közgyűléshez. Db., 1872. január 13., 9. sz.; A városunk szervezését tárgyzó küldöttségi javaslat. AH., 1872. január 17., 8. sz. Az árvaszék debreceni történetéhez: Balogh és Sallai 2021, 101–122. Előzmények: Homoki-Nagy 2024, 69–79.

d) A tisztviselőket, valamint a segéd- és kezelőszemélyzetet irodaszer-átalánnyal látták el, a tanács ugyanis csak a papírt, nyomtatványokat és a tintát biztosította részükre.

e) Elhatározták, hogy a tisztviselők mellett és a hivatalokban alkalmazott hivatszolgákat, rendőröket, pusztázókat és más cselédeket hivatalos teendőikön kívül más, különösen házi és egyéb gazdasági foglalkozásra alkalmazni nem szabad.

f) A rendőrkapitánytól és az alkapitánytól jogvégzettséget,

g) a tiszti és kórházi főorvostól, a kerületi orvosoktól pedig a magyar államban érvényes orvosi, sebészi oklevél mellett legalább két évi gyakorlatot követeltek meg.

h) A főispán által az 1870. évi XLII. tc. 53. §-ának g pontja alapján kinevezhető tiszteletbeli tisztviselőket a rendes tisztviselők közé sorolták,

j) eszerint őket is megillette, – mint minden tisztviselőt, az aljegyzőket, az alügyészt, az alkapitányt, az adópénztárnokot és a kórházi főorvost is beleértve – a közgyűlésen való szavazati jog a törvény 47. §-a alapján.

k) A két útbiztos fizetési járandóságát az utak fenntartására rendelt közmunkaváltság díjából rendelték fedezni.

l) Megállapították, hogy a pusztai rendőrség fontos feladatának csak úgy tud eleget tenni, ha a városi külterület felső és alsó részének alkalmas pontján fog állomásozni.

n) Az erdei és más csőszök alkalmazásának feltételeit a háztartási és közgazdasági szakbizottság által előterjesztendő rendezési javaslatig nem változtatta meg a közgyűlés.⁴⁴⁶

A harmadik alválasztmánynak az árvaszéki szervezet tárgyában készített javaslatát is részletes vizsgálat alá vette a közgyűlés. E testület és a bizottság véleménye között nem volt lényeges ellentét a javaslat alapelveire nézve. Tartalmazta a jelentés, hogy a tiszti ügyészekre előírt szabály szerint kell eljárni az árvaszéknél működő ügyészeknél is, különös tekintettel az árvaszék nevében folytatandó perekben.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:228.

⁴⁴⁷ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:228. A törvényhatóságok átszervezéséhez: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. február 20., 37. sz.; Db., A törvényhatóságok szervezése. 1872. február 21., 38. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. február 23., 39. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. február 26., 41. sz. Nagyvárral kapcsolatban: A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. március 2., 45. sz.; A törvényhatóságok szervezése. Db., 1872. március 4., 46. sz.

5. A „belügyér”-i jelentések

A törvényben azon veszélyes elv érvényesülését látták a városok, miszerint a törvényhatóságok a kormány, vagy az őt képviselő „közegek” tetszése szerint kötelesek politikájukat és közigazgatásukat meghatározni. Ez a feltevés igazolódott. A napi sajtó szerint a törvényhatóságok hiába terjesztették fel szervezési munkálataikat, amelyek tükrözték sajátosságaikat anélkül, hogy a kormányzást megnehezítették volna, ám a belügyminiszter tetszése szerint vetette el a legegyszerűbb szervezeti munkálatokat is.⁴⁴⁸ A valóságban ez akkor történt meg, ha a szervezeti szabályzat ellenkezett a törvény rendelkezéseivel.

A szervezési munkálatokat Szegeden időben befejezték, így a város a közigazgatási reformterveket elsőként terjesztette fel a belügyminiszteri jóváhagyásra, „s így valószínűleg be fog teljesedni azon előremondásunk is, hogy a szabad királyi városok közt Szeged lesz az első, mely az új törvény alapján szervezkedni fog.”⁴⁴⁹ Debrecenben a javaslat felterjesztése korántsem ment ilyen hamar végbe, mintegy hat hónap késéssel történt csak meg.⁴⁵⁰ Adódott ez abból, Szegeden a javaslat kapcsán nagyobb volt az egyetértés a képviselők között és jobban ragaszkodtak a törvény előírásaihoz. Szegeden a szervezőküldöttség tagjai (50 fő) által létrehozott munka kitüntetését érdemelt volna. Főleg Mészáros György főjegyző tevékenysége, aki hozzájárult kész javaslatával a gyorsabb munkavégzéshez. Dáni Ferenc buzdító szavai hatására a lelkes szervezőküldöttség hamar be tudta fejezni a város átépítését.

Ez azonban nem mondható el Kecskemétről, Aradról és Debrecenről. Kecskeméten és Aradon a megalakított küldöttségek és azok alválasztmányai még október 29-ig sem ültek össze. Ez annak a következménye volt, hogy a városoknak nem volt olyan vezetője, mint Szegednek. Aradon és Kecskeméten kívül más szabad királyi városok is mintaként kezelték a Szegeden korán elfogadott városát szervezési tervet.

A belügyminisztériumban dicséretben részesítették Szeged javaslatát, más, azzal egyidőben felterjesztett városi terveket viszont elutasítottak. Szegeden reménykedtek a mihamarabbi jóváhagyásban. A közgyűlés utolsó ülésén meg akarták vitatni a már elfogadott tervet, majd pedig kijelölni a választási elnököt, lét-

448 Db., 1872. április 8., 70. sz. A miniszteri leírat megérkezett Debrecen városába, tudhatjuk meg a Debreczen soraiból.

449 SzH., 1871. október 29., 130. sz.

450 A város-szervezési munkálat felterjesztése. AH., 1872. február 21., 23. sz. A belügyminiszter sürgette a munka mihamarabbi befejezését. MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:11.

rehozni az igazoló és bíráló választmányokat, hogy a tisztújítást még december végéig megtarthassák.

Kecskemét város képviselőtestülete elfogadta a szegedi terveket. Valószínűnek tartották, hogy Aradon is hasonlóképpen fognak cselekedni a vezetők, hiszen kevés volt az olyan ember, aki ezt a hatalmas munkát véghez tudta volna vinni.⁴⁵¹

Azonban Debrecenben és Szegeden is a belügyminiszteri jelentés a javaslatot csak módosításokkal együtt fogadta el.⁴⁵²

Debrecen törvényhatóságának szervezésével foglalkozó, január 20. és 24. között állandóan ülésező közgyűlés által a miniszterhez felterjesztett javaslatban a köztörvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. tc. 91. § b, c, d, f, g pontja alatt meghatározott feladatok szerepeltek:

- a) a választókerület megalakítása;
- b) a tisztikar, a szolgálószemélyzet létszámának, hatáskörének, a munkafelosztásának, a fizetések mennyiségének és a rapidíjak fokozatának meghatározása;
- c) a törvény 64. §-ában említett szervezet kialakítása;
- d) a választókerületek választói névjegyzékének megállapítása és végül
- e) a legtöbb adót fizetők névsorának rögzítése és felülvizsgálata.

5.1. Az első belügyi leirat

A debreceni javaslatot a belügyminiszter a törvény által reá ruházott jogoknál fogva a következő észrevételek mellett erősítette meg.

1. Azt, hogy a városi hatóságnál külön közigazgatási és gazdasági tanácsot hozzanak létre, nem támogatta, mondván, hogy ez nem egyeztethető össze a törvény 44. §-ában körülírt teendők ellátásával. A jogszabály 14. §-ában foglaltak csakis a városi tanácsot illették meg, amelyben utalás található a fentebb említett szakaszra. Egy olyan testület, amelyet a közgyűléshez tartozó tárgyak előkészítésére nézve az állandó választmányok ügykörével láttak volna el, a város szervezetében nem kaphatott helyet. A városi tanács hatósága alól egyes tárgyak szabályrendelet útján nem vonhatók el. A törvényhatósági bizottság és a tárgyak főbb ágazatai szerint állandó bizottmányokat hozhatott volna létre, amelyek a közgyűlésnek lettek volna alárendelve, de csupán véleményező hatáskörrel. Az egyes szakágak

⁴⁵¹ Szeged város közgyűlése 1871. november 6-án. SzH., 1871. november 10., 135. sz.

⁴⁵² A belügyminiszter leirata. MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:88. Ehhez kapcsolódik még: MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:112,115; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:173.

köréhez tartozó ügyeket tárgyalhatták volna, vagy azokat, amelyeket a közgyűlés, illetve a tanács a hatáskörükbe utalt volna. Egyes kérdések megvitatására külön bizottságot is létrehozhatott a közgyűlés. A javaslatban rögzített tanácsi hatásköröket a városi tanácsos és polgármester látta el. A törvény csak a városi tanácsot ismerte, amelynek minden tagját a törvényben foglalt módon választották meg.

2. Ezek után a közgyűlés hatáskörét tárgyaló fejezet 2. részének a) pontjában foglalt azon általános megoldásra, hogy a közgyűlés a tanácsi előterjesztések felett véglegesen határoz, a következőket jegyezte meg a miniszter. A tanácsi határozatok ellen benyújtott fellebbezésnek, amit a közgyűléshez a törvényhatóság bizottsága által alkotott szabályrendeletek alapján lehet beterjeszteni, csakis a város javadalmát, vagyonát vagy gazdaságát érintő ügyekben van helye. Ez nem vonatkozott a közigazgatás körében, a fennálló törvények és szabályok értelmében hozott tanácsi határozatokra.

A közigazgatás vezetését a tanácsnak kellett gyakorolni, amely a törvény 43. és 63. §-ai szerint sem a közgyűlés, sem a polgármester hatáskörébe nem tartozik. Ennél fogva az általa, mint önálló közigazgatási hatóság által a törvények és szabályok szerint illetékességéhez tartozó ügyekben hozott határozatok ellen nem a közgyűléshez, hanem az illetékes szakminisztériumhoz lehetett fellebbezni. A város javadalmait, vagyonát és gazdaságát érintő ügyekben a harmadfokú döntés mindig a belügyminisztert illette meg.

3. Ugyanazon rész b) pontjában a magánlevéltárnoknak és segédjének, valamint a magánlevéltári bizottmány tagjainak megválasztása iránt foglalt intézkedéssel kapcsolatban a belügyminiszter megjegyezte, hogy a törvény 65. §-a szerint a levéltárnok kinevezése a főispánt illeti, de nincs ellenére, hogy a törvény értelmében a főispán által kinevezendő levéltárnok mellé a város magánügyeire vonatkozó levéltár kezelésére egy levéltárnokot válasszanak meg. Létrehozhatnak egy levéltári szakbizottmányt is.

4. A költségvetés keretén túlterjedő rendkívüli kiadások iránti intézkedés a közgyűlés hatásköréhez tartozik. Ilyen esetekben a határozatokat a kormány helybenhagyásának hiányában nem lehet végrehajtani.

5. A kormány által kiállított találmányi szabadalmat az arra kijelölt lapban mindig hivatalból kell közzétenni. E szabadalmakat másodszor már nem kell kihirdetni a közgyűlésen. Az érdemben felmerülő kérdésekben pedig nem a közgyűlés, hanem a tanács fog dönteni.⁴⁵³

453 Debreczen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leirat. Db., 1872. április

A Szeged belügyeibe való avatkozásról szóló részt egészen mellőzendőnek tartotta a belügyminisztérium, mivel az félreértésre adhatott volna okot, hiszen a város csak a saját hatáskörében intézkedhetett, amelynek keretében a kormány és a törvényhatóság viszonyát nem volt joga rendezni.⁴⁵⁴

6. Ugyanazon résznek az s) pontjánál figyelmeztette Tóth Vilmos Debrecent, hogy a törvény 9. §-a szerint a törvényhatóság árva- és gyámhatósági jogait az állandó árvaszék által gyakorolja, minél fogva az árvákat és a gondnokoltakat illető ingatlan vagyon eladása vagy megtartása iránt a szabályszerű fellebbezési módokat között csakis az árvaszék határozhat.

7. A rendkívüli közgyűlés 20 bizottsági tag kérésére történő egybehívását nem hagyta jóvá a miniszter, mert a törvény 42. §-a a rendkívüli közgyűlések tartásának esetére vonatkozik, ezért a szabályrendeletek a törvényes jogokon túl nem terjedhetnek. Debrecenhez hasonlóan a szegedi javaslatban is kifogásolták a rendkívüli közgyűlés egybehívásának formáját. Részletesebb kidolgozást igényelt a polgármester jogköre is a tekintetben, hogy hogyan hozhat létre és szüntethet meg hivatalt a közgyűlés beleegyezésével.⁴⁵⁵

8. A debreceni munkálatnak a tanács hatáskörét tárgyaló részére a miniszter megjegyezte, hogy a rendőrkapitány, aki a IV. fejezetben említett ügyekben elsőfokon jár el és önállóan intézkedik, nem állhat az élén a rendőri intézkedés ellen felmerülő fellebbezések tárgyalására hivatott tanácsí ügyosztálynak. Sem ő, sem valamely alárendelt hivatalnoka nem lehetett előadója a saját intézkedései ellen benyújtott jogorvoslatnak a tanácsülésben. Miután a rendőrkapitány a hivatali ügyekkel eléggé le volt terhelve és azok pontos teljesítését el is várták, célszerű lett volna mindazon ügyeket, amelyek a rendőrkapitány elsőfokú hatásköréhez nem tartoztak, valamely egyéb ügyosztályba áttenni, és az említett szabályzatokat ennek megfelelően módosítani.⁴⁵⁶

9. Az 1. sz. mellékben leírt intézkedéseket változatlanul fenntartandóknak vélte a miniszter, amelyek a tisztviselők, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzet-re vonatkoztak.

10. A kapitányi teendőknek, az alkapitánynak a kapitányhoz való, valamint utóbbinak a közgyűléshez fűződő viszonyának, fennálló felelősségének határo-

18., 78. sz.

454 Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.

455 SzH., 1871:145.

456 Debrecen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leirat. Db., 1872. április 18., 78. sz.

zottabb megfogalmazására hívta fel a figyelmet a miniszter. Nem volt megengedhető, hogy az alkapitány mint a rendőri ügyek főkapitányi előadója a szabályrendelet által részére kijelölt ügykörökben a főkapitánytól függetlenül, önállóan is alkothasson rendelkezést, mert a főkapitány a hozzá utasított ügyekben mint önálló hatósági közeg van csak feljogosítva határozatok meghozatalára. E hatáskörére nézve minden megosztást kizáró felelősség állt fenn. Így az alkapitány egy ügy ellátására csak a főkapitány felelőssége mellett lehet felhatalmazva.

11. Részletesebben kellett volna kidolgozni azokat az eseteket, amelyekben a főkapitány békebíróági hatásköre továbbra is fennállna.

12. A rendőri pénzbírságok beszedését a rendőrkapitány hatáskörétől egészen el kellene határolni, és a tanácsra lehetne bízni. A tanács indítványozhatja a bírság összegeinek behajtását a városi pénztárnál bevételként. Hasonló módon lehetne behajtani a kórházi, a rabtartási járadékokat és a közmunkaváltsági hátalékok is.⁴⁵⁷

A Szegedre beérkezett módosító javaslatok a rendőrkapitány hatáskörét csak néhány pontban érintették. A kiszabott pénzbírság behajtására vonatkozólag azt javasolta, hogy a tanács a bírságokat a határozat jogerőre emelkedése után a közpénztárnál bevételként előírhasa.⁴⁵⁸ Tóth Vilmos a törvény 17. §-ára hivatkozva érvénytelenítette a szegedi tervezet azon rendelkezését, amely a 20-200 ft-ig terjedő lakossági díjak beszedésére irányult, mondván, e díjakat csakis azok a hivatalok szedhetik, amelyek a terheket teljesen a községi vagyonyból fedezik.⁴⁵⁹

13. A miniszter nem javasolta, hogy a debreceni magánlevéltárnak önálló határozathozatali és a pénzkérdésekben döntési jogosultsága legyen. Illetékes hatóságul a közgyűlést, illetve a városi tanácsot jelölte meg. A városi közgyűlés az ügykezelési ágra helyi szakosztályt hozhatott létre, amely véleményt nyilvánított csak, hasonlóan a többi, már fentebb említett osztállyal egyetemben.

A tisztai és szolgaszemélyzet létszámát, illetve fizetéseit az eddigiekhez képest aránytalanul magasabban állapította meg Debrecen. Ez 46,649 ft 45 kr költség-többlet okozott az 1870. évi köz költség-előirányzattal szemben, amely már ekkor is 12,524 ft 43 és fél kr-nyi hiányt mutatott és 59,176 ft 88 és fél kr deficitet idézett elő.

457 Debrecen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leirat. Db., 1872. április 19., /Rendkívüli kiadás/.

458 SzH., 1871. november 29., 143. sz.

459 Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.

A tiszti fizetések méltányos emeléséhez hozzájárult volna a belügyminiszter, de a pénztári mérlegre tekintettel azt a községi pótdadó mellőzésével alig lehetett volna kivitelezni. Ezért azt nem támogatta. Debrecen szervezetének véglegesítésekor a tisztviselői létszámot és a fizetéseket a valódi szükségleteknek megfelelően, a városi bevételek korlátai között állapították meg. Ez annál is inkább ajánlatos volt, mivel a város közigazgatási költségeinek fedezésében egyedül magára számíthatott, az állam részéről semminemű segílyt vagy térítést nem kapott.⁴⁶⁰

Szegeden a leirat szintén érintette a tiszti fizetéseket. A megállapított összegeket olyan magasnak találta, hogy az a város rossz anyagi helyzete mellett a polgárok újabb adókkal való megterhelését okozhatja. A Szegeden tervezett fizetésemelésekkel 20-25 ezer ft kiadási többlet keletkezett volna az évi budgetben. A belügyminiszter elutasította a javaslatot és a fizetéseket a korábbi szinten hagyta. Kivételt a főjegyzői (1700 ft), az árvaszéki ülnöki (1200 ft), a közgyámi (800 ft) és a fogalmazói (600 ft) fizetések vonatkozásában tett.⁴⁶¹

A javaslat szerint Debrecenben az árvapénzek kezelésénél rendszeresített kamatkülönbségből eredő összegeket a közpénztár javára fordították volna. A miniszter figyelmeztette a várost, hogy a 2%-nyi különbözetből nyert összegeket csakis az árvapénztár biztosítására, vagyis e testület tartalékalapjának folyamatos gyarapítására lehet fordítani. A kiadások ily módon történő fedezése csak akkor lett volna indokolt, ha az említett pénztári tartalékalap már olyan biztosítási összeggel rendelkezett volna, amely a további növelést feleslegessé tette volna.

A napidíjak vonatkozásában azt jegyezte meg a miniszter, hogy a nagyobb városok és a megyék tisztviselői napidíjaiban négy osztályt kell kialakítani:

a) Az első osztályba a polgármester mint a város első tisztviselője 5 ft-nyi napdíjjal tarozott volna.

b) A második osztályt a főkapitány, a tanácsnokok, a főjegyző, az árvaszéki elnök és ülnökök, a főügyész, a főmérnök, a főorvos és a bizottmányi tagok 4 ft napdíjjal alkották volna.

c) A harmadik osztályba a főszámvevő, a főpénztárnok, az aljegyzők, a közgyám, az alkaptány, a levéltárnok és az alorvos 3 ft-nyi napdíjjal kerültek volna.

d) A negyedik osztályt a többi tisztviselők 2 ft 50 krajcárnyi napdíjjal képezték volna.

460 Debrecen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leirat. Db., 1872. április 19., /rendkívüli kiadás/.

461 Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.

e) Végül pedig a négy osztályon felül külön kellett volna rögzíteni a szolgaszemélyzet 1 ft-nyi napdíjjal.

Ezeket a napdíjakat a város határán kívül, vidéki kiküldetéseknél számíthatták fel. Erre vonatkozóan figyelembevételre ajánlotta a miniszter az 1870. évi XLII. tc. 90 §-ának rendelkezéseit is.⁴⁶²

A belügyi leirat Szegeden is módosította a napdíjakat. A miniszter utasította a szegedi közgyűlést, akárcsak a debrecenit, hogy a javasolt módosításokat a város hajtsa végre és terjessze föl a belügyminiszterhez újbóli jóváhagyás végett, továbbá tegyen eleget a 92. §-ban írottaknak.

Szegeden az első pont mellett Magyar János szólalt fel a közgyűlésen. Óvni kívánta a jogtalan beavatkozásoktól a törvényhatóságot. A többség támogatásával a második és harmadik pontot is elfogadták. A negyedik pontnál Magyar János szintén az eredeti javaslatát óhajtotta fenntartani, amit Mészáros György támogató felszólalása következtében elfogadtak.⁴⁶³

A belügyminiszteri leirat a segédmérnöki hivatal, valamint a fogalmazói, gyakornoki állomások megszervezését nem találta szükségesnek Szegeden. A fogalmazó helyett az aljegyzői elnevezést ajánlotta. A közgyűlés a fogalmazói elnevezést nem kívánta módosítani, hiszen az aljegyzői álláshoz jogvégzettséget követeltek meg.

A tiszti fizetésekre vonatkozólag Mészáros György kimutatta, hogy a leiratban közölt számítás téves és 10.000 ft-nál nagyobb kiadást nem eredményezne a bérek megváltoztatása. Számításai szerint ez a többlet még 7000 ft-ot sem tett volna ki, ami csak látszólagos, hiszen az igazi pénzkiadás 6000 ft alatt van. Abban állapodtak meg, hogy a fizetések egy részét 10%-kal, másokét pedig, a tiszti főorvosét, az erdőmesterét, a közgyámét, az ellenőrét, az állatorvosét stb. nagyobb összeggel is szállítsák le. Ezzel a kiadás 900 ft-tal csökkent volna. A napdíjakat azonban változatlanul hagyták.

A részletes javaslat körül hosszú vita bontakozott ki, amely révén némi módosításokkal a főjegyző, Mészáros György által beterjesztett tervezetet fogadták el.⁴⁶⁴

462 Debreczen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leirat. Db., 1872. április 19. /rendkívüli kiadás/.

463 Magyar János tevékenységéről: Ruszoly 1991/a, 648.

464 Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz. Ruszoly 1991/a, 648., Ruszoly 2004, 11. L. még: A szervezési tervre tett miniszteri észrevételek. AH., 1872. április 24., 49. sz.

5.2. A második belügyi leirat

Mindkét városba még egy belügyminiszteri leirat érkezett. Debrecenben az 1870. évi XLII. tc. értelmében felállítandó árvaszék és árvavagyon ügyében tartott közgyűlésről felterjesztett szabályrendeletet a következő észrevételekkel erősítette meg a miniszter.

Megjegyezte, hogy közgyámi tisztet is létre kell hozni, amit nem lehet mellőzni azzal, hogy a közgyám hatáskörét az árvaszéki ülnökök feladataival szélesítették volna. A közgyámi hivatalt úgy kellett kialakítani, hogy az a tisztviselők létszámát ne növelje. Az árvaszéki perekben első fokon a területileg illetékes magyar királyi törvényszék fog eljárni, míg a pesti, magyar királyi ítélőtáblát jelölték ki fellebbviteli fórumként.

Az árvák és a gondnokoltak javainak eladására vagy cseréjére vonatkozó okmányt a közgyűlésnek helybenhagyás végett be kellett terjeszteni. Az árva- és gyámhatóság gyakorlására az árvaszék lett volna feljogosítva. Nem volt összeegyeztethető a törvénnyel, hogy az árvaszék hatáskörét némely ügyekben a közgyűléstől tette függővé.⁴⁶⁵ Az árvák és gondnokoltak törzsvagyonát, amennyire csak lehetett, sértetlenül kellett hagyni. E cél elérhető lett volna az eladásra vagy az elcserélésre vonatkozó részletes szabályok megállapításával és a tisztí ügyésznek mint az árvaszék tagjának az 1870. évi XLII. tc. 60. §-a értelmében arra való kötelezésével, hogy felügyeljen arra, hogy az említett ügyben megállapított szabályrendeletet az árvaszék pontosan betartsa, és ha attól eltérő árvaszéki határozatok születnének, azok ellen jogorvoslattal éljen.

Az 5. § 1. pontjában a gondnokoltakat a gondnokság alól az árvaszék menthette fel. Ez módosítást igényelt a január 30-án kelt 3091 sz. körrendelet II. cikke értelmében, miszerint nagykorúaknak gondnokság alá helyezését célzó kérvények ügyében a bíróság az illetékes. Ez a szerv járt el az általa elrendelt gondnokság megszüntetésében is.⁴⁶⁶ A 6. § az ügyvitellel kapcsolatban fogalmazta meg a követelményeket, amelyekre a fennálló törvényes szabályok voltak az irányadók. Az árvaügyekben a törvényhatóságban a bevett gyakorlatot fenntartották.

Az árvapénztáraknak kellett vezetni az árvakönyvet. Ez a közgyám feladata volt, miután a gyám kötelességéhez tartozott, hogy az árvákat és a gondnokoltakat nyilvántartsa, felügyelje a gyámok és gondnokok feladatának ellátását. A „gyümöl-

⁴⁶⁵ SzH., 1871:145.

⁴⁶⁶ Db., 1872. április 22., 80. sz.

csöztetés”-re elhelyezett árvapénzek után fizetendő 7% kamat hetedik része a városi pénztárt illette volna meg.⁴⁶⁷ Megjegyezték, hogy az árvaszék ne csak a vagyonos, hanem a vagyontalan árvákkal is foglalkozzon. Az e feladatokkal járó köteleességek a törvényhatóságot terhelték. Az árvapénztár kezeléséből származó jövedelemnek az volt a rendeltetése, hogy abból árvapénztári tartalékalapot létesítsenek azért, hogy a károk az arra jogosult személyeknek megtéríthetők legyenek, „így a városra nehezedő kártérítés terhe kikerültesse vagy legalábbis enyhíttessék.”⁴⁶⁸

Debrecenben még fentiekén kívül további módosításokat tartott szükségesnek a belügyminiszter. A kérdéses 1%-nak a városi pénztárba való utalását csak akkor engedélyezte, ha az árvapénztári tartalékalap oly nagy mértékű volt, ami elégséges fedezetet nyújtott az esetleges károkra. Ellenkező esetben a város jövedelmei az árva és gyámhatósággal járó költségek fedezésére elégtelenek lettek volna. A fent említett tervet úgy módosították, hogy a 7%-os kamat hetedik részének a fele az árvapénztári tartalékalapot, a többi pedig a kezelés fejében a városi pénztárt illette. Az árvapénzek kezelésével kapcsolatban a városi törvényszék által 1868. november 18-án kiadott 1967. sz. szabályzatról és az árvaszék szervezéséről szóló szabályrendelet 13. §-áról a miniszter a következőket jegyezte meg. Az érintett utasítás kibocsátása idején fennállt bírósági és gyámhatósági szervezet az 1870. évi XLII. tc. 8. és 9. §-ai folytán megváltozott ezért célszerű lenne a szóban forgó utasítást megváltoztatni.

Szegeden is az árvaszék szervezetére vonatkozott a második miniszteri leirat. Minden változtatás nélkül helyben hagyták, de a gyakorlatra vonatkozó eljárási javaslat kidolgozását a város feladatai közé sorolták.⁴⁶⁹

Debrecenben az 1872. május 11-én tartott közgyűlésen határoztak a belügyi leiratban javasolt módosításokról. Azt a véleményt mindenki elfogadta, hogy a javaslatához indokolást is fűzzenek. A tanácsban külön gazdasági és külön közigazgatási osztályt terveztek létrehozni. A magánlevéltár ügyében készült javaslatot továbbra is fenntartották, hiszen e tagokat nem a tisztújítás alkalmával választották volna meg, hanem a közgyűlésen, kijelölés nélkül.⁴⁷⁰ A május 13-i közgyűlésen befejeződtek a belügyminiszteri javaslatok tárgyalásai. Az alkaptányi és a kapitányi hivatal fogalmazói állását eltörölték, az ötödik erdési hely

467 Db., 1872:80.

468 Db., 1872:80.

469 Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.; Ruzsoly 2004, 11.

470 Db., 1872. május 11., 94. sz.

betöltetlen maradt, a két „díjhajtói” biztosi állást megszüntettek, és elrendelték a közgyámi tisztség felállítását.

Az árvapénztárnok lett a közgyám. Az árvapénzek kamatának 7%-ra emelését elvetették és az eddigi gyakorlatot tartották fenn. Az őrzési díjból tartalékalap létrehozását rendelték el 5000 ft erejéig. A közgyűlési módosítások szerint a négy fogalmazói és az öt alkapitányi állás megmaradt, viszont egy díjhajtói és három hajdúi tisztséget töröltek. Simonffi Imre főkapitány indítványára a közgyámi állomást nem egyesítették az árvapénztárral, hanem külön 1000 ft fizetéssel hozták létre.

E tárgykörben május 22-én tartottak közgyűlést.⁴⁷¹ Ezen a közgyűlésen elfogadták a javaslatot, amelyhez néhány módosítást terjesztettek be. A javaslatot 23-án hitelesítették. A helyben hagyott terveket május 28-án postázták. A küldöttség pedig egy nappal később ment fel a fővárosba.⁴⁷² A belügyminiszter előtt a város tervezetét Kovács Lajos, Oláh Károly főjegyző és Molnár György képviselő adta elő. A szervezőküldöttség június 3-án tért haza a minisztériumból és elmondták, hogy minden a legnagyobb rendben történt. A javaslatot elfogadták.⁴⁷³

A belügyminiszteri jelentésekből kitűnik, hogy a szegedi tervszettel kevesebb gond volt, mint a debrecenivel. Ez annak volt a következménye, hogy a szegedi képviselők pontosan betartották az előírtakat, amelyet alátámaszt az tény is, hogy a belügyminiszteri leirat sokszor törvényellenesnek ítélte meg a cívis város szervezeti szabálytervezet egyes rendelkezéseit. Ezt volt az oka, hogy Debrecenben tovább tartottak a munkálatok.

471 Db., 1872. május 14., 96. sz.

472 Db., 1872. május 22., 101. sz.

473 Db., 1872. június 3., 109. sz.

VIII. A törvényhatóságok szervezete

1. A városok közigazgatás-szervezeti megoldásai

Mindkét városban nagy küzdelem bontakozott ki a belső szervezeti szabályok gyakorlati megvalósítása körül. Ha ugyanis egy, a helyi állapotoknak megfelelő, reális és célszerűnek mondható szabályzatot fogadott el a város, akkor azt a belügyminiszter sok esetben nem támogatta, mert úgy vélte, hogy nem felel meg a törvényi előírásoknak. Ez ellentétet gerjesztett a városok és a minisztérium között. Nem volt előnyös, ha a belügyminiszter megsemmisít minden, a hagyományhoz hű rendelkezést.

A szervezeti szabályzatnak rögzítenie kellett mindkét városban azon elveket, amelyeket a legideálisabbnak véltek, amelyeket az alkotmányosság helyreállítása szempontjából fontos 1867-es közgyűlések fogadtak el. A két város egymástól sok tekintetben eltérően szabályozta a közigazgatást. Ennek következtében vannak olyan rendelkezések, amelyek csak az egyik szervezeti szabályzatban találhatók meg. Mivel a monográfiám célja, hogy bemutassa a törvényhatóságok új berendezkedését, ezért elengedhetetlennek tartottam, hogy e különbségeket is ismertessem. A jegyzőkönyvekből lehet tudni, hogy ha a város egy tisztséget vagy hivatalt nem szabályozott, az nem jelentette azt, hogy nem is létezett. Ebben az esetben a bizottsági jegyzőkönyvek adnak eligazítást a kutatónak. A törvényhatóságok összehasonlított közigazgatási szervezete a szabályzatokban rögzített sorrend szerint kerülnek bemutatásra.

1.1. A város hatósága

Szeged és Debrecen szabad királyi városok mint köztörvényhatóságok belügyeket az 1870. évi XLII. tc. értelmében és annak korlátai közt önállóan intézték. Hatóságuk kiterjedt a város területén lakó vagy tartózkodó minden személyre és területükön lévő minden vagyponra.

Nem vonatkoztak ezek az általános szabályok:

a) a hadseregnek, a haditengerészetnek és a honvédségnek tényleges szolgálatban álló tagjaira, a katonai szolgálatra vonatkozó és általában az 1867. évi XII. tc.

14. §-a és az 1868. évi XL tc. 54. §-a szerint a katonai bíróság hatásköréhez tartozó ügyekre.

b) A királynak és udvarának állandó, vagy ideiglenes lakhelyül szolgáló épületekre és azok tartozékaira.

c) Kizárólag erődítési és más katonai célokra használt épületre vagy helyiségre a használat tartama alatt.

Debrecenben az ügymenet gyorsítása és a siker biztosítása érdekében a közigazgatási és a gazdasági ügyek kezelését elkülönítették egymástól. Azonban a gazdasági ügyek feletti intézkedés is elsősorban a tanács hatásköréhez tartozott, ahol külön gazdasági ügyosztály létrehozását rendelték el.

A két szabad királyi város belügyi autonómiáját az 1870. évi XLII. tc. korlátai között a törvényhatósági bizottság közgyűlése, a polgármester, a tanács, a rendőrkapitány és az árvaszék által gyakorolta.⁴⁷⁴

1.2. A törvényhatósági bizottság

Szegeden a törvényhatósági bizottság szervezetét és hatáskörét az 1870. évi XLII. tc. II. és III. fejezete szerint állapították meg; utóbbi alá a törvény 43. §-ában felsorolt ügyeken felül még a következők tartoztak: minden közzogi ügy, azokra vonatkozó kormányrendeletek, hatósági levelezések és magánkérelmek az 1870. évi XLII. tc. 1-ső § c pontjának korlátjain belül.

A város és hatóságának jogai a következők voltak: a város határait és törvényhatóságának illetőségét érintő kérdések; az egyházi pártfogói jog gyakorlása; a város nevében sommás bírói eljárásra nem utalt magánjogi követelések iránti per megindításának vagy megszüntetésének elrendelése; az egyezségek helybenhagyása és ezen ügyekben a város pecsétje alatt meghatalmazó levelek kiadása; a jóváhagyott költségvetésben elő nem forduló kiadásoknak, mint az ajándékoknak és a jutalmaknak a megszavazása; mindennemű köztartozásbeli elengedések; jótékony alapítványok létrehozása; a törvényhatóság kezelése és felügyelete alatt álló pénztárak számadásának elbírálása, a kezelők felmentése és marasztalása; a szakbizottságok alakítása; minden egyéb köz- és beligazgatási, a közrendtartási

⁴⁷⁴ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:232. A szervezeti szabályzatot Debrecenben nem foglalták jegyzőkönyvbe, hanem a városi tanácsi iratok között lehet megtalálni. MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872. A bevezetőt Komoróczy György írta, amelyben utalást találunk a 88. számú jegyzőkönyvre 1872-ben. Ez azonban csak a BM. rendeletét tartalmazza e témában.

ügy, melyeket fontosságuk miatt vagy a közgyűlés rendelt magához, vagy a kormány, a főispán, a polgármester, a tanács utalt közgyűlési tárgyalás alá. A polgármester intézkedései és a tanács határozatai ellen benyújtott fellebbezések másodfokú ellátása; a tisztviselőknek, a kezelő- és a segédszemélyeknek nyolc napot meghaladó időtartamra történő szabadságolása.

A debreceni és a szegedi közgyűlés hatásköréhez hozzátartoztak még: a szabályrendeletek alkotása, amelyre a szegedi közgyűlésnek is volt lehetősége; a közigazgatási és választó kerületek alakítása; a törvényhatósági közlekedési vonalak, a közművek, az építkezések, a közmunka feletti intézkedés; a kölcsönvételek, a törzsvagyon szerzése vagy elidegenítése; a költségvetési előirányzat megállapítása; a zárszámadások megvizsgálása; a tisztviselők, az állandó, az igazoló, a bíráló és a fegyelmi választmány, az egyes küldöttségek megválasztása; a főispán által felfüggesztett polgármester helyettesítése, valamint egyéb, a törvény 54. és 55. §-iban meghatározott esetek kivételével; a tisztviselők ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, felfüggesztése, valamint ellenük a tisztvi vizsgálat elrendelése; a tisztviselők, a segéd- és kezelőszemélyzet és a szolgák fizetésének szabályozása, felemelése, vagy leszállítása; az új hivatalok és állomások felállítása, vagy a régiéek megszüntetése; a törvényhatóság kezelése vagy felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálása, erre vonatkozó jelentések megtétele; a kérelmezési és levelezési jog gyakorlása; az indítványok tárgyalása; a felirati jog gyakorlása és általában mindazon ügyek, melyeket a törvény vagy a törvényhatóság szabályrendelete kizárólag a közgyűléshez utalt.

A hatáskörébe tartozott még a tanács eljárásának ellenőrzése. A tanács mint önálló közigazgatási hatóság által a törvény és a szabályok szerint illetékességéhez tartozó közigazgatási ügyekben hozott határozatai ellen az illetékes szakminiszterhez; a város javadalmait, vagyonát és gazdaságát érintő ügyekben hozott határozatok ellen pedig a közgyűléshez lehetett panaszt benyújtani. Az ügyekre vonatkozó kimutatásokat átnézte és azokkal kapcsolatban intézkedett.

A törvényhatósági bizottság tagjai titkos szavazás útján, kijelölés nélkül megválasztották a magánlevéltári bizottmányt, a magánlevéltárnokot és segédjét általános szótöbbséggel, mégpedig a magánlevéltárnokot és segédet élethosszig.

Ez a testületi szerv intézkedett a tartozásbeli elengedések és a költségvetés keretein túlterjedő rendkívüli kiadások felett, amelyekről a szegedi közgyűlés is rendelkezhetett. Azonban a rendkívüli kiadásokat tárgyaló közgyűlési határozatok a kormány jóváhagyása előtt nem voltak végrehajthatók.

A törvényhatósági bizottság gyakorolta a főfelügyeletet a közoktatás, az adó, az árvaügy és az újoncozás felett. Meghatározta a háziadó szükségességét, meny-

nyiségét és kulcsát. Megállapította a közmunka és más közterhek mértékét. Felülvizsgálta a számadásokat. Határozott a városi kötelékbe történő felvételtől és ennek feltételeiről. Intézkedett a marhahús és más szabályozás alá eső élelmiszerek sorsáról. A vám nagyságát szabályozta.

Rendezte a városi és a szomszéd birtokosok közti határkérdéseket, a város és a szomszéd törvényhatóságok közt felmerülő problémákat. Kihirdette az okleveleket és felsőbb helyen kiadott szabadalmakat, kivéve a találmányi szabadalmakat hasonlóan Szeged város közgyűléséhez. Átvizsgálta a város pereit és az ügyvéd által a tanács, illetőleg a magánlevéltári bizottmány útján negyedévenként beadandó jelentéseket.

Kezelte a város ingó és ingatlan javait, azokról leltárt készített. A polgári és a honossági oklevelek tárgyában intézkedett a tanács előterjesztése alapján. Döntött a közös használati viszonyokból eredő kérdésekben a tanács és a gazdasági bizottmány előterjesztése alapján.

Némelyik hatáskör átfedésben volt a szegedivel, de mégis a debreceni közgyűlés hatáskörének érzékeltetése végett szükségesnek tartottam külön is kiemelni. A debreceni szabályzat részletesebben határozta meg a bizottság hatáskörét.⁴⁷⁵ A törvényhatósági bizottságok legfontosabb feladata a következő évi költségvetés és az előző évi zárszámadás elfogadása volt.⁴⁷⁶

Szegeden az elmúlt évi számadások megvizsgálását mindig tavasszal, a következő évi költségvetést mindig ősszel kellett megállapítani. Ez volt a két legfontosabb ügy, amelyet a törvény külön is nevesített. Ezen felül minden hónapban rendes közgyűlést kellett tartani, de rendkívüli közgyűlést is összehívhattak, ha azt a főispán, a bizottság vagy az előbbi akadályoztatása esetében a polgármester szükségesnek látta.

Debrecenben az elmúlt évről készült számadások megvizsgálásának határidejül – ellentétben Szegeddel – a következő év június végét határozták meg, és a jövő évi költségvetés megállapításának legfeljebb november végéig meg kellett történnie. Rendes közgyűlést tartottak minden hónap első csütörtökén és a következő napokban. Rendkívüli közgyűlést akkor kellett összehívni, ha a körülmények megkívánták, vagy ha a főispán, a bizottmány vagy a polgármester szükségesnek látta. A rendes közgyűlést legalább 24 órával, a rendkívüli ülést pedig legalább a tanácskozás előtt két nappal, a tárgy megnevezésével együtt ki kellett

⁴⁷⁵ A közgyűlés hatásköréről: Sarlós 1976, 83–84.

⁴⁷⁶ Sarlós 1976, 79.

hirdetni és arról a közgyűlési tagokat egyenként írásban kellett értesíteni. A közgyűlés ülései nyilvánosak voltak.

A közgyűlés által szabályszerűen hozott határozatokat 30 napon belül nem lehetett megváltoztatni. Később is csak úgy, ha előzőleg írásban indítványt nyújtottak be és az illető szakosztálytól kikért vélemény alapján rendes tárgyalás alá vették.

A közgyűlésnek az önkormányzat körében hozott határozatai ellen Szegeden az 1870. évi XLII. tc. 4. §-a szerint 15 napon belül lehetett fellebbezni, a szabályrendeletek elleni jogorvoslatra ugyanazon törvény 7-ik §-a értelmében a kihirdetéstől számított 30 nap állt rendelkezésre.⁴⁷⁷

Tanácskozási rendjét a két városban a közgyűlés külön szabályrendelettel alapította meg.⁴⁷⁸

Debrecenben a képviselőtestület a közgyűlés tagjait a szervezeti szabályzatban nevezte meg. A közgyűlés elnöke a főispán, akadályoztatása esetén a polgármester, aki szavazati joggal is bírt, további tagjai a jegyzők, a főkapitány, a tanácsnokok, a tiszti ügyész, az árvaszéki elnök és az ülnökök, a közgyám, a pénztárnokok, a főorvos, a főmérnök, a főszámvevő és a közlevéltárnok, továbbá 186 bizottmányi tag, akiknek fele választás útján, fele pedig a legtöbb államadót fizetők közül került ki.⁴⁷⁹ Ezen kívül mindegyik tisztviselő részt vehetett a bizottmányi gyűléseken, de szavazati joggal csak abban az esetben bírtak, ha a bizottsági tagok közé bekerültek, vagy a legtöbb államadót fizetők körébe tartoztak. Az elnök rendszerint nem gyakorolta szavazati jogát, csak szavazategyenlőség esetében, amikor az elnök szava döntött.

Szegeden is hasonló volt a helyzet az elnökségre és a tagokra nézve, de létszáma más volt. E szabályok legtöbbjét a törvény is pontosan meghatározta.⁴⁸⁰ A törvényhatósági bizottság feladatköréből is látszik, hogy a város legfontosabb dolgait intézte. A szervezeti szabályzatok közel azonos módon határozták meg a feladatkörét.

477 Sarlós 1976, 78–79.

478 Sarlós 1976, 84. Szegeden ez korábban is így volt.

479 Ruszoly 1991/c, 640; Sarlós 1976, 83.

480 Ruszoly 1995/b, 185. A törvényhatósági bizottságról: Vörös 1956, 19–20; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:232. MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872. A köznap szóhasználat a törvényhatósági bizottságot nevezte közgyűlésnek, amelyet a jegyzőkönyvek is alátámasztanak. Eöttevényi 1911, 254.

1.3. A városi tanács szervezete és hatásköre

A két város szervezetében az egyik legszembevetőbb különbség a tanács létrehozásában figyelhető meg.⁴⁸¹ Ezért szükségesnek tartom mindkét városban ezen intézmény részletes bemutatását. Elsőként Szeged város tanácsával foglalkozom.

A tanács hatáskörébe tartoztak azok az ügyek, amelyeket nem soroltak a közgyűlés, a polgármester, a rendőrkapitány és az árvaszék hatáskörébe. Szeged szabad királyi város területére nézve első, a rendőrkapitány által az alább szabályozott hatáskörben ellátott ügyekben pedig másodfokú közigazgatási hatóságot jelentett, egyszersmind a város kezelése, ellenőrzése alatt álló pénztárakra, intézetekre és alapítványokra.

A két város hatósága alá tartozó ügyek elintézésében az előadói rendszer lépett életbe, amely azt jelentette, hogy minden tisztviselő egyben előadó is volt a hozzá tartozó ügyekben.

A szegedi és a debreceni tanács elnöke a polgármester volt, akadályoztatása esetén a főjegyző.⁴⁸² Szavazattal bíró tagjai voltak a polgármesteren kívül a főjegyző, a rendőrkapitány és a négy tanácsnok. Debrecenben a tanácsnokok pontos száma nem volt meghatározva a szabályzatban. A tisztiügyész, a főmérnök, a főorvos, a főszámvevő és a többi, kevésbé jelentős tisztviselő az elnök meghívására köteles volt megjelenni a tanácsülésen, de szavazati joggal nem rendelkeztek.

A tanácsülések nyilvánosak voltak, amelyeket rendszerint hetenként kétszer, maga a tanács által meghatározandó és szokott módon kihirdetendő időben és helyen tartottak. Rendkívüli tanácsülést tarthatott az elnök, ahányszor valamely fontosabb tárgy halaszthatatlan elintézését látta szükségesnek.

A tanácsülésben kellett elintézni mindazon ügyeket, amelyek a köztörvényhatóság kezelése és felügyelete alatt álló pénztárak bevételeit, kiadásait, a helyben hagyott költségvetés akár bevételi, akár kiadási tételeinek megvalósítását, a köz költség-előirányzatba fölvelt közjavadalmak bérbeadásának idejét és módját állapította meg és az ennek folytán megtartott versenyeljárás eredményének elfogadását vagy elutasítását érintette, továbbá az adóösszeírás, a kivetés, a behajtás, az újoncozás, a közmunka, a katonák elszállásolását, a köznevelés, az oktatási- és az iparügyek tartoztak a hatáskörébe. Más hatóságnak fenn nem tartott bármely

481 A legszembevetőbb különbség a szervezési javaslatoknál a már említett gazdasági és közigazgatási tanács létrehozásában nyilvánult meg Debrecenben. Igaz, ezt nem fogadták el, de a hatásköri megosztást továbbra is fenntartották.

482 Sarlós 1976, 79.

köz- vagy magánügyben érdemleges intézkedést tanácsülésben kellett meghozni. Ugyanitt kellett megállapítani a tanács által a közgyűlés elé terjesztendő javaslatokat, itt lehetett véleményt nyilvánítani a kormány részéről a tanács hatáskörébe tartozó ügyekben, és el lehetett intézni másodfokon a rendőrkapitány által saját hatáskörében hozott határozatok elleni fellebbezéseket.

Debrecenben a következőképpen szavazták meg a tanács szervezetét, amely így lényegesen eltért a szegeditől. Külön közigazgatási és gazdasági osztályt hoztak létre a városi tanácson belül. Ilyen elkülönültség, amely a feladatok még hatékonyabb, célszerűbb és gyorsabb ellátását eredményezte volna, nem jött létre a szegedi tanácson belül.

A közigazgatási ügyek körébe a következők tartoztak: általában a törvény, a rendeletek, a szabályzat és a közgyűlés által a közigazgatási ügyosztály körébe utasított ügyek végrehajtása; különösen a miniszteri rendeletek, a köröztetések, az országos és helyi rendőri, honvédelmi, katonai, közadó, fegyencügyek; a közigazgatási költségvetés tervezése; az alapítványi pénztárak kezelése; a közgyűlési határozatok szerinti felügyelet; a kikölcsönzések; a vagyontalan árvák segítése; az egészségügy, a gázvilágítás, a kórház, a közbátorság, az iskolai ügyek; az országos közmunkákhoz, a könyöradományok gyűjtéséhez, a hús és más élelmiszerekhez, a vasúthoz, az országúton történő italméréshez, a mértékhitelítéshez, a népszámláláshoz, a statisztikák készítéséhez kapcsolódó feladatok; a bizonyítványok, az előfogatozás, a közlevéltár, az ipar és kereskedelmi ügyek és a találmányi szabadságok körül felmerülhető kérdések a törvény által meghatározott hatáskörben.

A közigazgatási feladatok mellett a tanácsban az elintézendő munkálatok jelentős részét a gazdasági ügyek képezték. Gazdasági ügyeknek a következőket tekintették: a városi erdészet, az eladandó fa, a cserép és téglák árának meghatározása; a nyomda, a ménes, az igavonó jószág, a takarmány, a szerbtövis irtás, a legeltetés, a haszonbérlet, a színház, a vadászat, a halászat, a vám, a határkérdések, a községi utak, a járdák, a városi jövedelmek, a gazdasági költségvetés tervezése, a középítkezés, a szépítés, a városi követelések behajtatása, az adósságainak törlesztése, a város által fölveendő kölcsönök, a „követelési és szenvedőleges” perek a magánlevéltári bizottmánynak fenntartottak kivételével, a város közvagyonai viszonyait érintő számadások, az egyházi és iskolai építkezések, a községi kötelekbe felvétel, a polgárosítás, az elengedések, a segedelmezések, a dologház, a város vagyonaira kivetett adó elleni felszólalások és a nyugdíjazások.

A debreceni vagyonra, a haszonbérben levő birtokokra és épületekre történő felügyeletet a tanács tagjai és a tisztviselők közt osztották fel. Tapasztalataikról

a tanácsnak három hónaponként, szükség esetén rövidebb idő alatt jelentést kellett tenniük. A tanács ezekről az üzletekről és az ezekből folyó perek állapotáról, a nagyobb munkálatok folyamatáról a közgyűlésnek negyedévenként jelentést terjesztett be.

A tanács a város közönségének úgy az állami közigazgatás, mint az önkormányzat körében bizonyos ügyekre nézve végrehajtó közege és egyszersmind önálló közigazgatási hatósága volt mindazon ügyekben, amelyek a fennálló törvények vagy szabályrendeletek szerint más hatósági közegeknek nem voltak fenntartva. Fellebbviteli hatóság volt oly ügyekben, amelyeknek fellebbezés útján való elintézését a törvények vagy szabályrendeletek ráruházták. A tanács minden tagja felelős volt a rábízottak pontos teljesítéséért. A tanács a hatásköréhez tartozó ügyeket részint ülésen, részint pedig ülésen kívül intézte el.

Az ügykezelés célszerűsége érdekében a tanács feladatkörébe tartozó ügyeket csoportosították: rendőri és katonai; adószámvevői, iskolai, sajtó- és közmunkai; árva-, szegény-, közkórház- és közegészségügyi és gazdasági ügyekre.

Egyébiránt a polgármesternek fennmaradt az a joga, hogy e munkabeosztáson a körülményekhez és a szükséghez képest változtatásokat tegyen. A rendőri osztályhoz tartozó ügyeket a kapitányi hivatal és a főkapitány intézte. A másik három osztályba sorolt ügyek pedig egy-egy tanácsnok hatáskörébe tartoztak.

A két városban a határozatokat és az indokaikat, ha a tárgyat elintézésre megértettek és alkalmasnak találták az előadó véleményének meghallgatása mellett, szótöbbséggel állapították meg. A szavazatok számának egyenlősége esetén az elnök döntött. Azt, hogy a határozat csak birtokon kívül fellebbezhető, magában a határozatban világosan ki kellett fejezni. A kisebbség szavazatát Szegeden írásba kellett foglalni, melyet az ügyiratokhoz mellékeltek.

A debreceni és a szegedi tanácsnak a magánfeleket érintő határozatait a polgármester vagy helyettese aláírásával az érintetteknek hivatalból kézbesítették, és azok ellen a kézbesítéstől számított 15 nap alatt lehetett jogorvoslattal élni. A fent említett határidő alatt a közgyűléshez lehetett fellebbezést benyújtani azon határozatok ellen, amelyeket a tanács által a város és valamely vállalkozás, bérlet, szerződés vagy bármely közérdekű viszonyból felmerült kérdésekben hoztak. Minden más kérdésben pedig az illetékes minisztériumhoz fordulhattak jogorvoslatért. Mindkét esetben a fellebbezést a tanácshoz kellett beadni, amely azt az ügyiratokkal kiegészítve a legközelebbi közgyűlés elé, illetve legfeljebb 15 nap alatt a minisztériumhoz felterjesztette. Debrecenben ezt egyszerűen úgy szabályozták, hogy a határozatok elleni fellebbezést a tanácshoz kell benyújtani.

A tanácsüléseken a két városban előadandó összes tárgyról az illetékes osztály által jegyzéket kellett vezetni és az előadó nevét fel kellett tüntetni. Minden egyes tárgyról külön előadói ívet is kellett szerkeszteni, amelybe a tanácsülés idejét, az ügydarab számát, tartalmát, az előadó határozati javaslatát, a kiadmányokat és a leveleket kellett bejegyezni és ezt a fogalmazványt készítő személy és az osztályvezető írta alá.

Mind az általános jegyzékben, mind az előadói ívnek e végre kijelölt rovatában a szavazók nevét, a határozati javaslatnak az elfogadását, az esetleges módosításokat és kiegészítéseket a jegyző jegyezte fel, aki az előadói íveket, ha a javaslatot elfogadták, az elnök ellenjegyzésével a kiadónak, ha pedig nem fogadták el, a legközelebbi tanácsülésre beterjesztendő fogalmazványok elkészítése végett az előadónak adta át. A tárgyjegyzékeket az elnök írta alá és azt gondosan megőrizte a levéltárban.

Szegeden a hatóságilag megrendelt munkák végrehajtására felfogadott munkások havi, heti vagy napi bérének utalványozása ülésen kívül is történhetett. Ez esetben a számvevőség előzőleg kikért véleménye és az összes iratok közlése mellett az előadói véleményt a tanácsstagoknak körbeadták, a tanácsnokok az előadó javaslatához fűzött észrevételeiket az előadói ívre feljegyezték.

Az előadói ívet a kiadmányi tervszel az elnökség elé terjesztették, és a helybenhagyás után a kiadmányozást elvégezték. Az ekképp elintézett ügyeket azonban utólagosan a tanácsülésben ismét elő kellett adni.

Debrecenben azon helyi ügyek voltak elintézhetőek ülésen kívül, amelyeket a polgármester meghatározott, azon megjegyzéssel, hogy a kölcsönök utalványozását és a biztosítékok meghatározását mindig tanácsülésben kellett elintézni. Az ülésen kívül elintézett ügyeket az ügyosztályokban az osztálytanácsnok felelőssége alatt, de a polgármesterrel, illetőleg helyettesével egyetértésben és ennek együttes felelőssége mellett kellett elintézni.

A szegedi szabályrendelet megállapítása szerint a tanács határozatainak a megállapításánál a fennálló törvények, kormányrendeletek, szabályok és a törvényes gyakorlat szerint kellett eljárni.

A háztartást érintő ügyekben köteles volt Szeged város érdekét mindenek fölött szem előtt tartani és ezt a törvény korlátai közt megvédeni, támogatni és előmozdítani. Ebből kifolyólag örködött és intézkedett a tanács, hogy a városnak és a felügyelete alatt álló intézeteknek a vagyonát ne lopják. A város jövedelmi forrásait lehetőleg a legelőnyösebb módon használják fel, a közjövödelmek a pénztárba befolyjanak, a költségvetésbe felvett bevételek legalább az előírány-

zott mennyiségben realizálódjanak és a kiadásokban a lehető legnagyobb mérvű megtakarítások érvényesüljenek anélkül, hogy a város érdeke veszélybe kerülne. Így kimondták, hogy a városi vagyont általában bérbeadás útján kell kezelni és házilagos kezelést csak oly esetben lehet megengedni, amikor az a város érdekét szolgálja.

A szegedi vagyon bérbeadása rendszerint nyilvános árverés vagy ajánlati eljárás útján történt. A tanács állapította meg az árverés módozatait és a kikiáltási árat olyan városi vagyon bérbeadásánál, mely korábban is bérbe volt adva és jövedelme a költségvetésben bevételként szerepelt. Oly vagyon bérbeadására nézve azonban, melyet előbb nem bérlet útján kezeltek, vagy amelynek haszonbérletéért az előírányzott összeget a már megtartott árverésen nem ígérték meg, mind az árverés módozatai és a kikiáltási árnak meghatározása, mind az árverés eredményének elfogadása vagy elutasítása a közgyűlés jogköréhez tartozott.

Valamely városi vagyonnak árverés mellőzésével, magánügyezkedés útján történő bérbeadását csak a városnak az ebből származó előnye indokolhatta és ezt a közgyűlésnél csak ilyen esetben indítványozhatták a szegedi képviselők.

A város számára teljesítendő építkezéshez szükséges eszközök, szerek megrendelését és beszerzését kizárólag előzetesen megvizsgált költségvetés és terv alapján tehették meg a középületeken és a csatornákon. A végrehajtott munkát, valamint a szállított eszközöket és szereket szakértők vizsgálták meg. A felülvizsgálat eredménye meghatározó volt a díj- vagy árutalványozásánál.

Köteles volt a tanács mint a költségelőirányzat elbírálására elsődlegesen hivatott testület, ügyelni arra, hogy a költségvetésben a városnak minden jövedelmét feltüntessék és a kiadásokat úgy jelöljék meg, hogy egyrésről a közigazgatás rendszer folyamata biztosítva legyen, a közvagyon épségben maradjon és a pénztárt a fölösleges költségektől megóvják. Ezt csak minden egyes kiadási tétel szigorú bírálata által lehetett elérni. Ezt mind a tanács, mind pedig a közgyűlés által el kellett végezni. A tanácsnak kellett intézkedni arról, hogy az évi költségvetésnek kiegészítő részét képező, a város ingatlan és ingó vagyonáról szóló leltár, amelyet minden harmadik évben újra kellett szerkeszteni, az időközi változások pontos feltüntetésével, idejében elkészüljön. A költségvetéshez szükséges adatokat az egyes hivataloknak időben be kellett adni, azok alapján az előirányzatot összeállították és az 1870. évi XLII. tc. 14. §-a értelmében megtárgyalták.

Az előírányzott bevételeknek a kiadásokkal történő összevetése következtében az esetlegesen mutatkozó hiány fedezésére a közgyűlés által lehetett kivetni a házi adót. A kidolgozandó adókulcs szerinti kirovásról és behajtásról a tanács

gondoskodott. A városi pótdadó kivetésénél a korábbi gyakorlatot tartották fenn. A behajtásánál pedig az 1868:XXI. és 1870. évi LVIII. tc. rendelkezései voltak az irányadók. A megállapított költségvetés megtartásáért a tanács vállalt felelősséget.

Ha az előirányzat valamely rovatában felvett összeget teljesen felhasználták, és mégis felmerültek olyan előre nem látott kiadások, amelyekre nem számíthattak, megengedték, hogy ezek fedezésére közgyűlési jóváhagyás mellett más rovat alatti összeg fölöslegét felhasználják. Ha rendkívüli kiadás állt elő, akkor a tanács esetről esetre kimerítő jelentést és indokolt javaslatot terjesztett a szegedi közgyűlés elé. A zárszámadásokra nézve az idézett törvény rendeleteit kellett betartani. Az e tekintetben szükséges intézkedések megtétele és a foganatosításuk feletti felügyelet szintén a városi tanácshoz tartozott.

A tanácsnak a városi illetőség kérdésében az 1871. évi XVIII. tc. 6-19. §-ai alapján lehetett eljárni és határozni. A város kötelékébe való felvételt a magyar királyi belügyminisztérium az 1871. december 18-án 32465 sz. alatt kelt engedélye folytán a törvényhozás további intézkedéséig díjfizetéshez kötötték. Ezt a házi pénztári jövedelmet képező díjat a tanács a hozzá folyamodó személyek vagyoni vagy üzleti viszonyai arányában határozta meg és ilyen határozatok ellen a fellebbezést a közgyűlés elé kellett betérjeszteni.

Közös tanácskozás útján intézték el a jelen fejezet elején részletesen felsorolt ügyeken túl a hatósághoz benyújtott, vagy hozzá érkezett minden olyan ügyet, melyek érdemleges intézkedést nem igényeltek és a város jogaira, érdekeire befolyással nem voltak. Ezek általában csak bizonyos szabályok foganatosítására és erre való felügyeletre vonatkoztak. Az elintézés módja abban állt, hogy az illető előadó a törvények, a szabályzatok alapján, vagy a törvényes gyakorlatnak az ilyen ügyre történő alkalmazásával határozati javaslatot készített és azt a polgármester elé terjesztetett.

A szegedi tanács hatáskörébe utalt tárgyak előkészítése, mint a rövid eljárás alá tartozó ügyek elintézése, külön osztályokban történt. A munka arányos elosztása miatt az ügyeket hasonlóságuk alapján öt osztályba sorolták, melyek a következők voltak: a) háztartási, b) rendőri, c) pénzügyi, d) jogi és e) katonai. Debrecenben a tanácson belül a következő osztályokat hozták létre: a) rendőri és katonait, b) adó-, számvévo-, iskola-, egylet-, sajtó- és közmunkaügyit, c) árva-, szegény-, kórház- és közegészségügyit és d) gazdaságit.

A tanács, illetőleg a közgyűlés hatáskörébe tartozó ügyek tökéletes előkészítése és a hozandó határozatokban a megállapodás megkönnyítése végett szakbizott-

ságokat állítottak fel: a) háztartási és közigazgatási, b) építkezési, c) közegészségi, d) pénzügyi és pénztári, e) jogi, f) köznevelési és oktatási.

E szakbizottságok szervezetét a közgyűlés állapította meg és ugyanez a közigazgatási szerv határozta meg az egyes bizottságok tagjainak számát. E szakbizottságok tanácskozó, véleményező és indítványozó testületek voltak, melyek a törvényhatóság törekvéseit és munkálatait segítették elő.

Debrecenben is létrehoztak szakbizottmányokat, amelyek a következők voltak: a) rendőri és katonai, b) adó-, számvevő-, iskola-, egylet-, sajtó- és közmunkügyi, c) árva-, szegény-, kórház- és közegészségügyit, d) levéltárrendezési, e) gazdasági, f) magánlevéltári, g) jogi és pénzügyi, h) építészeti és szépítészeti. Az állandó bizottmányoknak kötelességük volt a közgyűlés és a tanács által hozzájuk utalt tárgyakra nézve véleményt adni, a hatáskörükbe tartozó ügyekben tapasztalt hiányokat felderíteni. Üléseikről jegyzőkönyvet vezettek. Mindegyik állandó bizottmány – a magánlevéltári kivételével – az elnökön és jegyzőn kívül 12 bizottmányi tagból és a szaktisztviselőkből állt, akik szavazati joggal rendelkeztek. Érvényes határozat hozatalára az elnökön és jegyzőn kívül legalább öt tag jelenlétére volt szükség. Egyenlő szavazatszám esetén az elnök szavazata döntött. Belügyeit mindegyik bizottmány maga rendezte. Az állandó bizottmányok ülései nyilvánosak volt. Pontosan rögzítették azt is, hogy az egyes bizottmányok hatáskörébe milyen ügyek tartoztak.

Meg kell említeni, hogy Debrecenben a tanácsülésben a főkapitány olyan felbízott ügyekben, melyek a hatásköréhez tartozó tárgyakban hozott határozatokra vonatkoztak, szavazattal nem rendelkezett. Ilyen ügyekben a főkapitány nem lehetett előadó sem.⁴⁸³

A testületi szervek hatásköreinek szabályozásából láthatjuk, hogy a törvényhatósági bizottság intézte végső soron a legfontosabb ügyeket, ugyanakkor a tanács oldotta meg a város mindennapi problémáit. Ez annak volt a következménye, hogy a közgyűlés ritkábban ülésezett. A törvényhatósági bizottság létszámát tekintve sem tudott olyan operatív munkát végezni, mint a városi tanács. Az ügyek szakszerű és gyorsabb ellátása végett alakították ki az osztályok és bizottmányok rendszerét mindkét városban.

483 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:232; MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872.

1.4. A polgármester és hivatala

A polgármester jogait és kötelezettségeit az 1870. évi XLII. tc. 4., 30., 38., 41., 42., 47., 51., 53. b, c, pontja 63., 78. és a 87. §-ai állapították meg.⁴⁸⁴ A törvény idézett szakaszaiban meghatározott jogain és kötelezettségein felül Szegeden a polgármester beosztotta és áthelyezte a tanácsnokokat, illetve a segédszemélyzetet az osztályokba. A város első számú tisztviselőjének számított.⁴⁸⁵

Ellátta a tisztikarnak, a segéd- és a kezelőszemélyzetnek, valamint a szolgálknak a közgyűlés számára fenn nem tartott személyi és illetményi ügyeit és nyolc napot meg nem haladó szabadság engedélyezése iránti kéréseit. A közgyűléshez a tanáccsal egyetértésben indokolt javaslatot terjesztett be az új hivatalok fölállítása, vagy a régiéek megszüntetése iránt.

Szegeden és Debrecenben egyaránt az évente előforduló rendkívüli munkák teljesítésére és időtartamára fölvette a közgyűlés által engedélyezett napidíjas írnokokat, továbbá a főjegyző, illetve adóügyi előadó meghallgatása mellett ki-nevezte a kézbesítőket, az adóvégrehajtókat, az adóintőket, az előbbieket a rendkívüli munka megszűntével, az utóbbiakat kötelességeik hűtlen vagy pontatlan teljesítése esetén elbocsátotta.

Debrecenben a polgármester – különös tekintettel a kiszolgált honvédekre és katonákra – alkalmazta a városi szolgálkat. Rendelkezett a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd- és a kezelőszemélyzettel, és ha hivatalos köteleességüknek teljesítésében nem pontosan jártak el, a teendők elvégzésével más tisztviselőt bízott meg a hanyag tisztviselő fizetésének rovására utalványozott napdíj mellett.

A két város polgármestere megállapította a segéd- és a kezelő hivatalokban a munkabeosztást az illető hivatal főnökével egyetértve. Vizsgálatot rendelhetett el a segéd- és a kezelőszemélyzet hanyag és vétkes tagjai ellen, és másokkal helyettesíthette őket. A felfüggesztett tisztviselők ellen hozott döntéseket a közgyűlés elé terjesztette. Elintézte a tisztikar, a segéd- és a kezelőszemélyzetnek, valamint a szolgálknak a közgyűlés elé nem tartozó személyi és illetményi ügyeit, a 14 na-

484 A polgármester hatásköre jóval kevesebb ügyre terjedt ki, mint a vármegyében az alispánnak. Közel sem volt annyira egyszemélyi vezetője a városnak, mint az alispán a vármegyének. Sarlós 1876, 91–92; Meznerics és Torday 1937, 59; Vörös 1956, 20. A tisztségről: Gárdonyi 1939, 359–370. A kutatást támogatta a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú projekt: Varga 2020, 260–275.

485 A polgármesterről általában: Sarlós 1976, 78; Csizmadia 1976, 124. Eöttevényi is a polgármestert említi a törvényhatósági jogú városok elsőszámú tisztviselőjeként. Eöttevényi 1911, 257.

pot meg nem haladó szabadságolási kérvényeit. Ez Szegeden részben a közgyűlés hatáskörébe tartozott.

Jelentést tett a közgyűlésnek az 1870. évi XLII. tc. 58-ik §-a alapján az elnöki leg elintéztett ügyekről. Az idézett § d pontja értelmében az illetékes miniszterhez jelentést tett. Beszámolt minden rendes közgyűlés kezdetén a városban időközben előfordult nevezetesebb eseményekről, a köz- és beligazgatásban felmerült lényegesebb mozzanatokról, a közbátorság, a közegészség állapotáról és a pénztáráról.

Végrehajtotta a közgyűlés által hozzá utalt és a magánszemélyeket érintő határozatát. A szabályrendeleteknek dobszó mellett és kifüggesztés útján történő kihirdetését végrehajtotta és ezt a közgyűlésnek bejelentette.

A pénztárak megvizsgálását elrendelte akkor, amikor szükségesnek látta, de legalább negyedévente egy alkalommal, és az erről szóló jelentést a közgyűlés elé terjesztette.

Debrecenben a polgármester hatáskörét, ami némi eltérést mutat a szegeditől, a következőképpen szabályozták. A törvény értelmében a polgármester a tanácsnak volt az elnöke és a főispán akadályoztatása esetében a közgyűlésnek is. Szavazattal bíró rendes tagja volt a testületi szerveknek. Rendkívüli közgyűlést hívhatott össze. Intézkedett azon ügyekben, amelyek a törvény vagy a szabályrendeletek értelmében a polgármester hatásköréhez tartoztak. Átvette a városhoz intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket és folyamodványokat. Aláírta a város nevében kiállított okmányokat, leveleket és felterjesztéseket. Őrizte a város pecsétjét. A közgyűlésnek és a főispánnak jelentést tett intézkedéseiről és évenként legalább egyszer a város állapotáról. A főispán akadályoztatása esetében ellátta a bíráló választmány elnökségét. A rendes és a rendkívüli közgyűléseken előadandó tárgyak sorozatának időben történő közzétételéről gondoskodott. Megvizsgáltatta a pénztárakat és a tisztviselők eljárását. Ellenőrizte az ügykezelést. A polgármester hatáskörébe tartozott a házasságok esetében szükséges kihirdetések alóli felmentés. Debrecenben a házipénztári be- és kiutalványozásokat teljesítette, az utóbbiakat azonban a költségvetés körén belül, lehetőleg a magánlevéltári bizottmánynak a megkeresésére. Gondoskodott arról, hogy a tisztviselők a náluk lévő előlegekről – legfeljebb azon év végéig, amelyben a pénztárból kivétették – számadást nyújtsanak be.

Joga volt a szegedi polgármesternek rendkívüli sürgős esetekben 500 ft erejéig a közpénztárra utalványokat kibocsátani. Ilyen eseteket azonban a tanácsnak a legközelebbi ülésen be kellett jelentenie. A polgármester mindkét városban élt

azon jogokkal, amelyeket az 1870. évi XLII. tc. 58. § k pontja a megyékben az alispánra ruházott.

A szegedi polgármester hatáskörébe utalt ügyekről nyilvános iktatókönyvet vezetett a mellé rendelt aljegyző és írnok segítségével.

Szeged és Debrecen város polgárai a polgármester sérelmes határozatai ellen a közgyűléshez és onnan a belügyminiszterhez 15 napon belül fellebbezést nyújthattak be. A polgármester helyettese akadályoztatása esetében, – ahogy az a debreceni szabályrendeletből kitűnik, – a főjegyző volt.

A debreceni szervezeti szabályzat a szegedivel ellentétben részletesen szabályozta a polgármesteri hivatal ügykezelését is.⁴⁸⁶ A törvényhatóságot megillető minden beadványt egy általános iktatókönyvbe, évenként egy folyószámmal vezették be, ami hasonlított a szegedi eljáráshoz. A polgármester osztotta ki naponként a tárgyakat. Az általános iktatókönyvön kívül a polgármesteri hivatalnál egy másik iktatókönyvet is vezettek, amelybe az általános iktatókönyvből a tárgyak csak a számok megjelölésével kerültek. Ebből a könyvből meg lehetett tudni, hogy kinek és mikor adták ki az ügyet, valamint az elintézés idejét és számát is feljegyezték. Mindegyik osztály számára külön könyvet vezettek az elnökségnél, melybe úgy a kiosztási és átvételi elismerést, mint az elintézés megjelenési formáját rögzítették. A könyveket a polgármester ellenőrizte.

A rendőri felügyelet és engedély nélküli építkezéseket betiltotta.

A koldulás korlátozása, addig is, míg azt végleg meg nem szüntették, engedélyezve volt. A koldusok számontartása, a lelencekről történő gondoskodás, a szegények gyógyíttatása és eltemetése, az ápolást nem találó szegény sorsú betegek kórházba szállíttatása is a feladatai közé tartozott. A rendőrbiztosokra, a pandúrlegényekre, a hajdúkra, az utcaseprőkre, a tizházigazdákra, az éjjeliőrökre és a gyepmesterre felügyelt. Az egyes dolgozók fegyverzetére való felvigyázás szintén hatáskörébe tartozott a hivatalnak. A piaci rendet biztosította, különösen a heti vásárok alkalmával és a sertés- és a baromvásároknál, az országos vásároknál a városban, a külső vásárban, a „zsibvásárban”. Az élelmiszerekre való felügyelés tevékenységének jelentős részét képezte. A húsvágókat, nevezetesen a mészárosokat és a henteseket (a borjút, a sertést, a juhot vágókat), a lacikonyhásokat és más pecsenyesütőket felügyelte. A vágóhíd, a vágni való marhák vizsgálátását és bejegyzését is szükségesnek látta. A fogadóknál, a kocsmákban és a gyógytárakban

486 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872.

vizsgálatok tartására feljogosították. Felügyelt a fürdőházakra, a színházkertre és a sétányokra. A toronyórák karbantartását is elvégezte a testület.⁴⁸⁷

A polgármester feladatkörét és hivatalának eljárási rendjét részletesen szabályozták a városok, érzékeltetve, hogy a polgármester a törvényhatóság első számú tisztviselője, aki így igen jelentős politikai és közigazgatási jogkört gyakorolhatott.

1.5. A rendőrkapitány és hivatala

Szegeden a rendőrkapitány mint a rendőrség főnöke első fokon járt el a város egész területén minden olyan esetben, amely elintézési módját törvényben, kormányrendeletekben és törvényhatósági szabályzatokban határoztak meg. Így feladatkörébe tartozott minden olyan ügy, amely a csend és rend, a személy- és vagyonbiztonság fenntartására vonatkozott. A rendőrkapitánynak közigazgatási és rendőrségi ügyekben egyaránt volt hatásköre.⁴⁸⁸

A köz- és mezőrendőri kihágások felett is intézkedett, amennyiben utóbbiak bűnvádi eljárást vagy kártérítést nem vontak maguk után és így nem tartoztak a rendes bíróság elé. A vizsgálat szabályszerű lefolytatása mellett hozta meg ítéletét. Kezelte a tolonc- és cselédügyet az erre nézve fennálló szabályok szerint. Elintézte az utazási és vándorlási engedély iránti kérelmeket, tekintettel az illetők hadkötelezettségi viszonyára. Irányította a vásári rendőrséget. Kezelte a „barmász-rendőrséget,” kiállította a „marhajárlatokat,” és eljárta azon esetekben, amikor az e tárgykörbe tartozó okirat valódiságát és hitelességét kellett megvizsgálni. A bitang jószágokkal kapcsolatos ügyeket kezelte és az ilyen jószág tartásdíjáról, esetleg eladási áráról a tanácsnak beszámolt. A nyilvános mulatságok tartásához szükséges engedély iránti kérelmeket a közerkölcsre való tekintettel intézte.

Debrecenben a kapitányi hivatalnak, illetve a rendőrségnek is a főnöke volt. A cívisváros szabályzata a szegedivel szemben rendelkezett még a főkapitány által beszedett pénzokról és bírságokról, melyekről külön naplót kellett vezetni. A főkapitányt akadályoztatása esetében az alkapitány helyettesítette, akit a polgármester nevezett ki a főkapitány meghallgatása mellett.

487 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:232-233; MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872. A polgármesterről: Ruszoly 1995/b, 185.

488 A szervezési munkálatok felterjesztését követően a belügyminiszter nem hagyta jóvá a rendőrkapitány kettős szerepét. A miniszter a rendőrkapitányt teljesen függetleníteni akarta a polgármestertől, amelyet szintén nem lehetett elfogadni. Végül a „belügyér” mégis elfogadta a szegedi rendőrkapitány kettős hatáskörét. Ruszoly 2004, 14–15.

Mindkét köztörvényhatóság esetében a rendőrkapitány hatáskörébe utalt és utalandó kérdésekben hozott határozatok ellen a fellebbezést a tanácshoz kellett benyújtani. Ha szükséges volt, akkor felterjesztették az illetékes szakminiszterhez.

A fellebbezést a rendőrkapitányi első- és a tanácsi másodfokú határozatok ellen a kihirdetésétől számított nyolc nap alatt kellett beadni a tanácsnak.⁴⁸⁹

Az alkapitány rendőri osztályban mindazon teendőket teljesítette, melyeket a rendőrkapitány ruházott rá. Működése közben és eljárásában a rendőrkapitány utasításait be kellett tartania. A rendőrkapitányt bizonyos esetekben polgármesteri felhatalmazás alapján helyettesítette.⁴⁹⁰

1.6. Az árvaszék

1.6.1. Az árvaszék hatásköre

Mindkét törvényhatóság szervezeti és működési szabályzatának V. fejezete foglalkozott az árvaszékkal. Az árvaszék hatáskörét a következőképpen szabályozták a városok.

Árvaszéki gyámot neveztek ki minden akár „törvényes, akár törvénytelen ágyból” származott olyan kiskorú részére, akinek szülei nem éltek.

Gondnokot rendeltek ki olyan gyámolt részére, akinek érdeke a gyám érdekével ellenkezett; ha egy gyám alá tartozó árvák érdekei egymással összeütközésbe kerültek; az ismeretlen helyen tartózkodó személyek vagyonának kezelésére, valamint a jogerősen elmebetegeknek vagy tékozlóknak nyilvánított személyek és legalább félévi szabadságvesztésre ítélt fegyencek vagyona és kiskorú gyermekei számára.

Az árvaszéket illette meg a hagyaték felosztása iránt a bíróság előtt tervezett egyezség jóváhagyása, továbbá az örökös, hogy a gondnokolt öröksége biztonságban legyen. Ha a hagyaték ingatlanból állt, akkor az árvaszék intézkedett, hogy a tulajdoni jogot a kiskorú nevére bejegyezzék a telekkönyvi nyilvántartásba.

489 Ruzsoly, 1995/b, 185. L. még: A rendőrség szervezete. AH., 1871. december 9., 145. sz.; A kapitányi hivatal újra szervezésének tervezete. AH., 1871. december 23., 151. sz.; A kapitányi hivatal személyzete és közegei. AH., 1871. december 20., 150. sz.; Vörös 1956, 20; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:232; MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872.

490 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

Az árvaszék felügyelte, hogy a gyámoknak és gondnokoknak a rájuk bízott árvák és gondokoltak személyére és neveltetésére gondjuk legyen és a kezelésükre bízott vagyont a törvény és a helyhatósági szabályok szerint kezeljék.

Az árvaszék erősítette meg valamennyi gyámság vagy gondnokság alatt levő személyt érintő nevelési, tanítási, vagyonra vonatkozó, házassági vagy bármely egyéb szerződést, meghatározta a gyámi és gondnoki díjakat.

Mindenféle ingatlanra vonatkozó jogügylet, különösen a kölcsönfelvételhez, az adásvételhez, a haszonbérlethez, a cseréhez vagy az egyezségkötéshez, az ingatlanok jelzálogi lekötéséhez és a befektetésekhez az árvaszék előzetes jóváhagyására volt szükség.

A gyámság vagy gondnokság alatt levőket illető ingó és ingatlan vagyon közárverés útján történő eladásának megengedése, az ingatlanok tényleges értékénél magasabb áron történő értékesítése és a gyámhatósági jóváhagyás fenntartása az árvaszéket illette meg. Ha azonban ingó vagy ingatlan képezte az árverés tárgyát, az árverési feltételek megállapítása is az árvaszék hatáskörébe tartozott.

Az árvaszék utalványozta az árvák tartására és nevelésére szükséges összegeket és egyéb előre nem látott költségeket. Az adó, a gyógy- és a temetkezési költségek kifizetésére utalványt nem kellett kiállítani.

Felügyelte továbbá a nagykorúvá vált vagy a gondnokság alól felmentettek részére gyámilag kezelt vagyon ki- és átadását. Intézkedett az árvaszék arról, hogy a vagyontalan, az elhagyott és a lelenc árvákat örökbe adják, vagy ellátásuk és képzésük miatt magán személyeknél helyezték el őket. Az árvaszék megszavazta az árvatári kölcsönöket. Árvaszéki kölcsönt csak is olyan ingatlanokra lehetett felvenni, melyeknek tulajdonát és birtoklását illetően semmi kétség nem merült fel. Az árvatári kölcsönök esetében a kölcsönt kérő megbízhatóságát is figyelembe kellett venni, de az árvaszéki személyzet hozzátartozói árvatári kölcsönt nem igényelhetek.

Az árvaszék véleményezte a korengedmény megadását az örökbefogadás és törvényesítés eseteiben. A korengedmény támogatásához megkívánták a 20. életév betöltését, az elmebeli érettséget, a takarékossgot, az erkölcsös magaviseletet és az igazoló okmányokat: az anyakönyvi kivonatot, a gyám vagy a legközelebbi rokonok bejegyző nyilatkozatait és az iskolai bizonyítványokat. A közgyám megváltozása alkalmával intézkedett az árvapénztár rendes átadásáról és átvételéről. Cselekedett a törvény, a rendeletek és a helyhatósági szabályok értelmében mindazon panaszos gyámi és gondnoki ügyekben, melyek nem tartoztak bírósági útra.⁴⁹¹

491 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1.

1.6.2. Az árvaszék szervezete és eljárása

Az árvaszék a hatáskörét nyilvános ülésen és törvényes közegei által gyakorolta. Az üléseken az érvényes határozathoz az elnökkön kívül még két, szavazattal bíró tag jelenlétére volt szükség. Szavazattal rendelkezett az elnök, az ülnökök és a jegyző, ha ülnököt helyettesített.

Az ülésről a jelenlévők megnevezése mellett jegyzőkönyvet kellett vezetni, melyet az elnök hitelesített. Az árvaszéki határozatok ellen a fellebbviteli fórum a belügyminisztérium volt.

A gyám- vagy gondnoknevezésről külön okiratot kellett kiállítani, amit az érintetteknek kézbesíteni kellett. Mindenről szükséges volt a közgyámot, ingatlanok létében pedig a telekkönyvi törvényszéket a kiskorúság, illetve gondnokság alá helyezés feljegyzése végett értesíteni.

Abban az esetben, ha a gyám vagy gondnok részéről hanyagságot, köteleességmulasztást vagy visszaélést tapasztalt, akkor elmozdítása és a körülmények szerint a vagyonnak bíróság útján történő biztosítása miatt tiszti kereset útján intézkedhetett.

Az árvaszék a benyújtott pénztári számadást, úgymint a magángyámi vagy gondnoki számadást a számvevőnek átvizsgálás végett átadta, és azt – észrevétel nemlétében – helybenhagyta.

Az árvaszéki intézkedésig el nem tartható és romlandó dolgokat az érdekeltek meghallgatása mellett a közgyám vagy a kiküldött személy eladhatta ugyan, intézkedésének helyességét azonban utóbb az árvaszék előtt igazolnia kellett. Az árvaszék határozatai ellen 15 nap alatt lehetett benyújtani a fellebbezést. Az eljárás szabályait az 1869. április 29-én a bírói ügyvitel tárgyában kibocsátott igazságügy miniszteri rendelet határozta meg részletében.⁴⁹²

Debrecenben az árvaszék tagjai a következő személyek voltak: az elnök, az ülnökök, a tiszti ügyész, a jegyző és a számvevő.

Az elnök vezette az árvaszéki üléseket, az ügyeket feldolgozás és előadás végett kiosztotta, a határozatokat kimondta, a felterjesztéseket és megkereséseket aláírta, az irodai munkára és a pénztári hivatalra felügyelt, azokat időszakonként átvizsgálta, és a tapasztalt hiányok vagy hanyagságok orvoslásáról gondoskodott.

5641/1872; Szeged, 1873. 18–21.

492 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; Szeged, 1873. 21–23.

A beadványozott pénzeket azonnal pénztári letétbe utalta. A közgyűlésnek jelentést tett az árvaügyek állapotáról, és arról, hogy a gyámság alól hányan szabadultak fel, ezek vagyona kiadatott-e vagy sem, továbbá arról, hogy a legközelebbi negyedévben hány árva és gondnokolt fog gyámság alól kikerülni, és a vagyoni kiadásra van-e fedezet.

Gondoskodott az árvapénztár mérlegének az évi zárlat után a közgyűléshez történő beadásáról, és általában az árvaügyek ellátásáról. Felügyelte az árvapénzek kezelésére vonatkozó szabályrendeletek pontos betartását és az árvakönyvek vezetését. Az elnököt akadályoztatása esetében az első ülnök helyettesítette.

Az árvaszéki ülnökök az 1868. évi LVI. tc. 562. §-a alapján, mint a törvényhatóság részéről kirendelt hivatalos közegek teljesítették a halálesetek felvételét, a hagyaték előzetes biztosítását, valamint az árvák és elmebetegek részére gondnokok kinevezését. Az ülnökök az árvaszék előadói is voltak egyben. Az elnökség által részükre kiosztott ügyeket feldolgozták, azokat az üléseken, illetve ülésen kívül előadták, és külön foglalkoztak a számadásokkal.

A tiszti ügyész az árvaszék ülésein köteles volt megjelenni. Eljárt azoknak a kiskorúaknak és gondnokoltaknak a nevében, akiket gyámjuk vagy gondnokuk a törvényes ügyekben nem képviselhetett. Az árvaszék utasítása folytán teljesítette mindazon ügyészi teendőket, melyek a kiskorúak és gondnokoltak érdekében szükségesek voltak. Részt vett az árvapénztár vizsgálatában és a reá bízott perek végrehajtásáról negyedévenként az árvaszéknek jelentést tett.

A jegyző vezette a jegyzőkönyveket, az elintézt ügyeknek az iktatóból való kivetésére, gyors kiadmányozására felügyelt és szükség esetén helyettesítette az ülnököt.

A számvevő köteles volt az árvapénztári és a neki kiosztott gyámi számadásokat átvizsgálni, az eredményről jelentést tenni és az árvapénztár vizsgálatánál jelen lenni.

Szegeden az árvaszék tagjai voltak: az elnök, aki egyben a város főjegyzője is volt, a két ülnök, egy ügyész, aki a város tiszti ügyésze is volt egyben, egy számvevő, aki az árvaszék rendszerinti előadója volt, egy jegyző, aki a város aljegyzője volt, a közgyám, egy ellenőr, aki az árvapénztárt kezelte, egy irodatiszt, aki az iktatói, kiadói és levéltárnoki teendőket teljesítette, két írnok és egy hivatalszolga, aki egyszersmind a város belterületén árvaszéki kézbesítő is volt. A külterületi kézbesítéseket a városi külső kézbesítők végezték.

Az irodai személyzet és a szolga csakis az árvaszéki teendőkkel foglalkozhatnak. Közárvaügyekben és a város külterületeire kiküldetés esetében a szabályszerű

fuvar- és napidíjakat a városi pénztárból kapták. Ezt az árvaszék megkeresésére a tanács utalványozta, ezen felül díjat és illetékeket nem fogadhattak el. A fent említett díjak a megállapított költségvetés keretén túl nem terjedhettek.

Az elnöknek, az ülnöknek, az ügyésznek és jegyzőnek az 1869. évi IV. tc. 6. és 7. §-ában rögzített rendelkezéseinek meg kellett fellelniük.⁴⁹³

Árvaszéki tisztviselők nem lehettek azok, akik fel- vagy lemenő ágon egyenesági rokonok, vagy egymással harmadíziglenig oldalrokonok, vagy másodíziglenig sógorsági viszonyban álltak.

Az árvaszéki tagok hivatali büntetteire és fegyelmi vétségeire nézve az 1871. évi VIII. tc. II. és III. fejezete vonatkozott. Az e tekintetben követendő eljárást pedig az 1870. évi XLII. tc. VI. fejezete szabályozta.

Az árvaszéki tisztviselők, a segéd-, a kezelőszemélyek és a szolgák járandóságát a városi tisztikarára, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzetére vonatkozó tervszabályzatban állapították meg.

A városi főjegyző mint elnök, a jogügyi előadó tanácsnok, a tisztí ügyész és a jegyző árvaszéki működésük után külön díjat vagy fizetést nem kaphattak.⁴⁹⁴

Mindkét város hasonlóan rendelkezett mindkét város a magángyám és a gondnok számadásáról, illetve a törvényes hatod kiszámításáról is. A gyám és a gondnok köteles volt a kezére bízott és minden esetben leltár mellett átvett vagyont lelkiismeretesen kezelni, gyámoltját nevelni vagy neveltetni, állásához illően tudományokban képezni, bíróság előtt képviselni, az árvaszéknek évi számadásait mellett gyámoltja neveléséről és ellátásáról a körülmények szerint községi és lelkészi bizonyítványokkal igazolt jelentést tenni, és gyámoltja nagykorúságát bejelenteni.

Minden gyámnak vagy gondnoknak feladata volt, hogy elkészítse a kezelése alatti vagyonról január elsejétől december végéig terjedő számadást, és ezt az árvaszéknek minden év február végéig be kellett mutatnia.

A magángyámok vagy gondnokok számadása bevételi és kiadási főrovatokra oszlott és a következő alrovatokkal rendelkezett: tételszám, okiratszám, tárgy, készpénz, értékpapírok és drágaságok.

493 1869. évi IV. tc. 1 §-a kimondta, hogy a közigazgatást is és az igazságszolgáltatást elválasztják egymástól. Ez egyben alapját képezte egy új törvénykezési és közigazgatási szervezet kialakításának. Csizmadia 1979, 15; Sarlós 1981, 289; Csizmadia 1968, 118; Gratz 1934, 93; Meznerics és Torday 1937, 59.

494 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872., Szeged 1873, 23–25. Az árvaszéki elnökről és az ülnökről: Vörös 1956, 20; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:27–28.

Az értékpapírok rovatába kellett bejegyezni a kötelezvényeket, a váltókat, az állami- és a hitelpapírokat, a részvényeket, a sorsjegyeket és a takarékpénztári könyveket.

A készpénzbeli bevételt és a kiadást a készpénz rovatba kellett beírni. A kölcsönadások az eredeti okirattal együtt az értékpapírok rovatában bevételként szerepeltek. A kölcsön adott pénzt pedig a készpénz rovatban kiadásként jegyezték fel. A visszafizetett pénzt is be kellett írni a megfelelő helyre, és csatolni az ezzel kapcsolatos okmányokat is.

A bérházaknál a negyedévi vagy a szokásos havi lakbér kimutatást, a lakók és a bérlők neveit, a bérleti vagy haszonbérleti szerződéseket vagy azok másolatát, birtokoknál a jövedelemváltozást, minden bevételi tétel ellennyugtáját és minden kiadási tétel nyugtáját és az utalványt mellékelni kellett az iratokhoz.

Az építkezési anyagok felhasználását igazolni kellett, és erről pontos nyilvántartást kellett vezetni.

A számadás alapját a leltár, illetve az osztálylevél, a többi számadás első tételét a törzsvagyonnal együtt azon maradék képezte, mely az előző számadás következtében fennmaradt.

A gyám a számvető által tett felhívásokra a kézbesítéstől számított 15 nap alatt köteles volt felelni.

Ha több gyámolt vagy gondnokolt volt, akkor mindegyik vagyonáról csak annyiban kellett külön számadást készíteni, amennyiben a bevételben vagy a kiadásokban nem egyenlően részesültek.

A gyámolt vagy a gondnokolt kereskedéséről vagy a gyári üzletéről előterjesztendő mérleget úgy kellett megszerkeszteni, hogy abból tisztán kitűnjék, mennyit tesz ki a kereskedési vagy gyári vagyon, a fekvő javak, az áruk, az ingóságok, a követelések készpénzben, mennyivel tartozik a kereskedés vagy a gyár a hitelezőknek, és mennyiből állt a tiszta nyereség vagy a veszteség az előző évben. Csak a főösszeget kellett előadni ezekre vonatkozóan.

A mérleget alá kellett írni a gyámnak vagy a gondnoknak, vagy ha a kezelést nem maga végezte, akkor az üzlet főnökének, és mindkét esetben azon kívül még az árvaszék részéről kirendelt szakértőnek az üzleti könyvekkel történő összehasonlítást követően. Maga az árvaszék is köteles volt azt az üzleti könyvekkel az évre kiküldött tisztviselői által összehasonlíttatni és gondosan megvizsgálni. A helyesnek talált mérleget az árvaszék megerősítette, és az iratokkal együtt megőrizte.

Ezen szabályok olyan kereskedelmi társaságokra, melyekben gyámság vagy gondnokság alatti személyek vettek részt, csak annyiban voltak alkalmazhatók,

amennyiben ezt örökölt társasági részeknél az örökösöket kötelező társasági szerződések megengedték.⁴⁹⁵

A törvényes hatod csak a tiszta jövedelem után járt. Tiszta jövedelemnek az tekintették, ami a javak rendszerinti kezelésre és a terhek törlesztésére fordított költségek levonása után a számadások bevételi összegéből fennmaradt.

Levonandó költségek voltak: a gazdatiszti fizetések, a cselédbérek, a tiszték és a cselédek úti és egyéb költségei; a gazdasági eszközökre, a kézművekre, az anyagokra, a terményekre fordított költségek; a mesteremberek fizetése; a hasznos javítások és a beruházások költségei, ha ezek a gyámság ideje alatt jövedelmeztek; az elemi csapások és a balesetek által okozott károk; a gyámság kezdetével átvett épületek fönntartási költségei; az adósságok kamatai; az évi nyugpénzek; a kegyurasággal járó költségek; olyan haszonbéri összegek, melyek hasznában a gyám is részesült; az adók és a közterhek; az ügyvédi jutalmak és költségek.

Az árvak személyére fordított pénzt azonban nem lehetett levonni. Ilyenek a nevelésükre, a tartásukra, a ruházatukra, a képzésükre, az adósságaik kifizetésére, a gyógyításukra fordított költségek; a jogaik biztosítására, a hasznos egyezségekre, az új szerzésekre költött pénz; az új építkezések és a törvénykezési költségek.

Az árvaszék az árváknak és a gondnokoltaknak az általa kezelt készpénzekre 6% kamatot fizetett. A kamatoztatás tekintetében Szeged város törvényhatóságának fennálló szabályai, utasításai és határozatai teljesen érvényben maradtak, míg a cívisváros szabályzatában erre vonatkozóan nem találunk említést.

Az árvapénztár kezelésére nézve a fennálló gyakorlatot és a szabályokat kielégítőnek találták, s ezeket az 1870. évi XLII. tc. 10-ik § folytán továbbra is érvényben hagyták.

A közgyámi és ellenőri hivatalok után járó biztosítékok tekintetében a jelenlegi szabályokat tartották érvényben azzal a kis módosítással, hogy a biztosítékok nagyságát a fizetés mennyiségéhez arányosították.

Az őrzési díjat az árvapénztárilag kezelt értékek után a fennálló szabályok értelmében a jövőben is be fogják szedni és az árvapénztári tartaléktőke gyarapítására fordítják mindaddig, míg az 5000 ft-ot el nem éri. Ha ezt az összeget elérte az őrzési díjak ezután már az árvaszék fenntartásával járó kiadások fedezésére szolgáltak és azokat a városi pénztárnak kellett befizetni.

495 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872., Szeged 1873, 25–27.

Mind Szeged, mind pedig Debrecen átmeneti intézkedéssel zárta le szabályzatának ezt a fejezetét. A szegedi árvaszék a gyámtörvényszékétől az árvakönyveket, a folyamatban levő ügyeket és az ügyiratokat, a tanácstól pedig az árvapénztárt és az arra vonatkozó könyveket, ügyiratokat, valamint a hivatali bútorokat és szerelvényeket is átvette.

Debrecen szabad királyi város átmeneti intézkedései e tárgykörben a következők voltak. Az árvaszéki ügyeknek átvételével az árvaszéki elnökből, a tiszti ügyészből, a számvevőből, az árvaszéki jegyzőből és a képviselőikből álló küldöttséget bízta meg, mely küldöttség átvette mindazon hagyatéki iratokat, amelyekben a gyámhatósági felügyelet alatt álló gyámoltak és gondnokoltak érdekelve voltak, és amelyek további bírói intézkedést nem igényeltek. Átvette továbbá az árvapénztárt és az arra vonatkozó könyveket és ügyiratokat.⁴⁹⁶

1.6.3. A közgyám

A közgyám kezelte az árvák és gondnokoltak hozzá utalt mindennemű vagyonát. Rendszeres bevételekről és kiadásokról nyilvántartást vezetett, és azok jegyzékét a pénztár állapotáról szóló kimutatással együtt negyedévenként az elnöknek bemutatta.

Az árvapénztárt az eddig érvényben levő és további intézkedésig fenntartott szabályok szerint kezelte. Az év végével a számadási könyveket lezárta, és a szabályszerű táblás kimutatásokat a mérleggel együtt az árvaszéknek két példányban benyújtotta. Az árvaügy kezelése körül tapasztalt hiányokat, visszaéléseket, alapos panaszokat, valamint az árvák és gondnokoltak ügyeire nézve sérelmes mulasztásokat az elnöknek jelentette. Az árvák ügyében szükségesnek mutató intézkedések végett az elnöknek előterjesztést tett.⁴⁹⁷

1.7. A városi iroda

Szegeden a városi irodában egy iktató, egy kiadó, hat városi írnok, két bel- és két külterületi kézbesítő dolgozott. Az iroda ügykezelését a polgármester a főjegyzővel együtt határozta meg. Debrecenben az általános iktató, kiadó hivatalokat

496 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872., Szeged 1873, 27–29.

497 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872., Szeged 1873, 21–29.

együtt szabályozták az irodával. Mindhárom hivatal a főjegyző felügyelete alatt állt. Az iktatókönyvet az iktató vezette.

Az iktató kötelessége volt, hogy ünnep- és vasárnapokon délelőtt 11 órától 12 óráig, a többi napon délelőtt 9 órától 12 óráig, délután 3 órától 5 óráig a beadványokat átvegye. Fel kellett jegyeznie a leglényegesebb tartalmi elemeket, és a mellékletben felsorolni a kapcsolódó iratokat. Ezt követően a polgármesterhez kellett átküldenie az anyagot. Lezárta minden nap az iktatókönyvet, amelyben feltüntette még a pontos dátumot is.

Az olyan beadványokon, melyek mellé pénzt is csatoltak, az igazgató annak mennyiségét is feljegyezte, és a polgármesterhez, illetve főjegyzőhöz átküldte, hogy azok azonnal utalványozhatók és letéteményezhetők legyenek.

A kiadó vezette a kiadói, a levéltározási, a kézbesítési, az ügyhátrány, a posta és a pénzküldemény könyveket is. A kiosztás végett hozzá utasított pénzt haladéktalanul a megfelelő helyre küldte át. A pénzkönyvbe a küldemény minőségét és mennyiségét bejegyezte, a pénzküldeményekről a tértivevények eredetijét az illető ügyiratokhoz csatolta, és a pénzkönyvet minden héten a polgármesterhez, illetve a főjegyzőhöz megvizsgálás és aláírás végett benyújtotta. A posta és egyéb aprólékos költségekre kivett előlegekről pontosan, okiratokkal ellátott számadást vezetett.

A kiadmányozás végett hozzá érkezett határozatokat átküldte az iktatónak az elintézés bejegyzésére, a kiadmányozás után pedig a közlevéltárnoknak a könyvbeli elismerés elvégzésére. Az ügyhátrányokról jelentést tett a tanácsnak és a közgyűlésnek. Írnokok segítették az irodai munka ellátását.⁴⁹⁸

1.8. A pénztári hivatal

A bevételeket vagy közvetlenül, vagy a segédpénztárak útján fogadta el, a kifizetéseket pedig egyedül csak a főpénztárnok teljesíthette Szegeden. Minden bevételt és kiadást megfelelő iratok alapján lehetett rögzíteni. Pontosán vezetni kellett a pénztári mellékleteket, a számlákat, a nyugtákat, az ellennyugtákat, a jegyzékeket és a kimutatásokat is.

A segédpénztárakba hetenként befolyt bevételeket a cím megnevezésével összeállított jegyzékeket nyugta és ellennyugta mellett jutatták el a városi főpénz-

⁴⁹⁸ MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

tárba. E jegyzék képezte a könyvelés alapját. A befizetések elfogadását és a kifizetések teljesítését délelőtt 9-12 óráig, ünnep vagy vasárnapok kivételével du. 3-4 óráig lehetett rendezni. Az országos és a heti vásárok alkalmával vagy rendkívüli körülmények között a befizetéseket du. egy óráig lehetett elfogadni. Az összes pénz- és értékpapírkészletet a főpénztárban kellett tartani, a kézitárban csakis a napi szükségletnek megfelelő pénz maradhatott. A hivatalban dolgozott a főpénztárnok, az ellenőr és egy pénztári tiszt.⁴⁹⁹

A főpénztárnok az ellenőrrel és esetleg helyettesítéskor a pénztári tiszttel együtt felelős volt tevékenységük pontos ellátásáért. A főpénztárnok, mint a főpénztár kezelője minden, akár közvetlen, akár közvetett bevételt személyesen fogadott el. A kifizetéseket szintén személyesen teljesítette, mindkét esetben a megfelelően felszerelt és kiállított pénztári mellékletek átvétele mellett. A nyugtákat, az ellennyugtákat és az egyéb okmányokat aláírta, s ezeket az ellenőrrel ellenjegyeztette. A pénztárban lévő összegek „gyümölcsöztetésére” felügyelt, és megtett mindent annak érdekében, hogy az ne akadályozza a kiadások rendszeres teljesítését. E tekintetben a főkönyvvivővel egyeztetett.

Mindennap a zárlatnál a pénzkészletet megszámlolta, és ezt az ellenőr naplójával összeegyeztette. Köteles volt a kifizetésekről és bevételekről jegyzéket vezetni. Megtekintette a lejárati könyvet a teljesítendő kifizetések és remélhető bevételek miatt. A pénztár egyik kulcsát őrizte.

Debrecenben pénztári hivatalokat hoztak létre, melyek a következők voltak: házipénztár, alapítványi pénztár, adópénztár és árvapénztár.

A házipénztári hivatal a tanács felügyelete alá tartozott, amely állt a pénztárnokból, az ellenőrből, egy pénztártisztból és egy írnból. Minden bevételről és kiadásról fő- és részletes naplót kellett vezetni, melyek közül az előbbiek a pénztárnál maradtak, a részletes naplókat azonban havonként a hozzátartozó okmányokkal együtt átvizsgálás végett a számvevő hivatalhoz kellett benyújtani.⁵⁰⁰ A biztosítékokról állandó letéti naplót, minden más pénzről pedig kis letéti naplót kellett vezetni. Általában a hivatalhoz utalt tárgyakról segédnaplót készítettek.

Az alapítványi pénztári hivatal állt egy pénztárnokból és egy ellenőrből. Az alapítványokról és az e hivatal körébe utasított egyéb pénzkezelésről külön naplót vezettek. A bevételek és a kiadások számvevői ellenjegyzés mellett történtek.

499 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

500 A városi számvevő- s ellenőrzőszék. AH., 1871. december 27., 152. sz.

A vagyontalan árvák részére utalványozott segélypénzek fizetése és nyilvántartása is idetartozott. A kiutalványozott kölcsönöket sorrendben kifizették, és az ezekről szóló kötelezvények biztosításáért felelősséget vállalt a tiszti ügyésszel együtt. A pénztári hivatal minden évről számadást készített, és azt időben beterjesztette a tanácshoz, melynek felügyelete alatt állt.

Az adópénztári hivatalban a pénztárnok, az ellenőr, egy késedelmi kamatszámító és két napdíjas hivatalnok dolgozott. E hivatal az állam érdekében az adókötelesek által fizetett adót átvette, az adókönyvbe beírta, és a naplóba is pontosan nyugtázta. Minden este az adott napon befolyt összeget a napló tételeivel egyeztetette, és minden hétvégén a heti bevételeket összesítette, amelyet a királyi adóhivatalnak adtak át. E hivatal az illetékes tanácsnok és a számvevőség felügyelete alatt állt.

Az árvapénztárról az árvaszéki szervezet kapcsán már szóltam.

Mindegyik pénztárnok és ellenőr a legszigorúbb felelősséggel tartozott a munka megfelelő ellátásáért.⁵⁰¹

1.9. A tisztiorvosi hivatal

Az egészségügyi tisztviselők legfontosabb feladatai a következők voltak: a betegségek keletkezése és terjedésének meggátolása, a már megbetegedett, szegény sorsú személyek ápolása. Az egészségügyi feladatot ellátó személyek tekintetében Szeged városának szabályozása részletesebb volt, mivel itt az egyes szervek tételes felsorolásával és elemzésével is találkozunk, míg Debrecen szabályzata összefoglalóan, csak az egészségügyi személyzetről tett említést, s ezen belül taglalta az egyes hivatalokat.

Debrecenben a tiszti orvosi hivatal személyzete állt egy kórházi főorvosból, két alorvosból, kórházi gondnokból, két állatorvosból, egy bábából, négy betegápolóból és egy kórházi szolgából. A hivatalos teendőket az alábbi beosztás szerint teljesítették.

A főorvos felügyelt az egészségügyre vonatkozó minden egyes tevékenységre; figyelemmel kísérte a városban keletkezett betegségeket, járványokat és azokról havi és évi kimutatást készített; megfigyelte a kóroanyag fejlődését és terjedésére kedvező körülményeket, s azoknak elhárítása iránt egészségügyi javaslatokat ter-

501 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

jesztett elő a végrehajtással megbízott hivatalnokokhoz. Az idősek, a munkakép-
telenek és a menedékházban ápoltakat orvosi felügyelet alatt tartotta. A város
és az egyházak által segélyezett árvákat, a város szolgálatában levő cselédséget
szükség esetében orvosi ellátásban részesítette. A rendes és pótsorozásoknál köz-
reműködött. A helybeli gyógyszerterek felett gyakorolta az ellenőrzési jogot, és
a közintézetek számára kiszolgáltatót gyógyszerek árjegyzékét felülvizsgálta. A
fegyencek orvosi felügyeletét is ellátta.

A kórházi orvos gyógyította a városi árvákat, szegényeket és cselédeket. A
főorvos akadályoztatása esetén ellátta helyette a munkát.

A két alorvos közül az egyik a fegyenceket gondozta naponta, míg a második
a közkórháznál dolgozott. Mindkettőjük kötelessége volt a himlő elleni védőol-
tást, a halottvizsgálatot teljesíteni és a haláleseteket bejelenteni. A hozzájuk for-
dult árvákat, szegényeket és városi cselédeket orvosi ellátásban részesítették.

Az állatorvosok közül az egyik március 1-től november 1-ig a hortobágyi
pusztán lakott és az ott lévő állatok egészségi állapotára felügyelt. A másik orvos
ugyanazt a feladatot látta el, de a város területén. Naponta átvizsgálta a levágan-
dó és a vasúton szállítandó marhákat, és jelen kellett lennie a heti vásárokon is.
Mindketten ellátták a város tulajdonához tartozó állatok gyógyítását.

Szegeden az egészségügy szolgálatában két apparátus állt: az egészségügyi
tisztai személyzet és az egészségügyi bizottmány.

Az egészségügyi tisztai személyzet két részre oszlott: az egyik része kizárólag a
közegészségügyi és orvosrendőri feladatokkal foglalkozott, amelynek ellátásában
egy városi tisztai főorvos, négy városi kerületi orvos, négy városi kerületi szülésznő
és egy állatorvos vett részt. A másik része a közbetegápolással foglalkozott a váro-
si kórházban, melyben közreműködött egy kórházi igazgató főorvos, egy kórházi
másodorvos és egy kórházi gondnok.

A tisztai főorvos hatásköre a következő volt. Az orvosrendőri vizsgálatokat tel-
jesítette a törvények értelmében; felügyelt a lakóhelyek és épületek egészségügyi
állapotára; indítványban előterjesztette a járványos és ragályos kórok megelőzé-
sére szolgáló rendszabályokat és a járványok további terjedésének meggátolása
tekintetében intézkedéseket hozott.

Felügyeletet gyakorolt az állatjárvánnyal kapcsolatos törvények szigorú be-
tartására. A himlőoltás sikeres elvégzéséről és az oltási körök beosztásáról gon-
doskodott. Az élelem, a tápszerek és az italok minőségére és tartalmára felügyelt.
A kéjhölgyek vizsgálata és a halottkémlés tekintetében a főfelügyeletet gyako-
rolta. Ellenőrizte a gyógyszertereket és ezek törvényes működését. A katonai és

honvédújoncozási bizottmányban közreműködött, a letelepedő személyek orvosi és egészségügyi okleveleit megvizsgálta. A városi tanács útján negyedévenként egészségügyi jelentést küldött a belügyminisztériumhoz. A tanácsnak volt alárendelve és ettől kapta hivatalos utasításait.

Szeged négy részében egy-egy kerületi orvos tevékenykedett. Szolgálati tekintetben a városi tiszti főorvosnak voltak alárendelve és utasításait a tanácstól csak a városi tiszti főorvos útján kaphatták. Kötelességeik az egyes kerületekben a következők voltak: a kórházak heti kétszeri vizsgálata, az oltás és a halotti vizsgálat, a szegény betegek díjtalan gyógyítása, a közegészségi és az orvosrendőri tárgyakra nézve segítség nyújtása a városi tiszti főorvosnak.

A főorvosnak az írásos jelentéseket megküldték. Hónaponként felváltva a városházán a központi szolgálatot, úgynevezett inspectiot teljesítettek mindazon ügyekben, melyek feladatkörükhöz tartozott.

Az állatorvos az állatgyógyászati és barmászrendőri teendőket végezte, és ezekre felügyelt Szegeden. Kötelességeit külön utasításban határozták meg. A városi tiszti főorvosnak volt alárendelve.

A kórházi igazgató-főorvos fennálló szabályrendeletek és utasítások nyomán a városi tanácsnak volt alárendelve, és ezzel közvetlen kapcsolatban állt. Felügyelt mindazon ügyekre, melyek a kórházat nemcsak közegészségi, hanem közigazgatási szempontból is érintették, és ezeket vagy személyesen intézte el, vagy a kórházi gondnok, illetve a kórházi másodorvos által.

Mint főorvos a kórházban felvett betegeket legjobb tudása és lelkiismerete szerint kezelte. Mindennap a reggeli órákban beteglátogatást tartott, mely alatt minden egyes beteget tüzetesen megvizsgált. A kórházban, ha erre szükség volt, akkor a betegeket gondozta. Minden hónap végén írásos jelentést küldött a tanácshoz és a tiszti főorvoshoz, mely a betegforgalmat és az egyes betegségeket tartalmazta.

A kórházi másodorvos kötelessége volt, hogy segítséget nyújtson a kórházigazgató főorvosnak a beteglátogatások, vizsgálatok, műtétek és más teendők alkalmával; a rendelvényeket feljegyezte; a gyógyszerzárból érkezett szerekre felügyelt; a napi jelentéseket és étlapokat szerkesztette; az orvosi felvételi könyvet vezette; a betegek étkezésének rendes szolgáltatására vigyázott; az ápolásban megbetegedett egyéneket gyógykezelt és súlyosabb esetekben a kórházigazgató főorvosnak jelentést tett. Kórházi szolgálata tekintetében a kórházigazgató főorvosnak volt alárendelve.⁵⁰²

502 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1.

1.10. A mérnöki hivatal

Szegeden a mérnöki hivatal állt egy főmérnökből, két almérnökből, két útbiztosból és egy írnból. Debrecenben a két útbiztos helyett egy gyakornokot alkalmaztak. Mindkét városban rögzítették, hogy a mérnököknek a korabeli igényeinek megfelelő műszaki végzettséggel kellett rendelkezniük.

Szegeden a mérnöki hivatal két hivatalra oszlott, jelesen az építőmérnöki és a földmérési ügyosztályra. Mindegyikbe egy-egy almérnököt osztottak be a főmérnök felügyelete alatt.

Az építőmérnöki osztály kötelessége volt, hogy a város által szándékolt minden száraz és vízi építkezésre nézve javaslatot, tervet és költségvetést készítsen, az elrendelt építkezések vezetését és felülvizsgálatát elvégezze. Az évi költségvetéshez szükséges adatokat össze kellett állítania és a közmunkaerő felhasználásáról évente tervet és elszámolást kellett készítenie, amit az illetékes szervekhez kellett beterveztetnie.

A másik osztály végezte a földméréseket és a fekérajzokat. A kirendelést és a szolgálat elvégzését ellenőrizte, és erről a tanácsnak időnként jelentést tett. Az írnök segítette a munkálatok pontos rögzítését.

Az útbiztosok közreműködtek az útépítésnél, a javításoknál és a munkák kezelésében. Szükség esetén a hivatal egyéb feladatainak ellátásában is részt vettek.

Debrecenben, jóllehet nem nevesítették a hivatal két osztályát, de feladatkörüket vizsgálva szinte teljes átfedést tapasztalhatunk. A debreceni szabályzat ugyanakkor rögzítette továbbá, hogy a főmérnök köteles volt a tanácsban megjelenni, és rendes tagja volt az építészeti és szépítészeti bizottmánynak.

A mérnöki hivatalok mindkét városban a feladatkörükbe tartozó ügyekben jártak el, melyeket a közgyűlés, a polgármester és a tanács határozott meg.⁵⁰³

1.11. A számvevőiségi hivatal

A számvevőség a város számvizsgáló, ellenőrző és nyilvántartó hivatala volt. Debrecen esetében a számvevőségnek két osztálya volt: a tulajdonképpeni városi számvevőhivatal és az adószámvevőség.⁵⁰⁴

5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

503 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

504 Az adószámvevőiségi ügyosztály. AH., 1871. december 2., 142. sz.

E két osztály a főszámvevő vezetése alá tartozott. A számvevőhivatal kötelességét a következőkben állapították meg. Ellenőrzést gyakorolt a városi vagyon és pénzkezelés minden ágában; a számadásokat átvizsgálta, azokat a tanács útján a közgyűlésre betervezte; az évi költségvetés előirányzatát megszerkesztette; a bevételek és kiadások főkönyveit vezette; a város vagyoni és jövedelmi állapotát nyilvántartotta és gondja volt arra, hogy a város követeléseit időben behajtsák. A leltárak készítésében részt vett. A számvevő minden kiadást és bevételt ellenjegyzett.

Minden hónap végén a házi és az alapítványi pénztári naplót a főkönyvvel az okmányok alapján szigorúan egybevetette; az alapítványi pénztárból kiutaltványozott összegek fizetési sorrendjét ellenőrizte; a városi cselédség ruhailetményeit, a városi középületek tűzkár biztosítását, a gázfogyasztást nyilvántartotta; a belső rőzszebiztosi naplót naponként lezárta és a begyűlt pénzt a házi pénztárnál elhelyezte.

Az adószámvevőség tisztviselői a következő személyek voltak: egy számvevő, egy írnok, hat adókievő és két adósürgető.

Szegeden az adószámvevőség teendőit a következőkben állapították meg. Megvizsgálta a kifizetés végett benyújtott számlabeli vagy egyéb követeléseket. Az évi költség-előirányzatot (budget), szem előtt tartva a szervezési munkálatnak ide vonatkozó határozatait a háztartási osztály előadójával és a főkönyvvivővel együttesen összeállította. A város tulajdonát képező haszonbérben lévő földterületeket, a királyi kisebb haszonvételeket, a javadalmakat, a vállalatokat, az évenként előfordulni szokott terményeket és jövedelmeket (fűtermés, nádlás stb.) nyilvántartotta és az ezekkel kapcsolatos szerződések lejáratának, vagy a hasznosításnak az idejét a tanácshoz a lejárat előtt hat hónappal bejelentette.⁵⁰⁵

A tanács vagy elnökség által kitűzött időben a városi hatóság alatt álló pénztáraknak azonnali megvizsgálásában, a pénztárt kezelő személyzet változásakor a pénztár átadásában és a városi vagyon leltározásában részt vett. Összeállította és nyilvántartotta a pénztáraknál tett összes kifizetési és bevételi járandóságokat. Felügyelt az évi költség-előirányzat szoros betartására, és az észrevételeit köteles volt a harmadik osztály főnökével és a főkönyvvivővel rövid úton, szükség esetén

505 MNL OL BM Általános Iratok, 1871. V. kútfő, 11. tétel, k 150.: Az 1871. július 20-án kelt 18202. sz. körrendeletben kérte a belügyminiszter, a királyi kisebb haszonvételek, különösen az italmérés kapcsán válaszoljanak arra, hogy ezt a jogát hogyan gyakorolja a város. MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

a tanáccsal írásban közölni. A város hatósága alatt álló pénztárak, valamint az alkamarás, az erdőmester és a kórházi gondnok és a szállásbiztos évi számadásait részletesen átvizsgálta.⁵⁰⁶

Az utalványozás kétféle lehetett: tanácsi vagy elnöki. Az elnökség 500 ft-ig utalványozhatott, amelynek keretében, ha külön közgyűlési vagy tanácsi felhatalmazása volt, a számlákat a számvevőséghez utasította. Azokat átvizsgálta és helyességük megállapítását követően az illetékes személynek kiadta.

A számvevő a főkönyvvezetővel együtt állapította meg a jóváhagyott költségelőirányzat alapján a bevételi és kiadási címeket. A főkönyvvel megegyező nyilvántartást vezetett, melybe az utalványokat is beírták. Az utalványozási címeket a számvevőség adta meg és jegyezte fel.

Ha szabálytalanság vagy kétség merült fel az eljárással kapcsolatban elnöki utalványnak többé nem volt helye, és ilyen esetben a számvevőség köteles volt a felmerült akadályok iránti határozat hozatalára az ügyet a tanácshoz betervezni.

A hivatalhoz érkezett számlák és készpénzbeli követeléseket haladéktalanul, de legkésőbb a benyújtási határidőtől számított 15 nap alatt kellett elintézni.

Szegeden e területen dolgozott a főszámvevő, az alszámvevő, négy főszámvizsgáló és egy írnok. A főszámvevő feladatkörébe tartozott a munka arányos beosztása és ennek teljesítése feletti őrködés, és a költségelőirányzat összeállításánál és leltározásnál is közreműködött. Részt vett a várost érintő adásvételek, árverések, pénzbehajtások és kölcsönfelvételek lebonyolításában és egyéb a várost érintő pénzügyi műveletekben.

Az alszámvevő a főszámvevőt akadályoztatása esetén helyettesítette és rendszerint a főszámvevő által kiosztott teendőket végezte.

Az árvaszéki számvevő az árvaszék rendes tagja és előadója volt Szegeden, s az árvaszéki üléseken szavazati joggal rendelkezett. A magánygámok számadásait megvizsgálta. Az árvatári naplót késedelem nélkül minden hónap elsején átvizsgálta, annak egyes tételeit az okmányokkal összehasonlította, hogy azok megfelelően lettek-e elkönyvelve. Vizsgálata eredményéről minden hónapban az árvaszéknek jelentést tett. Felügyelt arra is, hogy az árvatári tisztség az évi számadásokat átvizsgálás végett a megszabott időben bemutassa. E számadásokat azonnal átvizsgálta, és az eredményről az átvételtől számítva legfeljebb hat hét alatt az árvaszéknek jelentést tett. Az árvatári vizsgálatokban kiküldetés folytán részt vett. Az árvaszék költségelőirányzatát évenként a közgyámmal együttesen határozta meg.

⁵⁰⁶ A főszámvevőség vagy is főkönyvvitel. AH., 1871. november 29., 141. sz.

A debreceni számvevőség összetétele ettől egy kicsit eltért. A tulajdonképpeni városi számvevőhivatal állt egy fő- és két alszámvevőből és három számtisztból. A számvevők egyike az árvaszéknél tevékenykedett. Az adószámvevőség tagja volt egy számvevő, egy írnok, hat adókivető és két adósürgető.⁵⁰⁷

1.12. Az adóhivatal

Szeged aprólékosan rendezte az adóztatásra, illetve az ehhez kapcsolódó tiszt-ségek betöltésére vonatkozó szabályokat, Debrecen azonban nem fektetett erre különösebben nagy hangsúlyt.

A királyi egyenes- és városi pótdát összeírta, illetve kivetette, nyilvántartotta, könyvelte és beszedte. Ugyanígy járt el a városi fűbér, a földvizsgálat, a töltészezés, a malomdíj, a földmunkálati és a zálogolási díjak tekintetében is, melyek adó természetűek voltak. Mint a városnak adóbehajtó és kezelő közege önálló hivatallal rendelkezett. Közreműködött a befizetések végrehajtásában és a pénznek az adóhivatalokba való eljuttatásában.⁵⁰⁸

A főkönyvekben, a naplókban és az adókönyvecskékben javítás és „vakarás” nem fordulhatott elő. A széljegyeket is megfelelően rögzíteni kellett. Az adókönyvecskéket a hivatalban visszatartani és megsemmisíteni még azon esetben sem volt szabad, ha a fél új könyvet kapott.

Az adószedő és az ellenőr az óvadékon kívül még köteles volt biztosítékot is nyújtani, mely készpénz vagy a tanács által meghatározott értékpapír lehetett.

Annak érdekében, hogy az újonnan szervezett adóhivatal a folyó ügyeket fennakadás nélkül intézhesse, és zavartalan legyen az eljárás az adószembesítő hivatalban, ezért 1 ft 50 kr napi díjjal fizetett hat napi díjnoki tisztséget állítottak fel. Feladatuk volt még az adófőkönyvek vezetése, a hátralékok és túlfizetések feltüntetése mellett.

Az ilyen módon megerősített hivatalnak az volt a feladata, hogy év végéig a főkönyveket lezárja.

Az adófőkönyvek lezárását végző hivatal továbbra is egy számtiszt vezetése és az adóigazgató felügyelete alatt áll, aki a munkálat pontos és gyors elvégzéséért felelősséggel tartozott.

507 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

508 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

A hivatalban a következő személyek dolgoztak: igazgató, adószedő, ellenőr, adónyilvántartó, hat adótiszt, két írnok, négy belterületi és három külterületi adóvégrehajtó, két belterületi és két külterületi adóintő.

Az igazgató volt a hivatal főnöke, és hatásköre az összes hivatali teendőkre kiterjedt, így felügyelte a személyzet közötti munkafelosztást, és valamennyi, az adóhivatal körébe tartozó és a tanács által odautasított ügy pontos teljesítését. Az adóösszeíróknak az összeírás teljesítésének módjára illetően utasítást adott. Az állami adókat egyénenként, a városi pótagadók és díjakat a számvevői előterjesztésen alapuló tanácsi utasítás értelmében adókönyvekbe pontosan bevezette. A föld- és házadó nyilvántartásra felügyelt, a birtokváltozásoknak a telekkönyvi törvényszék határozata értelmében a birtokíveken történő keresztülvezetéséről és az évi összesítésről gondoskodott.

A végrehajtásokat a hátralékosok sorrendjében személyválogatás nélkül, a legnagyobb körütekintés mellett foganatosította. A végrehajtási költségeket megfelelően nyilvántartotta és gondoskodott róla, hogy azokat a városi pénztárnak visszafizessék. A tanács által hozzá utasított kincstári vagy városi illetékeket beszedte. A behajthatatlan adók kimutatásait szabályszerűen elkészítette. A hivatal nevében szükséges vagy tanácsilag megkívánt jelentéseket és egyéb munkálatokat elvégezte. Az adóügyi panaszokat meghallgatta és az ezzel kapcsolatos intézkedéseket megtette.

Az adószedő az adópénztárt kezelte. Az adótiszt által kiszámított és az illető fél adókönyvecskéjében előírt állami adót, városi pótagadót és az esedékes kamatokat, nemkülönben a mellékdíjakat és illetékeket a féltől beszedte. A könyvbe ezeket az adatokat betűvel beírta, és az összeget saját kézi naplójába is bejegyezte. A lezáráskor az ellenőr naplójával és a napi bevétellel összehasonlította az beírt pénzüsszeget és a bevételt a pénztárban elhelyezte.

Az állami adókat a királyi adóhivatalnak juttatta el, miután a naplót a főkönyvvivő aláírta. A pénztár egyik kulcsát őrizte. Az adószedő az igazgató távollétében a hivatal főnökeként is eljár.⁵⁰⁹

A letét- és segédpénztárnok legfontosabb feladatai a következők voltak: a tanácsi letéttár, a kórházi tár, a szegényalap, a házi szegények pénztárát illető összegek, a közmunkaválltság, az átíratási krajcárok, a szabad húsvágási díj, a föld- és vályogdíj, a facsemeték ára, az ínségi kölcsön az 1863. évről, a kántor és bormérés

509 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

díj 1862-1866 között, az 1867. évben megszűnt előfogatozási díj, az 1862/3 évi fogyasztási adó, az 1860. évi vizipuska díj, az 1865. évi pálinka díj és az 1861. évi bélyegcsontítási díj beszedése és kezelése.⁵¹⁰

1.13. A gazdasági hivatal

A gazdasági ügyek elintézése Szegeden a gazdasági hivatal, amely egy gazdaszból, egy segédből és egy írnokból állt. Debrecenben külön osztály intézte a gazdasági ügyeket.

Kötelessége volt a város fekvő és ingó vagyonára, a terményekre és az eszközökre felügyelni, azokról leltárt vezetni, és évente a számviteli szabályok szerint rendes számadást tartani. Gondoskodott a járandóságot képező termények, írószerek és a háztartáshoz szükséges eszközök beszerzéséről, kiszolgáltatásáról és e tekintetben a tanács utasításai szerint járt el. A városi cselédség ruházatának elkészítéséről, az ingó vagyon folyamatos karbantartásáról és a mutatkozó szükségletek megfelelő időbeni előállítatásáról gondoskodott. A város fogatait megfelelő állapotban tartotta.

A város leltározott vagyonába felvett, időközben használhatatlanná vált tárgyak jegyzékét évente a tanácshoz beadta. Felügyelt a város szegényápoló intézetére, az ott elhelyezett személyekre, akik fölött a házi fegyelmet is gyakorolta. Az ápolásban a helyiségek, fekhelyek és az ápoltak ruháinak tisztaságára, ezen személyek ételmezésére gondot fordított, amelyekről a tanácshoz jelentést tett.⁵¹¹

1.14. Az erdészeti hivatal

Szegeden az erdészeti hivatalban dolgozott egy erdőmester és egy erdőész. Irányítása alatt állt az újszegedi népkerti kertész és az erdőcsőszök. Debrecenben az erdészeti személyzet elnevezéssel találkozunk, amely állt egy erdőmesterből, négy erdőszből, egy gyakornokból és 42 erdővédőből.

Az erdőmester alapfeladataként mindkét helyen a város határában lévő erdőkre, erdei területre, csőszházakra, nyilvános séta- és befásított helyekre, az országutak szélein levő fákra történő felügyeletet jelölték meg, illetve azt, hogy a vadászati

⁵¹⁰ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

⁵¹¹ MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

tilalom fönntartását a rendőrséggel együttesen határozza meg. Az erdei területen elkövetett mezőrendőri kihágásokat bejelentette. Végezetül az erdők fenntartása tárgyában a tanácshoz javaslatot terjesztett be, és általában gondoskodott mindarról, ami a város erdészeti vagyonának gyarapításához, hasznosításához és a hozandó vadászati és erdészeti törvény foganatosításához szükséges volt.

A szegedi szabályzat feladatkörébe sorolta még a fatenyésztés és gyümölcsfanesemést, a selyemtenyésztésre és ennek terjesztésére vonatkozó felügyeletet. A facsemetékről, a tűzifákról, a rőzséről, ugyanúgy mint az erdei eszközökről és szerekéről rendes számadást kellett vezetni. Az erdei jövedelmekről és kiadásokról évente költségelőirányzatot készített.

Debrecenben rögzítették még, hogy az erdőmester a tanácsban, annak meghívásra köteles megjelenni, és a gazdasági bizottmány rendes tagja. Segítséget nyújtott a külső rendőrségnek és a kapitány hivatalnak.⁵¹²

1.15. A tanácsnokok

A tanácsnak a szegedi szabályzat szerint szavazattal bíró tagjai voltak: az egyes osztályok vezetői és az azokba sorolt ügyek előadói mint ilyenek teljesítették mindazt, amit a hatósági szervezetre vonatkozó szabályzat III. fejezete kötelességükké tett.

Rendszerint tagjai és előadói voltak azon szak-, illetve külön bizottságoknak, melyeket a közgyűlés által kiemelt tárgyakban hoztak létre. Ha a bizottságok tagjai közül nem választottak jegyzőt, akkor a megállapodásokról a jegyzőkönyveket és a jelentéseket a segédszemélyzet igénybevételeével készítették el.

Felelősek voltak a közigazgatás gyors ügyintézésért, és elő kellett segíteniük az egyes osztályokba utalt rendőri és katonai tárgyaknak a lehető leggyorsabban történő elintézését. Köteleességük volt a bizottsági közgyűlésekben, ahol az 1870. évi XLII. tc. 47. §-a szerint szavazattal bírtak, valamint a tanácsülésekben megjelenni.

Egyes osztályoknak élén álltak segédszemélyzetükkel, amely az I. III. IV. és V. osztályban egy-egy fogalmazóból, a II. osztályban pedig a most érintett személyzeten felül az alkapitányból és egy írnbokból állt, és amelynek a négy városi, a két pusztai és egy vásári biztos, a várnagy, az őr, a rendőrszolgák és a pusztázók voltak alárendelve. Munkájukat is ők osztották be.

⁵¹² MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

Debrecenben a szabályzat értelmében az osztályokban a következő személyek tevékenykedtek: a főkapitány, egy fogalmazó, egy iktató, egy írnok, aki egyszersmind irattárnok is volt, két írnok, hat biztos nappali szolgálatra és egy biztos éjjelnappal a vasúti őrségen, egy biztos éjjelnappalra, mint felügyelő a városházánál, egy hajdú a főkapitányhoz és még 18 hajdú, akikből három lovas szolgálatot teljesített. Az egyes osztályoknál a következő tisztviselők láttak el szolgálatot:

az első osztállynál egy alkapitány, egy fogalmazó és egy hajdú,
a második osztállynál egy alkapitány, egy írnok és egy hajdú,
a harmadik osztállynál egy alkapitány, egy fogalmazó és egy hajdú,
a negyedik osztállynál egy alkapitány, három biztos és hét hajdú, akik közül egy hivatalsszolgaként dolgozott,
az ötödik osztállynál egy alkapitány, egy fogalmazó, egy írnok, három szállásbiztos és melléjük rendelt három hajdú, és egy hajdú, mint raktározó és előfogatállító.

Az osztályok belügyeire nézve a következőket határozták meg. A polgármester által az osztályokhoz utalt és az iktatói hivataltól átvett ügyiratokat az iktatókönyvbe vezették be, melynek rovataiban az osztályszámot, az iktatói számot, az ügy tartalmát, az elintézés idejét jegyezték fel és beiktatás után az osztályvezetőnek bemutatták, aki intézkedett a feldolgozásukról.

A megkeresésekre a szükséges felvilágosítást minden tisztviselőnek meg kellett adni.

Mindazon ügyeket, melyeket tanácsülésem kellett elintézni előadói ívbe foglalták és tartalmukat pontosan feljegyezték. Ezt követően az osztályvezető határozati javaslatát és az ahhoz kapcsolódó indokokat röviden ismertették.

Ha a tárgy előkészítéséhez a számvevőség, az adónyilvántartás vagy más hivatal felvilágosítására szükség volt, akkor azt is be kellett szerezni.

Az osztályvezetőnek az osztályba utalt ügyekről a legkisebb részletre is kiterjedő felvilágosítást kellett adni a tanácsnak, és köteles volt nemcsak az iratokból, hanem az egyes hivataloktól mindazt megtudni és megszerezni, ami által e kötelessége teljes mértékben megvalósítható.

Gondoskodnia kellett továbbá az ügyek gyors elintézéséről, ha pedig szükséges volt, akkor a tisztviselők számára kiadványt kellett szerkeszteni. A tisztviselők és a hivatalok számára a kiadványokat nem határozat formájában, hanem levél és rendelvénny alakjában készítette el. Az ügyek pontos elintézésének idejét fel kellett tüntetni az adott osztály iktató könyvében.

A hivatali pénzeket, melyek az osztályokhoz kerültek, az ügyirattal együtt nyomban az elnökséghez kellett beadni. Ezeket megtárgyalták és döntöttek a letéteményezéséről. A jelentések megtételére a kitűzött határnapokat pontosan be kellett tartani.

Mindegyik osztály köteles volt a hozzá utalt ügyekben netán személyesen jelentkező felek kíváratára azok kérelmét, panaszát és felvilágosítását jegyzőkönyvbe venni, és azt a köziktatókönyvbe bevezetve rendes beadványként kezelni és tárgyalni. Az osztályok a széképületben elkülönített helyiségekben működtek.⁵¹³

1.16. A jegyzők

Szegeden a jegyzői hivatal egy főjegyzőből és két aljegyzőből állt, míg Debrecenben a főjegyző mellett három aljegyző tevékenykedett.

A jegyzők jogait és kötelességeit az 1870. évi XLII. tc. 9., 22., 46., 51., 59. §-ai határozták meg. Ezen felül a jegyzők az idézett törvény 38. §-ában rendszeresített bírálóválasztmányánál, mint tollvivők és előadók működtek közre.⁵¹⁴

1.16.1. A főjegyző

A főjegyző mind a két városban akadályoztatása esetén helyettesítette a polgármestert és ellátta annak teendőit. A szegedi főjegyző általában elnöke volt az árvaszéknek, főfelügyelője a városi nyilvános és titkos levéltárnak, mely utóbbinak egyik kulcsát is őrizte; felügyelt a városi irodára, az irodai személyzet tevékenységére, a kiadmányozás folyamatára, a közgyűlések jegyzőkönyveit, a közgyűlési felterjesztéseket, jelentéseket és leveleket szerkesztette; a törvényhatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészítette; a közgyűlési tárgyakat a kiadóságtól átvette és azokról sorozatot készített, aminek a törvényes idő alatti kihirdetéséről gondoskodott; az ügyeket a jelentkező közgyűlési tagoknak betekintésre átadta és a közgyűlésben előadta; a közgyűlési jegyzőkönyvek másolatainak a m. kir. belügyminisztériumhoz a törvényben meghatározott idő alatti felterjesztéséről intézkedett, és teljesítette a törvény vagy közgyűlés által a főjegyzőre ruházott egyéb kötelességeit.

513 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

514 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

Árvaszéki elnökként az árvaszéki üléseken elnökölt, az ügyeket feldolgozás és előadás végett kiosztotta, az előadandók sorrendjét megállapította és intézkedett, hogy az ülésben előadandó tárgyakat a tanácskozási terem ajtajára kifüggeszék. Sürgős ügyek elintézése végett rendkívüli ülések tartásáról is gondoskodott.

Az árwapénztár negyedéves megvizsgálásában részt vett, amelyet bármikor teljesíthetett; intézkedett az árvaügyekről és arról, hogy a gyámhatóság alól hányan kerültek ki, ezek vagyonát kiadták-e, s ha nem, miért nem. Gondoskodott arról, hogy a közelebbi negyedévben hány árva és gondnokolt fog a gyámhatóság alól kikerülni. Megvizsgálta, hogy a vagyon kiadására van-e fedezet, és évenként jelentést tett a közgyűlésnek az árwapénztár mérlegéről.

Akadályoztatása esetén a városi jogügyi előadó-tanácsnok helyettesítette. Az elnök felügyelt az árvák érdekére, ennek érdekében a tanyákra is ellátogatott, hogy megvizsgálja az árvák nevelését, személyes ellátását, a vagyonkezelést, az áravagyon és kölcsönök biztonságát.

Az elnök felügyelt az árvakönyvek vezetésére is. Az árvakönyv magába foglalta a város területén levő összes árva nevét. E táblázatokat betűrendben, kötetlen állapotban is kemény borítékban kellett lezárni. Az árvaság vagy gondnokság megszűntével a táblázatot a többi közül ki kellett venni, és az illető iratokhoz kellett csatolni. Minden táblázat tartalmazta a következő rovatokat:

- a) az árva vagy gondnokolt nevét, állapotát, születési idejét, helyét, foglalkozását, tartózkodási helyét;
- b) a gyám vagy gondnok nevét, polgári állását, lakhelyét, kinevezési idejét;
- c) az átadott vagyon minőségét, mennyiségét, értékét, állapotát, kezelési módját, tiszta jövedelmét;
- d) tartozik-e a gyám számadással vagy sem, mikor kellett számolnia, mikor volt az utolsó időszaki számadás;

- e) a gyámság és a gondnokság ideje alatti hatósági engedélyeket;
- f) a gyámság esetleges meghosszabbítását;
- g) a gyámság vagy gondnokság megszűntének idejét és
- h) az észrevételi rovatot, melyben a vagyontalan árvák tartási, ruházati és iskoláztatási költségei, valamint a források minősége és mennyisége volt följegyezve.

Az árvakönyvbe az árvaszéki jegyző az ügydarabok kiadmányozása előtt minden intézkedést, annak dátumával és ügyszámával együtt minden árvára külön-külön rögzítette. Az árvakönyvet mindenki megtekinthette.

Ezzel szemben a debreceni főjegyző jogállását és feladatát a következőképpen határozták meg. A tanácsülésekben szavazati joggal vett részt. A közgyűléseken

rendszerint „vitte a tollat,” azaz szerkesztette a közgyűlési felterjesztéseket, jelentéseket és leveleket. A törvényhatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészítette.

A közgyűlések kihirdetéséről és az ott előadandó tárgyak sorozatának elkészítéséről gondoskodott. A közgyűlési jegyzőkönyveket azok hiteles másolataival a belügyminisztériumhoz kellett felterjesztenie a hitelesítéstől számított 30 napon belül.

A városi közlévtárnak felügyelője és a rendezésére felügyelő bizottmányoknak az elnöke is volt egyben. Felügyelte az iktató, a kiadó és az irodai személyzet tevékenységét és a kiadó által vezetett könyvek pontos vezetésére is vigyázott.⁵¹⁵

1.16.2. Az aljegyzők

Az aljegyzők jogállásának szabályozása jelentősen eltért a két városban. Ennek oka a köztörvényhatóságok szervezetének különbözőségében keresendő. Szegeden az egyik aljegyző a polgármester mellett és a tanácsulésekben, a másik pedig az árvaszéknél működött, és teljesítette a jegyzőkre ruházott teendőket. Az árvaszéki jegyző vezette a jegyzőkönyvet, helyettesítette az ülnököt, az elnök felügyelete alatt végezte és nyilvántartotta az árvakönyveket.

Debrecenben az első aljegyző rendszerint a közigazgatási osztály jegyzőkönyveit vezette. A második aljegyző rendszerint a gazdasági osztályba volt beosztva, s a gazdasági és a jogi, a pénzügyi és az építkezési bizottmányok jegyzőkönyveit vezette, valamint gondoskodott a gazdasági ügyek elintézésére vonatkozó határozatok és javaslatok leírásáról és kiadmányozásáról. A harmadik aljegyző az árvaszéknél működött.

Az aljegyzők szükség esetén előadói minőségben is eljártak és ilyen esetekben szavazati joggal is rendelkeztek.⁵¹⁶

1.17. A tiszti ügyész

Mindkét város esetében a tiszti ügyész jogait és kötelezettségeit az 1870. évi XLII. tc. a 9., a 47., a 60., a 77. és a 80. §-aiban állapították meg. Az idézett szakaszokban körülírt kötelezettségeken felül a közgyűlés, a tanács és a szakbizottságok

515 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

516 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

rendelete, felhívása folytán a hozzá utalt ügyekben jogi véleményt nyilvánított. A várost érintő perekben eljáró, azok végeredményéről jelentést tett, amennyiben pedig megegyezésre volt lehetőség, vagy annak létrejötte a város érdekében célszerűnek mutatkozott, akkor a szükséges intézkedéseket megtette. A hozzá utalt ügyekről naplót, a perekről jegyzéket vezetett, utóbbiakról negyedévenként táblás kimutatást készített, melyben a végrehajtás alatt álló ügyeket feltüntette. E táblázatot a polgármester elé terjesztette.

Szegeden a szabályozás kitért az alügyészek alkalmazására is. A főügyész mellett egy alügyészt foglalkoztattak, aki az előbbi személy akadályoztatása esetén mindazon kötelességeket teljesítette, melyeket a törvény és a szervezeti szabályzat a tiszti ügyészre ruházott. Rendszerint azonban az árvaügyekkel foglalkozott, az árvaszéki üléseken és tanácskozásokon részt vett, az árvaszéki határozatokat az árvák és gondnokoltak érdekében hivatalból megfellebbezte, az árvaszék rendeltére az elszámolni vonakodó gyámokat és gondnokokat, vagy azok örököseit felhívási perrel számadásra kényszerítette. A gyám és gondnoki számadásokból eredő és jogerőre emelkedett elmarasztalásokban foglalt összegeknek a behajtását végrehajtotta és minden, az árvák és gondnokoltak ügyeit érintő peres ügyekben az árvaszék utasítása szerint járt el. A szerződések és a jogi ügyek kapcsán elmondta véleményét. A pénztár vizsgálatánál, átadásánál és átvételénél jelen volt és gondoskodott arról, hogy az árvaügyekben a törvényeket, rendeleteket és a helyhatósági szabályokat betartsák.

Az ügykörére vonatkozó határnapokról nyilvántartást, a kezelésére bízott perekről perlaajstromot vezetett, negyedévenként a perek állapotát és a végrehajtás alatti ügyeket, különösen a végrehajtás fokát feltüntető kimutatást készített. Az árvatártól kapott előlegről az árvaszéknek be kellett számolnia.⁵¹⁷

1.18. A könyvvivői tisztség

Szegeden a városi pénzre, a bevételeikre és a kiadásaikra, valamint a város kezelése alatt levő, azonban tulajdonát nem képező alapítványok pénzére a kettős könyvvitel szabályait⁵¹⁸ kellett alkalmazni. Ebben a hivatalban dolgozott egy főkönyvivő, egy segédkönyvivő, egy számtiszt és egy írnok.

517 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

518 A főszámvevőség vagy is főkönyvvitel. AH., 1871. november 29., 141. sz.

1.18.1. A főkönyvvivő

A főkönyvvivő vezette a város főkönyvét és naplóját (Journal), az utalványt, illetve a számla címeket a köz költség-előirányzat alapján a főszámvevővel közösen állapította meg. A főkönyv és a napló alapján havonként nyers mérleget, az év végével pedig zárszámadást készített, és azokat a tanácsnak küldte meg. Az éves mérleget legfeljebb a következő év február 15. napjáig kellett elkészítenie. Negyedévenként a pénztári forgalom kimutatását összeállította, melynek egy példányát a tanács útján a közgyűlés elé terjesztette.

A köz költség-előirányzat megállapításához csakúgy, mint az esetleg előforduló kimutatásokhoz a főkönyvvitel köréből szükséges adatokat az illető hivatalnokokkal közölte. A köz költség-előirányzat összeállításánál és a leltározásnál részt vett. A várost érintő jelentősebb adásvételek, árverések, árlejtések, pénzbehajtások, kölcsönfelvételek és egyéb fontosabb pénzügyi műveletek kidolgozásában szintén közreműködött. A bevételeket és bevételi járandóságokat az erre vonatkozó és vele esetenként közlendő tanácsi határozatok és fizetési meghagyások alapján könyvelte el. Ahhoz, hogy az utóbbiak elkönyvelhetők legyenek, a fizetés teljesítésére minden esetben határidőt szabott meg. Az évi köz költség-előirányzat szoros betartására is felügyelt, és az észrevételeit köteles volt a pénzügyi osztály főnökével és a főszámvevővel közölni. Rendkívüli, a köz költség-előirányzatban előre nem tervezett kiadások mikénti fedezéséről a főszámvevővel együtt javaslatot dolgozott ki. Kötelessége volt továbbá az adóhátralékosok neveit és tartozásukat a fizetési határnap megjelölésével a tanácsnak intézkedés végett bemutatni.

Mint a központi háztartás egyik főszereplője a könyvviteli osztályban az ügyrendet meghatározta, így joga volt a pénztárak kezelésébe is betekintetni.⁵¹⁹

1.18.2. A segédkönyvvivő

A város haszonbérben lévő földjeivel, épületeivel és egyéb javadalmaival kapcsolatos követelések számláit vezette és nyilvántartotta. A hátralevő követeléseket havonként összesítette, és azt további intézkedés végett a főkönyvvivőnek átadta.

A járandóságok befizetésénél a fizető fél tartozását kiszámította tekintettel a kamatokra. A nyugtát a bevételi cím följegyzésével az írnokkal együtt állította ki.

⁵¹⁹ MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

A fizetéseket az előirányzat szerint könyvelte, és a fizetési határnapokra azok jegyzékét a név, a cím és összeg világos feltüntetése és a könyvelési cím rávezetése mellett a kifizetés teljesítése végett a főpénztárnak átadta. A főkönyvvivő akadályoztatása esetén a hivatalfőnöki tisztséget is ellátta.⁵²⁰

1.19. A levéltárnok

A levéltári hivatal mindkét városban egy levéltárnokból és egy segédből állt. A levéltár őre a levéltárnok volt. A titkos levéltár egy-egy kulcsát a polgármester, a főjegyző, az egyik tanácsnok és a levéltár őrizte. A szegedi szabályzat azt írta elő, hogy a kezelés rendjét a polgármester a főjegyzővel és a levéltárnokkal egyetértésben határozza meg.

Debrecenben ezzel szemben konkrétabb rendelkezéssel találkozhatunk. A levéltár a közlevéltárnok felügyelete alá volt rendelve. Az eredeti okmányokat csak tisztviselőknek adhatta ki meghatározott időre. A hiteles másolatokat kiszolgáltatta, a levéltárrendezést folyamatosan ellátta, a régebbi iratokat rendbe rakta, az újat megfelelően kezelte.

A közlevéltár a főjegyző, illetve a levéltár rendezésére felügyelő bizottmány irányítása alatt állt.⁵²¹

1.20. A segéd- és kezelőszemélyzet

A szegedi szabályzat rögzítette a debrecenivel szemben az ide tartozó hivatalokat, illetve a tisztviselők hatáskörét.

Szegeden a fogalmazók a tanácsi osztályokban tevékenykedtek. Az osztályokba került tárgyak feldolgozását az osztály főnökének utasítása szerint végezték. Az osztályvezetők akadályoztatása esetén az osztály ügyeit intézték, és a tanácsüléseken előadták, ahol azonban szavazattal nem rendelkeztek.⁵²²

A főpénztári ellenőr a főpénztárnok által teljesített bevételek és kiadások felett őrködött és a pénztárnok kezelését ellenőrizte. A kiadásokról és a bevételek-

520 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

521 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

522 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233. Debrecenben is voltak fogalmazók, mert a tisztújításokon már szerepeltek. MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:65–68.

ról a tárgy rövid megnevezésével és az utalványcím beiktatásával pénztári naplót vezetett. E naplóban a főpénztár egyenlegéről naponként kimutatást készített. A főpénztárnokkal együtt aláírta és a kimutatott egyenleget a következő napra átvezette, amelyet követően a naplót mellékleteivel könyvelés végett a főkönyvvivőnek kézbesítette, aki azt a könyvelésnek küldte vissza.

A pénztári naplót minden hónap végén be kellett kötetni, és a számvizsgálat miatt meg kellett őrizni, amelyet az irattárban helyeztek el. A főpénztárnok által kiállítandó nyugtákat ellenjegyezte. A pénztár egyik kulcsát őrizte. A főpénztárnok akadályoztatása esetén eljárta helyette.⁵²³

Az adószedői ellenőr felügyelte az adószedőt és vezette a naplót. A mellékdíjakról egy közös naplót vezetett, melyben minden mellékdíjnak külön helye volt. A pénztár egyik kulcsát őrizte, és az adószedővel egyetemleges felelősséggel tartozott. A naplót mindennap lezárta, és azt az adószedővel együtt aláírta. Ha valamiféle probléma merült fel, akkor megtette a szükséges intézkedéseket. Ha eredményt még ekkor sem értek volna el, a tanácshoz haladéktalanul jelentést kell tenni. Az évi számadásokat elkészítette. Az ellenőr az adószedőt akadályoztatása esetén helyettesítette.⁵²⁴

Az adónyilvántartó a föld- és házadó nyilvántartását vezette, a birtokváltozásokat a telekkönyvi törvényszék határozatai értelmében a birtokíveken pontosan rögzítette, és az év végén az összesítést végrehajtotta. A földadót kivetette, és az új házszámokat megállapította. A feleknek a föld- és házadó mennyiségét az ingatlanok átruházása vagy egyéb előforduló esetekben díj nélkül kiszámította, ezen összeget feljegyezte, és arról külön hivatalos bizonylatot adott ki. Az igazgató utasításai szerint járt el.

Az árvtári ellenőr felügyelte a pénztárt, annak egyik kulcsát magánál tartotta, vezette a naplót és a számadási könyveket. A pénztárnokkal egyetemleges felelősséggel tartozott.

A letéttári ellenőr felügyelte a pénztárnokot és vezette a naplókat. A pénztárnokkal egyetemleges volt felelős és a számadásokat vele együtt készítette. A pénztár egyik kulcsát őrizte.⁵²⁵

A számvevői számtisztek átvizsgálták a főszámvevő vagy helyettese által hozzájuk utalt számlákat, számadásokat, és elkészítették a fogalmazványokat.⁵²⁶

523 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233.

524 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233. Szintén voltak ellenőrök Debrecenben is: házipénztári és adópénztári ellenőr. MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:40–41.

525 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233.

526 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:37.

A könyvvivői számtiszt teljesítette a bevezetendő lejárati és egyéb mellékönyvek vezetését és a főkönyvvivő által reá bízott ügyeket.⁵²⁷

A pénztári tiszt helyettesítette az ellenőrt. Feladatait a főpénztárnok állapította meg, az árveréseknél a pénzbeszedést végrehajtotta, melyet a főpénztárnak kellett átadnia.

Az adótisztek vezették a városrészi főadókönyveket és a mellékdíjak főkönyveit. Minden év végével lezárták az adófőkönyveket és az adózók könyveit; összesítették a főkönyveket laponként és kiszámították a végösszesítést a hátralék és túlfizetés világos feltüntetése mellett.

Minden következő évre az új főkönyveket elkészítették. Az adókönyvecske fizetési rovatába beírták ezeket az összegeket. Ha eltérés vagy bármilyen probléma merült fel, akkor az ügyet az adószedővel és ellenőrrel együtt ki kellett vizsgálni. A hátralékosok névszerinti és részletes kimutatását elkészítették. A főkönyvi összesítési kivonatokat és a hátraléki kimutatásokat összeállították.

Az iktató kezelte az általános iktatókönyvet azon szabály szerint, melyet az iroda-ügykezelésre nézve a polgármester és a főjegyző állapított meg.⁵²⁸

A kiadó vezette a kiadmányozást, felügyelt az irodai írnokokra. Az ügykezelésről és az irodai ügyvitelről a polgármester és főjegyző állapította meg a részletes szabályokat.⁵²⁹

A szállásolási biztos nyilvántartotta a hadsereg és honvédség szabadságos és tartalékos tagjait egy írnok segítségével. Intézkedett a sorkatonaság és honvédség ideiglenes és állandó elszállásolásáról. Megoldotta a tiszti, az irodai, a raktári és egyéb helyiségek bebútorozását a tanács jóváhagyása mellett. Gondoskodott, hogy az elszállásolt katonaság és honvédség után fizetendő illetmény, úgymint a tiszti lak, az irodai és egyéb helyiségek használatáért járó díj a város pénztárába befolyjon, vagy azt a magánszemélyek megkapják. A katonatiszti bútorokról leltárt és számadást vezetett, és karbantartásukról intézkedett.⁵³⁰

Az útbiztosok a mérnöki hivatal tisztviselői voltak, és mint ilyenek a főmérnök felügyelete alatt álltak. Kötelességeik teljesítése során be kellett tartaniuk az 1870. évi május 9-én tartott közgyűlésen a 92. sz. alatt megállapított utasításokat.⁵³¹

527 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233.

528 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:59.

529 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:58.

530 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:82.

531 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1870:92; MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:84

A város belterületére négy és a külterületére két csendbiztost alkalmaztak, akik a vásárbiztossal együtt a rendőrkapitány felügyelete alatt álltak.⁵³²

Szegeden külön szabályzatban rendezték a kórházi gondnok feladatát, míg Debrecenben ezt az egészségügyi és közkórházi bizottmányon belül intézték el. A szegedi gondnok kötelességei a következők voltak. A betegek felvételét pontosan rögzítette. Minden egyes betegről felvétele után honossága és vagyonbeli állapotára vonatkozó jegyzőkönyvet vett föl. Felügyelt a cselédségre, a betegszobák és az egész ház tisztaságára és rendben tartására. Minden egyes beteg számláját, valamint az összes számadási kimutatásokat elkészítette, és ezeket a tápdíjak beszerzése céljából a városi tanácshoz benyújtotta, melyeket a számvevő által történt megvizsgálás után a belügyminisztériumhoz felterjesztett.

A kórházhoz tartozó bútorokról, ruhákról, ágyneműkről, a kórházi ingó vagyonról leltárt vezetett, és évente rendes számadást tartott. A kórházi gondnok a kórházi szolgálat teljesítése tekintetében a kórházi igazgató főorvosnak volt alárendelve.⁵³³

Debrecenben érdekes módon nem találunk említést a várnagyról. Szegeden a széképületre felügyelt, a hivatalszobák rendszerinti tisztítása és fűtése, az őrszolgálat pontos és folyamatos ellátása is feladatkörébe tartozott.⁵³⁴

A letartóztatott egyéneket nyilvántartotta és az azok számára kijelölt helyiségekre, mind tisztasági, mind biztonsági tekintetben felügyelt. Gondoskodott, hogy a kitoloncolt személyekre vonatkozó rendelkezéseket betartsák, és az ezzel kapcsolatos költségekről készített jelentést a tanácshoz eljuttassák. A rendőrkapitánynak alárendelve dolgozott.

A gazdaszsegéd a gazdasági hivatalban dolgozott. A gazdasz felügyelete alatt állt, akinek utasításai szerint a rábízott ügyeket el kellett végeznie.⁵³⁵

A levéltári segéd a levéltáros mellett a levéltár kezelésében segédkezett.⁵³⁶

Az írnokok a hivatalokban dolgoztak és kötelesek voltak mindazt végrehajtani, amit az irodaigazgató, a kiadó, illetve a hivatalfőnök rájuk bízott.⁵³⁷

532 MNL CsCsVL Sz., Kjkv.1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:69, 85. Debrecenben vásárbírórt választottak: MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:64.

533 MNL HBVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b.1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

534 Valószínű, hogy Debrecenben is volt olyan személy, aki betöltötte a „gondnoki” feladatkört, annak ellenére, hogy nincs megemlítve a szervezeti szabályzatban.

535 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

536 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:83.

537 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:86.

Az erdész az erdészeti hivatal tisztviselője volt, és közvetlenül az erdőmester felügyelete alatt állt. Ellenőrizte a város belső faiskoláit, a fatenyésztést és a nemesítést. Emellett a selyemtenyésztés előmozdítása érdekében megtett mindent az erdőmester felügyelete alatt.⁵³⁸

A debreceni szülésznők (bábák) jogállását szintén a már fent említett egészségügyi és közkórházi bizottmányon belül rendezték, míg a szegedi szabályzatban a szülésznők feladatkörét külön alpontban rögzítették a segéd- és kezelőszemélyzetre vonatkozó fejezetben belül.

Minden városrészben egy-egy szülésznőt alkalmaztak. Kötelességük volt a szolgálatukat igénylőknek kivétel nélkül segítséget nyújtani. A rókusi szülésznő végezte el a közkórházban szülő nők mellett a szülésznői teendőket díjtalanul. A szegények körül tanúsított tevékenységükért a szülésznők számára a rendes fizetésükön túl esetről-esetre meghatározott jutalomdíjat helyeztek kilátásba. Közvetlenül a tiszti főorvos és az illetékes kerületi orvos felügyelete alatt álltak.⁵³⁹

Szegeden az adóbehajtók az állami és városi adóilletékek behajtását az 1868. évi XXI. tc. és az 1870. évi LV. tc. alapján végezték.⁵⁴⁰

Az adóintők kiküldték az adófelhívásokat azon utasítás szerint, melyet az adószedőtől kaptak. Az adószedő felügyelete alatt álltak.⁵⁴¹

A kézbesítők a közgyűlési, a tanácsi, a polgármesteri és az árvaszéki határozatok kézbesítését végezték. Az irodai ügykezelést a polgármester és főjegyző által megállapítandó szabály alapján végezték. Közvetlenül a kiadónak voltak alárendelve.⁵⁴²

1.21. A szolgák és a cselédek

Különálló fejezetként a szolga- és cselédsemélyek körét szintén csak Szeged találhatjuk meg. Az ellátott feladatok alapján ide a következő tisztségek tartoztak: a hivatalszolgák, az őrszolgák, a rendőrök, a pusztázók, a kocsisok, a toronyőrök, az erdészeti és a kórházi szolgák. A hivatalszolgák tisztántartották az egyes épületeket. A munkaidejük alatt a hivatalfőnök utasításai alapján kellett eljárniuk.

538 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:48–51.

539 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:198. A szülésznőkkel kapcsolatos hivatali dolgaikat határozta meg. MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:88.

540 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

541 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:80–81.

542 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

Az őrszolgák száma 13 volt, akik közül egy mint tizedes az őrszolgálat pontos teljesítésére felügyelt. A széképületben a nyitva tartás ideje alatt éjjel-nappal, a pénztárak és a fogházi helyiségek mellett éjjeli őrszolgálatot teljesítettek. A várnagy közvetlen irányítása alatt álltak.

Nyolc rendőrszolgát rendeltek a belterületi csendbiztosok mellé, a vásárbiztos mellé és a tiszai hídhöz kettőt alkalmaztak. Összesen 36 főben állapították meg a létszámukat. A csend- és vásárbiztos melletti rendőrök, a hídi rendőrök a rendőrkapitánynak voltak alárendelve, akinek feladatait teljesíteniük kellett. A rendőrszolgálat külterületi teljesítése közben a két külső csendbiztos parancsait kellett figyelembe venni, akinek felügyelete alatt 20 puszta⁵⁴³ állt.

A város fogatai mellett két kocsist alkalmaztak, akik a gádzász irányítása alatt voltak.

A széképületi, valamint felső- és alsóvárosi tornyokban alkalmazott két-két, összesen hat toronyőr a rendőrkapitány rendelkezése alá voltak helyezve.

Az erdészeti szolgák szabályozását változatlanul hagyták addig, míg azok rendezése, beosztása és járandósága tekintetében a gazdasági bizottság javaslata alapján más intézkedés nem történik. A városi erdőmester felügyelete alatt álltak.

A kórházi szolgálatszemélyzet egy ajtóőrből, egy udvarosból, egy férfi és hét női ápolóból és egy mosónőből állt. A kórházi igazgató főorvostól és a kórházi gondnoktól kapták feladataikat.

Ezek szerint Szeged tisztviselői kara – beleszámítva az árvaszéki tisztviselőket is – összesen 37 személyből, a segéd- és kezelőszemélyzet az árvaszéknél alkalmazandók betudásával 77 egyénből állt, és a szolgák és cselédek száma 133 volt. Debrecenben a segéd- kezelő és szolgálatszemélyzet száma 440 fő volt.

1.22. A napi és élelmezési díj

A két városban az alábbi feltételek vonatkoztak a napi és élelmezési díjak kifizetésére. A kiküldetések alkalmával, ha az nappalra esett, a kiküldött tisztviselőknek, segéd- és kezelőszemélyzetnek, bizottsági tagoknak napidíj, a szolgáknak és a cselédeknek élelmezési díj járt.

A napi és élelmezési díjak felszámítására nézve a következő szabályokat határozták meg. A felszámításnál az elindulás idejét pontosan rögzíteni kellett. Ha az

⁵⁴³ A törvényhatóságok maguk határozhatták meg a számukat, hatáskörüket és fizetésüket. A csendőrség történetéhez: Csapó 1999, 186.

elindulás és a visszaérkezés a nappali órákban történt, akkor a díjat az egész napra fel lehetett számítani, ellenben az éjjeli indulás esetében csak az előző nap estéjéig lehetett a díjakat követelni.

Az erdőmester, a pusztai- és az útbiztosok, a tanyai kézbesítők, az adóbehajtók, az intók és a pusztázók a város határán belül csak abban az esetben tarthatnak napi, illetve ételmezési díjra igényt, ha hivatásukhoz nem tartozó ügyekben küldték ki őket. Az útbiztos, ha a város belterületén kívüli működése ideje alatt fuvarozási feladatot kapott, akkor fuvardíjának megtérítését követelhetette.

A kiküldöttek a napi, illetve az ételmezési díjon felül csak a szoros értelemben vett útiköltséget számíthatták fel. Az útiköltség alatt értették a következőket: a fogatbér; a vasúton vagy a gőzhajón történt szállításért fizetett tarifaszerű összeg. A vasúti vagy a gőzhajó állomásokig vagy azoktól a leszállóhelyig használt bérkocsi díját, a vendéglői szállásbért, az étkezési költséget, az ajándékot és bármi egyéb ilyenmű kiadást nem lehetett felszámítani.

Olyan kiküldetéseknél, melyek teljesítésére fogatot használtak, a város fogatait kellett igénybe venni, és ezen esetekben a lovak ételmezéséért fizetett összeget, mint útiköltséget számolhatták el. Fogadott fogatot csak elnöki jóváhagyás mellett lehetett használni.

A napi és az ételmezési díjakat számlákkal kellett igazolni. E számlán fel kellett tüntetni a kiküldetést tartalmazó tanácsi, közgyűlési, árvaszéki határozat idejét és számát, az elindulás és visszaérkezés idejét, az egy napra és a kiküldetésben eltöltött egész időre járó napi és ételmezési díj nagyságát.

Az ételmezési díjat szolgák és cselédek számára napi 50 kr-ban, a város határán kívül pedig egy forintban határozták meg.⁵⁴⁴

1.23. Általános rendelkezések

Szegeden a szabályzat záró részeként a leltározásra, illetve a számvevőszéki vizsgálatra vonatkozó általános rendelkezéseket olvashatjuk.

A pénztárkezelési rendszer változásának, illetve az új rendszernek az alapja a leltár lett, melyet azonnal el kellett készíteni. A leltár tárgyai a következők voltak. A város vagyona: az ingatlanok, a királyi kisebb haszonvételek és egyéb javadal-

⁵⁴⁴ MNL HbVL Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929. IV. B. 1405./b. 1. 5641/1872; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233. A szabályozás jellegéből és tartalmából következtethetünk arra, hogy a főispánok is leggyakrabban fogatokkal utaztak az irányításuk alá rendelt városok között.

mak, az ingók, a követelések és tartozások, az alapítványi és bizományi összegek.

A leltári rovatokba a tárgyak becsértékét kellett feltüntetni. A becsérték az ingatlanoknál az adó százszorosa volt. Az épületeknél esetenként kellett azonban megállapítani az értéket. A királyi haszonvételeknél és egyéb javadalmaknál tízévi jövedelem átlagát vették figyelembe. Az ingóknál a becsértékét vették alapul.

A követelések értékét, illetve behajthatóságát egy bizottság bírálta el, és eszerint kellett osztályozni is őket.

A leltározást a főszámvevő, a tisztí ügyészi főkönyvvivő, a főmérnök, a gazdasz, az erdőmester, a kórházi gondnok, a szállásbiztos, a várnagy és a szakértői bizottsági tagok végezték el. Egy tanácsnok elnöklete alatt működő bizottmányt hoztak létre e feladat ellátására.

A leltár összeállítását követően rendelték el a könyvelést. Miután az ellenőrzés mindenre kiterjedt az eddigi számvizsgálati rendszer helyett a főkönyvek, a mellékkönyvek és a számadások átvizsgálását egy a törvényhatósági bizottság által kirendelt szakértői küldöttség végezte, mely küldöttség jelentését a legközelebbi közgyűlésnek kellett bemutatni.⁵⁴⁵

Szeged és Debrecen köztörvényhatósági szervezetét a belügyminiszter a felterjesztés nyomán véglegesen helybenhagyta. A két szervezeti szabályzat (SZMSZ) összehasonlító vizsgálatából kiderül, hogy több helyen a szegedi részletesebb volt. Pontosabban határozta meg az egyes tisztviselők feladatait. A hivatalnokok, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzet hatáskörét és eljárást is rögzítették, amely debreceni szabályzatban csak nagyon röviden van említve.

Nyomon lehet követni, hogy Debrecenben nagyobb hangsúlyt fektettek a testületi szervek hatásköreinek a meghatározására, amely már az előmunkálatokból is látszott. Az így elfogadott szervezeti szabályzatok olyan jelentős fordulópontjai voltak a közigazgatási reformnak, amelyek hosszú időre meghatározták a városok felépítését.

Álláspontom szerint a szervezeti szabályzat volt a köztörvényhatósági törvény gyakorlati megvalósulásnak egyik legfontosabb eredménye. Mindkét szabályzatban jól tükröződnek azok a helyi jellegzetességek, amelyek a városok eltérő fejlődéseinek következményei voltak. Ez a közigazgatási szervezet maradt fenn lényegében az egész dualizmusban kisebb módosításokkal.

⁵⁴⁵ MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:233.

IX. A törvényhatóság megalakulása

1. A törvényhatósági bizottság megalakítása

A belügyminiszter 1870. november 7-én kelt 28,656. sz. utasítása alapján a „törvényhatóság egyetemét” képviselő és annak nevében a hatósági jogokat gyakorlandó törvényhatósági bizottság megalakítása volt a következő szervezési lépés⁵⁴⁶.

Szegeden és Debrecenben egyaránt megalakították az igazoló és bíráló bizottságokat. Szegeden az igazolóbizottság választott tagja lett Fodor Ádám Imre, Börcsök Ignác, Neskövíte Gy., Szűcs Ferenc, Szemári József, s a főispán nevezte ki Fluck Ferenc elnököt, Bozsó Imrét, Zsótér Andort és Bátori Antalt.⁵⁴⁷

Debrecenben is létrehozták ezen bizottmányokat az új törvényhatósági bizottmány megalakulásáig terjedő hatáskörrel, amelyben a következő személyek kaptak helyet: Komlóssy Imre, Molnár György, Ármós Bálint, Rácz György, Jám bor Ferencz, jegyző Csurka János lett, akik mind baloldaliak voltak. A főispán által kinevezett tagok a következő személyek lettek: Sági Sámuel elnök, Dalmi Károly, Kovács Sándor, Sesztina János (jobboldaliak). Debrecenben ez a felállás jól tükrözte a kor politikai beállítottságát.⁵⁴⁸

Szegeden a bíráló bizottmány tagjai a következő politikusok voltak: Balogh Ferenc, Damjanovits János, Dobó Miklós, Korvács Albert és Tóth Mihály stb.⁵⁴⁹ A debreceni bíráló bizottmány tagjainak megválasztása pedig az új törvényhatóság megalakulásának idejére lett elhalasztva. Debrecenben a bizottmányi tagok megválasztásának napja 1872. július 4-én de. 9 órára lett kitűzve.⁵⁵⁰

Szegeden ezt a jelentősegteljes eseményt 1871. december 8-án tartották. A városban emiatt tartott rendkívüli közgyűlésen Burger Zsolt mondta el a képviselőtestület nevében a búcsúbeszédet. Azt azonban lehetségesnek tartották, hogy halaszthatatlan ügy esetén a testület összeüljön. „Használja fel mindenki alkotmányos jogát, s járuljon a szavazati urnához, de ne felejtse el senki, hogy Szeged

⁵⁴⁶ Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.
⁵⁴⁷ SzH., 1871:145.

⁵⁴⁸ Db., 1872. június 10., 114. sz.

⁵⁴⁹ Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.
⁵⁵⁰ Db., 1872. június 10., 114. sz.

városa beteg, annál betegebb, mert évtizedek óta nem hivatott orvosok, hanem kuruzslók gyógyították, azért adja mindenki szavazatát alkotmányos érzetű és becsületes és értelmes orvosokra, kik akarják is, tudják is a megromlott életműszereket rendbehozni.”⁵⁵¹ A virilisek névsorát a városkapura függesztették ki, ahol mindenki megtekinthette.

A Debreczen című újság a következőket jegyezte meg a választással kapcsolatban. A törvényhatóság belső dolgaiba való kormányzati beavatkozás egy bizonyos mértéket nem haladhat meg. A „mindenáron való kormányzás” a hatóságok önállóságát csorbítaná, a személyek közéletben való részvételi kedvét elvenné.⁵⁵² A belügyminiszter – a lap írója szerint – az országgyűlés feloszlata óta „a törvényeket tetszése szerint magyarázza, oly rendeleteket is bocsájt ki,” amelyek fölöslegesek, vagy pedig rendkívüli szigorúak, illetve a társadalmi érdeket sértik és a „túl buzgóság jellegét viselik magukon.”⁵⁵³

Debrecenhez megérkezett a leirat, miszerint a képviselőválasztások előkészítése a központi választmány kötelessége. A polgármester meg is hirdette a közgyűlést, amelyen az elnökséget a főispán magának tartotta fenn.

Debrecen törvényhatósága még az 1870. évi XLII. tc. alapján nem volt megszervezve. A főispán a közgyűlésen nem elnökölt soha a szervezési munkálatok feletti tárgyaláson kívül. A polgármester felterjesztést tett a belügyminiszterhez, hogy a városi törvényhatóságok az új törvény alapján még nincsenek megszervezve, így még mindig az 1848. évi törvény alapján állnak fenn, az 1848. évi XXIII. tc. 29. §-a szerint pedig a közgyűlés elnöke a polgármester, vagy annak akadályoztatása esetén a legidősebb tanácsnok, ezért kérte a főispánnak adott utasítás visszavonását. A belügyminiszter ragaszkodott a rendeletéhez a törvény értelmében!

Az 1870. évi XLII. tc. átmeneti intézkedései sem engedték meg azt, hogy a főispán a szervezkedés előtt a törvényhatóságok életébe beavatkozzon.

Az április 20-án kelt 1316. sz. BM. rendelet szerint a választási elnök feladata a rend feletti őrökösés. A részrehajló személyeket a főispán függeszthette fel. Sérelmes volt ez azért is, mert a törvényben nem volt rendezve, hogy a főispánnak felügyeleti joga lenne, hiszen a törvény nem adott lehetőséget arra, hogy a főispán az alispánt vagy a polgármestert felfüggeszse.

⁵⁵¹ Szeged szabad királyi város választó polgáraihoz. SzH., 1871. december 3., 145. sz.

⁵⁵² Öröködjünk a választójog és a közszabadság felett. Db., 1872. április 29., 85. sz.

⁵⁵³ Db., 1872:85.

A királyi főügyész olyan utasítást bocsátott ki a királyi ügyészeknek, amelyben jogot adott az összegyűlt választók feletti rend betartására. Tőlük függött a személyes szabadság feletti rendelkezés is. Többek szerint a pártérdek előmozdítása játszott itt szerepet. Lényeges lett volna, hogy „a választók örködjének jogaik és a közszabadság felett.”⁵⁵⁴

A belügyminiszter egy korábban érkezett levelében (április 16.) felhívta a figyelmet, hogy a képviselőválasztásokat a kizárólag mezei gazdászattal foglalkozók érdekében az aratási nagy munkaidő bekövetkezte előtt kell megtartani.⁵⁵⁵

Szegeden a választások közeledtét csupán néhány értekezlet jelezte. Félték attól, hogy ez a nyugalom a választások iránti közönyt jelenti, és hogy kevesen fognak majd elmenni szavazni.⁵⁵⁶ A belvárosi választók december 7-én du. 4 órakor a sétányi sörcsarnokban gyűlést tartottak nagy részvétel mellett. A jelenlevők Balogh Jánost elnökké, és Nagy Sándort jegyzővé választották közfelkiáltással, és hét főből álló bizalmi bizottmányt alakítottak, melynek feladata volt a névsor összeírása mellett a belvárosi kerületre szóló névjegyzék elkészítése. Rendelkeztek a névjegyzéknek a választók közötti szétosztásáról is.⁵⁵⁷

A debreceni bizottmányi tagok megválasztásának határidejét július 4-ben határozták meg. A kijelölt választási kerületek székhelyein a kerületek szerint 14 vagy 13 egyén nevével ellátott szavazólapot az igazolójeggyel együtt minden szavazónak személyesen kellett beadnia a választási elnöknek.

A virilisek névjegyzékét is közzétették.⁵⁵⁸ Rájuk szavazni lehetett ugyan, de éppen nem volt szükséges, sőt felesleges.⁵⁵⁹ A július 10-én tartott közgyűlés elrendelte a városi bizottmány azon 93 tagjának megválasztását, akik a törvény szerint választás útján fognak a közgyűlés tagjává válni. Közeledett „az idő, midőn a kormány a bölcs és szabadelvű kezdeményezése folytán létrejött törvényhatósági törvény áldásaihoz képest a vagyoni arisztokrácia képviselői a legtöbb adót fizetők nem polgártársaik bizalmából, hanem a szerencse, tehát a véletlen akaratából ülnek be a városi közönség képviselésére szolgáló közgyűlési terembe.”⁵⁶⁰

554 Db., 1872:85.

555 Debreczen sz. k. város szervezése ügyében kiadott belügyminiszteri leír. Db., 1872. április 18., 78. sz.

556 SzH., 1871. december 6., 146. sz.

557 SzH., 1871. december 8., 147. sz.

558 Debreczen város legnagyobb adót fizetőinek névsora. Db., 1871. július 18., 140. sz.; Db., 1871. december 9., 243. sz.

559 Db., 1872. június 25., 125. sz.

560 Db., 1872:125.

A szerencsés véletlen ugyan úgy hozta, hogy a Debrecenben virilisként szereplők többsége szabadelvű volt, és olyan férfiakból állt, akik polgártársaik szeretetét és becsületét kiérdemelték, és így tőlük a város csak jórt remélhetett. A debreceni virilisek többsége választás útján is bejutott volna a bizottmányba. „Vajon nem éppen ezért is kellemetlen rájuk nézve az, hogy a vagyonképviselet osztályosaivá lettek, holott a közbizalomnál fogva éppen úgy, s talán még nagyobb erély kifejezésével ülhettek volna a zöld asztalhoz? S bármilyen tisztos férfiak legyenek is ők vajon azok részéről akik választás útján jutnak be nem fognak e némi ellenszenvben részesülni, ha olykor a véletlen ellentétet szít? És a választott bizottmányi tagok - habár a virilisek személyére nézve méltatlanul - nem látják e bennük az 1848. évi törvényekben lefektetett népképviseleti elv élő ellenzőit? Minderre a választás utáni időszak ad majd választ.”⁵⁶¹ E vegyes képviselet és a pártállás adalékot szolgáltat azon harchoz, mely Debrecenben kezdett kialakulni.

A törvény tisztelete az egyik legjelentősebb alkotmányos elv, amelyet be kellett tartaniuk a városi polgároknak a választásoknál és tágabb értelemben véve a köztörvényhatóságok átszervezésénél. Ezért a város új hatóságának arra kellett figyelnie, „hogy a bizottság tagjai mint jó testvérek, ne éreztessék egymással a törvény okozta kellemetlenségeket, hanem válllvetve törekedjenek, hogy a törvény szigorát elviselhetőbbé tegyék.”⁵⁶² A hatóság új tagjainak tartózkodniuk kellett minden olyan lépéstől, amely a városra káros hatással lenne. „A kígyó okosságai-val és a galamb szelídségével kell bírniuk.”⁵⁶³

A Debreczen c. lap szerint bárhogy fogták is fel hivatásukat, nem maradhattak ki azon alkotmányos küzdelemből, amely az önálló törvényhatósági élet védelme érdekében indult el a központosítási törekvésekkel szemben. A népképviseleti rendszer visszaállítása a legfontosabbnak számított. Nem tanúsíthattak közönyt a törvényhatósági élet átszervezése iránt. Az önállóságot meg kellett őrizni. A vagyoni és a szellemi érdekek egyaránt azt követelték, hogy minél simábban menjenek végbe az átszervezés utolsó mozzanatai a városokban. Ezért volt szükség az önkormányzatnak önálló cselekvési jogosultságra. „Csak úgy felelhet meg tehát az új törvényhatóság némileg a közérdek iránti kötelezettségének, ha tagjai közt minél több olyan elem lesz, aki nem engedi magát gép gyanánt felhasználni a kormány és közegei által.”⁵⁶⁴

561 Db., 1872:125.

562 Db., 1872:125.

563 A városi bizottmányi tagok választásának kérdéséhez. Db., 1872. június 11., 115. sz.

564 Db., 1872:115.

A bizottmányi tagok választása nagyfontosságú közigazgatási esemény volt a törvényhatóság jövőjére nézve. Az önálló, független, szabadelvű és kellő értelmiséggel bíró polgárokból kellett létrehozni a bizottmány választás alá eső részét!⁵⁶⁵

A bizottmányi tagok választására nézve a városi hatóság hirdetményt tett közzé, akik ezután a városi közgyűlést fogják megalakítani és a tisztújítást végrehajtani.

A debreceni virilisek névsora a következő volt. Vecsey Imre, Rikl József, Sikszay József, Csanak József, Field Károly, Tóth Antal, Szabó Lajos, Klein Ignác, Király József, Dalmi Károly, Stenczinger Károly, Barcsay Miklós, Burghofer István, Shaffer Nándor, Kovács Lajos, Somogyi András, Telegdi László, Jámbor Ferencz, Fáncsovics Mátyás, Kardos László, Kulcsár Dániel, Udvarhelyi Károly, Kovássy Lajos, Steinfeld Ignác, Kecskés János, Tóth István, Tamássy Károly, Sesztina Lajos, Steinfeld Antal, Jóna István, Talay Miklós, Vásári István, Berger Henrik, Bányai Péter, Reviczky Emil, Mezey István, Kain Albert, Vecsei Viktor, Sárváry Jakab, Margitay István, Kövesdy János, Barcsay István, Simon György, ifj. Béressy Sámuel, Csóka Sámuel, Szatmáry István, Dragota Sándor, Pinczés Mihály, Gáll József, Kovács István, Magyar Gábor, Simonffy Imre, Nánássy Ferencz, Molnár György, Ungváry János, Márton Lajos, Lombmayer József, Makó István, Krajnik Alajos, Kerestesy Mihály, Possert János, Nánássy Benő, Geréby Fülöp, Sápý Sámuel, Csiszár Ferencz, Kacz Lázár, Paksy Imre, Kádár István, Csonka Dániel, Weisz Iczik Ferenc, Czeglédy Gyula, Funtek János, Szántay József, V. Szabó Miklós, Sz. Nagy Károly, Sárközy Ferencz, Szücs Mihály, Tóth Mihály, Kökényessy Imre, Pálffy Dániel, Papp József, Simay Tüdor, Dragota Miklós, Liptay Miklós, Györffy Péter, Vilmos Károly, Harsányi Sándor, Feische Fülöp, Lőrinczy János, Buday József, Varga Ferencz, Keszei József, Rontschnek Emil.

Póttagok: Muraközy Károly, Püspöky István, Buzás Pál, Harsányi János, id. Borsay Sándor, Szőke István, Bulster Ágoston, Bészler Lajos, V. Szabó János, Erdei Péter, Jenei József, id. Leibermann Ábrahám, Varjas István, Vass János, Varga Imre, Szentessy István, Jasztrabszky Ignác, Koncz Lajos, Ormós Gábor, Szentpéteri János, Szepessy Gusztáv, Balogh István, Vértessy Lajos, Horváth György, Göltl Nándor, Nagy József, Reke Vilmos, Polgári András, Lada István, Katona Lajos, Szombathy István, Nánássy László, Tóth János, Czeglédy József, Nagy Ferencz, Kertész István, Bihary István, Dobray József, Tóth Bálint, Marjalaky Mihály, Kovács Dániel, Simonffy Sámuel, Móricz András, Bernáth Vincze, Baranyi

⁵⁶⁵ Db., 1872:115.

Mihály, Gerson Ödön, Hoffmann József, Szabó Antal, Kertész János, K. Vértessy István, Reidl Ignác, Blaskovics Kálmán, Bánky István, Balog János, Szilági Gábor, Pérchy Antal, Tóth János.⁵⁶⁶

A virilisek e névsorán a közgyűlésen csak annyi változás történt, hogy Molnár György nevét – saját kíváratára – törölték, Patay István országgyűlési képviselőt pedig – aki tévedésből maradt ki – bevették 62. virilisnek.⁵⁶⁷

A debreceni törvényhatósági bizottság tagjainak megválasztására nézve a baloldali pártbizottmány a következő egyéneket ajánlotta, akik közül a baloldali érzelmű szavazók minden kerületben meghatározott számú bizottmányi tagot választanak a hatóságtól kapott szavazatlapokkal.

Az első választókerületből (14 tagot): Oláh Károly, Komlóssy Imre, Csáky Gergely, Révész Bálint, Alibán Mihály, Csikos Ferencz, Szabó Bálint, Tegze Imre, Kádár Bálint, Baranyi Miklós, Borsy András, Albert István, Kiss Albert, Nikházy Dániel, László Sándor, Hornyák Sándor, Balla Mihály, Beszterczey Károly, Csicso Lajos, id. Harsány János, Mike Ferencz, ifj. Harsányi János, id. Jeney József és Somogyi Dániel.

A második választókerületből (14 tagot): Kiss Lajos, Kiss Sándor, Révész Imre, Kovács Dániel, Nagy Ferencz, Antal Gábor, Kerekes György, Kacskovics Iván, Gönyey Károly, Jóna Dániel, Szatmári Sándor, Tóth Mihály, Szecsei Sándor, Tóth András, Popper Alajos, Tóth Gergely, Hoffmann József, Varga Károly, Szűcs Mihály és Balog Mihály.

A harmadik választókerületből (13 tagot): Koszthy Lajos, Dobray József, Vásári András, Török Pál, Pap Ferencz jegyző, Meggyaszay Imre, Gelenczey Pál, Varga Lajos, Ökrös János, Dinnyés Károly, Dávidházy Imre, Katona István, Némethy Lajos lelkész, Zöld János, Budaházy Antal, id. Csapó Lajos, Ménes András, Polgári Sándor, Jobbágy János, Kiss Mihály idősb., Nagy Sándor, Nagy Károly iktató, Hódy Gyula és Bikkfalvi István.

A negyedik választókerületből (13 tagot): Böszörményi Pál, Szatmáry Sándor, Nagy Ferencz ügyvéd, id. Vásári András, Őri István, Újfalussy Sámuel, Polgár András, Faragó István, Daku Mihály, ifj. Bacsí László, Diószegi János, Katona Mihály k. v., Nagy József mészáros, id. Harsányi János, Beretzki István, Kozma István, Rab László, Szepessy Kálmán, Hegedűs István, Nagy Imre, Böszörményi Mihály, Székely Sándor, Trocsányi Ferencz és Kerekes Mihály.

⁵⁶⁶ Debrecen város legnagyobb adót fizetőinek névsora. Db., 1871. július 18., 140. sz.
⁵⁶⁷ Db., 1871. január 24., 17. sz.

Az ötödik választókerületből (13 tagot): Bánki István, Beke Mihály, Kis Orbán János, Proszlai László, Patay István, Szombaty István ács, Tüdös János, Szőke István, Vértesi Lajos, Balog János, Bátori Bálint, Berényi Gábor, Tóth József ellenőr, Németi Gábor, Orbán József, Otrokolsi Végh János, Somosy István, Szatmári Bálint, Papp Ferencz, Rácz György, Horváth István, Ungvári József, Papp István és Bihari István.

A hatodik választókerületből (13 tagot): Molnár György, Ármós Bálint, Laky Lajos, Vértesi István vizsg. b., Szabó Soma, Szik L. Vértessy István, Boda J., id. Rácz György, Bészler Lajos, Szentessy István, Budaházy István, Nánásy László, Csáthy Lajos, Szmrecsányi Lajos, Hegyi Mihály, Ungvári András, Jobbágy Gábor, Tót Bálint, Böszörményi István, Péresi Antal, Vértesi István, ifj. Vásári András és Kuczik Gábor.

A hetedik vagy egyes választókerületből (13 tagot): Buzás Pál, Kovács János tanár, Gencsy János, Horváth József, Nagy Mihály, Horváth György, id. Vásári József, Zöld István, Szigeti István, Kovács György, Fodor István, Á. Nagy József, Sárga Jakab, Harsányi Imre, Halmi Mihály, Nagy Bálint, Tóth József tanár, Tóth cs. u. timár, Nagy József cs. a. hentes, Kálmán József, Pető István, Lada József, Takács Ferenc és Kárdy Imre.⁵⁶⁸

A debreceni városi bizottmányi tagok választásánál előforduló panaszok elintézésére hivatott igazoló választmány a következőket hozta nyilvánosságra.⁵⁶⁹

1. Panaszokat csak írásban július 5. és 19. között, de. 8-12 és du. 3-6 óráig lehet beadni.

2. A beadás helye a városházánál a jegyzői hivatal volt.

3. A megválasztott bizottmányi tagok névsorát a városháza kapujára függesztik ki, és a jegyzői hivatalban is megtekinthető.⁵⁷⁰

4. Az igazolóválasztmány ülését július 20-án de. 9 órától és du. 3 órától kezdve a városház kistanácstermében nyilvánosan tartja.

Azon 93 bizottmányi tagra nézve, akik választás alá estek, mind a hét kerületben megtörtént a szavazás. Az eredmény az lett, hogy mind a 93 megválasztott egyén az ellenzékhez tartozott, legalábbis nem lehetett felfedezni olyan személyt, aki a kormánypárt elveit vallotta volna a Debreczen c. lap szerint. Győzelmük tehát nemcsak kielégítő, hanem teljes volt. Pártszempontokból a bizottmányban

⁵⁶⁸ Db., 1872. június 27., 127. sz.

⁵⁶⁹ Egyébként Szegeden is hasonló tartalmú rendelkezéseket hoztak a választásokkal és magával az eljárással kapcsolatban.

⁵⁷⁰ MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:1.

– a viriliseket is beleértve, – az ellenzék többségben volt. Azonban néhány olyan személy nem jutott be a bizottmányba, aki a város ügyei körül eddig kellő buzgalmat és szakismeretet tanúsított. Ennek fő oka az a feszültség volt, amely a két párt közt fennállt. Természetes volt, hogy az ellenzék nem adta szavazatát a jobboldal tagjaira, hanem ezen személyeknek kellett volna saját érdekükben közeledni a másik párthoz. Mindez azonban nem történt meg. Egyébiránt el kell ismerni, hogy a megválasztott bizottmányi tagok által az értelmiség, a gazda és iparos rétegek voltak képviselve, és mivel a virilisek közt elég sok birtokos és kereskedő is volt, egyik érdek sem maradt támogatás nélkül a városi közgyűlésen.⁵⁷¹

A megválasztott tagok a következő személyek lettek Debrecenben.

Az első kerületben: Kádár Bálint, Borsi András, Csicsó Lajos, Mike Ferencz, Hornyák Sándor, Albert István, id. Jeney József és Szabó Bálint. Szavazatot kapott még: László Sándor, Mészáros József, Tegze Imre, Huszár Sándor, Baranyi Miklós, Alibán Mihály, id. Harsányi János, Somogyi Dániel, Balla Mihály, ifj. Harsányi János és Beszterczey Károly.

A második kerületben: Révész Imre, Nagy Ferencz, Antal Gábor, Gőnyey Károly, Kerekes György, Szatmári Sándor szűcs, Balogh István mészáros, Kovács Dániel, K. Tóth Mihály, Kacs Kovács Iván, Kiss Lajos, Hoffmann József, Jóna Dániel és Szűcs Mihály. Szavazatot kapott még: Tóth András, Varga Károly, Tóth Gergely és Dáné István.

A harmadik kerületben: Török Pál, Katona István, Varga Lajos, Konti Lajos, Pap Ferencz jegyző, Móricz András, Magyaszay Imre, Gilenczey Pál, Némethi Lajos, Dinnyés Károly, Dobray József, Dávidházy Imre és Nagy Sándor. Szavazatot kapott még: Jobbágy János, Zöld János, Ökrös János, Czapó Lajos, Ménés András, Nagy Károly, Bikfalvi István, Polgári Sándor, Kiss Mihály és Hódy Gyula.

A negyedik kerületben: Böszörményi Pál, Polgári András, Daku Mihály, Vasvári András, Öry István, Faragó István, Diószeghy János, Katona Mihály, Harsányi János, Bácsi László, Nagy Ferencz ügyvéd, Ujfalussy Soma és Szathmári Sándor. Szavazatot kapott még: Rab László, Nagy József, Böszörményi Mihály, Hegedűs István, Bereczky István és Kozma István.

Az ötödik kerületben: Bánki István, Szombati István ács, Patay István, Proszlay László, Vértessy Lajos, Kis Orbán János, Szőke István, Rác György mészáros, Orbán József, Tüdős János, Beke Mihály, Balog János és Némethi Gábor. Szavazatot kapott még: Ungvári József, Szatmári Bálint, Somossy István, Horvát István,

⁵⁷¹ Db., 1872. július 6., 133. sz.

Bihari István és Otrókoci Végh János.

A hatodik kerületben: Rácz György, Ármós Bálint, Molnár György, Vértessy István, Laky Lajos, Kuczik Gábor, Bészler Lajos, Vértessy István, Szintesy István, Pérchi Antal, Baik János, Ungváry András és Böszörményi István. Szavazatot kapott még: Szabó Soma, Nemes Kálmán, Nánássy László, Hegyi Mihály, Csáthy Lajos, Budaházy István, Hanke Leo, Kole János, Szepessy Gusztáv, Kovács Sándor és Sánta István.

A hetedik kerületben: Buzás Pál, Kovács János, Tóth József, Horváth József, Király Imre, Gencsy János, idősb. Vásáry József, Sárga Jakab, Horváth György, Zöld István, Kovács György, Nagy Mihály és A. Nagy József. Szavazatot kapott még: Halmi Mihály, Harsányi Imre, Lada István, Harsányi Imre, Takács Ferencz, Nagy Bálint, Szigeti István és Pető István.⁵⁷²

Szegeden, Debrecenhez hasonlóan, a választások minden zavargás nélkül mentek végbe a választókerületekben. Az eredmény a jobboldal javára kedvezett. A választók részvétele az idő rövidsége miatt nem volt nagy. A 2966 szavazó közül 759 szavazott. Ez az arány Hódmezővásárhelyhez képest még mindig jobb, hiszen ott 3800-ból 880-an szavaztak. A választások eredménye a következő lett.

Az első kerületben: Bakatsi Ferenc fakereskedő, Bánhidi Vendel birtokos, Borbola Mihály fakereskedő, Dóczi Lukács bormérő, Ecsedi Ferenc malomépitő, Heiter Ferenc sütő, Kátai Ferenc szítás, Kátai István vaskereskedő, Korpássy Menyhért ügyvéd, Kernweiss Miklós gőzmalomtulajdonos, Lillin Károly gyáros, Nyilasy Ferenc asztalos, Pálmai János ügyvéd, Takáts Mihály ügyvéd, Temesvári István bormérő, ifj. Szabó Antal asztalos, Zombori Mihály lakatos és ifj. Zsótér Ferenc mészégető.

A második kerületben: Batori Antal bormérő, Bursch János festő, Dékány Lőrinc sertésvágó, Fodor István ügyvéd, Gera József tanyai kapitány, Hámori Andor mészáros, Juhász György asztalos, Kiss János szűcs, Karola István tanácsnok, Pozsgay Mihály asztalos, Szűcs István szappanos, Taschler József tanácsnok, Tóth István Márk bormérő és Zombori András gazdálkodó.

A harmadik kerületben: Csikós János bormérő, Dobó Miklós lelkész, Harbich János, Kiss Márton szappanos, Kovács József asztalos, Kovács József csizmadia, Körösi Antal bábos, Beák Gyula gyógyszerész, Szabadfi Ede tanító, Szabados János kincst. úr. tiszt., Szabó József bormérő, Szemvári Ferenc sertésvágó, Szivesy József takar. pénzt. tiszt., Szűcs János, Tombácz János szappanos és Veszélka Pál.

⁵⁷² Db., 1872:133.

A negyedik kerületben: Balogh Ferenc csizmadia, Dáni Ferenc főispán, Daniss János szabó, Damjanovits János ügyvéd, Eisenstädter Lukács nagykereskedő, Kréntzberger Ferenc szítás, Leopold Bertalan hajós, Lechtenberger Mór gazdálkodó, Löw Lipót főrabbi, Lusztig Ferenc nagykereskedő, Magyar János ügyvéd, Nagy Sándor ügyvéd, Nagy János tanár, Prosznitz Vilmos nagykereskedő, Rosenberg Izsó ügyvéd, Reitzer Adolf kereskedő, Singer Vilmos, Szuha Ágoston ügyvéd, Schütz Antal pékmester, Weisz Jakab Fülöp gazdász.

Az ötödik kerületben: Babarczi Mihály bádogos, Bozsó Imre szabó, Bruger Zsigmond nyomdász, Czinner D. József ügynök, Csermelényi Iván ügyvéd, Eördögh Mihály ügyvéd, Felmayer János tanár, Guthmann Ármin kereskedő, Kapsándy Károly mészáros, Kiefer Godofréd cipész, Landam Alajos tanár, Lunle Miklós kalapos, Madár Mihály kereskedő, Mozgay Károly szabó, Örhalmy Lajos ügyvéd, Papp Ignác csizmadia, Sinku Ferenc csizmadia, Szendrői János tanár, Szabó János ör., fakereskedő, Szávics György kereskedő, szabó és Vas Károly igazgató.

A hatodik kerületben: Börcsök Ignác, Bazsó Pál, Balogh András, Dobó Miklós tanyai, Dobó Miklós Antal tanyai, Dobó János (Fazekas - utca) Endrényi István orvos, Huszka István, Kotucs József Kispéter Lőrinc, Molnár János bognár, Magyar Imre tanyai, Nagypál Gáspár, Pálfi Antal tanyai, Pap István t. kapitány, Singléchy László, Szűcs Ferenc cserepes, Szűcs István tanyai, Varga Pál ref. lelkész, Váradi Ignác, Vida Ferenc és Zombory József.

A hetedik kerületben: Ács István kovács, Berta István zsindély-vágó, Dobó Sándor gazdálkodó, Dobó János tanyai kapitány, Egressi József szabó, Eördögh Ferenc ügyvéd, Fodor Ádám Imre gazdálkodó Kiss János gazdálkodó, Kiss István takács, Király István takács, Molnár József kovács, Zombori Ferenc csizmadia, Csonka József bormérő, Gácsér János szabó, Vőneki Pál talyicska-készítő, Dobó János tanyai kapitány, Lantos József korsós, Oltványi Ferenc tanyai kapitány, Fodor Ádám Antal gazdálkodó, Börcsök Sándor szappanos, Lőcsey Mihály szabó, Rác Ferenc gazdálkodó, Katona András csizmadia, Kászó Busa József gazdálkodó, Böngyik István csizmadia és Király János gazdálkodó.⁵⁷³

Az újonnan létrehozott szegedi törvényhatósági bizottságról a következőket lehet elmondani. „Mind szellemi, mind anyagi téren irányítja a várost magas nemzetgazdasági elvek érvényre juttatása mellett, zilált vagyoni viszonyok közepette. Ezen probléma megoldására reformtervet készít (tanács, kultúra, közigazgatás), s mindezek által városunkat a fölvirágzásnak azon útjára vezeti, melyet „természeti

573 SzH., 1871. december 10., 148. sz.

gazdag forrásai számára rég kijelöltek.”⁵⁷⁴ Meg kell említeni, „hogy amily nagy e föladat, ép oly nagy a felelősség is, mely e testület vállain már előre nyugszik.”⁵⁷⁵ A társadalom összefogását igényelt e hatalmas feladat megvalósítása.

A legtöbb adót fizető szegedi polgárok a következő személyek voltak. Aigner Károly id., Aigner József id., Aigner Károly ifj., Adler Lajos, Árvai Péter, Aigner József, Bamberger Samu, Benke József, Balogh János ügyvéd, Burger Zsigmond, Blás Kováts József, Bánhidi Vendel, Berta Mihály, Bokor József, Brunner József, Braun Mór, Csiszár János, Cineg József, Csányi Márton, Csiszár József, Dáni Ferenc, Dobszay Antal, Doró Imre, Dobó János, Egressi Péter, Eisenstädter Lajos, Eibeschutz Lipót, Erősköri Ignác, Erdélyi József, Felmayer Antal id., Felmayer Antal ifj., Fischer Ignác, Fluk Ferenc, Ferencsevits György, Fuchs Károly, Feiburger János, Grün János, Gál Antal, Gloszaner János, Gábor József, Gár Ferenc, Gavallér Ferenc, Gróf István, Gerle Antal, Hoffer Károly, Hosszú Nándor, Heszlényi József, Hevér Dávid, Herz Dávid, Herz Lipót, Hartz Mihály, Henc János, Herzl Fülöp, Imre Antal, Kárász Benő, Kohner Miksa, Kis Dávid, Kováts Antal, Kremminger Antal, Krutrásztai József, Kátai István, Krebsz Mihály, Kardás Pál, Keppich Alajos, Kis István, Kopasz István ifj., Kémenczi Adalbert, Kolb Antal, Kis József (felsőváros), Kirschner Hermann, Kain József, Kopasz Mihály, Kis József (rókus), Leffter Mihály, László Mihály, Lengyel Lőrinc, Lipovszky József, Lévai Ignác, Lippai Nagy István, Mayer Ferdinánd, Masa József, Molnár Antal, Magyar József, Molnár Gábor, Nagy József, Nováky György, Neubaner József, Neskovics György, Okerny Gyula, Ördög János, Plann József id., Pap István, Petrovits István, Pacher Rudolf, Pálffy Ferenc, Pálffy Sándor, Pap József, Pregeš Mór, Pollák S. Sándor, Popovits Sándor, Reiger Mihály, Reiner Mór, Reizner András, Reines Ferenc, Rajki Mihály, Rákosi Nándor, Rózsa István, Rosenbaum Adalbert, Sümeghi Károly, Szüts Ferenc ügyvéd, Scheinberger Antal, Sávai János, Szüts Ferenc szűrszabó, Szél András, Singer Mátyás, Szél Imre, Schlesinger Henrik, Szemhari József, Szabó Imre, Simon Mihály, Szilberer Izidor, Tombác Mihály, Tóth János, Tóth Mihály mészégető, Tóth János ig., Traub Bernát, Vadász Manó, Varga Illés, Veszélka Ferenc, Vidra Sándor, Wagner Károly, Wagner Ferenc, Weiglein Ferenc, Wiener Mór, Zászlósi János, Zombori András, Zombory János és Zsótér Andor.

Ezek után legfőbb adófizető személyek a következők voltak: Molnár Márton ügyvéd, Vas János, Geizler János, Novák János, Vedres István, Zsuffa Antal, Ör-

⁵⁷⁴ Szeged város köztörvényhatósági bizottsága. SzH., 1871. december 13., 149. sz.

⁵⁷⁵ SzH., 1871:149.

dög András stb., akik ha a virilisek egyik helye megüresedett, akkor a helyükbe léptek. Az első három ilyen személy: Dáni Ferenc, Burger Zsigmond és Bánhidi Vendel volt, akik választás útján elnyert bizottsági tagságukat fogadták el.

A virilis személyek foglalkozás szerinti megoszlása a következőket mutatja: 91 tőkepezes kereskedő és iparos, 17 gazda, 3 lelkész, 3 tisztviselő, 16 ügyvéd, 2 mérnök, 6 orvos és 2 gyógyszerész.

A választott tagok foglalkozás szerinti megoszlása pedig a következő: 63 iparos, 30 gazda, 14 kereskedő, 13 ügyvéd, 8 tisztviselő, 4 tanár, tanító, 3 lelkész, 2 orvos, 2 gyáros és 1 gyógyszerész.

Ez azt mutatja, hogy a virilisek és a választott tagok foglalkozásbeli megoszlása Szegeden kiegyensúlyozott volt. A virilisek között nagyszámban voltak kereskedők és nagybirtokosok. 27 virilis és 12 választott képviselő számított nemzetiséginek. Azt is meg kell említeni, hogy az izraelitáknak a törvényhatósági bizottságban 14%-os volt az arányuk a napilap jelentése alapján.⁵⁷⁶

Mindkét városban a választással kapcsolatosan felmerültek bizonyos törvénytelenések.⁵⁷⁷ Szeged polgárságának jelentős része ellenszenvét fejezte ki a választási eljárással kapcsolatban, amiről a Szegedi Híradó is tudomást szerzett. E vádak valódiságáról nem tudtak sokat: „komolyan figyelmeztetjük azokat – mondta a lap tudósítója,– akik a tüzzel játszanak: ne hajtsák végletekre a dolgot, ne oda, ahol már a személyes érdek végződik s a közérkölcsiség arcucsapása kezdődik, mert ezen esetben le kell tenniük a kíméletről s a nagy közönség előtt nyíltan” vállalniuk kell tettüket.⁵⁷⁸ „Tehát ismételve mondjuk: türelem!”⁵⁷⁹ Ezt azonban másoknak is be kellett volna tartani, mert az egyoldalú türelem csakugyan az, aminek Petőfi jellemezte: „szamarak és birkák erénye - ennek gyakorlására pedig semmi kedvünk.”⁵⁸⁰

A debreceni törvényhatósági bizottmány választott tagjai közül hat bizottsági tagnak választását megsemmisítették. Az új választás szeptember 7. napjára tűzték ki. Az első választókerületben egy, a harmadik választókerületben három, a negyedikben két bizottsági tagnak a megválasztását tekintették érvénytelennek, és helyettük a már említett választókerületekben választottak meg képviselőket. Az első választókerületben, amely állt a Hatvan utcai 1., 2., 3., 4., 5. bel- és 1., 2. kül-

576 SzH., 1871:149.

577 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:340.

578 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:340.

579 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:340.

580 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:340.

városi tizedekből a hiányzó egy bizottsági tag választását Csáky Gergely választási elnök vezérlete alatt a városháza nagy tanácstermében hajtották végre, a harmadik választókerületben, amely állt a Péterfia 1., 4., 5. bel- és 1., 2. külvárosi tizedekből a hiányzó három bizottsági tag megválasztását Kovács Ferencz elnök vezetése alatt a református egyház tanácstermében és a negyedik választókerületben pedig, amely állt a Csapó utcai 2., 3., 4., 5. bel- és 1., 2. külvárosi tizedekből a hiányzó két bizottsági tag választását Csóka Sámuel elnök vezetése alatt a Csizmaszínben tartották. Ezen kerületekbeli választók a választás alkalmával igazoló jegyet kaptak, és a szavazólapokat is kiosztották közöttük, melyekre mindegyik választó annyi nevet jegyzett fel, ahány bizottsági tagot választottak az adott választókerületben.

A szavazatlapokat a megfelelő módon töltötték ki, és ezeket a választás napján reggel nyolc órától este hat óráig a választási elnöknek kellett leadni. Az itt megjelölt határidőn túl a beadott szavazatlapokat nem fogadhatták el. Ha a szavazólap több nevet tartalmazott, mint ahány bizottsági tagot az illető kerületben választani lehetett, az utóírottak nevét nem vették figyelembe. A választási eljárásra vonatkozó panaszokat, vagy a megválasztott tag választójogi képessége ellen tett észrevételeket a választástól számított 15 napon belül az igazoló választmányhoz lehetett benyújtani.

Felhívták az 1., 3. és 4. kerületbeli választók figyelmét, hogy a választásra kitűzött időben és helyen igazolójegyeikkel és a kitöltött szavazatlapjaikkal jelenjenek meg.⁵⁸¹

A szegedi bizottsági képviselők képesítés szerinti megoszlása arányos volt. Szinte minden kérdéshez biztosított volt a szakmai hozzászólás lehetősége. Természetesen ezen a megosztáson a virilizmus változtatható. E jog alapján szinte bárki tagja lehetett a bizottságnak.⁵⁸²

A szavazásnak a virilis intézmény fennállása idején nagy jelentősége volt, hiszen az átlag polgár csak így tudott a politikába beavatkozni. A Szegedi Híradó szerint a virilis jog a fiatal erőket nem vitte be a törvényhatósági bizottságba. Szükség lett volna „az előtörekvő ifjú szellemre, mely életet önt egy testületbe.”⁵⁸³ Nélkülözhetetlen lett volna egy munkabíró tisztviselőgárda. Erről kellett a választóknak gondoskodniuk. A szegedi napilap tudósításából az is kiderül, hogy ez remény csekély mértékben realizálódott választások alkalmával, hiszen csak

581 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:95.

582 Sarlós 1981, 296.

583 Szeged város köztörvényhatósági bizottsága II. SzH., 1871. december 15., 150. sz.

két-három fiatal jutott be a képviselőtestületbe. A virilizmusról úgy gondolkodtak a polgárok, hogy az a műveltebb városokban fölösleges, és bíztak abban, hogy néhány év tapasztalata bebizonyítja a törvényhozás számára annak hátrányát, hiszen korántsem „hasznos a közjóra.”⁵⁸⁴

A választásokkal kapcsolatban felmerült problémák és a be nem bizonyított állítások, melyek kétségbe vonták egyes személyek mandátumát, esetleg az egész testület jogát, néha alaptalanok voltak.⁵⁸⁵ „S adja isten, hogy rossz jósok legyünk, de mi azt jósoljuk, hogy ha e most nyilvánult elkülönítő, önzőirány tovább fejlesztetik a közélet küzdterek, ez oly sebeket vághat társadalmunk testén, melyek gonoszabbak lesznek minden eddiginél, s amiket hosszú idő nem lesz képes orvosolni.”⁵⁸⁶ Bíztak abban, hogy ezen irányú törekvések nem fognak kibontakozni a bizottság tagjai között.

A választások eredményeként a két városban eltérő politikai összetételű bizottság jött létre, amely jól tükrözte a már korábban is említett pártállást.

2. A törvényhatósági bizottság alakuló ülése

A törvényhatósági bizottságok első jelentős lépése mindkét városban az alakuló közgyűlés megtartása volt. Szegeden ez az esemény 1871. december 26-án vette kezdetét. A városi széképületre kitűzték a jeles esemény alkalmából a nemzeti zászlót. „A közgyűlési terem e napon fogadta először kebelébe azon imposans testületet, melynek kezébe 6 évre van letéve a város sorsa!”⁵⁸⁷ A közgyűlés nagy létszáma miatt a terem megnagyobbítására volt szükség, a földszinti korlátokat lebontották. Dáni Ferenc beszéde de. 10 órakor hangzott el.⁵⁸⁸ E beszédében előadott egy részletes munkatervet, amit hangos éljenzés követett.

Debrecenben ez az esemény 1872. július 22-én történt meg, amelynek kezdetét szintén a főispán, Patay András beszéde jelentette.⁵⁸⁹

584 SzH., 1871:150.

585 Sarlós, 1976. 83.

586 Szeged város köztörvényhatósági bizottsága II. SzH., 1871. december 15., 150. sz.

587 A tisztújítás előtt I. SzH., 1871. december 29., 155. sz.

588 SzH., 1871. december 29. 155. sz. Szeged város köztörvényhatósági bizottságának alakuló közgyűlése. Kecskeméti törvényhatósági bizottsági tagok megválasztásához adatok: MNL BM Elnöki Iratok K148. III. 1137. Ebből tudhatjuk, hogy az alakuló közgyűlés időpontja: 1872. március 26. volt. Ezt követte itt is a tisztújítás 1872. április 2-án és 3-án.

589 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:178.

Szegeden a következő felszólaló Dobó Miklós volt, aki az 1870. évi XLII. tc.-ről beszélt a jövőre nézve. Két fontos kérdés merült fel az ülésen: az egyik a virilizmus, a másik pedig a főispáni intézmény felállítása. Hivatkoztak a 48-as alapokra, hogy ezen változtatások gátolják a város tevékenységének szabad kibontakozását. Dáni Ferenc személye ellen azonban nem emeltek kifogást, hiszen a város a főispán megválasztása révén biztosítva érezte magát a szellemi és anyagi életének felvirágoztatása szempontjából. Ezt követte az igazoló bizottmány jelentése, amit Mészáros György adott elő. A kijelölő bizottság létrehozásáról is tárgyaltak a belügyminiszteri leirat alapján. Mindezek után pedig a helyi ügyek részletesebb rendezésébe vágtak bele.⁵⁹⁰

Debrecenben a július 22-én egybehívott első bizottsági közgyűlésen megjelent Patay András, és annak előrebocsátásával kezdte meg az ülést, hogy az igazoló választmány által beadott jelentésből kitűnik, hogy a bizottsági tagok 3/4 része már igazolva van, így a törvényhatósági bizottságot megalakultnak nyilvánította, s „egyszersmind azt hiszi, hogy a közérzületnek ad kifejezést, midőn a volt törvényhatósági tagok és tisztikar irányában elismerést kíván jegyzőkönyvbe lefektetni.”⁵⁹¹

A közgyűlés jegyzőkönyvét ideiglenesen Pap Ferenc bizottsági tag vezette.⁵⁹² Ezek után az igazoló választmány 6001/1872. sz. jelentését olvasták fel. A közgyűlés 1872. június 10-én 146-4752/1872. sz. alatt kelt végzése alapján az igazoló választmányt a törvényhatósági bizottsági tagok megválasztásánál felmerülő panaszok törvényszerű elintézése végett hozták létre, mely választmány működésének ideje csakis az új törvényhatóság megalakulásáig terjedt. Jelentését így be kellett terjesztenie. A csatolt jegyzőkönyv szerint megállapított panaszok beadási ideje, helye rögzítve volt. G. (?) Ödön által a következő panaszok vettettek föl. Az első kerületben Csikós Ferenc ellen, mert a várossal számadási viszonyban állt. A harmadik kerületben Török Pál, Dinyés Károly ellen, akik a várossal szintén számadási viszonyban álltak, Német Lajos ellen pedig azért, mert kevéssel a választás előtt telepedett le a városban. A negyedik kerületben Bácsy László árvaszéki pénztárnok és Újfalussy Sámuel közmunkafelügyelő ellen, mert a várossal számadási viszonyban álltak. A hatodik kerületben Bészler Lajos házipénztárnok ellen emeltek kifogást az előzőekhez hasonló indokkal.

590 SzH., 1871:150.

591 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:1.

592 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:2.

Néhányuknál a panasznak helyt adtak és törölték őket a bizottmányi tagok névsorából: Csikós Ferenc, Török Pál, Dinyés Károly, Német Lajos, Bácsy László, Újfalussy Sámuel. A Bészler Lajos elleni panaszt alaptalannak ítélték.⁵⁹³

A választmány azon jogát, hogy a megválasztottak névsorát hivatalból átvizsgálja, elutasították. A fellebbezéseket a kézbesítéstől számított 15 napon belül lehetett benyújtani a polgármesteri hivatalnál. Ez a hivatal elbírálás céljából az okmányokat a törvény értelmében megalakuló állandó bíráló választmánynak juttatta el. Az 1872. július 17-én kelt 168-5620/1872. sz. végzésénél fogva a közgyűlés átvette a választási jegyzőkönyveket. Ezzel kapcsolatban került felolvasásra a virilisek és a megválasztott bizottsági tagok névsora kerületenként. Ezt kinyomtatták, és a bizottsági tagok közt szétosztották.⁵⁹⁴ Ezután a helyi ügyeket vitatták meg.

Az alakuló ülés mindkét városban azonos módon zajlott le, még akkor is, ha Debrecenben csak pár hónapos késéssel történt meg. Ez volt a törvényhatósági bizottság első ülése, amelyet követően megkezdhette munkáját.

3. A tisztújítás

A képviselőválasztást a városokban a tisztújítás követte.⁵⁹⁵ A tisztviselők csak egy része volt választott, míg a másik felét a főispán nevezte ki.⁵⁹⁶ A választás közvetett volt, mert a hivatalnokokat a törvényhatósági bizottság választotta hat évre. A választhatóság általános feltétele volt a magyar állampolgárság, a 22. életév betöltése, és az, hogy az illető személy ne álljon csőd vagy büntetőeljárás alatt, „becstelenítő büntett” miatt pedig ne legyen elítélve.⁵⁹⁷

⁵⁹³ MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:2.

⁵⁹⁴ MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:3.

⁵⁹⁵ A tisztviselőkről: A városi előjáróság közigazgatási teendői. AH., 1871. szeptember 27., 114. sz.; Városunk előjáróságának községi teendői. AH., 1871. szeptember 30., 115. sz.; Városunk Leendő előjárósága. AH., 1871. november 8., 132. sz.; A tisztújítás. AH., 1872. július 17., 84. sz., A városi tisztújítás körüli eljárás részletei. AH., 1872. július 20., 85. sz. A Magyar Nemzeti Levéltárban csak utalásokat lehetett találni a városi tisztújítások megtartására. Egy táblázatos kimutatást készítettek, amelybe csak azt jegyezték be, hogy „megtartott” vagy sem. Szeged, Arad és Kecskemét esetében ez a bejegyzés szerepel, de sajnos Debrecen és Nagyváradról ez nem mondható el. MNL OL BM Elnöki Iratok K148. 1871. III. 1083.

⁵⁹⁶ Ruszoly 1991/c, 640.

⁵⁹⁷ Sarlós 1976, 92; Csizmadia 1976, 124.

A tisztújításnál a főispánnak különleges jogai voltak. A választást jelölés előzte meg. A kormánynak és a főispánnak is érdeke volt, hogy olyan személyeket jelöljenek, akik közel állnak a kormányhoz és befolyással vannak a helyi viszonyokra.

Mindenki a tisztújítással foglalkozott, részben érdekből, részben pedig hazafiságból. A választásoknál a családi és egyéni érdekek játszottak szerepet, hiszen „meg van írva, hogy a világnak kettős mozgatója a család és érdek.”⁵⁹⁸ Olyan tisztviselőket akartak, akik hazafiak, tiszta jelleműek és szakmailag rátermettek, mert ezáltal látták biztosítottnak a város jólétét és emelkedését. Ezen tulajdonságokat a Szegedi Híradó azért is tartotta fontosnak, „mert városunk magyar hazánkban az első város, s mióta a főváros nagy költőnket egy ösmeretlen nagy emberért megbuktatta, a tapasztalt vén Európa, a valódi magyar szellemet, csakis tiszta magyar városunktól – illetőleg a város értelmiségét és szellemét képviselő tisztkartól mérlegelheti – továbbá jusson eszünkbe a választásoknál az is, hogy a tényleges kormány által a szabadválasztások jobb résziből meg vagyunk fosztva, ami még belőle létezik talán attól is nemsokára megfosztatunk.”⁵⁹⁹

Arra kellett törekedni, hogy a szabad választás elve érvényesüljön, és olyan tisztkart hozzanak létre, amely az utókornak is mintául szolgálhat. Oly személyt válasszanak, „aki lángszerelmet ígér népnek és hazának.”⁶⁰⁰

A tisztújítás az az esemény volt, amelyet az új törvényhatósági bizottság feladatkörébe az 1870. évi XLII. tc. utalt. A bizottság általi közvetett választás lépett, a régi közvetlen választás helyére. A rendszer „a szabadelvűség rovására hátrafelé lépett.”⁶⁰¹ A honatyák a közérdek és a célszerűség szempontjait szem előtt tartva jobb közigazgatási orgánumokat teremthettek, ami kárpótolta a városokat a hátrányokért. E tisztújítás a törvény próbakövét képezte, annak megvalósítása és fennmaradása függött tőle. Abban bíztak a polgárok, ha nem lesz jobb, értelmesebb, szakavatottabb apparátus, „ha ez kezei között a közügyek szintoly rákhálóban haladnak,” akkor a törvényhozás kénytelen lesz visszaállítani a közvetlen választást. Szegeden és Debrecenben egyaránt közzétették a tisztújítási felhívásokat.⁶⁰²

Szegeden a rendőri viszonyok elégtelen volta miatt az egyik legjelentősebb tisztviselő a rendőrkapitány volt, akinek választása közel 71 ezer lakos érdeklődését keltette fel. Fontos személy volt a polgármester mellett, hiszen az ő reformte-

598 A választás után V. SzH., 1872. július 28., 90. sz.

599 SzH., 1872:90.

600 SzH., 1872:90.

601 A tisztújítás előtt I. SzH., 1871.december 22., 153. sz.

602 SzH., 1871:153.

vékenységére is szükség volt a város átalakításához. Nélkülözhetetlennek mutatkozott „alásüllyesztett” tekintélyének helyreállítása.⁶⁰³

A tisztújítás időpontját az új bizottmány határozta meg. Debrecenben a tisztújítás napja 1872. július 31. de. 9 óra volt.⁶⁰⁴ A szegedi választásokat 1872. január 4-én tartották meg.⁶⁰⁵ Nem volt könnyű feladata a kijelölő bizottságnak a tisztújítás alkalmával Debrecenben, hiszen egy-egy hivatalra tömegesen jelentkeztek.⁶⁰⁶ A tiszti állásokra július 29-én déli 12 óráig lehetett jelentkezni. A baloldal részéről polgármesternek Kovács Lajost, a főkapitányi székbe Simonffy Imrét, a főjegyzőségre pedig Pap Ferenczet jelölték.⁶⁰⁷

Röviden és tárgyilagosan leírva a választás folyamata a következő volt Szegeden. A tisztújításon példás rendet valósítottak meg a képviselők, mely elejétől végéig jellemezte az eljárást. Ez a rendezettség dicsőségére vált Szeged város bizottságának.⁶⁰⁸

A legfontosabb kérdés természetesen a polgármester megválasztása volt. Az új törvény jelentős jogokat ruházott rá, mindamelllett a közösségi vagyron kezelése is feladatkörébe tartozott. Szegeden ez a közvagyon 6-7 millió ft. volt, ami őt az ország egyik legjelentősebb tisztviselőjévé tette. A város azonban jelentős mértékű adóssággal is rendelkezett, költségvetése deficitese volt, amit az egyre növekvő adókból próbált kiegyenlíteni. A lakosság legszegényebb rétegeire nem voltak tekintettel. Ezért volt fontos, hogy miképp használják fel a közvagyonot. E körülmények lényegesen növelték az elsőszámú tisztviselő felelősségét, aki „ne látná, hogy itt már nem elég magában véve a legjobb akarat, a legmélyebb buzgalom, ha a föld göröngyeihez tapadt! Ide emelkedett szellem, teremtmőerő kell, meleg világoasságot árásszon a ködös sötétségbe, rendet hozzon a cháoszba!”⁶⁰⁹

Mindkét városról elmondható, hogy oly polgármestert akartak megválasztani, aki megfelelő tudással, különösen közzgazdasági és pénzügyi ismeretekkel és világnézettel rendelkezett, és „aki a közügy harcosai közül szellemileg, miként Szent László testileg, egy fejjel magasodjék ki.”⁶¹⁰ Ezen igényeket mérsékelt

603 A tisztujítás előtt I. SzH., 1871. december 22., 153. sz.

604 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:4; Db., 1872. július 23., 145. sz.

605 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1871:344–345.

606 Db., 1872. július 25., 147. sz.

607 Db., 1872. július 29., 148. sz.

608 Szeged város köztörvényhatósági bizottságának tisztujító közgyűlése. SzH., 1872. január 5., 2. sz.

609 A tisztujítás előtt I. SzH., 1871. december 22., 153. sz.

610 A tisztujítás előtt II. SzH., 1871. december 24., 154. sz.

kielégítő személyt is elfogadtak volna. A Szegedi Híradó jelentései alapján a polgárok azt szerették volna, hogy alaposan ismerje a város közviszonyait, normális elveket valljon, a város anyagi és szellemi gondjait orvosolni tudja, közigazgatási múltja legyen, bírja az országos politikai szereplés viharát, elősegítse a város jólétének emelését, feddhetetlen jellemű és becsületes személy legyen.

Szeged bízott Dáni Ferenc ítélőképességében, hogy a megfelelő személyek kerülnek a tisztségekbe, és hogy példát mutat az új tisztviselőknek. Nem volt „honlapokra írva a jövő, a személyi viszonyok változnak, s így azokra túlságos bizalommal építeni annyi, mint elbizakodtan, gondtalanul építeni.”⁶¹¹ A főispáni széket be lehetett volna tölteni olyan személlyel is, aki nem képviselné a három város lakosságának érdekét, és nem lenne más, mint egy „ellenőrködő és közbenjáró közeg.”⁶¹² Ez a megállapítás minden tisztviselőre érvényes lehetett volna. Ellenben a helyi sajtó azt is megjegyezte, hogy már egy saját lábán megállni képes személy is megfelelne a város képviselőjének.⁶¹³

A szegedi, csaknem teljes létszámú közgyűlést Dáni Ferenc de. 9 órakor nyitotta meg. Ezt követően Kolb Antal helyettes polgármester köszönetet mondott Szeged város közönségének a volt hatóság iránt tanúsított bizalmáért és támogatásáért, amelyben öt éven át részesítette.⁶¹⁴ Ezután – ő és tisztársai nevében leköszönvén – a város pecsétjét és a titkos levéltár kulcsát átadta a főispánnak, „s végül magát és volt tisztársait a bizottság jó emlékébe és kegyeibe ajánlja.”⁶¹⁵ Ezt hangos éljenzés követte. Magyar János köszönetét fejezte ki a tisztikarnak. Az elnöklő főispán arra kérte fel a lemondott tisztikart, hogy az ügyek átvételéig maradjanak a helyükön.

A tisztújítás lefolytatására a tiszti ügyészt, Babarczy Józsefet és Mészáros Györgyöt nevezték ki. „Vannak a nemzetnek ép nagy, mint városunk és egyesek életében pillanatok, melyek földadatának szerencsés megoldásától függ azok jövő boldogsága.”⁶¹⁶ Ilyen volt az akkori pillanatnyi helyzet is. A város érdeke és jóléte volt az irányadó. A tisztújítás két irányban indult meg. Egy 40 tagból álló küldöttség Pálffy Ferenc urat kérte fel a polgármesteri tisztségre, aminek örömmel

611 SzH., 1871:154.

612 SzH., 1871:154.

613 SzH., 1871:154.

614 Szeged város köztörvényhatósági bizottságának tisztújító közgyűlése. SzH., 1872. január 5., 2. sz.; MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:6.

615 SzH., 1872:2.

616 SzH., 1872:2.

tett eleget. A főjegyzőségre Mészáros Györgyöt jelölték.⁶¹⁷ A polgármesteri állásra teljes egyetértésben, közfelkiáltással választották meg Pálft.⁶¹⁸ Ezt követően három tag képviselétével elindultak a lakására, hogy az ülésre meghívják. Néhány perc múlva meg is jelent és éljenzések közepette az elnöki széket elfoglalta. A főispán üdvözölte és tudatta vele, hogy egyhangúlag és közfelkiáltással választották meg. A bizottság üdvözlő beszédében kijelentette, hogy az új polgármestert munkájában támogatni fogja és kérte „a megválasztottra és munkájára isten áldását.”⁶¹⁹ Ezzel átadta a város pecsétjét és a levéltár kulcsát. Az új polgármester kijelentette, „hogy ösztönül fog neki szolgálni arra, hogy a gondjára bízott közügyeket híven tisztán és lelkiismeretesen kezelje.”⁶²⁰ Ezután letette az esküt.

Debrecenben is elsőként július 31-én a polgármestert választották meg. Ezen a közgyűlésen a bizottsági tagok lelkesedéstől fűtve teljes számban jelentek meg. A főispán a gyűlést de. 9 órakor nyitotta meg, és beszédével üdvözölte a bizottsági tagokat.⁶²¹ Patay András a szavazatszedő küldöttség tagjait felkérte a munka elvégzésére. Tóth Antal elnököt, Buzás Pált, Tamássy Károlyt, Telegdi Lászlót és Kovács Lajos volt polgármestert szintén megkérte, hogy a város pecsétjét a főispán kezébe adják át az új polgármester megválasztásáig. Ezt követően itt is elkezdődtek a tisztújítások. Polgármesternek ismét Kovács Lajost választották meg közfelkiáltással, akit a főispán meleg szavakkal üdvözölt, és visszaadta neki a város pecsétjét. Kovács Lajos meghatottan vette át újra a pecsétet. A tisztségét nem célnak, hanem eszköznek tartotta, arra nézve, hogy a város szellemi és anyagi javát előmozdítsa. Ezután Debrecenben, csakúgy mint Szegeden, letette az esküt az új polgármester.⁶²²

A helyettes polgármesteri és a főjegyzői állásra Mészáros Györgyöt jelölték Szegeden. A főispán éljenzés közepette jelentette be Mészáros megválasztását, aki köszönetet mondott a választópolgároknak és biztosította őket arról, hogy tiszteletben tartja a város érdekeit,⁶²³ és törekszik „imádott hazája s szülővárosa jó létéért lehetősége szerint munkálni, s nyugodt csak akkor lesz, ha elmondhat-

617 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:9.

618 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:8; Kristó 1992, 66.

619 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:8

620 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:8; SzH., 1872. január 3., 1. sz.

621 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:7.

622 A debreceni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz. A polgármester megválasztásánál az általános szótöbbséget írta elő. A többi tisztviselő esetén elég volt a relatív többség. Sarlós 1976, 93; MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:8.

623 SzH., 1872. január 3, 1. sz.

ja majd magáról saját lelkiismerete előtt, hogy kötelességét híven teljesítette.”⁶²⁴ Ezek után letette a beiktatási esküt.⁶²⁵

Debrecen városában az árvaszéki elnökségre két személyt jelöltek, Szabó Bálintot és Hajdu Mihályt, akik közül egyhangúlag Szabó Bálintot választották meg.⁶²⁶

Szegeden árvaszéki ülnöknek Harsány Pál és Vidray Károly ellenében Pálmay Jánost választották meg.⁶²⁷

A cívisvárosban pedig ugyanezen állásra a következő tagokat jelölték: Nagy Ferenc, Laki Imre, Hajdu Mihály. Egyhangúlag Nagy Ferencet választották meg. Második ülnökségre jelölték: Nánássy Lászlót, Beke Mihályt és Harsányi Gábort. Ezen személyek közül Beke Mihályt választották meg 70 szavazattal, míg Nánássy 60, Harsányi Gábor egy szavazatot kapott.⁶²⁸ A főjegyzői tisztséget Pap Ferencz ellenzéki politikus nyerte el.⁶²⁹ A főkapitányi tisztségre közfelkiáltással Simonffy Imrét választották meg Debrecenben.⁶³⁰

Szegeden pedig Wagner Károly és Tachler József jelöltek közül a gyűlés 20 tagjának kérésére megtartott szavazás eredményeként Tachler József lett az állás betöltője, aki 128, míg ellenfele 86 szavazatot kapott.⁶³¹ Ezután következett a tanács megválasztása. Szegeden az első három helyre közfelkiáltással Wagner Károlyt, Veszelinovits Bazilt és Szluha Ágostont, a negyedik helyre Szabad Jánost és Olajos Ferencet, valamint Dobos Istvánt jelölték. Szabad 110, Olajos 58, Dobos 55 szavazatot tudhatott magáénak. A negyedik Szluha Ágoston lett. A megválasztottak megköszönték a bizalmat és letették az esküt.⁶³²

Debrecenben az első tanácsnokságra jelöltek névsora a következő volt: Laki Lajos, Csáky Gergely, Nagy Ferencz, Beke Mihály. Beadtak 141 szavazatot, ebből Csáky Gergely 65-öt, Laki Lajos 44-et, Beke Mihály 24-et, Nagy Ferencz 5-öt kapott. Szótöbbséggel Csákyra esett a választás. Második tanácsnokságra jelölték Poroszlai Lászlót, Hajdu Mihályt, Vértessy István és Körner Adolfot. Egyhangúlag egy ellenzéki képviselőt választottak meg Poroszlai László személyében.

624 SzH., 1872:1.

625 SzH., 1872:1.

626 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:26; A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz.

627 SzH., 1872. január 3. 1. sz., MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:16.

628 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:27-28.

629 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:10.

630 A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz.

631 SzH., 1872. január 3., 1.sz.

632 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:11-14.

Harmadik tanácsnokságra javasolták Karap Mórt, Fancsovcis Mátyást és Varga Ferenczet. Ezek közül egyhangúlag az elsőként említett Karap Mórt választották meg. A negyedik tanácsnoki állás várományosai Hanke Leo, Beér Kálmán és Szentgyörgyi Elek voltak. Egyhangúlag Hanke Leo jobboldali személyt választották meg.⁶³³ Az ötödik tanácsnokságra három egyént jelöltek: Bárcsai Istvánt, Keresztszegi Antalt és Márton Károlyt. Itt szintén a jobboldali politikusé, Bárcsai Istváné lett az állás.⁶³⁴ Ezt követően került sor a főügyész megválasztására Molnár Márton személyében.⁶³⁵

Debrecenben a tiszti ügyészségre jelölték Beke Mihályt, Budai Ferenczet és Kovács Sándort. Egyhangúlag Kovács Sándor jobboldali politikust választották meg.⁶³⁶ A választás ezután már gyorsan haladt.

Szegeden az alügyész Müller János, az alkapitány Dobos István ügyvéd, az első aljegyző Reizner János ügyvéd, második aljegyző Endrényi Antal ügyvéd lett. Az építésmérnök Bainville József, a főmérnök pedig Szajka Gusztáv, az első mérnök Nováky György, a második mérnök Magyar János, az erdőmester Pillich Imre, a főorvos Erőskövy Antal, a kórházi főorvos Singer Mátyás, az orvos Gróf István, a belvárosi kerületi orvos Erőskövi Ignác, a felsőváros kerületi orvosa Aigner Károly, a rókusi kerületi orvos Vadász József, az alsóváros kerületi orvosa Endrényi István, a közgyám Gerle Antal, a gyámtári ellenőr Kelemen Kálmán, az alkamárás Priváry Pál és az állatorvos Kis Lajos⁶³⁷ lett. Az esküt ők is letették. A főispán nevezte ki a következő személyeket: Wachsmann Ferencet és Szajka Gusztávot főmérnökké, Novák Józsefet t. aljegyzővé és levéltárnokká Koncz Antalt. Ezután a főispán záróbeszédében áldást kért az új tisztségekre és a tömeg csendben hazament. Ezt követően került sor a templomban az istentiszteletre.

A január 5-én megtartott ülés végén pedig a főispán által megválasztottak névsorát hozták nyilvánosságra.⁶³⁸ Január 11-én folytatódott a tisztújítás. Az alsóvárosi pusztai csendbiztos László Mihály, a felsővárosi pusztai csendbiztos Adler Lajos, a belvárosi Kemény Nándor, a felsővárosi Virágh József, az alsóvárosi Atkári István, a rókusi Bende Antal, a vásárbiztos Visky (?), a várnagy Gombás

633 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:13–16.

634 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:17. A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz.

635 A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz.

636 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:12.

637 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:17–36.

638 Szeged város köztörvényhatósági bizottságának tisztújító közgyűlése. SzH., 1872. január 5., 2. sz.

József, a fogalmazók Bérczy Antal, Erőskövy Lajos, Ivánkovich Ferenc, Pillich István és Főkövi Pál, az útbiztosok Gál János és Lázár János, az iktató Kőrösi Antal, a kiadó Balog Antal, az árvaszéki irodai vezető Pap Ferenc, a szállásbiztos Lengei Mihály, a kórházi gondnok Fölich Ferenc, a gazdasági segéd Vékes Ignác és a segéd levéltárnok Szeles Ferenc lett.⁶³⁹ 18 írnoki és három ideiglenes adótisztviselő állást létesítettek a kijelölő bizottmány javaslata alapján.⁶⁴⁰

Az állandó igazoló választmány elnöke Fluk Ferenc lett, a tagok pedig a következő személyek lettek: Várady Ignác, Lichtenberger Mór, Varga Pál, Babarczy József, Börcsök Ignác, Gaál Ferenc, Szűcs Ferenc, Zsótér Andor jegyző és Mészáros György.

A bíráló választmány elnöke a főispán lett, tagjai pedig Dobó Miklós, Fodor István, Kovács Albert, Magyar János és Tóth Mihály.⁶⁴¹

Ezt követően az egyes bizottmányok és szakosztályok megválasztása következett, amelyeknek a tagjai szakonként a következő személyek voltak.

Háztartási és közigazgatási szakosztály: Wagner Károly tanácsnok, mérnöki tisztség, alkamrás, erdőmester főpénztári tisztség, számvevői tisztség, Balogh Ferenc, Bánhidi Vendel, Bozsó Imre, Börcsök Ignác, Börcsök Sándor, Csiszár József, Dobó Miklós, Egresi József, id. Felmayer Antal, Fodor Ádám Imre, Fodor István, Gál Ferenc, Kátai Ferenc, Kéménci Adalbert, Kernweis Miklós, Kovács István, Kőrösi Antal, Krentzberger Ferenc, Leopold Bertalan, Lichtenberger Mór, Madár Mihály, Neskovich György, Ördög János, Simon Ferenc, Schütz Antal, Szabó János, Szemmári József, Tombácz Mihály, Tóth Mihály, Tóth János, Vas Károly, Vida Ferenc, Zászlósi János, Zombori András, Zombori András palánk, Zsótér Ferenc, Eibeschutz Lipót, Pálffy Antal, Dobó János, Imre Antal, Oltványi Ferenc, Cserei József és Reisner András.

Égészségügyi szakosztály: Szabados János tanácsnok, Taschler József főkapitány, tiszti orvosok, egészségügyi személyzet, a mérnöki hivatal egy tagja, id. Aigner Károly, Csermelényi Iván, Dobsai Antal, Egresi Péter, Gábor József, Herbach János, Herz Lipót, Here Fülöp, Kovács Albert, Kovács József, Kőrösi Antal, Mayer, Meák Gyula, Molnár Antal, Singer Vilmos, Varga Pál és Eördög Mihály.

Jogi szakosztály: Szluha Ágoston tanácsnok, tiszti ügyészek, Babarczy József, Balog János, Bamberger Sámuel, Benke József, Csermelényi Iván, Csiszár János,

639 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:45–68.

640 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:69; A tisztujtás után III. SzH., 1872. január 12., 5. sz. A szegedi tisztviselők névsorát külön jegyzőkönyvi szám alatt felsorolták: MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:70.

641 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:75.

Damjanovics János, Dobó Miklós, Eördögh Ferenc, Eördögh Mihály, Fodor István, Kárász Benő, Leffter Mihály, Magyar János, Nagy Sándor, Neskovics György, Reitzer Adolf, Rosenbaum Adalbert, Rosenberg Izsó, Szivesi József, Szücs Ferenc ügyvéd, Vadász Manó, Vidra Sándor, Weisz Jakab, Zászlósy János és Zsótér Andor.

Fogyasztási adó- és egyéb városi javadalmakat házilag kezelő bizottság: Wagner Károly tanácsnok, Börcsök Ignác, Dobó Miklós, id. Felmayer Antal, Fodor Imre, Fodor István (ügyvéd) Gál Ferenc (kereskedő) Hámori Andor id. Kátai István bormérő, Krentzberger Ferenc, Lichtenberger Mór, Szabó János, Szabó József szücs, Szemmári József disznóvágó, Szücs Ferenc szűrszabó, Tót Mihály meszes, Zsótér Andor és Zászlósy János.

A fogyasztási adókezelő bizottság számadásait az átvizsgáló bizottság ellenőrizte, amelynek a következő személyek volt a tagjai: Fluk Ferenc, Vas Károly, Cserei József, Kiss Dávid és Kémenczy Adalbert.

A városi ügyek rendezésére a következő szakosztályok és bizottmányok lettek létrehozva.

Építkezési szakosztály: Veszelinovits Bazil tanácsnok, Wagner Károly tanácsnok, mérnöki kar, id. Aigner József, Aigner Károly, Arleth Ferenc, Babarczi Mihály, Balogh Alajos, Pató Miklós, Ecsedi Ferenc, ifj. Felmayer Antal, Ferencse-
vics György, Fodor István, Geré Antal, Heszlényi József, Hoffer Károly, Hosszú Nándor, Juhász György, id. Kátai István, Kiefer Godofréd, Balogh János, Kirsch-
ner Hermann képvis., Kis Dávid, Kovács István, Landan Alajos, Lipovszki István, Masa József, Molnár János, Molnár Gábor, Neskovics György, Nyilasi Ferenc, Rákosi Nándor, Schlesinger Henrik, ifj. Szabó Antal, Szabó János, Szücs Ferenc szűrszabó, Temesvári István, Váradi Ignác, Witkovszky Lőrinc, Zombori Mihály, Zombori András és Zsótér Ferenc.

Pénztári és pénzügyi bizottság szakosztálya: Szabados János t. főpénz. főkönyvvezető, főszámvevő, Aigner József, Balogh Ferenc, Bamberger Sámuel, Bánhidi Vincze, Börcsök Ignác, Burger Zsigmond, Cserei József, Damjanovics János, Dobó Miklós, Eibeschtz Lipót, Eisenstadter Lajos, id. Felmayer Antal, Fluck Ferenc, Fodor István, Gál Ferenc, Guttmann Ármin, Vértai István vásáros, Keppich Alajos, Kémenczy Adalbert, Kis Dávid, Kis Márton, Lévai Ignác, Lustig Ferenc, Madár Mihály, Magyar János, Mayer Ferdinánd, Okernyi Gyula, Pacher W Rudolf, Petrovics István, Prossnitz Vilmos, Reiner Mór, Reitzer Adolf, Ros-
senter Izsó, Rosenbaum Adalbert, Scheinberger Antal, Szabó Imre, Szivesi József, Vas Károly, Weiner Mór, Zombori András és Zsótér Andor.

A tiszai hidvámszedési javadalom kezelésével foglalkozó bizottság: elnöke Taschler József rendőrkapitány, tagjai Ördög János, Papp István, Szabó János, Masa József és Szücs Ferenc szűrszabó.

A Baktó-macskási töltés kiépítésére teljhatalommal kiküldött bizottság: elnöke Taschler József rend. kap., tagok Endrényi Antal aljegyző, Börcsök Ignác, Börtsök Sándor, Fodor Imre, Nyilasi Ferenc, Simon Ferenc, Szabadfi Ede, Szabó János, Vida Ferenc, Vőneki Pál és Zombori András.

Köznevelés és oktatásügyi szakbizottság: Szluha Ágoston tanácsos, Szabados János, Balogh János, Benke József, Barger Zsigmond, Csiszár József, Dobó Miklós, Eördögh Ferenc, Fodor István, Fluck Ferenc, Gerle Antal, Kapcsándi Károly, Kátai István, Kovács Albert, Kremminger Antal, Landan Alajos, Lichtenberger Mór, Löw Lipót, Magyar János, Magyar Gábor, Meák Gyula képviselő, Mozgai K., Nagy István, Nagy Sándor, Nyilasi Ferenc, Pozsgai Mihály, Rákosi Nándor, Reitzer Adolf, Rosenberg Izsó, Sümeghi Károly, Gütz Antal, Szabó János, Szabadfi Ede, Szendrői János, Singer Vilmos, Szücs Ferenc, Tóth János ig, Vadász Manó, Varga Pál, Witkovszky Lőrinc, Ferenczi János, Bodnár Zsigmond, Lévy Ferenc, Iványi és Horváth Sándor.

Főreáltanoda és lacikonyhatelkén fölállítatni tervezett bérház fölépítése ügyében eljáró bizottság: elnöke Pálffy Ferenc polgármester, tagok Mészáros György főjegyző, Taschler József, Wagner Károly, Molnár Márton főügyész, Almay Gyula főszámvevő. Bainville József főépítész mérnök, Nováky György, Babarczy József, Börcsök Ignás, Burger Zsigmond, Balogh János, Dobó Miklós, Fodor István, Fodor Ádám, Fodor A. Imre, Landan Alajos, Szabó János, Szücs Ferenc, Szendrői János, Tóth János, Tóth Mihály és Vadász Manó.⁶⁴²

Debrecenben a következő tisztségeket választották meg:

Az első aljegyzőségre jelölték Csurka Jánost, Margittai Sándort, Váradi Istvánt. Egyhangúlag Csurka Jánost választották meg (baloldal). Másodikra jelölték Őri Sámuel, Farkas Ferenczet, Tüdős Józsefet, Simonffy Istvánt. Szótöbbséggel Farkas Ferenc baloldali képviselőt választották meg. Harmadikra jelölték Somogyi Kálmánt, Almássy Ignácot és Kálmánchey Mórt. Szótöbbséggel Somogyi Kálmán (baloldali) nyert. A házipénztárnoki állás Tóth Jánosé lett, aki 55 szavazattal győzött. Árvapénztárnoknak egyhangúlag Erdei Mihályt választották meg. Adópénztárnok közfelkiáltással Szabó József lett. Alkapitányi pénztárnoknak Somogyi István mellé Bercze Lajos lett megválasztva. Főmérnök közfelkiáltással Luchs

642 MNL CsCsVL Sz., Kjkv. 1872:73.

Sámuel lett, mellette jelölt volt Márton Károly. Almérnök Berényi Gábor (egyhangúlag) lett, Tóth Kálmán mellett. Alszámvevőségben id. Tóth József győzött. Második alszámvevőül egyhangúlag Tüdös Józsefet választották meg, Megyesi Lajos és Tikos József mellett. Házipénztári ellenőr Sikk Lajos lett, Tamássy Géza és Bácsi László mellett. Adópénztári ellenőr Gergely Antal lett 67 szavazattal, aki ellen Vetési Mihály 55 szavazatot kapott. Főszámvevő Szatmári Sándor lett Laki Lajos és Balog Imre ellenében. Házipénztári első számtiszt Szabó József lett. Alapítványi ellenőr Vecsei Kornél lett Kovács Józseffel szemben. Számvevőségi számtiszt: I. Kis Orbán Imre (Szabó István ellen) II. Megyesi Ferencz. Erdész Tasnádi István 69 szavazattal, Megyaszai Sámuel szemben. A főorvost közfelkiáltással választották meg Tegze Imre személyében. Ellenjelöltje Szántai József volt. Kórházi főorvos Palai Miklós lett egyhangú szavazás eredményeként, Plathi Adorjánnal szemben. Első alorvos Kőműves Antal, második alorvos Újházy Károly lett egyhangú szavazás alapján. Külső állatorvos Deli Tamással szemben Kató Sándor lett. Belső állatorvos Vetéssy István lett. Kiadónak Mester Károlyt választották meg. Iktató Tarcsai Dániel, kórházi gondnok Arany Sándor lett. Városgazdák: I. Szűcs Mihály (László Sándorral és Lengyel Józseffel szemben), II. Csikós Ferenc (Jobbágy Jánossal szemben). Építető biztosnak és szertárnoknak Dinnyés Károlyt választották meg Kovács Györggyel szemben. Vészbíró 89 szavazattal Czapó Lajos lett Csonka Károllyal szemben, aki csak 38 szavazatot kapott. Kapitányhivatali fogalmazó Szabó Gábor, Nagy Károly és Véghe Gyula, csendbiztos pedig Megyaszai Sámuellel szemben Barcza Dániel lett.

A tisztújítás Debrecenben augusztus 1-én de. 9 órakor folytatódott, ahol a segéd-, kezelő- és szolgazemélyzet megválasztására került sor (440 fő).

Mátai biztosnak Huszár Sándort választották meg Vinerli István és Hatvani Mihály ellenében. Külsőrendbiztos Gyulai József lett (vetélytárs nélkül). Második külrendbiztosi állásra Megyaszai Sámuellel választották meg Vinerli Istvánnal szemben. Adókievők Somogyi Lajos, Tikos József, ifj. Tóth József, Nánássy Imre, Lovassy Károly és Megyesi Lajos lettek. Késedelmi kamatszámító Kovács József lett Papp Károly ellenében. Díjbeszedő biztos Varga Imre, Szőke Mihály és Veszprémi László lett. Adósürgetőknek Kerek Bálintot és ifj. Czapó Lajost választották meg. Szállásbiztos Saitli József, Katona István és Begler István lett. Közlevéltári segédnek Mészáros Lászlót szavazták meg. Utcabiztosok Nagy Sándor, Nikházi Dániel, Halász Imre, Juhász Imre, Kaderász Gábor, Radeczky József, Szakál Ferencz és Katona András lettek. Belső rendbiztosoknak Imre Sámuellel, Tordai Vinczé, Szatmári Andrást, Tóth Imrét, Molnár Ferenczet és Ménes Mihályt vá-

lasztották meg. Írnokok Simon Mihály, Erdei István, Beke Imre, Vecsei Károly, Kémeri Mikó Lajos, Tanássy Géza, Győrössy Gábor, Szarvassy Vincze, Kis Orbán Károly, Arany József, Kapros Lajos, Falusi Károly, Kis Orbán László, Oláh András, Polgári Sándor és Günther Ferencz lettek. Utcatisztogatási felügyelő Megyesi Károly lett. Városi bábának Nemes Józsefnét választották meg.

A főispán közlevéltárnoknak Laki Lajost nevezte ki. Az elnöki fogalmazó, az ötödik kapitányi fogalmazó, az erdészi és mérnöki gyakornok felvételével az illetékes hivatalfőnököket bízták meg. A bizottmány az akkori levéltárrendezőket, Kecskés Jánost és Dömsödi Károlyt állásában hagyta. Közgyám Koszorús Lajos lett, akinek ellenjelöltjei ifj. Tóth József és Csonka Károly voltak. A harmadik számvevőségi számtiszt Fehér Ferdinánd lett Erdély Istvánnal szemben. Erdőmesternek Márton Károlyt választották meg Török Pál ellenében, első erdész pedig Simonffy Kálmán lett Derzsi Józseffel szemben. Második erdész Lovassy Károly lett Zivuska Józseffel szemben. A harmadik erdész Beszler Jánost lett Czirbesz Kálmán ellenében. Ezt követően letették az esküt és a főispán megköszönte a választás bonyodalommentes lefolytatását.⁶⁴³

A választásról elmondható, hogy „Debrecen város népe a legnagyobb egyetértésben megválasztotta a város atyáit, a tisztviselőket, s nyugodtan bíz rájuk az anyagi és szellemi élet körében való szabad rendelkezést. Oly férfiak állottak a város élén, kik egyetemes akarattal választattak s kik ismerték a város viszonyait. A közbizalom dicső koszorúja övezte körül a leghatalmasabb polcon álló egyén halántékait. [...] De miért idézzük a halottakat csendes álmaikból? Miért me-rengjünk a letűnt időkön, mikor a jelen tetre szólít bennünket? A történelem dolga megőrizni a múlt emlékeit. Nekünk haladni kell, a jövőre függesztvén a tekintetünket. Új tér áll nyitva előttünk.”⁶⁴⁴

A városi közéletben a legnagyobb hatalmat nem a polgárok, hanem egy „idegen egyén,” a főispán gyakorolta. A város felett ezután nem a választott polgármester, hanem a kinevezett főispán parancsolni, akinek a város honatyáinak megválasztásában jelentős szerepe volt, és igen nagy befolyással rendelkezett a tisztújítások lefolytatásában is. Kijelenthetjük, hogy nem a főispán személye az, ami aggodalmat szült az emberekben, hanem a főispáni hatalom, amelyet ellen-tétben állónak véltek a városi önkormányzatisággal és a törvényhatósági önállósággal! „Köteles tisztelettel hajlunk meg ugyan a fennálló törvények előtt, de ez

643 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:18–94.

644 A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. augusztus 1., 152. sz.

nem ment fel bennünket attól, hogy a főispán a végrehajtó hatalom képviselője.”⁶⁴⁵ Ha a főispán valósággal a város végrehajtó hatalma lett volna, akkor érvényt kellett volna szereznie a helyi közakaratnak és a többség véleményének. De nem így történt a gyakorlatban. A tisztikar megválasztásában a törvény jogot adott a főispánnak egyéni céljai vagy érdekei megvalósítására, amennyiben a jelölések felett egyedül ő dönthetett.

A kijelölő bizottságba a polgárok csak három tagot választhattak, hármat a főispán nevezett ki és egyenlő szavazatszám esetében maga a főispán döntött. „Látni való, hogy milyen tér van itt nyitva az önkényeskedésnek, mily széles körű hatalom van adva a főispánnak s mint elnyomatik itt a közvélemény szava. És ha ezekhez hozzágondoljuk, hogy a kijelölteken kívül mást nem lehet választani, akkor teljes meztelenségében áll előttünk a főispáni mindenhatóság.”⁶⁴⁶

Az is bírálata tárgyává tette a főispáni tisztséget, hogy a főispánnak megadták a tisztviselők felfüggesztésének jogát. Egy „kinevezett hivatalnok kezébe van letéve a választott tisztviselők sorsa. A választók nem rendelkezhetnek választottaik felett, hanem a főispán az úr minden tisztségben.”⁶⁴⁷ A városok azonban élhettek a felirati joggal, amelyen keresztül az országgyűléshez fordulhattak.

Debrecen szabadelvű polgárai meggyőződésük ellenére sem nyugodtak bele a főispáni tisztség bevezetésébe. Ezért a tisztújítás után a bizottság első dolga az volt, hogy kérvényt intézzen az országgyűléshez a főispáni hatásköréről szóló törvényi rendelkezések megváltoztatása érdekében. E tekintetben Szatmár megye jó példával járt előttük. „És ha talán ennek nem volna is meg a kívánt eredménye, ott fog állani tiltakozásunk a történet könyvében. És utódainknak utasításul szolgál ez, hogy ne tűrjék az önkényt fejeik felett! És az idő tán megérleli eszméinket. Hiszen az igazság és jogosság szent eszméinek előbb-utóbb győzni kell! Ezek nem a mi főispánunkról, hanem a főispáni állásról mondtak el. Mert örömmel sorozzuk e mai nap történetéhez, hogy főispánunk a választásnál eszélyes s pártatlan eljárást tanúsított.”⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ Db., 1872:152.

⁶⁴⁶ Db., 1872:152.

⁶⁴⁷ Db., 1872:152.

⁶⁴⁸ A debreczeni tisztújítás. Db., 1872. július 31., 151. sz.; Db., 1872. augusztus 3., 153. sz.; Db., 1872. augusztus 5., 154. sz. Ez utóbbi cikk a városi tanács tagjainak megválasztásához szolgál adatokkal. A tisztújítások teljes lebonyolításáról: A tisztújítás menete és végeredménye. A városi tisztújítás 2-dik napja. AH., 1872. augusztus 3., 91. sz.; Az új törvényhatóság. AH., 1872. augusztus 5., 92. sz.; A tisztújítás utáni teendők. AH., 1872. augusztus 7., 93. sz.

A tisztújítást követően Debrecenben is az állandó bizottmányokat hozták létre, amelyek a következők voltak.

Rendőri katonai bizottmány: elnöke Simonffy Imre főkapitány, jegyzője Szabó Gábor, tagjai: Gelenczey Pál, Bészler Lajos, Buzás Pál, Kerekes György, A. Nagy József, Paksy Imre, Pérchy Antal, Posszert János, Vecsei Imre, Jóna Dániel, Varga Lajos és Steinfeld Antal volt.

Adó-, sajtó-, közmunkaügyi bizottmány: elnöke Karap Mór tanácsnok, jegyzője Csurka János, tagjai: Király József, Telegdi László, Paksy Imre, Vértessy István v. b. Tóth József tanár, Berger Henrik, Stenczinger Károly, Varga Lajos, Laki Lajos, Sesztina Lajos, Kulcsár Dániel és Harsányi Sándor volt.

Árva-, szegény-, egészség-, kórháziügyi bizottmány: elnöke Barcsay István tanácsnok, jegyzője Csurka János, tagjai: Bészler Lajos, Muraközy Károly, Tamássy Károly, Kovács János, Dávidházy Imre, Szántay József, Vecsey Viktor, Csóka Sámuel, Kardos István, Béressy Sámuel, Katona István és Böszörményi Pál volt.

Gazdasági bizottmány: elnöke Csáky Gergely tanácsnok, jegyzője Farkas Ferencz, tagjai: Komlóssy Imre, Molnár György, Rácz György, Jánbor Ferencz, Polgári András, Nánássy Ferencz, Vásári István, Makó István, Vecsey Imre, Steinfeld Ignác, Kövesdi János és Oláh Károly volt.

Jog- és pénzügyi bizottmány: elnöke Poroszlai László tanácsnok, jegyzője Farkas Ferencz, tagjai: Szabó Bálint, Dalmi Károly, Ármós Bálint, Tóth Antal, Berger Henrik, Sági Sámuel, Nagy Ferencz ügyvéd, Berghafer István, Udvarhelyi Károly, Steinfeld Antal és Kovács Dániel volt.

Építészeti és szépítészeti bizottmány: elnöke Hanke Leo, jegyzője Farkas Ferencz, tagjai: Komlóssy István, K. Tóth Mihály, Gelenczey Pál, Kacs Kovics Iván, Barcsay Miklós, Varga Ferencz, Vecsey Imre, Felegdi László, Márton Lajos, Antal Gábor, Szathmáry Sándor szűcs és Hoffmann József volt.⁶⁴⁹

Az igazoló bizottmányba beválasztották Komlóssy Imrét, Ármós Bálintot, Rácz Györgyöt, Gőnyey Károlyt, Jánbor Ferenczet, a főispán pedig kinevezte Sági Sámuel elnököt, és Dalmi Károly, Sesztina Lajos, Márton Lajos tagokat. A bíráló bizottmányi tagja Buzás Pál és Ármós Bálint lett, a főispán által Dalmy Károly és Márton Lajos lett kinevezve.⁶⁵⁰

A megüresült bizottmányi helyeket szeptember 7-én töltötték be. Nagy Károly és Ménes András lemondott, akik helyett azonban már augusztus 29-én tartott

649 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:97.

650 MNL HBVL Db., Kjkv. 1872:96.

közgyűlésen megválasztották a póttagokat. Az ispotályi bizottmányba a városi hatóság részéről megválasztották Simonffy Imrét, Rácz Györgyöt, Bészler Lajost és Baik Jánost. Az adó- és számvevőügyi bizottmányt utasították, hogy a számadások felülvizsgálatának rendjére és a díjazásra nézve dolgozzon ki javaslatot a törvényhatósági bizottmánynak.⁶⁵¹

A megfelelő előkészületek után végrehajtott tisztújítás mindkét városban az átalakulás utolsó, de az egyik legjelentősebb mozzanata volt. Sajnos kevés adat maradt fenn arra, hogy a törvényhatósági bizottsági tagok vagy a tisztviselők pártállása milyen volt. A MNL OL-ben található kimutatásokból és a városok felterjesztéséből a vármegyei bizottsági tagok esetén ezt ki lehet mutatni, ahogy ezt Stipta István megette.⁶⁵²

A kevés adatból arra lehet következtetni, hogy Szegeden a fontosabb pozíciókat a jobboldaliak, míg Debrecenben a baloldaliak töltötték be. A tisztújítás követően indulhatott meg a városok új, a köztörvényhatósági törvény alapján átszervezett élete. A hivatalnokok közül kiemelkedett a polgármester, mint a város elsőszámú tisztviselője, ezért szükségesnek vélem életük és pályafutásuk rövid ismertetését.

3.1. A debreceni polgármester: Kovács Lajos

Kovács Lajos (1803–1881) Gimnáziumi tanulmányait Debrecenben végezte, majd ezt követően jogot hallgatott Eperjesen, majd pedig Budapesten Kiss Nagy Gábornál volt jurátus. 1833-ban megválasztották városi tanácsi esküdtnak. Közigazgatási tanácsnok volt 1848-ig.⁶⁵³ Debrecen város magánlevéltárnoka lett.⁶⁵⁴ A debreceni református kollégium főgondnoki posztját is betöltötte.⁶⁵⁵ „Annyi-

651 Db., 1872. augusztus 19., 168. sz. A debreceni tisztújítással kapcsolatban: A régi elmúlása és az új hatóság életbe lépése. AH., 1872. július 22., 86. sz.; A városi bizottság legfontosabb teendője a tisztújítás tekintetéből. AH., 1872. július 27., 88. sz.; A tisztújítási készülődések. AH., 1872. július 29., 89. sz.; A tisztújítás lefolyása. AH., 1872. július 31., 90. sz.

652 Stipta 1992, 481–493.

653 DE., 1881. december 12., 244. sz.

654 Farkas Károly után lett levéltárnok 1846-ban. A város titkos levéltárnoka volt haláláig. Amikor az uralkodó Debrecenben volt azt kérdezte tőle, hogy milyen titkai vannak a városnak, ő azt felelte, hogy „a titkok azért titkok, hogy azok maradjanak.” vö. DE., 1881:224.

655 Szinnyei 1899, 6. köt. 1311. Névéhez köthető az 1871. évre vonatkozó jelentés beterjesztése. Kivonat a Debreczen sz. k. város polgármesterének az 1871-ik évről beterjesztett évi jelentéséből. Db., 1872. április 25., 83. sz.

ra lelkiismeretes, pontos, szorgalmas munkás volt, hogy a hivatal által csaknem minden idejét, gondolatát elengedte raboltatni, a miért aztán több ízben vissza akart lépni, de lemondása egyszer sem fogadtatott el.”⁶⁵⁶ Az 1861-ben alakult színegylet elnöke is volt.⁶⁵⁷

Részt vett az ún. „bizalmi férfiak” testületében, amelynek tagjai a zálogos földeket érintő ügyek tárgyalásában a birtokosokat képviselték. Később már mint levéltárnok tevékenykedett az ügyek elintézésében.⁶⁵⁸ Részt vett a Birtokrendező Választmány munkájában is.⁶⁵⁹

Az 1867-es tisztújítások alkalmával indult a polgármesteri posztért. Három jelölt volt: Kovács Lajos, Simonffy Imre és Király József. Kovács Lajos győzött 1198 szavazattal, míg Simonffy 85 és Király 18 szavazatot kapott.⁶⁶⁰

Az 1869. évi országgyűlési választások alkalmával Kovács Lajos és Simonffy Imre kerületi követválasztási elnökök voltak, akik biztosították a választások szabadságát. A köztörvényhatósági törvény bevezetését követően is megválasztották polgármesternek Debrecenben.⁶⁶¹

A hivataláról 1875 nyarán mondott le, „aki 35 éven át jelentős szerepet töltött be a város közeletében, 1867-től pedig polgármesterként meghatározó személyiség volt a helyi politikai élet és várospolitikai irányításában.”⁶⁶² 1876-tól kezdve folyamatosan betegeskedett „szélhűdés” miatt.⁶⁶³ Debrecenben halt meg 1881-ben.⁶⁶⁴

3.2. A szegedi polgármester: Pálffy Ferenc

Pálffy Ferenc (1824. március 28. – 1907. január 26.) a törvényhatósági joggal felruházott Szeged városának első polgármestere volt. Apja, Pálffy István földbíró,

656 DE. 1881:244.

657 Szűcs 1871, 3. köt. 1083.

658 Orosz 1997, 85–87. Itt különböző vitás birtokügyekben létrehozott bizottságoknak volt a tagja. Ilyen volt Szauer László ügye is. Rajta kívül részt vettek még a bizottságban: Poroszlay Frigyes, Szöllősy János, Zurics Ferenc, Komlóssy László, Dohányossy József, Kémeri Lajos, Nagy Mihály, Budai István és Erdélyi Mihály.

659 Orosz 1997, 90.

660 Szűcs 1871, 3. köt. 1058; Irinyi 1997, 274; DE. 1881:244.

661 MNL HBVL Db., Kjkv. 1871:8.

662 DE. 1881:244.

663 DE. 1881:244.

664 Db., 1881. december 12., 244. sz.; DE. 1881:244. A gázszjelentése megtalálható: DRK. iratanyagai, Gázszjelentések Kovács-Kre. 402. lad.

édesanyja Vörös Franciska volt. Meglehetősen jó oktatásban részesült. Szegeden a piaristáknál tanult, majd pedig Pesten jogot hallgatott. Részt vett a reformkorszak jelentős eseményeiben is. Ügyvédi oklevelet is szerzett és bekapcsolódott a helyi közéletbe.

Tagja volt a Kaszinónak. Az 1848-as forradalom és szabadságharc idején a 33. honvédsászlóalj főhadnagya volt. 1849-ben tiszti alügyésszé választotta a közgyűlés, amelyet el is fogadott, de a szabadságharc bukását követően bujdosnia kellett. Békésben, báró Rudnyánszky Sándornál talált menedéket. Az alügyészi hivatalról, amelyet időközben megkapott, csak 1852-ben mondott le. Ezt követően a csorvai apai birtokon gazdálkodott. Külföldön is járt, Németországban és Olaszországban.

Feleségül vette Schaeffer Rozáliát 1855-ben, akitől két fia és két lánya született.⁶⁶⁵ A Csongrád Megyei Gazdasági Egyesület alapító tagja volt 1860-ban. A következő évben városi képviselővé választották.

A kiegyezést követően visszatért a szegedi közéletbe, tagja lett a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnak. Országgyűlési képviselő lett 1869-ben.

1872-ben a város polgármesterévé választották.⁶⁶⁶ Az árvaszék elnöke is volt 1875 és 1884 között. Többször megválasztották polgármesternek, amely tisztségről csak 1904-ben mondott le. Hivatali ideje alatt volt a nagy árvíz Szegeden. Élete végéig a kormánypárt tagja maradt. „Az ő polgármestersége alatt készültek el a város polgári kori igazgatásának első szervezési és később újabb szabályrendeletei. Vita dúlt a bürokratizmus csökkentéséről, legyen-e polgármester helyettes, vagy a főjegyző lássa el a tisztséget.”⁶⁶⁷

Földbirtokkal, összesen 240 holddal rendelkezett és még ehhez járultak hozzá a bérelt területek. Cselédek is foglalkoztatott és közel 400 darabos juhállománya volt. Számos társaság elnöke volt. Munkásságának elismeréseként megkapta a Vaskorona Rendet és a királyi tanácsosi címet. Hivatali ideje alatt lépett Szeged a modern fejlődés útjára.

665 Gyermekai: Viktor, aki Szeged tanácsnoka volt; István, aki kincstári intéző volt Mezőhegyesen; Margit, aki egy kolozsvári főmérnök felesége lett és Ida pedig a mácsai Csernovics Agenor főmérnökhöz ment feleségül. G. Tóth 1996, 10.

666 Czímer 1929, 152; Péter 2003, 79; Péter 1999, 46; Blazovich 2005, 152–153. Réh János halálát követően Pálffy Ferenc úgy döntött, hogy az utókornak is megörökíti az arcképét, ezért a halott polgármestert fényképeztette le a családdal. Péter 1997, 208. Réh János 1861-ig volt Szeged polgármestere.

667 G. Tóth 1996, 11. Idős korában azt szerette volna, hogy több helyettese legyen.

A nemesi levelét sokáig nem vette át, amelyben a Zákányi előnevet adományozták neki. Csak a halálát megelőző pár évben kérte a nyugdíjazását. Mintegy 5040 koronát kapott és még 2460 korona kegydíjat.

Halálakor a kultúrpalota előtt ravatalozták fel és a családi sírboltban temették el. Számos anekdota maradt fenn róla, természete miatt gyakran a jóságos jelzővel illették.⁶⁶⁸ „A szelid lelkületű aggastyán, aki otthagya valamikor tanyai tuskulánumát, mert kötelességének tartotta, hogy [...] a városnak szentelje életét.”⁶⁶⁹ A város érdekében véghezvitt munkásságát a gyakorlatiság és az szerűség jellemezte.

A polgármestereknél is megállapítható az, ami a főispánoknál, hogy igen aktívan részt vállaltak a helyi ügyek intézésében. A szegedi polgármester szintén jogvégezett volt és meglehetősen nagy szakmai gyakorlattal rendelkezett. Ez utóbbi Kovács Lajosról is elmondható. A városok első számú tisztviselője meghatározó szerepet töltött be a közigazgatási reformok végrehajtásában és később, a törvény gyakorlati megvalósításában.⁶⁷⁰

Mindkét személy többször is betöltötte ezt a jelentőségteljes tisztséget, amely azt bizonyítja, hogy megfelelő munkavégzésükkel és szakértelmükkel hozzájárultak a városok közigazgatási életének hatékony előmozdításához.

668 G. Tóth 1996, 11; Szinnyei 1905, 10. köt. 160. Életről: Cs. Sebestyén 2004, 80.

669 Kiss, Tonelli és Szigethy 1927, 27. A szegedi polgármesterekről l. bővebben: Ruzsoly 2002/b, 175.

670 A pécsi polgármesterek rövid pályafutásáról: Kajtár 1990/b, 61–64.

Összegzés

Az 1870-es évek eleje a magyar közigazgatás-történet jelentős időszaka volt. A kiegyezést követő korszak megteremtette a feltételeket a polgári társadalom kialakulásához. A kormány vállalta a korábbi néhány évtized maradványait őrző közigazgatási rendszer átalakítását. Az új törvények, köztük az 1870. évi XLII. tc. is, a modern, liberális államberendezkedés alapjait teremtették meg. Az igazságszolgáltatási rendszer átalakításával egyidőben kezdődhetett meg a közigazgatás átszervezése.

A törvény gyakorlati megvalósítása az 1867-es közgyűlések feladata volt, amely jelentős változásokat eredményezett a szabad királyi városok közigazgatási életében. A politikai viszonyok helyi szinten ekkor váltak igazán jelentőssé. A dualizmus korának első felében kialakuló pártszervezkedések meghatározóak voltak a közigazgatási reformok gyakorlati megvalósítása szempontjából is. Az országos politika helyi szinten történő érvényesítését nagymértékben befolyásolták a városokban kialakult különböző politikai irányzatok.

A kormány a saját célkitűzéseit nemcsak a vármegyékben, hanem a volt szabad királyi városokban is érvényesíteni akarta. Azokban a városokban, amelyeket a jogszabály törvényhatósági joggal ruházott fel. A cívisvárosban a közigazgatás átalakítása nagyobb ellenállásba ütközött, mint Szegeden, ahol a Deák-párt került többségbe. Megmutatkozott ez a szervezeti szabályzat elfogadásánál és a főispáni intézmény bevezetésénél. A helyi politika nem csak az átszervezési munkálatok megvalósítását befolyásolta, hanem a törvényhatósági bizottsági tagok megválasztását és a tisztújítások menetét is.

Debrecenben és Szegeden nagy elégedetlenséget váltott ki a virilizmus bevezetése és a főispáni tisztség felállítása. A kormány a főispán révén gondoskodott politikájának helyhatósági végrehajtásáról. A főispán, mint a mindenkori kormány képviselője, nagy hatással volt a városok gazdasági, szellemi, politikai és társadalmi életének alakulására. Így vált lehetővé, hogy a tisztújításokba beleszólhassanak, ami által a központi akarat helyi szinten is támogatásra talált. Ez jelentős mértékben meghatározta az országgyűlési képviselőválasztásokat is. Mindezek ellenére a központi hatalom érvényesülése nem volt kizárólagos. Nem lehet azt mondani, hogy helyi szinten minden városban a kormány akarata teljes

mértékben megvalósult. Debrecenben a közigazgatási reformok realizálását követően is az ellenzék maradt többségben.

A főispánok kinevezése volt a közigazgatási reformok első jelentős mozzanata. Minden város erősen tiltakozott a tisztség bevezetése ellen. Hátrányát látták és érezhették a korábbi megyei főispánok tevékenysége miatt. Félték attól, hogy a főispáni jogkört olyan módon szabályozzák a képviselők, amely jelentős befolyást tesz lehetővé a városok mindennapi életére. Ez meg is történt az 1870. évi XLII. tc. alapján. Szeged Dáni Ferenc kinevezését örömmel fogadta, mert a városban jól ismert politikus, a közigazgatásban jártas szakember került a város élére. Ezzel szemben Debrecenben olyan személyt, Patay Andrást neveztek ki, aki szabolcsi származású volt, így a helyi viszonyokat kevésbé ismerhette.

Véleményem szerint a főispánok érvényesíteni tudták a kormány célkitűzéseit. A város főméltósága játszotta a közvetítő szerepet a törvényhatóság és a központi hatalom között. A dualizmus közjogi berendezkedésének fenntartása és helyi szintre történő adaptálása volt a legfontosabb feladata. Ezt a gyakorlatban is meg kellett valósítani, mert ez a közjogi rendszer csak így tudott hatékonyan működni és fennmaradni.

A törvény másik jelentős újítása a virilizmus volt, amely nagyrészt konzerválta a tradicionális hatalmi, politikai struktúrát és a korábbi társadalmi erőket, másrészt nagyobb politikai mozgásteret nyújtott az új, vagyonos rétegek és a feltörekvő értelmiség számára. A törvény ezzel szűkítette a törvényhatóságok képviseleti alapjait.

A törvényhatósági bizottságba azonban olyan személyek is bekerültek a virilizmus révén, akiket meg is választottak volna. Ez a teljes létszámhoz viszonyítva nagyon kevés volt. Nekik el kellett dönteniük, hogy a virilis, vagy a választott mandátumukat fogadják-e el.

A városok vezetésében általában többségbe kerültek azok a vagyonosabb személyek, akiknek érdekében állt a dualizmus rendszeréből eredő gazdasági, politikai célok helyi szintű érvényesítése. A kormány a hatalmi politikájában nemcsak a főispánokra, hanem a virilisekre is támaszkodhatott.

A kormány befolyást akart szerezni a törvényhatósági bizottság közgyűlésében is. A legtöbb állami adót fizetőknek a bizottságba való bekerülése révén a kormánypártiak többségben kerülhettek a városokban. Ez azonban nem mindenhol valósult meg. Természetesen jól látták ezt az ellenzéki politikusok is.

A legtöbb adót fizető, vagyonos réteg közvetlen beleszólásának biztosítása miatt már a törvény parlamenti vitájánál heves összecsapások bontakoztak ki. Az

átszervezés során is bírálatok céltáblája volt a virilizmus. A főispán a virilisekre támaszkodva biztosítani tudta célkitűzéseinek megvalósítását.

A kormány a közjogi viszonyok stabilizálását szerette volna elérni helyi, majd pedig országos szinten, amelynek érdekében igyekezett minden tőle telhetőt megtenni. A városok azonban folyamatosan tiltakoztak, feliratokat intéztek az országgyűléshez, a fennálló szabályok módosítását követelve.

A szabad királyi városok közül az 1870. évi XLII. tc. sokat törvényhatósági joggal ruházott fel, amely alapjaiban széles önkormányzati jogot biztosított számukra. Ezt korlátozta a főispáni tisztség, a virilizmus és a miniszteri jóváhagyás intézményének szabályozása.

A törvényhatóságok egyes határozatainak végrehajtásához megkívánták a minisztériumi hozzájárulást. Jelentős korlátozás volt ez a főispáni jogkör, különösen a felügyeleti jog bevezetése mellett. A törvényhatóságok több szempontból is kötve voltak a kormány akaratához.

A központi végrehajtó hatalom politikai törekvéseit helyi szinten érvényesíteni tudta, ami mellett egy modern közigazgatási szervezet tudott kialakulni. Álláspontom szerint a megvalósult szervezeti megoldások a korábbi közigazgatáshoz viszonyítva előrelépést jelentettek. Érvényesülni tudott a szakigazgatás, főként a helyi viszonyokat jobban ismerő városi polgárok közreműködésével. Több, célszerűnek mutakozó változtatást akartak megvalósítani. A szakigazgatás nemcsak a szervezet kialakításában mutatkozott meg, hanem a szakképzettség megkövetelésében is. Bizonyos tisztségek esetében elengedhetlenné vált a szakmai kvalifikáció.

A vármegyékkel való kényszertársulás szintén nagy ellenállást váltott ki a lakosság körében. Jelentős mértékben meghatározta a törvény a városi önkormányzat szervezeti alapjait, amelyek megvalósítása a belügyminiszteri javaslat értelmében a szervezőbizottságok feladata lett.

Az átszervezési munkálatokat a főispán felügyelete alatt kellett kidolgozni. A kormány már a reformtervek megvalósításánál is biztosítani akarta célkitűzéseinek érvényesülését. Ezért nevezték ki olyan gyorsan a főispánokat. A szervezőbizottságok legfontosabb feladata a szervezeti szabályzat megállapítása, a választókerületek létrehozása és a virilisek névjegyzékének rögzítése volt.

Mindkét városban azonos módon haladtak az események. Az egyik leglényegesebb eltérést a városi tanács szervezetének kialakításánál figyelhetünk meg. Debrecenben külön gazdasági és közigazgatási tanácsot akartak létrehozni, amelyet azonban a „belügyér” elvetett. Mindkét város két leiratot is kapott. Az első

általánosságban a közigazgatási szervezetet érintette, míg a második az árvaszékre vonatkozott. A szegedi tervezettel kevesebb gond volt, azt a belügyminiszter dicséretben is részesítette. Debrecenben az átszervezési munkálatokat csak pár hónap késéssel tudták befejezni.

A kormány célkitűzéseit vizsgálva érthető, hogy már itt beavatkozott a városok életébe, és megfelelően érzékelte, hogy az átszervezés az egyik legjelentősebb esemény, amelynek irányítását nem engedheti ki a kezéből.

A városok átszervezési munkálatainak tényleges realizálódása a szervezeti szabályzatokban testesült meg. Megpróbálták a helyi viszonyokat figyelembe venni. Mindkét város szabályzatában rögzítették a testületi szervekre (a bizottságra, a tanácsra) vonatkozó szabályokat. Ezeken kívül még a hivatalok (az árvaszéki, a tisztiorvosi, az adó, az erdészeti, a mérnöki stb.) legfontosabb feladatait is pontosan meghatározták. A jogszabályi alapot nemcsak az 1870. évi XLII. tc. képezte, hanem az egyes szakigazgatásra vonatkozó rendelkezések is.

A város első tisztviselőjével, a polgármester hatáskörével is részletesen foglalkoztak. Meghatározták feladatkörét és az eljárására vonatkozó szabályokat. Ezt azért tartották rendkívül fontosnak, mert így látták biztosítottnak a városi érdekek érvényesülését, amely egyben garanciát jelentett a főispáni és a kormányzati törekvésekkel szemben. Természetesen részletes szabályokat találhatunk a tisztviselők, a segéd-, a kezelő- és a szolgaszemélyzetre vonatkozóan is. E tekintetben a szegedi szabályzat kimerítőbb volt.

Ez képezte a közigazgatási reformok igazi célját, hiszen a szervezeti szabályzatok elfogadását követően kerülhetett sor a törvényhatósági bizottsági tagok megválasztására.

A közgyűlés megalakításában jelentős szerepe volt a helyi és az országos politikának. A tagok megválasztását mindkét városban nagy érdeklődés övezte, hiszen itt tudott fellépni a helyi lakosság a kormány törekvéseivel szemben. A virilizmus mellett összehangolt együttműködésre volt szükség a városokban, hogy ellensúlyozni tudják a központi hatalom célkitűzéseit. Debrecenben az ellenzék győzelmeskedett, míg Szegeden a kormánypártiak kerültek többségbe. A bizottság politikai összetételéről pontos adatok nem maradtak fenn, amelyre csak következtetni lehet a napilapok tudósításaiból.

A törvényhatósági bizottságok alakuló ülését követően került sor a tisztújítások megtartására. Erre a főispán jelentős befolyással rendelkezett kijelölési joga révén. A polgármesterek megválasztásával egyik városban sem csalódtak. Pálffy Ferenc és Kovács Lajos már korábban is részt vett a helyi közéletben. Megállapít-

ható, hogy a legfontosabb tisztviselői állásokat olyan helyi személyek töltötték be, akik már dolgoztak a közigazgatásban.

A közgyűlési jegyzőkönyvek alapján pontos adatok maradtak fenn arról, hogyan is zajlott le a tisztújítás. A napilapok szintén tudósítottak e jelentős eseményről. A tisztviselők megválasztása több napon keresztül tartott és a közigazgatási reformok befejező mozzanata volt.

A monográfia bemutatta az 1870. évi XLII. tc. helyi szintű végrehajtásának folyamatát. Ezen keresztül érzékeltetni szerettem volna a dualizmus korának egyik legfontosabb közjogi problémáját. A régi idők szellemétől szabadulni akaró szegedi és civispolgárság jelentős mértékben közrejátszott az új szervezet kialakításában. A városokban közel azonos módon mentek végbe a közigazgatási reformok.

Az önkormányzat jelentősége éppen az volt, hogy a törvényhatósági jogú város ügyeit saját maga intézze. A közigazgatásnak önállónak kellett volna lennie, különösen a politikától függetlennek. Ez azonban a közjogi helyzet miatt nem valósulhatott meg. A helyi ügyek elintézésében nem lehetett volna szerepe pártállásnak. Ez a gyakorlatban azonban másként alakult.

A kormány csak politikai helyzetének megerősítésére törekedett. Ez szükséges volt ahhoz, hogy célkitűzéseit ne csak helyi szinten, hanem a törvényhozáásban, a közfeladatok ellátásában is érvényesíteni tudja. Ugyanazt a függőségi viszonyt figyelhetjük meg a központi és a helyi szervek között, mint a király és a kormány között. Az állam közjogi berendezkedése erősen rányomta a bélyegét a helyi viszonyok alakulására. Ez a kettősség a dualista államszervezet minden szintjén jellemző volt.

A kiegyezés a közigazgatásban is alapvető változásokat eredményezett és átalakította annak egész rendszerét. A kormány közigazgatási célja az volt, hogy megóvja a dualizmus államberendezkedését a jogszabályokon keresztül, ami megvalósult a köztörvényhatósági törvény rendelkezései által⁶⁶.

A törvényhatóságok legfontosabb feladata az volt, hogy mint középszintű közigazgatási egységek, a város mindennapi életét irányítsák, alkotmányvédő szerepük megtartása mellett.

A két törvényhatósági jogú város reformjának összehasonlító vizsgálata hiánypótló a jogtörténeti és helytörténeti szakirodalomban. Kiemelve az előzmények kapcsán azokat az jogintézményeket, amelyek valamilyen formában, a dualizmus időszakában is tovább éltek. A legfontosabb közjogi problémák elemzésén keresztül láthatóvá váltak a kormány és a városok célkitűzései, politikai törekvései

helyi és országos szintű megvalósítása. A vizsgált időszak a várostörténelem egy kevésbé kutatott korszaka, amelynek következtében a bemutatott közigazgatási reformok hasznos adatokkal szolgálhatnak a dualizmus korának megítéléséhez. Az 1870-ben bevezetett közigazgatási szervezetet a későbbi törvények (pl. 1886. évi XXI. tc.) kis mértékben módosították ugyan, de alapjaiban a polgári demokratikus forradalomig fennmaradt.

Mellékletek

Debreczen sz. kir. város hatósági szervezete

Debreczen szab. kir. város, mint önálló törvényhatóság, önkormányzati jogait, s belügyi igazgatását, az 1870-ik évi 42. törvénycikk és a jelen szabályzat alapján önállólag gyakorolja.

Hatósági köre kiterjed a városban, a városterületen s pusztáin lakó és tartózkodó személyekre, s a városban, a város területén s pusztáin lévő minden vagyongra.

Ez átalános illetőségi hatáskör, csak a törvény által megjelölt esetekben jöhet változás alá.

Mínthogy Debreczen város egyúttal nagy terjedelmű vagyonnal s gazdasági üzletekkel bíró község is: az ügymenet gyorsítása és a siker biztosítása tekintetéből, a közigazgatási és gazdasági ügyek kezelése elkülönbítettik.

Azonban a gazdasági ügyek feletti intézkedés is első sorban a tanács köréhez tartozik; ahol külön gazdasági ügyosztály alakittatik.

Debreczen sz. kir. város ezen hatóságát gyakorolja:

1-ször A törvényhatósági bizottsági közgyűlés által.

2-szer A Tanács által.

3-szor A polgármester által.

4-szer A kapitányi hivatal által.

5-ször Az árvaszék által;

1. Fejezet A közgyűlés

A közgyűlésnek elnöke: a főispán, akadályoztatása esetében a polgármester.- Tagjai még szavazati joggal, a törvény értelmében: a jegyzők, fő kapitány, tanácsnokok, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnökök, a közgyám, pénztárnokok, fő orvos, főmérnök, főszámvevő és a közlevéltárnok; továbbá 186 bizottmányi tag, kiknek fele választás után, fele pedig a legtöbb állam adót fizetők közül állittatik elő.- Ezen kívül mindegyik tisztviselő részt vehet a bizottmányi gyűlésekben, de

szavazati joggal csak azon esetben bírnak, ha bizottsági tagoknak megválasztattak, vagy a legtöbb állam adót fizetők sorába tartoznak.

Az elnök rendszerint nem gyakorolja szavazati jogát, csak szavazatok egyenlősége esetében szavaz, amikor is az elnök szava dönt.

A közgyűlés hatásköréhez tartoznak:

1. Az 1870-ik évi 42-ik törvényzcikk értelmében.

a.) szabály rendeletek alkotása.

b.) a közigazgatási és választó kerületek alakítása.

c.) a törvényhatósági közlekedési vonalak, közművek, építkezések, s a közmunka feletti intézkedés.

d.) kölcsön vételek.

e.) törzs vagyon szerzése vagy elidegenítése.

f.) a költség vetési előirányzat megállapítása, s a zárszámadások megvizsgálása.

g.) a tisztviselők, az állandó, az igazoló és a kiváló s fegyelmi választmány s egyes küldöttségek választása, s a fő ispán által felfüggesztett polgármester helyettesítése, valamint egyéb időközben főispánilag történt helyettesítések feletti intézkedés, a törvény 54 és 55 §§-aiban meghatározott esetek kivételével.

h.) tisztviselőknek ellenőrzése, felelősség alóli felmentése, felfüggesztése, úgy elnök a tisztvi vizsgálat elrendelése.

i.) a tisztviselők, a segéd és kezdő személyzet s a szolgálk fizetésének szabályozása, felemelése vagy leszállítása.

k.) új hivatalok és állomások felállítása, vagy a régiék megszüntetése.

l.) a törvény hatóság kezelése vagy felügyelete-alatt álló pénztárak megvizsgálása, s erre vonatkozó jelentések.

m.) kérelmezési és levelezési jog gyakorlása,

n.) indítványok tárgyalása.

o.) a felirati jog gyakorlása és általában

p.) mind azon ügy, melyeket a törvény vagy a törvény hatóság szabályrendelete, kizárólag a közgyűléshez utasít.

2.) Ezen kívül következő tárgyak:

a.) a tanácsnak eljárását ellenőrzi; s a tanács – int önálló közigazgatási hatóság által a törvény és szabályok szerint illetékességéhez tartozó közigazgatási ügyekben hozott határozatok az illető szakminiszterhez – a város javadalmait, vagyonát, gazdaságát érdeklő ügyekben hozott határozatok pedig a közgyűléshez föllebbezhetők. Az ügy hátrány – kimutatásokat be kívánja, s azok felett intézkedik.

b.) megválasztja a magánlevéltári bizottmányt, a magán levéltárnokot és se-

gédét, kijelölés nélkül s egyedül, bizottsági tagjai által titkos szavazat útján; még pedig a magán levéltárnokot is segédét élethossziglan. A magán levéltári bizottmány tagjai, a magán levéltárnok és segéde általános, szótöbbséggel választatnak.

c.) intézkedés a tartozásbeli elengedések s a költség vetés határán túlterjedő rendkívüli kiadások felett.

Azonban a rendkívüli kiadásokat tárgyzó közgyűlési határozatok a kormány hatósági helyebehagyás kinyerése előtt végre nem hajthatók.

d.) a közoktatás-adó-és árva ügyre, ujonczozásra főfelügyelet:

e.) a házi adó szükségessége, mennyisége és kulcsa feletti határozás.

f.) közmunka s más közterhek megállapítása;

g.) a számadások felülvizsgáltatása, az időnként kinevezendő küldöttségek útján.

h.) a városi kötelékbe felvétel és ennek feltételei megállapítása.

i.) a marhahus és más szabályozás alá eső élelmi cikkek feletti intézkedés.

k.) vám szabályozás;

l.) városi és szomszéd birtokosok közti határ kérdések s a város és szomszéd törvény hatóságok közt felmerülhető kérdések.

m.) oklevelek is felsőbb helyen kiadott szabadalmak kihirdetése, a találmányi szabadalmak kivételével – valamint az utóbbi kivételével e tárgyban elő forduló kérdések.

n.) a város kereső és szenvedő pereiről az illető ügyvéd által a tanács, illetőleg a magán levéltári bizottmány útján évnegyedenként beadandó jelentések;

o.) a közlevéltárra és annak rendezésére fő felügyelet:

p.) a város ingó és ingatlan javainak kezelése, azokról leltár készítettése s a polgári és honossági oklevelek tárgyakban végleges intézkedés a tanács előterjesztése alapján.

q.) szakbizottmányok választása;

r.) a fölebbezett ügyek elintézése;

s.) mindazon kérdés, mely a részint tulajdoni, részint közös használati viszonyokból foly, a tanács, illetőleg gazdasági bizottmány előterjesztése folytán.

t.) általában mind azon ügy, mit különös körülmények nagy fontosságuknál fogva a polgármester, vagy a tanács a közgyűlés elé utasít.

A közgyűlés által szabályszerűen hozott határozatok 30 nap lefolyta előtt meg sem változtathatók; s akkor is előlegesen írásban beadott indítvány, és annak az illető szakosztálytól kikért vélemény folytán rendszeres tárgyalása mellett hozhatatik megváltoztató érdemleges határozat.

A lefolyt évről készült számadások megvizsgálásánál a következő év június hónapja végéig, a jövő évi költség vetés megállapításának legfeljebb november végéig meg kell történni.

Rendes közgyűlés tartatik minden hónap első csütörtökén s következő napja-in; de rendkívüli közgyűlés is tartathatik a hányszor a körülmények igénylik, ha a főispán, a bizottmány, vagy a polgármester szükségesnek látja: A rendes közgyűlések legalább 24 órával, a rendkívüli közgyűlések pedig – legalább 2 nappal előbb, a tárgy megnevezésével kihirdetendők, s arra a közgyűlési tagok egyenkint irott vagy nyomtatott meghívók által felhivandók.

A közgyűlésen a jelenlevők határoznak.

A közgyűlés ülései nyilvánosak.

Tanácskozás rendét a közgyűlés külön szabályrendelettel állapítja meg.

II. fejezet.

A tanács.

Közigazgatási ügyek:

Általában a törvényes rendeletek s szabályzat is a közgyűlés által a közigazgatási tanács körébe utasított ügyek, különösen miniszteri rendeletek, köröztetések, országos és helyi rendőri, honvédelmi, katonai, köz adó, fegyencz ügyek, közigazgatási költségvetés tervezése, az alapítványi pénztárak kezelésére, a közgyűlési határozatok szerinti felügyelet, azokból ki kölcsönzések, s vagyontalan árvák segedelmezése, egészség ügy, gázvilágítás, közkórház, közbiztonság, iskolai ügyek a tövények végrehajtása körében, országos közmunka, könyöradományok – gyűjtése, hus és más élelmiczikkek, vasút, országutak, italmérés, mértik hitelesítés, népszámlálás, statistikai ügyek, bizonyítványok, elő fogatozás, közlevéltár, ipar s kereskedelmi ügyek, találmány szabadalmak körül felmerülhető kérdések, a törvény által kiszabott hatás körrel.

Gazdasági ügyeknek nyilvánittatnak:

A városi erdőszet-cserép-tégla-az eladandó fa, cserje és téglá ára iránti javaslat, nyomda,- ménes-igavonó jószág – takarmány – szerbtövis irtás, legeltetésre vonatkozó ügyek, általában haszonbér, színház, adás-verések, vadászat, halászat, vám, határ kérdések községi utak, járdák, városi jövedelmek; a gazdasági költségvetés tervezése, középítkezés, szépítés, a város követelései behajtatása, adósságainak törlesztése, a város által fölveendő kölcsönök ugye, követelései és szenvedőleges perek, a magánlevéltári bizottmány hatás körének fentartottak kivételével;

a város közbirgonyi viszonyait érdeklő számadások; egyházi és iskolai építkezések, községi kötelékbe felvétel, polgárosítás, elengedések, segedelmezések, dologház, adományozások, a város vagyonaira vetett adó elleni felszólamlások, nyugdijazások.

A városi vagyonokra, haszonbérben levő birtokokra és épületekre felügyelet a tanács tagjai, illetőleg az összes tisztviselők közt felosztatik; kik is tapasztalataikról a tanácsnak 3 hónaponként szükség esetére rövidebb idő alatt is jelentést tenni tartoznak;

S a tanács ezekről, az üzletekről s az ezekből folyó pénzek állapotáról, a nagyobb munkálatok folyamáról előhaladásáról a közgyűlésnek évnegyedenként jelentést tenni köteles.

A tanács a város közönségének úgy állami közigazgatás, mint az ön kormányzat körében a fentebbi ügyekre nézve végrehajtó közege; egyszersmind azonban önálló közigazgatási hatóság mind azon ügyekben melyek a fennálló törvények vagy szabály rendeletek szerint más hatósági közegeknek fenntartva nincsenek: főlebbviteli hatóság oly ügyekben, melyeknek felfolyamodás útján elintézését a törvények vagy szabály rendeletek rá ruházzák.

A tanács minden tagja illetőleg az összes tanács a rá bizottak pontos teljesítésért felelős a törvények értelmében.

A tanács a hatás köréhez tartozó ügyeket részint ülésben, részint ülésen kívül intézi el.

Az ügy kezelés czélszerűsége tekintetéből, a tanács eljárási körébe tartozó ügyek szerint külön osztályok alakittatnak, mint például. 1-ször rendőri és katonai 2-szer adószámvevő, iskola-egylet-sajtó-közmunkaügyi, 3-szor árva-szegény-közkórház-közegészségügyi, 4-szer gazdasági osztály.

Egyéb iránt a polgármesternek fennmarad azon joga, hogy e munkabeosztáson, a körülmények s a szükséghez képest változtatásokat tegyen.

A rendőri osztályhoz tartozó ügyeket a kapitány hivatal, élén a fő kapitánynyal, intézi; a másik 3 osztályba sorolt ügyek más három tanácsnok körébe tartoznak.

A tanács tagjai: elnöke a polgármester, a fő kapitány a tanácsnokok, s a főjegyző, kik fejenként szavazattal bírnak, ezeken kívül, egyik aljegyző, meghívással tartoznak a tanács ülésben megjelenni, a tisztii ügyvéd, főmérnök, főorvos, főszámvevő, úgy a többi tisztviselő is, de szavazati joggal a tanácsülésben nem bírnak.

Érvényes határozat hozatalára az elnökön kívül 3. szavazó tag jelenléte szükséges s átalános szó többség határoz, szavazatok egyenlősége setében az elnök szava dönt.

Mely ügyek intézhetők el ülésen kívül, ezt a polgármester határozza meg, azon megjegyzéssel, hogy a kölcsönök utalványozása s ne talán biztosítékok meghatározása mindig tanácsülésben intézendők el.

Az ülésen kívül elintézett ügyek az ügy osztályokban az osztály tanácsnok felelőssége alatt, de a polgármesterrel, illetőleg helyettesével egyetértőleg, s ennek együttes felelőssége mellett intéztetnek el.

A tanács körébe tartozó ügyek elintézésében az előadói rendszer léptettetik életbe.

A tanács ülésben előadandó minden egyes tárgyról, az előadó által külön előadmány szerkesztendő, melyben a tanácsülés ideje, az ügy darab száma, tartalma, az előadó határozati javaslata, a határozat következtében szükséges kiadmányok, felterjesztések, levelek fogalmazványával benfoglaltatik, s az előadó által aláíratik.

A tanács ülésekből az aljegyző által eljárási rövid jegyzőkönyv szerkesztetik, melybe a jelenlevők nevei, szavazata, illetőleg az egyhangu szavazattal létrejött megállapodás, és a netalán írásban beadott külön vélemény rövid vázlata, s a tárgy igdatói száma bejegyzendők, és az elnök és jegyző által a tanácskozás napján aláírandók.

Az előadványi ivnek e végre szolgáló rovatában a szavazók nevei, a határozati javaslatok elfogadása, a netaláni módosítások a jegyző által hasonlókép feljegyztetnek, ki az előadói iveket ha a javaslat elfogadtatott, az elnök ellenjegyzésével

a kiadónak, ha pedig elsem fogadtatott, az előadmánynak a tanácsi megállapodás értelmében, föltevés végett, az előadónak, az összes iratokkal együtt ki-illetőleg vissza adja.

A határozatokban azt, hogy birtokon kívül fölebbezhetők világosan ki kell tenni, különben birtokon belül fölebbezhetők.

A határozatok a polgármester vagy helyettese aláírásával hivatalból kézbesitetnek; s a kézbesítés napját benem számítva, 15 nap alatt a közgyűlésre fölebbezhetők.

A tanácsi határozatok elleni fölebbezés a tanácshoz adandó be.

A tanácsülésben a fő kapitány oly felebbezett ügyében, melyek a köréhez tartozó tárgyakban hozott határozatokra vonatkoznak, szavazattal nem bir.

Az ily ügyekben a fő kapitány előadó sem lehet.

A tanács ülései nyilvánosak.

III dik fejezet

A polgármester hatáskörei:

1-ször A törvény értelmében: a polgármester elnöke a tanácsnak, s a főispán akadályoztatása esetén a közgyűlésnek is; s mindegyiknek szavazattal bíró rendes tagja.

Rendkívüli közgyűlést hívhat össze.

Intézkedik azon ügyekben, melyek a törvény vagy a szabályrendeletek értelmében a polgármesteri hatás köréhez tartoznak.

Átveszi a városhoz intézett kormányrendeleteket, leveleket, jelentéseket, folyamodványokat.

Végrehajtja a kormány rendeleteit, azon jogok és kötelezettségek mellett, melyeket az 1870. 42-ik t.c.z. 58-ik § d.e.k. pontja megyékben az alispánra ruház.

Aláírja a város nevében kiállított okmányokat, leveleket, felterjesztéseket.

A város pecsétének őre.

A közgyűlésnek s főispánnak tüzetes jelentést tesz intézkedéseiről, s évenként legalább egyszer a város állapotáról.

Felfogadja, különös tekintettel a kiszolgált honvédekre és katonákra, a városi szolgákat.

A bizottság legtöbb állam adót fizető igazolt tagjainak névsorát közzéteszi, s a választás alá eső tagok megválasztására kitűzött határidőt kihirdeti.

Az állandó kiváló választmány elnökségét viszi a főispán akadályoztatása esetében.

A rendes és rendkívüli közgyűléseken előadandó tárgyak sorozatának idejében közzétételéről gondoskodik.

Megvizsgáltatja a pénztárakat, és a tisztviselők eljárását s az ügy kezelést ellenőrzi.

Rendelkezik a törvényhatóság tisztviselőivel, a segéd s kezelő személyzettel, és ha hivatalos kötelességöknek teljesítésében pontosan el nem járnak, a teendőik teljesítésével más tisztviselőt biz meg, a hanyag tisztviselő fizetésének rovására utalványozott napdíj mellett.

Vizsgálatot rendelhet a segéd és kezelő személyzet hanyag és vétkes tagjai ellen, s a vizsgálat tartamára, illetőleg a közgyűlés jóváhagyása mellett azokat másokkal helyettesítheti.

A felfüggesztett tisztviselők ellen hozott bünygyi ítéleteket a közgyűlésnek betervezti.

2. Ezenkívül:

a tisztikar, segéd és kezdő személyzet, valamint a szolgálknak a közgyűlés elém tartozó személyi és illetményi ügyeit, és 14 napot nemhaladó szabadságolási kérvényeit elintézi.

a munka megszaporottával napidíjasokat adó végrehajtókat, kézbesítőket, az illető osztály tanácsnok meghalgtásával felvesz, a közgyűlésnek utólagos bejelentés mellett, a segéd és kezelő hivatalokban az osztály tanácsnok közbejöttével a munkamegosztást megállapítja.

az 1870. 42-ik t.c.z. alapján időközben elnökileg elintézett folyó ügyekről a közgyűléshez jelentést, azon ügyekről pedig, melyekiránt- az idézett törvény 58 §-a d., pontja értelmében, az illető miniszterhez fölint, a leirat és felirat bemutatása mellett tüzetes előterjesztést tesz.

minden közgyűlés kezdetén bejelenti, a várost és közigazgatást illető fontosabb eseményeket és mozzanatokot.

a karhatalmat szükség esetében tanács ülésen kívül is a maga felelőssége elrendelheti.

a polgármester hatáskörébe tartoznak, a házasságok esetében szükségelt hirdetések alóli felmentések is.

a házi pénztári be- és kiutalványozásokat teljesíti, ez utóbbiakat azonban a költségvetés körén belül, illetőleg a magánlevéltári bizottmánynak megkeresésére.

gondoskodik, hogy a tisztviselőknél kin levő előlegekről legfeljebb azon év végéig, melyben a pénztárból kivétettek, a számadás betérjesszessék;

a polgármester határozatai ellen egyesek a közgyűléshez 15 nap alatt felfolyamodhatnak.

A polgármester felyettese, akadályoztatása esetében, a főjegyző.

Ügykezelés a polgármesteri hivatalnál

A törvényhatóságok és a várost illető minden beadvány egy általános igtató könyvbe évenként egy folyó számmal nevezettetik be.

A polgármester osztja ki naponkint a tárgyakat.

El általános igtató könyvön kívül, a polgármesteri hivatalnál egy másik igtató-könyv-is vezetetik, melybe az általános igtató könyvből a tárgyak már csak a számok megjelölésével, bevezettetnek, melybe beiktatik, hogy kinek mikor adott ki az ügy, s az elintézés ideje és száma.

Mindegyik osztály szmozva külön könyv is vezetetik az elnökségnél, melybe ugy a kiosztás és átvételi elismerés, mint az elintézés beiratik.

E könyvek folytán a megbizottak működése elnökieg ebben őriztetik.

Az általános igatató könyvbe a határozat bejegyzése helyek is csak az elintézés ideje is száma jegyeztetik be.

Az általános igatató könyvet a polgármester naponként lezaratja és aláírja.

Ezenkívül az elnökségnél pénz-könyv is vezetetik, melybe minden beérkezett s leteteményezett összeg az illető ügydarabok számával és az elintézés megjelölésével, az illető rovatba bevezettetik.

A polgármester mellett a főjegyző, mint előadó működik; amellet egy elnöki fogalmazó áll segélyére. Az elnök intézkedéseiből külön napló vezetetik, melybe az iratok számára hivatkozással, a tárgyak röviden bevezettetnek. - s mely idővel a közlevéltárban helyeztetik el.

IV-ik. fejezet

A kapitányi hivatal

A kapitányi hivatal az állami- és helyi rendőrség közege, s bármint ilyen, a tanács kiegészítő részét képezi, a törvény által körbeutasított tárgyak intézésében mint elsőfoku hatóság jár el.

Azonkívül a közgyűlési által mezőrendőri és erdőszeti s más rokon tárgyakban hozott határozatokat és szabályokat végrehajtja, s a tanács és polgármester által rea bizott ügyekben mint politikai végrehajtó közeg jár el.

A gazdák és cselédek közti viszályokból kifejlő ügyeknek békebíró képen elintézése a főkapitányt illeti – kivévén a szolgálati bér szerinti kérdéseket, s azon büneseteket, melyek a fenytő bíróság köréhez tartoznak. Továbbá, a főkapitány békebírósi hatásköre a gazdák és munkások közti, sőt a fuvarozási viszonyokból kifejlő apróbb kérdésekre is kiterjed, az 1868 LIVik t. cz. 93-ik §ban foglalt esetek kivételével.

A kapitányi hivatal teendő 5 osztályba soroztatnak:

Mindegyik osztály élén egy alkapitány áll.

Az alkapitányok a főkapitány megbizottai képen, a főkapitány felelőssége mellett működnek.

A főkapitány az általános felügyeletet is ellenőrzést viszi.

Az első osztályba tartoznak

Utczai rendfentartás.

Utcza tisztaság, utcza seprők beosztása; utcák locsoltatása, felügyelet, hogy a magánosok járdáikat szeméttől, sártól, hótól tisztán tartsák, a víz folyókat kitisztítsák, sikos időben a járdát behomokolják.

Éjjeli őrjáratok rendezése, éjjeli őrökre való felügyelet.

Légszusz világításra felügyelet, utcákon és városi középületekben, egész vagy félvilágítás megrendelése, erről napi jelentések bevétele, vasúthoz vezető ut ki-
világításának intézése.

Temetések alkalmával a rendre felügyelet, hajduk diszkiszeretének engedélye-
zése.

Kutakra, járdákra, csatorna rostélyokra felügyelet.

Malmokra rendőri felügyelet.

Épitkezéseknél rendőri felügyelet, engedély nélküli építkezések betiltása.

A koldulás-korlátozása, addig is míg az végleg megszüntettetnék – engedélye-
zett koldusok számban tartása, lelenckezőről gondoskodás, szegények gyógyitta-
tása, eltemettetése, ápolást nemtaláló szegény sorsu betegek kórházba szállítása.

A rendőr-biztosokra, pandurlegényekre, hajdukra, utcaseprőkre, tizházgaz-
dákra, éjjeli őrökre, gypmesterre, felügyelet, továbbá a cselédek fegyverzetére
aló felvigyázás.

Piaczirend, az árusok rendezése, különösen is a heti vásárok alkalmával, a
városban sertés- és baromvásárookban; országos vásárkor a városban, külső váro-
sában barom-és sertés-vásárookban, szerdán és szombaton a zsibvásárban a rend
fentartása.

Élelmi cikkekre való felügyelés.

Husvágókra, nevezetesen a mészárosokra továbbá a borjut, sertést, juhot vá-
gókra és kimérőkre, laczikonyhásokra s más pecsenyesütőkre felügyelet.

Vágó hid, vágni való marhák vizsgáltatása, bélyegzése.

Mérték hitelesítés, vizsgálatok tartása a hus mérőknél, fogadóknban, korcs-
mákban, kereskedésekben, gyógytárakban.

Egyletek rendészeti szempontból.

Fürdő házakra, színház kertekre, népkertre, sétányokra való felügyelet.

Toronyórák jó karban tartása.

A II-ik osztályba tartoznak.

Kóborló, gyanus egyének, munka kerülők, szerencsejátékosok, rovott előéle-
tű, kiutasított, börtönből elbocsátott egyénekre, összeköttetéseikre, tartózkodási
helyeikre való felügyelet.

Fegyenczek, tolonczok nyilvántartása, élelmezése, tovább küldése.

Gazdák és lakók, gazdák és munkások közti, és a fuvarozásokból kifolyó per-
patvarkodások békés utón kiegyenlítésének megkísérlése, s a mennyiben hatás
körébe tartozik elintézése.

- Rendőri kihágások eseteiben biráskodások.
 Karhatalom iránti kérdések, elfogatások, házkutatások.
 Dologház
 Kórházba küldések.
 Himlőoltás
 Gyógytárak, szódavíz készítő gyárok, fogadokban, kávéházakban a főző edények időszakonkénti megvizsgálata, mérgek árulására, kuruzslók vegyvizsgálatok, bonczolatokra való felügyelet.
 Járványos betegségek alkalmával intézkedés.
 Barmász-rendőri ügyek, marhavész, állat szállítások vasuton, lóvizsgálat.
 Tőz rendőrségi ügyek, kémények tisztán tartására felügyelet a lakosság idő közönkénti figyelmeztetése, vizsgálatok tartása, a hanyagok büntetése veszélyes épületek, kémények lehuzatása, kéményseprők közt a városnak felosztása; városi és bérben tartott épületek kéményeinek, kemencze és konyha csöveinek tisztítás; felügyelet, hogy az udvarokban tűzveszélyes anyagok, felhalmozott fa s takarmányt ne tartassanak.
 Tűz oltó szerek gondozása, tűz oltás, károk felvétele, toronyőrökre felügyelet.
 Tiltott fegyverek, lőszerek, kőolaj, s egyéb gyúlékony és robbanó szerek árulása, raktározása feletti felügyelet, lőpor utalványozás.
 Köz kazánok vizsgálása.
 Gyepmesterre felügyelet, kutya fogás, ragályos betegségben levő lovak elpusztítása, és tillók fertőztelenítése.
 Középületek, kaszárnyák, iskolák kézben tartott katonai s más lakok szemétdödreinek, peczegődöröknök tisztán tartása.
 Külső rendőrség gyakorlása; ennek keretébe tartoznak: a közlegeltetési rendszabályoknak a gyakorlatban keresztül vitele, a sík földön levő hidak, utak, s a határok fentartására felügyelet is.

A III-ik Osztályba tartoznak

- Cselédügy: cselédek nyilvántartása, s az ezek és gazdáik közt felmerülő panaszok intézése, cseléd-könyvek, utlevelek, igazolási-tartózkodási-jegyek, vándor könyvek kiadása.
 Bordély házak engedélyezése, azokra felügyelet.
 Idegenek nyilvántartása.
 Népszámlálás.

Statistikai adatok gyűjtése a népességről, a városi kötelékben felvételekről, hasznos házi

állatokról, piaci forgalomról.

Bér- s társas kocsikat tartók, talyigások, fuvarosok, hordárok, számban tartása, engedélyezése, sebeshajtás, gátlása, tariffák megtartására ügyelet.

Vendéglők, korcsmák, kávéházak, ser-pálinka mérők nyilvántartása, felügyelet s zárórákra.

Tiltott játékok üldözése.

Színházi előadások alkalmával a rendre felügyelet, tánczvigalom, hangverseny, czircus, állatsereglet erőműteti mutatványosok, panorámák, s több hasonló mutatvány engedélyezése, díjaztatása.

Régale-jogcsorbitók elleni eljárás, régale jogbiztosok kihágásai felett támasztott panaszok elintézése.

Szegénységi bizonyítványok kiadása kórházi, katonai, rabtartási, iskolai ügyekben használatra.

Gazdátlan tárgyak iránti intézkedés; bitang jószágok élelmeztetése, gondoztatása; köröztetése s ha idő folytán elnem sajátíttatnának, elárvereztetése a befolyt pénzek illető helyre juttatása.

Eltulajdonított, elveszett vagy talált tárgyak nyilvántartása.

Hirdetések-szabályoknak a városi hatóságtól kiadott hirdetéseknek, házanként, falragaszok utján, vagy dobszó mellett köztudomásra juttatása, magánosok hirdetései, dobszó melletti közhirrre tételének engedélyezése.

Köröztetések: szökött, eltévedt egyének, feltalált hullák leírása s köröztetése.

A IV.-ik osztályba tartoznak

Politikai uton, végrehajtás által beveendő mindenféle pénzbeli követelés, díj, bírság behajtása, kivéve a helyben kivetett állam adók.

Külvárosi sátorok: átiratási kérvények véleményezése, épület elbontások engedélyezése.

Könyör adományok gyűjtése, s azok részére, kik e célból a miniszteriumtól vagy iskolai igazgatóságoktól felhatalmazást mutatnak fel, engedélyezése.

Marhas levelek kiadása, s az ide vonatkozó kérdések tárgyalása.

Az V.-ik osztályba tartoznak

Katonai ügyek: ujonczozás, beszállásolás, kaszárnyák tisztí lakok s.t.b.

Előfogatkozás.

A kapitányi hivatal főnökéről és a fölebbezésről

A kapitányi hivatalnak, illetőleg a rendőrségnek főnöke a főkapitány.

A város bel- és külterületein a csend, rend, személy és vagyon biztonsági, úgy egyéb a kapitányi hivatalhoz beosztott ügyekben, a törvény, kormány rendeletek és törvényhatósági szabályok szerint jár el; a hivatal tagjai között a munkafelosztást a célszerűség szempontjából, a főnebbiektől eltérőleg is teljesítheti, s azt a közgyűlésnek bejelenteni tartozik; s felügyel, hogy azok hivataluknak, a helyszínen megjelenés és közvetlen meggyőződés szerzése után is, pontosan megfeleljenek.

A beszedett pénzeknek azonnal letétményezése, s minden hónapban a tanácshoz jelentés beterjesztésére felügyelni, felelet terhe alatt köteleztetik.

A főkapitány a beszedett pénzekből és birságokról külön naplót tartozik vezetni, illetőleg vezettetni.

A főkapitányt akadályoztatása esetében, azon alkapitány helyettesíti, kit a polgármester a főkapitány meghalgatásaival megbíz.

A kapitányi hivatal által rendőri ügyekben hozott határozatok ellen a fölebbezés a tanácshoz, onnan a belügyminiszteriumhoz történik.

Az, hogy a határozat elleni fölebbezés birtokon belől, vagy birtokon kívül engedtetik meg, a határozatban mindig világosan megemlítendő.

Ha a felebbezés csak birtokon kívül engedtetik meg, eme határozat, az ügy sürgőssége, vagy a késedelemből származható veszély kimutatása által indokolandó.

Két egybehangzó határozat ellen fölebbezés csak birtokon kívül engedtetik meg.

A kapitányi hivatal személyzete.

1. Főkapitány, 1. fogalmazó, 1. igdató, egyszersmind kiadó, 1. irnok egyszersmind irattárnok s sorozat készítő, 2 irnok, 1. biztos, nappali szolgálatra a hivatalnál, 1. biztos, éjjelnappalra vasuti őrségen, 1. biztos, éjjelnappal felügyelőül a város házánál, 1. hajdu, a főkapitányhoz beosztva, 1. hajdu hivatalszolga is, 5. hajdu rendelkezésre, 8. hajdu, a nyolcz biztos mellett, 1. hajdu, éjjelnappal vasuti őrségen, 3. lovashajdu.

I-ső osztálynál

1. alkapitány, 1. fogalmazó, 1. hajdu.

II-ik osztálynál.

1. alkapitány, 1. őrnök, 1. hajdu.

III-ik osztálynál.

1. alkapitány, 1. fogalmazó, 1. hajdu.

IV-ik osztálynál.

1. alkapitány, 3. biztos, 1. hajdu a biztosok mellett, 1. hajdu egyszersmind hivatalszolga.

V-ik osztály

1. alkapitány, 1. fogalmazó, 1. őrnök, 3. szállás biztos, 3. hajdu a szállás biztosok mellé, 1. hajdu raktározó, előfogat- előállító.

Városházi őrség

1. felügyelő házmester, 1. káplán, 1. tömlőcz tartó, 1. őrzetű, 12 közhajdu, 1. dobos.

Ezenkívül:

1. Vásáribíró, 1. őrnök, 1. hajdu.

1. Gázvilágítási felügyelő.

Tizházgazdák:

10. tizházgazda.

Belvárosi/nappali-éjjeli/rendőrség.

6. rendbiztos /constabler/ egyenruhával is karddal, 30. közrendőr, egész egyenruhával, karddal.

Külső rendőrség.

a, 2. külsőrendőrbiztos /lovas/; b./ 1. csendbiztos; c.) 8 pandurlegény; d) Ezen kívül a mátai biztos és az erdőőrsök, a külsőrendőrség kezelésében tartoznak a kapitányi hivatalnak segélyére lenni.

A kapitányi hivatal alá rendelt más személyzet

1. utca tisztogatási felügyelő, 34. utcaseprő. 1. kertész, egyszersmind a vasut-hoz vezető uton felállított 13. lámpa gyújtója. 10 hajdu, beosztva a tisztviselők mellé, hivatali szolgálatra. 9. hajdu beosztva a hivatalokhoz szobatisztitókul, eljá-rókul, 6 toronyőr, 1 gyepmester; 1 peczegődör-tisztító.

A kapitányi hivatalhoz beosztott tisztviselők s alsóbbrendű személyzet, ré-szint eddigi utasításait követik, részint a főkapitány által láttatnak el utasítá-sokkal, melyek a tanács elé terjesztetnek megerősítés végett.

A jegyző kar

Áll egy főjegyzőből és 3. aljegyzőből.

A főjegyző

A polgármestert, ennek akadályoztatása esetében helyettesíti, s annak teendőit végzi.

A polgármesternek elnöki teendőiben segélyére van.

A tanácsülésekben szavazati joggal résztvesz.

Közgyűléseken rendszerint ő viszi a tollat; a közgyűlési felterjesztéseket, jelentéseket, leveleket szerkeszti.

A törvényhatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészíti.

A közgyűlések kihirdetéséről, s az ott elő adandó tárgyak sorozata elkészítéséről gondoskodik.

A közgyűlési jegyző könyvek hiteles másolatainak a belügyminisztériumhoz a hitelesítéstől számítandó 30 nap alatt felterjesztéséről gondoskodik.

A városi közlevéltárnak felügyelője; a levéltár rendezése felügyelő bizottmányának elnöke.

Felügyel az igató, a kiadó, és az irodai személyzet munkálkodására s a kiadó által vezetett könyvek vitelére.

Általában a törvény s hatósági szabályzat szerint rá rótt kötelességeket teljesíti.

Az aljegyzők

Az első aljegyző rendszerint a közigazgatási tanács jegyzőkönyveit vezeti; szükség esetében a főjegyzők a jegyzői teendőiben helyettesíti; számvevő- s adóügyi- és közkorházi bizottmányokban viszi a tollat.

A második aljegyző rendszerint a gazdasági osztályba van beosztva, és a gazdasági jog- s pénzügyi és építkezési bizottmányok jegyző könyveit viszi, s a gazdasági ügyek elintézésére vonatkozó határozatok s javaslatok beiratásáról s kiadományozásáról is gondoskodik.

A harmadik aljegyző rendszerint az árvaszéknél működik.

Az aljegyzők szükség esetében előadói minőségben is szolgálnak, s ily esetekben szavazati joggal bírnak.

A tiszti ügyész

A tiszti ügyész a közgyűlésekben jelen lenni, a törvényhatóság szabályrendeletei megtartására ügyelni, az elrendelt széksértési kereseteket megindítani tartozik; a közgyűlés a tanács és az állandó szabályok felhívására jogi kérdésekben véleményt ad; a tanács és az állandó szabályzatok üléseiben, meghívás folytán, résztvesz, de a tanácsban szavazati joggal nem bír; a városi pénztárak vizsgálatánál jelen van; a város kereső és szenvedő pereit viszi; ezekről 3 hónaponként, s a tanács kívánatára rövidebb határidőkben is jelentést tesz; a haszonbéri szerződések s általában a várost illető kötvényeket szerkeszti; s jogérvényesíti; a kellő biztosításokat haladék nélkül eszközli; kiküldetéseket résztvesz.

A város peres és perenkívüli ügyeiről, az ügyállást könnyen kivethetőleg, kiűntető rendes könyvet vezet, s azt kívánatra felmutatja.

Az árvaszéki teendőket végzi, a törvény és a szabályrendeletek értelmében.

A tiszti ügyész, a menyiben a város érdekei veszélyeztetése nélkül történhetik, magán pereket is folytathat.

A mérnöki hivatal

Áll egy fő, két almérnök, egy gyakornokból és egy őrnből.

A fő és a két almérnöknek a jelenkor igényeihez képest műtani ismeretekkel bíró okleveles egyéneknek kell lenni.

A munkálatok – melyek a főmérnök közvetlen vezetése alatt állanak, a főmérnök rendelete szerint osztatnak be.

A főmérnök a tanácsban, meghívás folytán, megjelenni köteles.

Az építészeti és szépészeti állandó bizottmánynak rendes tagja.

A mérnöki hivatal kötelessége a középítkezésekre nézve javaslatot, tervet és költségvetést készíteni, az elrendelt ily nemű építkezések vezetését s felülvizsgálatát teljesíteni, az évi költségvetésekhez szükséges idevágó adatokat összeállítani, a közmunka- erő felhasználásáról évenként tervet és előszámítást készíteni; magán építkezéseknél a szabályozási vonalak kitűzését, a tervek megbírást és a felülvizsgálatokat teljesíteni; földméréseknél a kívánt felméréseket megteszi; az ide vonatkozó fekraizokat elkészíti, kezeli a természetbeni közmunka erő felhasználást; a hátrányosok névsorát a tanácsnak idejében betérjeszti.

A mérnöki hivatal, a tanács ellenőrzése alatt áll, de a mérnöki műszaki teendőkben, a megállapított hatás körrel önállólag felelősség mellett jár el.

Általában mindazon körébe vágó ügyben, mit a közgyűlés, a tanács hozzá utasít, eljárni, és a szakosztályokban a kívánt felvilágosításokat megadni köteles.

A számvevőség

A számvevőségnek két fő osztálya van:

1. A tulajdonképeni városi számvevő hivatal
2. Az adó számvevőség.

E két osztály a főszámvezető vezetése alatt egyesítettik.

A tulajdonképeni városi számvevő osztály.

áll: az eddigi számvizsgálók beosztásával, egy fő, 2 al számvevőből, s 3 számtisztből. e számvevők közül egyik az árva széknél működik.

Addig is, míg a város vagyonállása, s üzletei körül elő forduló, és általában a várost érdeklő számadási műveletek alapjául, a rendes könyvvezetőség rendszere behozatnék; a számvevő hivatal kötelessége ideiglenesen következőkben állapítat meg: tartozik ellenőrzést gyakorolni a városi vagyon és pénzkezelés minden ágában; jelesen a számadásokat átvizsgálja; azokat a tanács útján közgyűlésre beterjeszti; az évi költségvetés előirányzatát szerkeszti; a bevételek és kiadások fő könyveit vezeti; a város vagyoni és jövedelmi állapotát nyilvántartja, gondja van arra, hogy a város követeléseidejében befolyjanak, kötelezettsége teljesítsenek. A szükséges leltárak készítésébe befoly. A számvevő minden kiadást és bevételt ellenjegyez, ily ellenjegyzés nélkül sem bevételezések, sem fizetések nem eszközölhetők. Minden hóvégével, sőt ha kívántatik, rövidebb idő közben is, a házi és a kapitányi pénztárinaplót, a főkönyvvel az okmányok alapján szigoruan egybeveti, az alapítványi pénztárból kiutaltványozott összegek fizetési sorrendét ellenőrzi; a városi cselédség ruhailletményeit, a városi középületek tűz kár biztosítását, úgy a gáz fogyasztást nyilván tartja; a belső rőzsebiztosítási naplót annak idejében naponként lezárja, s a begyűlt pénzt a házi pénztárnál letéteményezi, illetőleg beutaltványozás iránt jelent a tanácsnak; pénztári vizsgálatoknál a naplokat lezárja, s a pénztárban lenni kellő összeget megállapítja Átalában a köréhez tartozó s hozzá utasított ügyekben eljár.

Az adó számvevőség

Áll 1. számvevőből, 1. irnokból, 6. adókivetőből, és 2. adó sürgetőből.

Teendői:

Átalában a törvény értelmében, az adó ügyben az adó kivetést elő- és leírást, s a birtok nyilvántartást teljesíteni; a pénzügyi igazgatóság közepeinek, a törvény értelmében segéd kezét nyújtani eljárásaikban, munkálataikban; díjazás alá eső okmányokra, az azokban foglalt ingatlanságok tiszta jövedelmét s adóját följegyezni, a jövedelmi adó bevallási iverk kiosztása, beszede, tárgyalása, a felszólalok utasítása, a személy és kereseti adókötelesek összeírása; a befizetett adóknak az adó könyvekkel összehasonlítása, az adó anyakönyv készítése, vezetése s abból a B táblázat elkészítése. Átalában a közgyűlés és tanács általi megbízások teljesítése, úgy a belső és külső legelő adó ügy, a polgári illetőség és közmunkaügy körében szükséges kivetési munkálatok, mint egyéb előforduló s hatás köréhez tartozó tárgyakban.

A pénztári hivatalok

1. Házipénztár
2. Alapítványi pénztár
3. Adópénztár
4. Árvapénztár

A házi pénztári hivatal, a tanács felügyelete alá tartozik, s áll a pénztárnokból, ellenőrből, egy pénztártisztból, s egy rendes irnokból.

Minden bevételből és kiadásról fő- és részletes naplók vezetendők, melyek között a előbbiek a pénztárnál maradnak; a részletes naplók azonban havonként, illetőleg rövidebb időszakbanis, a hozzá tartozó okmányokkal együtt megvizsgálás végett a számvevő hivatalhoz adatnak be. A biztosítékokról állandó letéti napló, egyéb letétpénzekről pedig kisletéti naplók vezetendők. Átalában a hivatal kezelése alá utasított tárgyalásokról segéd naplók készítendők.

Az alapítványi pénztári hivatal áll a pénztárokból és ellenőrből.

Az alapítványokról, és az e hivatal körébe utasított egyéb pénzkezelésről külön naplók vezetendők; a bevételek és kiadások számvevői ellenjegyzés mellett történnek; a vagyontalan árvák részére utalványozott segélypénzzel fizetése, s nyilvántartása is ide tartozik, a kiutalványozott kölcsönöket sorrendben kifizeti, s az ezekről szóló kötelezvények biztosításáért felelős a tisztii ügyvéddel együtt, a

kötelezvények őrizete alatt állanak; tartozik a kamatok s felmondott tőkék idejében befizettetéséről kellőleg gondoskodni.

A pénztári hivatal minden évről számadást készít, és azt idejében beterjeszti a tanácshoz, melynek felügyelete alatt áll.

Az adó pénztár. Az adó pénztári hivatal áll a pénztárnokból, ellenőrökből, 1. késedelmi kamatszámítóból, és 2. napidijásból.

E hivatal az állam érdekében, az adó kötelesek által fizetett adót átveszi, az adó könyvbe beírja, s a naplóba és a B táblázatba bevezeti; minden esetre az azon napon begyűlt pénzösszeg a napló tételeivel egybevettetik; s minden hét végén a heti bevétel összesítettven, a királyi adóhivatalnak átadatik, mely az átvételről elismervényt szolgáltat ki.

E hivatal az illető tanácsnok, s a számvevőség felügyelete alatt áll; kik is a szabályszerű felügyeletet véletlen vizsgálások útján is, érvényesíteni tartoznak.

/: Az árva pénztárról az árvaszéki munkálat szól.:/

Mindegyik pénztárnok és ellenőr a legszigorubb felelősség alatt áll; s évi fizetésével egyenlőmennységű készpénzt, vagy annak megfelelő biztosítékot köteles le tenni, melynek megbírálása a tanács körébe tartozik s a biztosíték letétele a közgyűlésnek idejében bejelentendő.

A közlevéltár

A közlevél tárnok és segéde kezelése alatt áll.

A közlevéltárnok felelősség alatt őrzi a levéltárt; az eredeti okmányokat csak tisztviselőnek adhatja ki, és pedig csak bizonyos határ ideig s térítvény mellett; hiteles másolatokat kiszolgáltat; a levéltári rendezés egyik tényezője a régibb iratokra nézve, az újabbakat pedig tartozik úgy kezelni, hogy a kiadott utasítás szerint a rendezett levéltárba beilleszthetők legyenek; az előző iratok idejében kiszolgáltatja, s azok vissza kerüléséről s beosztásáról gondoskodik.

A közlevéltár a főjegyző, illetőleg a levéltár rendezésére felügyelő bizottmány felügyelete alatt áll.

Az erdőszeti személyzet

Áll az erődmasterből, 4. erdöszből, egy gyakornokból, 42. erdővédőből.

Az erdőszeti személyzet, a tanács ellenőrzése mellett, az erődmaster rendelkezése alatt áll, úgy az erdő kezelés, mint az erdőrendőrség tekintetében.

Egyébiránt az erdőszeti személyzet állandósítása kimondatik ugyan, de a mellett a hanyag, és lelkiismeretlen kezelés, vagy képesség-hiány miatti elmozdítás fentartatik.

Az erdőmester és az erdőszők közt az erdők a kezelésre és felügyeletre nézve, a tanács által osztatnak fel, az erdőszeti személyzet meghallgatásával.

Az erdőségek kezelését illető fontosabb ügyekben az erdőmester, illetőleg az összes erdőszeti személyzet véleménye kiveendő.

Az erdőmester rendelkezik a többi erdőszszel, a megállapítandó hatáskörben.

Átalában az erdő mester felügyelete kiterjed a városi összes erdőségre, erdei területekre, csőszházakra, nyilvános – séta s befásított téerekre, az országutak mellett lévő fákra; az erdőségi határdombokra, utakra, hidakra; a vadászati tilalom fentartását eszközli; az e tekintetben felmerülő erdei s mezőrendőri kihágásokat bejelenti.

Az erdők fentartása, gyarapítása, a puszta területek beültetése tárgyában javaslatokat terjeszt be a tanácshoz, s ha azok elfogadtatnak, úgy a közgyűlés s tanács egyéb megbízásait illetőleg is, azok végrehajtását, a gazdasági tanácsnok ellenőrzése mellett eszközli.

Az erdőmester a tanácsban, meghívásra, megjelenni köteles, s a gazdasági bizottság rendes tagja.

A külrendőrség kezelésében az erdőszeti személyzet a kapitányi hivatalnak segédkezet nyújtani köteles.

Továbbá utasításait az erdőszeti személyzet a tanácstól illetőleg a közgyűléstől veszi.

Egészségügyi személyzet

Áll egy fő 1. kórházi orvosból 2. alorvosból, a kórházi gondnokból, 2. állatorvosból, 1. bábából, 4. betegápolóból, 1. kórházi szolgából.

A hivatalos teendőket az alább jegyzett felosztás szerint teljesítik.

1.) A főorvos az egészségügyre vonatkozó minden mozzanatra felügyel; figyelemmel kíséri a városban keletkezett betegségeket, járványokat, s azokról havi és évi kimutatást terjeszt elő, megfigyeli a kóranyag fejlődésére s terjedésére kedvező körülményeket, s azoknak elhárítása iránt egészségügyi javaslatokat terjeszt időszakonként a végrehajtással megbízott hivatalonkhoz.

Az aggodtak, munkatehetetlenek menházában ápoltakat, orvosi felügyelet alatt tartja.

A város és egy házak által segélyezett árvákat, a város szolgálatában levő cselédséget szükség esetében orvosolja.

Az évi rendes és a pótsorozásoknál működni köteles.

A helybeli gyógyszerárnak rendes kezelése felett öröködik azokat évenként felsőbb rendelet értelmében vizsgálat alá veszi, a közintézetek számára kiszolgáltatott gyógyszerek árjegyzékét felülvizsgálja.

A fegyenczek feletti felügyeletet egészségi szempontból teljesíti.

2.) A kórházi orvos, a közkórház kezelését vezeti és rendezi; a városi árvákat, szegényeket és cselédséget szükség esetén orvosolja, a fő orvos akadályoztatása esetében, annak helyettesítője.

3.) A két alorvos közül, az egyik a fegyenczeket naponta ellátja a szükséges orvosi segélylyel, míg a második a közkórháznál működik.

A véd himlőoltást, a halott-vizsgálást teljesíteni, és a haláleseteket bejelenteni, mindketten kötelesek.

Meg vannak bízva, hogy a hozzájuk folyamodott árvákat, szegényeket és városi cselédeket orvosi segélylyel ellássák.

4.) Az állat orvosok közül egyik martius 1.-től november 1.-ig a hortobágyi pusztán tartozik lakni, s az állatok egészségi állapota felett a szabályrendeletek értelmében öröködni; a második ugyanerre van megbízva a város területén; emellett naponta vizsgálja a levágandó marhák egészségi állapotát, és a vas pályán szállítandó marhákat; a heti vásárokon jelenlenni köteles.

A város tulajdonához tartozó állatok orvoslását mindkettő tartozik teljesíteni.

Város gazdák, építtető biztos szertárnok, cserép-tégla mester

A tanács hatósága alatt állanak.

Munkakörük az eddiginél célszerűbb berendezést igényelvén, a tanács által fog külön utasításban szabályoztatni.

Az általános igtató s kiadó hivatalok és az iroda

A főjegyző felügyelete alatt állanak.

Az igtató könyvet az igtató vezeti, a megállapítandó rovatok szerint.

Az igtató tartozik: ünnep és vasárnapokon dél előtt 11 órától 12-ig, a többi napon dél előtt 9.-órától 12-ig délután 3-órától 5-ig a beadványokat átvenni rövid, de a lényeges pontokat magában foglaló kivonatban, folyó számok alatt

beigatni, az igtató könyvben az ügyszerabok számát a beadványon s mellékleten is feljegyezni: az előző számokat kikeresni, s a beadványon kívül megjelölni; az előiratokkal felszereltetni a beadványokat, és azokat délután 6 óráig az igtató könyvvel együtt a polgármesterhez felvinni.

Az igtató könyvvel együtt a polgármesterhez felvinni.

Az igtató könyvet mindennap lezárni köteles.

Az elintéztett ügyek elintézési számát és napját, az igtató könyv illető rovatában tisztán feljegyezni.

Az oly beadványokon, melyek mellé pénzt – és pénzérték is csatoltatik, tartozik az igtató annak miségét és mennyiségét feljegyezni, s a polgármesterhez, illetőleg főjegyzőkhöz, a rendes órát nem várva felvinni, hogy azok azonnal beutalványozhatók, illetőleg letéteményezhetők legyenek.

A kiadó tartozik a kiadmányozás végett átadott iratok átvételét elismerni, s a kiadmányozást pontosan idejében teljesíteni.

A kiadó – következő könyveket tartoznak vezetni.

A kiadó – levéltározási, - kézbesítési, - ügyhátrány – posta és pénzküldemény, könyveket.

Az elküldés végett hozzá utasított pénzt és pénzértéket haladék nélkül illető helyére küldeni, azokról térítvényt venni, a pénzkönyvek a küldemény minőségét és mennyiségét bejegyezni, a pénz küldeményekről vevények eredetijét az illető ügyiratokhoz csatolni, s a pénzkönyvet minden héten a polgármesterhez, illetőleg a főjegyzőhöz megvizsgálás és aláírás végett bevinni köteles.

A posta – s egyéb aprólékos költségekre kivett előlegekről pontosan okmányokkal felszerelt számadást tartozik készíteni.

A kiadmányozás végett hozzá érkezett határozatokat az igtatónak, az elintézés és bejegyzése végett, kiadmányozás után pedig a közlevéltárnoknak könyvbeli elismerés mellett átadja.

Az ügyhátrányokról, a tanácshoz és a közgyűléshez idejében, egyenként minden ügrről külön, jelentést terjeszt.

A kiadó mellett egy irnok működik rendesen kifolyvást segítségére van; azon kívül az irodai munkálatokat, 4. rendes irnok teljesíti.

Állandó bizottmányok

1.ször rendőri s katonai.

2 szor adó- számvevő – iskola – egylet – sajtó s közmunkaügyi.

3 szor levéltárrendezésre felügyelő.

5 ször gazdasági.

6 szor magánlevéltári.

7 szer jog- s pénzügyi.

8 szor építészeti s szépitészeti.

Az állandó bizottmányoknak kötelességök a közgyűlés, a tanács által hozzájuk utasított tárgyakra nézve véleménynt adni, a körükhöz tartozó ügyekben tapasztalt hiányokat felfedezni, a szükséges javításokat indítványozni.

Véleményeiket jegyző könyvi alakban mutatják be.

Mindegyik állandó bizottmány – azonban a magán bizottmányi kivételével – az elnökön és jegyzőn kívül 12. bizottmányi tagból és az illető szaktisztviselőkből áll, kik mindnyájan szavazati joggal birnak.

Érvényes határozat hozatalára az elnökön és jegyzőn kívül, legalább 5. tag jelenléte szükséges.

Egyenlő szavazatok esetében az elnök szavazata dönt.

Belügyeit mindegyik bizottmány maga rendezi.

Az állandó bizottmányok ülései nyilvánosak.

A rendőri s katonai bizottmány

Elnöke: a fő kapitány, tagjai az 5. alkapitány és 12. bizottmányi tag. A bizottmányba behivathatnak: a tisztü ügyvéd, főorvos, erdőmester; csendbiztos, mátori biztos.

Teendői: a közgyűlés, a tanács, a polgármester, a főkapitány által a kapitányi hivatal körébe utasított ügyek feletti vélemény adás.

E bizottmányban egyik kapitányi hivatali fogalmazó viszi a tollat.

Az adószámvevő egylet sajtó s közmunkaügyi bizottmány

Elnöke egyik tanácsnok, jegyzője az egyik aljegyző, áll ezeken kívül 12. bizottmányi tagból, továbbá, tagjai az adópénztárnok, közmunkavezető mérnök, a számvevő.

Hatás körébe tartozik a házi pénztári kezelés, s a számvevőség körül tapasztalt hiányok kijavitása, és megfelelőbb rendszer megállapítása, továbbá az iskola-ügyeleti jog s a sajtó viszonyok, a közadó és közmunka kérdése körül előforduló oly esetekben véleményadás, melyek a bizottmányhoz utasítottak.

Árva szegény egészségügyi s közkórházi bizottmány

Tagjai: egyik tanácsnok, mint elnök, egyik aljegyző, 12. bizottmányi tag, ezenkívül az alapítványi pénztárnok – a fő orvos, a kórházi orvos, egyik állatorvos, és a kórházi gondnok.

Teendői a fennálló törvényes rendeletek s utasítások értelmében, a közegészségügyi ügyek felett a város bel- és kül területén őrködni; a tapasztalt hiányok elhárítása végett javaslatokat s orvosrendőri vizsgálatokat tétetni, a járvány és ragályos kórok megelőzésére óvó rendszabályokat javasolni, az egészségügyi köz- és magán intézetekre, gyógytárakra és azok szabályszerű kezelésére felügyeltetni, a város egészségügyi állapotáról, havonként a tanácshoz jelentést, a hus s más élelmi czikkekre nézve időnként vizsgálatokat tétetni; a himlő oltás és a halottszemle szabályszerűsége felett őrködni.

A köz kórházban, a kórházi orvos, mint igazgató működik; alárendeltje az alorvos, a gondnok, a bába, és a betegápolók, a munka beosztást, és a szabályszerű eljárásokat nézve szükséges teendőket elrendezi; a betegek számára elkészíti az étlapokat és az ételeket megvizsgálja; a kiszolgáltattott ételekről a gondnokkal havonként számadást, a kórházba bevett betegek vagyonáról pedig jegyző könyvet vezetett, az ápolási díjakat behajtja, az általa benem hajthatókról a gondnok által kimutatást készített, és azt a bizottmány utján a tanácshoz beadja.

Általában a bizottmányhoz jelentést tesz ugy az évi kórházi költségvetést s az élelmi czikkeket illetőleg, mindegyéb fontosabb tárgyakban.

A bizottmánynak jogában áll a közkórházra vonatkozó ügyeket és eljárást megvizsgálni, s javaslatait a tanácshoz, illetőleg ennek utján a közgyűléshez felterjeszteni.

Ezenkívül a vagyonatlan árva s szegény ügyben felmerülő kérdésekben vélemény adás.

Levéltár rendezésre felügyelő bizottmány

Elnöke: a főjegyző, tagjai a közlevéltárnok, a levéltár rendezéssel megbizottak s az ide választott bizottmányi tagok és a levéltárnoki segéd, ki a jegyző könyvet, illetőleg a jelentéseket felteszi.

Teendője, felügyelni hogy a rendezés a megállapított szabályokhoz képest célszerűen történjék, és a munka minél gyorsabban folyjon.

Megállapodásait, jelentéseit, javaslatait, a tanács útján a közgyűléshez 3. hónapoként terjeszti be.

Gazdasági bizottmány

Elnöke: a gazdasági osztályt vezető tanácsnok, tagjai az ide megválasztott 12. bizottmányi tagon és egyik aljegyzők kívül az erdőmester, város gazdák.

Hatás körébe tartoznak a város föld birtoka, üzleti ágai, mint az erdő, a téglacserép-gyártás, a városi nyomda kezelése tárgyában javaslatokat tenni, az e tárgyban felmerült javaslatok iránt véleményt adni, a város vagyonából elidegenítések, a polgárosítások, a városi kötelékbe felvétel felett véleményt mondani, mindazon részint tulajdoni, részint közös használati kérdésben, hol a városnak, mint ilyennek jogai, a magán birtokosokaitól tisztán elkülönítve nincsenek, a használatra nézve gyakorlati rendszabályokat tervezni, s az ily indítványok felett véleményt mondani.

Átalában indokolt előterjesztéseket tenni, a közgyűlés vagy tanács meghagyása folytán.

A magán levéltári bizottmány

Áll a magánlevéltárnokból és azon bizottmányi tagokból, kiket a közgyűlés bizottmányi tagjai, általános szótöbbséggel ide megválasztanak.

Ezekon kívül tagjai: a magánlevéltári ügyvéd, ki a tanács megbízása folytán szükség esetén a város keresőleges és szenvedőleges pereit és jogügyeit is vinni köteles, de az utóbbiak szavazati joggal nem birnak.

E bizottmányban a tollat a magánlevéltári ügyvéd viszi, ki hasonlókép a most említett módon választatik.

A magán levéltári bizottmány mint a közönség meghatalmazottja, a város minden magán birtok viszonyából eredő kérdés felett önállólag határoz; azonban évenként, sőt befégzett fontosabb ügyekről időnként is tartozik tudomás végett jelentést tenni a közgyűléshez, eljárása eredményéről részletes indokolás nélkül.

A magán levéltári bizottmány megkeresése folytán a polgármester köteles a szükséges összegeket a házi pénztárból utalványozni és a bizottmány rendelkezésére bocsátani.

Jog és pénzügyi bizottmány

Áll egyik tanácsnokon mint elnökön s egyik jegyzőn kívül az ide megválasztott 12. bizottmányi tagból; továbbá a tiszti ügyvédből, fő számvevőből, házi és alapítványi pénztárnokból. Teendői körébe tartoznak: éber figyelemmel kísérni a város jövedelmeit és kiadásait, a gazdasági költségvetés, a tartozásbeli elengedések, adományozások, rendkívüli kiadások, a házi adó behozása mennyisége és kulcsa, a város részére kölcsön-vételek, a követelő és szenvedő adósságok a város adósságainak törlesztése, új hivatalok felállítása, peregyességek s minden oly tárgyban indokolt javaslatot adni, melyek a közgyűlés által ide utasíttatnak.

A gazdasági s jogi és pénzügyi bizottmányok

a közgyűlés vagy a tanács felhívására együttes ülést is tarthatnak. Ily esetben az elnökséget a polgármester viszi; s legalább 10. tag jelenléte szükséges.

Építetési és szépitészeti bizottmány

Tagjai: egyik tanácsnok, mint elnök, egyik jegyző, s az ide megválasztott 12. bizottmányi tag. – Továbbá, a mérnökök, építetű biztos.

Teendői körébe tartozik: a középítkezések, utépítések, utcák, térek szabályozása, egyengetése, házak, térek kisajátítása, járdák, csatornák készítése – tárgyában javaslatot, tervet készíteni, kész terveket vizsgálat alá venni, s véleménynyel kísérni, a városi középületek fenntartása s javítása, igazítása iránt előterjesztéseket tenni, általában a fent felsorolt tárgyakkal rokon természetű ügyekben, a közgyűlés, illetőleg a tanács felszólítására okadolt véleményt nyilvánítani.

5. Fejezet.

Az árvaszék.

I. Általános határozatok.

1. §.

Az árva és gyámhatóságok sz.kir. Debreczen Város területén, ezen városi törvény hatóság az 1870. 42. t.cz. értelmében helyben allandó árvaszéke által gyakorolja.

2. §.

Az árvaszék önállóan működik s közvetlen érintkezik mind a hatóságokkal, ide értve a felebbezési hatóságok is, mind a bíróságokkal.

3. §.

Ezen árvaszék áll: egy elnökből, 2 ülnökből, a tiszti ügyészből, ki a város tiszti ügyésze,- számvevőből, ki a város számvevője, a szavazat nélküli közgyűlése és egyik közigazgatási jegyzőből, ki a kiadmányozásra is felügyel.

Segédszemélyzete pedig:

Egy pénztárnok, és egy irnok, ki az igtatónak segítségére áll, s a sorozatot készít.

I. Az árvaszék hatásköre.

4. §.

Az árvaszék hatásköre kiterjed mindazon árvákra és gondnokolt egyénekre, kik rendes lakásukat e városban vagy az ehez tartozó bármily névvel nevezendő területen (pusztákon:) tartják;- kiterjed ezek vagyonaira úgy, mint gyám- s gondnokaira.

5. §.

Az árvaszék az 1870. 42. t.cz. 8-dik §-ához képest:

a.) mindazon esetekben, hol törvényes és természetes vagy végrendeleti gyám, illetőleg gondnok nincs, jelesen törvényes vagy törvénytelen ágyból származott kis-korúak, távollévők, elmebetegek, továbbá tékozlóknak nyilvánítottak és fegyenczek kiskoru gyermekei vagy vagyonai részére – a gyámot illetőleg gondnokot kinevezni, s tekintve, a kinevezettek felett a felügyeletet gyakorolja.

Az ily kinevezésről a gyám, vagy gondnok részre külön okiratot állítván ki, azt az illetőnek kézbesítetteti; a mennyiben ingatlan javak lennének ezekre nézve a kiskorúság illetőleg gondnokság alá helyezés feljegyzésének eszközzése végett az illető telekkönyvi hatóságot megkeresni.

b.) ott hol az árvák és gondnokoltak törvényes ügyekben, vagy a gyámok érdekeltsége miatti képviseltetésre van szükség, ebből gondoskodik.

c.) felügyel, hogy a vagyontalan, elhagyott, és lelenczárvák, a városi előljáróság által egyes jóltevőknél örökbefogadásra ajánltassanak, vagy tartása és képeztetésre elhelyeztessenek.

d.) a gyámok és gondnokok eljárását mind a szabályszerű vagyon kezelése, mind a gondnokoltak nevelésére és ellátására nézve ellenőrzi; a gyámokat és gondnokokat, kik a kitűzött határidőben számadásaikat benem adták, ezek beadására szorítja, szükség esetén a számadás tételre ügyészi keresettel kényszeríti, és a vagyonok bíróság útján biztosítása iránt intézkedik.

A gyám és gondnoki beadott számadást a számvevőnek átvizsgálás végett kiadja, s maga is átvizsgálja; észrevétel nem létében helybehagyja, s a számadót arra nézve, azon záradékkal, hogy netán később felfedezett jogsérelem orvoslása végett mindkét fél részére a törvény útja fennmarad, felmenti.

Ha a számadásra észrevételek vannak, ezeket a számadóval közli, s ha ez uton a számadási ügy tisztába nem hozatnék, azon határozat mellett, hogy a menyiben számadó, a kiegyenlítendőket bizonyos határidő alatt peren kívül kinem egyenlitené, a gyám vagy gondnok elmarasztalása végett a tiszt ügyészt a kereset megindítására s a netán szükséges biztosítási lépések előleges megtételére utsaitja.

A gyámoltak és gondnokoltak nevelése, ellátása tekintetéből, ellenőrzési joga gyakorolhatása szempontjából, a gyám- és gondnokokat utasítja, hogy évenként beadandó számadások mellett a gyám, s gondnokoltjuk mikénti nevelését és ellátását a körülmények szerint községi s lelkési s más bizonyítványokkal igazolják.

e.) az árvák és gondnokoltak névjegyzékét, ezek gyámjait és gondnokait, valamint pénztári kezelése alatt nem álló ingó és ingatlan javaikat is nyilvántartja, ezeknek rendes és biztos kezelésére felügyel, a kezelő gyám jutalékát, ha kívántatnék, megállapítja.

f.) azon esetben, ha a gyám vagy gondnok részéről hanyagságot, kötelességmulasztást, vagy visszaélést tapasztalna, azok elmozdítása, s a körülmények szerint javaiknak bíróság útján zár alá vétele, a kártérítési kereset megindításával az árvák biztosítása iránt intézkedik.

g.) az árvák és gondnokoltak befolyt pénzeit összesített árvapénztári kezelés alá veszi, ezeknek biztos helyen kölcsön elhelyezéséről, a tőkéknek szüksége esetén behajtásáról, a kamatoknak pedig mindenkor pontos befizetéséről gondoskodik; utalványozza az árvák tartására, nevelésére, ruházatásra szükséges összegeket, s egyéb előre nem látható költségeket, a fentebb e.) pont alatt érintett módszerint

megvizsgálja az árva-pénztár évi számadását, s általában rendelkezik a pénztár felett, felügyel a kezelő s pénztári személyzetre.

h.) az árvák és gondnokoltak érdekében szükséges ellátás, nevelés, tanítás, felfogadás tárgyában készítendő, a vagyona vonatkozó, házassági, vagy bármily ezimű szerződéseket megerősíti; ingatlanra vonatkozó kölcsön felvételt, ingatlannak jelzálogul lekötését, haszonbérletet, cserét vagy egyességet, a javak kezelésénél tapasztalt változásokat, befektetéseket, előlegesen felülvizsgál és jóváhagy.

i.) gyámság vagy gondnokság alatt lévőkkel illető ingó vagyonok közárverés után leendő önkéntes eladásának megengedése, az eladásra nézve a tárgy nagyobb értékéhez képest a gyámhatósági jóváhagyás fentartása s ily esetben a megtörtént árverelés jóváhagyása vagy annak megtagadása, az árverezési feltételek megállapítása is az árszéknek illeti.

Ingóságok elárvereltetése teljesítésével helyben az árszék kiküldötte bizandó meg, ingatlan árverelése végett pedig az illetékes telekkönyvi hatóság keresendó meg.

k.) válóperekben keletkezett s hivatalosan közlött ítéletnek vagy egyességnek a kiskoruak irányában pontos megtartására felügyel.

l.) az árvákat és általa gondnokság alá helyezettéket a gyámság és illetőleg a gondnokság alól felmenti; javaikat kezelésük alá bocsátja.

m.) korengedélyek, valamint kiskoruak örökbefogadása vagy törvényesítése esetében véleményt ad; pártolásra korengedélynél 20. éves kor, elmebeli érettség, takarékoság jó erkölcsi magaviselet, s az igazoló okmányok u.m. árvakönyvi ki vonat, a gyám, a legközelebbi rokonok beleegyező, a városi közigazgatási tanács véleményező nyilatkozatai, és erkölcsi bizonyítványok kívántatnak.

n.) hagyatékoknál az osztályra nézve létrejött egyességnek a kiskoruak vagy gondnokoltak érdekében jóváhagyása, a kiskoruakat vagy gondnokoltakat az érdeklő ingatlan javak, s követelések betáblázás általi biztosításáról gondoskodni az árszéknek illeti.

Általában pedig a törvény és fenálló rendszabályok értelmében intézkedik, az árvák és gondnokoltak mindazon ügyében, melyek a rendes bíró illetőségéhez nem tartoznak.

II. Az árvaszék eljárása

6. §.

Az árvaszék, a hatásköréhez tartozó ügyeket rendes és nyilvános ülésen végzi el. Érvényes határozat hozatalra az elnökön kívül két szavazattal bíró tag jelenléte szükséges.

Szavazattal bir az elnök, ülnökök, és a jegyző ha ülnököt helyettesít.

Az érdemleges határozat indokolandó.

A határozat és felterjesztés tervét az elnök és az előadó írják alá.

Az ülésekről a jelenlévők megnevezése mellett jegyzőkönyv vezetendő, mit az elnök hitelesít.

Az árvaszéki határozat ellen a felebbvitel a belügyministerhez a kézbesítéstől számítandó 15. nap alatt nyújtandó be.

Átalában pedig az ügyvitelre nézve az 1869-ik évi ápril 20-án a birói ügyvitel tárgyában kiadott igazságügyi miniszteri rendelet szolgál zsinórmértékül.

III. Munkafelosztás.

7. §.

Az elnök az árvaszéki ülésekben elnököl, az ügyeket feldolgozás és előadás végett kiosztja, a határozatokat kimondja; a határozatokat felterjesztéseket és megkereséseket aláírja; az irodai munkákra és pénztári hivatalra felügyel, azokat koronként megvizsgálja, a tapasztalt hiányok vagy hanyagság orosztatásáról gondoskodik.

A beadványozott pénzeket azonnal ideiglenes pénztári letétbe utalja, az ilyen-mű beadványoknak soronkivüli elintézését megrendeli.

Az árva ügyek állapotáról, nemkülönben arról, hogy a gyámhatóság által hányan mentettek fel, ezek vagyona kiadatott-e? s ha nem, miért? továbbá arról, hogy a közelebbi évnegyedben hány árva és gondnokolt fog gyámhatóság alól felmentetni, s a vagyonkiadásra van-e fedezet: negyedévenként az közgyűlésre jelentést tesz.

Az árwapénztár mérlegének az évi zárlat után, a közgyűléshez haladéktalan beadásáról gondoskodik s általában az árvaügyek ellátására, és az árwapénzek kezelésére nézve fennálló szabályrendeletek pontos megtartására, az árva könyvek vezetésére felügyel, minden mulasztásért felelősséggel tartozván.

Az elnököt akadályoztatása esetében az első ülnök helyettesíti.

8. §.

Az árva széki ülnökök, mint az 1868:LIV-ik t.cz. 562-ik §. alapján, a törvényhatóság részéről rendelt hivatalos közegek, teljesítik a halálesetek felvételét; a hagyatéknak elsőleges biztosításáról, valamint az árvák és elmebetegek részére gondnokok kinevezéséről is gondoskodnak; mint ülnökök pedig az árvaszék előadói, az elnökség által részökre kiosztott ügydarabokat feldolgozzák, azokat az üléseken s illetőleg ülésen kívül sorszerint, az elnökség s ürgöseknek jeleket pedig soron kívül előadják, a számvevőileg átvizsgált számadásokat is minden szempontból ujólag átvizsgálni s így előterjeszteni lévén kötelesek.

9. §.

A tisztii ügyész az árvaszéki ülésen megjelenni, a tanácskozásokban véleményezőleg résztvenni köteles; az árvapénztárt s mindazon kiskoruakat és gondnokoltakat, kiket gyámjuk vagy gondnokuk törvényes ügyekben nem képviselhet, az árvaszék megbízása mellett képviseli, s általában az árvaszék utasítása folytán teljesíti mindazon ügyészi teendőket, melyek a kiskoruak s gondnokoltak érdekében jogi véleményt vagy törvényes lépést igényelnek.

Az árvapénztár vizsgálatában résztvesz; a reábizott perek, végrehajtási ügyek miben állásáról évnegyedenként az árvaszéknek jelentést tesz.

10. §.

A jegyző vezeti az ülési jegyzőkönyveket, az elintézt ügyeknek az igtatóból kivezetése s gyors kiadmányozására felügyel, szükség esetén helyettesíti az ülnököket.

11. §.

Az árvakönyv, melyet a közgyám vezet, magában foglalja a törvényhatóság területén lévő összes árvákat.

Az árvakönyv minden egyes árvára vagy gondnokoltra nézve külön ívből, táblázatból áll.

E táblázatok betűrendben, kötetlen állapotban, kemény boríték alatt állítandók össze.

Az árvaság vagy gondnokoltság megszűntével a táblázat a többi közül kiveendő, s az illető iratokhoz csatolandó.

Minden táblázat következő rovatokat tartalmaz:

a.) Az árva vagy gondnokolt nevét, állapotát, születési évét, foglalkozását, tartozkodási helyét.

b.) a gyám vagy gondnok nevét, polgári állását, lakhelyét, kinevezési idejét.

c.) az átadott vagyon minőségét, mennyiségét, értékét, biztonsági állapotát, kezelési módját, tiszta jövedelmét.

d.) tartozik-e a gyám számadással vagy sem? mikor kell számolni? Mikor intéztetett el az időszaki számadás.

e.) a gyámság és gondnokság ideje alatti hatósági engedélyek.

f.) a gyámság netaláni meghosszabítása.

g.) a gyámság vagy gondnokság megszűntének ideje, törvényszerűleg vagy nagy korusítás által.

h.) észrevételi rovat, melyben a vagyontalan árvák tartozási, ruházati és iskoláztatási költségeik, és a források minősége és mennyisége jegyeztetnek fel.

Az árva könyvek hivatalos órákban mindenki által megtekinthetők.

12. §.

A számvető köteles az árvapénztári és a neki kiosztott gyámi számadásokat átvizsgálni s az eredményről jelentést tenni: az árvapénztár vizsgálatánál jelen van.

IV. Az árvapénztár kezelése.

13. §.

Az öszpontosított árvapénztári kezelés az erre vonatkozólag fenálló gyakorlat, s szabályok szerint kielégítő, s helyesnek találtatván: az továbbra is érvényben hagyatik.

Örzési díj, az árvapénztárilag kezelt értékektől, a fenálló szabályok szerint, jövő-re is szedetik, s az árva pénztári tartalék tőke gyarapítására fordítatik mindaddig, míg az 5000. frtra növekszik; ez eset beálltával azonban az örzési díjak az árvaszék fenntartásával járó kiadások fedezésére a városi pénztárnak lesznek átszolgáltatandók.

V. A magán gyám s gondnok számadásáról s a törvényes hatod kiszámításáról.

14. §.

A gyám és gondnok köteles a kezére bizott, s mindenesetben leltári mellett átvett vagyont lelkiösmeretesen kezelni, gyámoltját nevelni, vagy neveltetni, hajlamaihoz képest, s állásához illően, todományokban vagy iparüzletben képeztetni, bíróságok előtt vagy azonkívül képviselni, az árvaszéknek évi számadásaik mellett gyámoltja nevelése, s ellátásáról kellő, a körülmények szerint községi és lelkészi bizonyítványokkal igazolt jelentést tenni, gyámoltja nagykoruságát bejelenteni; általában magát a fenálló törvényekhez s szabályokhoz alkalmazni.

15. §.

Minden gyám vagy gondnok a kezelése alatti vagyonról januaroústól bezáró-

lag december hó végéig terjedő évi számadást készít, s azt az árszéknek január hó 31 ik napjáig további intézkedés végett bemutatja.

E számadás két fő rovatra, bevételre, s kiadásra oszlik, melynek minden egyes tétele igazolandó.

Az első számadás alapját a leltár, illetőleg osztálylevél a többi számadás első tételét a törzs – vagyonnal együtt, azon cselekvő vagy szenvedő maradék képezi, mely az előző számadás következtében fenmaradt és árszékileg megállapított.

A gyám a számadása ellen a számvevő által tett nehézségekre a kézbesítéstől számított rendszerint 15 nap alatt felelni tartozik.

Ha egy tömegnél több gyámolt vagy gondnokolt van, mindegyik vagyona csak annyiban mutatandó ki külön számadás által, mennyiben a bevételben vagy kiadásokban nem mindnyájan egyenlően részesülnek.

A gyámolt vagy gondnokoltnak kereskedéseiről vagy gyári üzletéről előterjesztendő mérleg úgy szerkesztendő, hogy abból tisztán kitűnjék, mennyire rug a kereskedés vagy gyári vagyon, fekvő javak, áruk, ingóságok, készpénz, biztos és bizonytalan követelésekben, mennyivel tartozik a kereskedés vagy gyár összes hitelezőinek, s mennyiből áll a tiszta nyereség vagy veszteség az elmúlt évre.

Ezen rovatok mindegyikéből azonban csak a főösszeg adandó elő.

A mérleg a gyám vagy gondnok – vagy ha ez a kezelést nem maga vezeti, az üzlet főnöke s mindkét esetben azonkívül még az árszék részéről kirendelt szakértő által – az üzleti könyvekkel összehasonlítás után aláírandó. Maga az árszék is köteles azt az üzleti könyvekkel, az évégre kiküldött tisztviselő által összehasonlítani, és gondosan megvizsgálni; a helyesnek talált mérleg mint ilyen árszékileg megerősítendő, s az iratoknál megőrzendő. Ellenkező esetben az árszék a fenforgó körülményekhez képest intézkedik.

Ezen szabályok kereskedési és gyári társaságoknál is, melyekben gyámság vagy gondnokság alatti személyek vesznek részt annyiban alkalmazandók, mennyiben az örökölt társasági részeknél az örökösöket kötelező társasági szerződések megengedik.

16. §.

A gyámok és gondnokok számadása megvizsgálásakor az árszék határozza meg, a mennyiben szükséges, a törvényes hatodot, vagy a gyámi jutalmat.

Törvényes hatod csak tiszte jövedelem után jár.

Tiszta jövedelemnek az tekintetik, mi a javak rendszerinti kormányzására s terhek törlesztésére fordított költségek levonása után a számadások bevételi összegéből fenmarad.

Levonandó költségek: a gazdatiszti fizetések, cselédbérek, tiszték és cselédek, uti s egyéb költségei, gazdasági eszközökre, kézművekre, anyagokra, természetményekre fordított költségek; mesteremberek fizetése, hasznos beruházások és javítások költségei, ha ezek a gyámság ideje alatt jövelmeznek; elemi csapások és balesetek által okozott károk; a gyámság kezdetével átvett épületek fentartási költségei, adósságok kamatai, az évi nyugpénzek és alapítványok; a kegyurasággal járó költségek; oly haszonbéri összegek, melyek hasznában a gyám és részesül; adók és közterhek; ügyvédi jutalmak és költségek.

Az árvák személye érdekében tett költségek azonban nem vonathatnak le

Ilyenek a nevelésükre, tartásukra, ruházatukra, képeztetésükre, adósságaik kifizetésére, gyógyításukra fordított költségek; jogaik biztosítására, hasznos egyességekre, újszerzésekre tett kiadások, új építések költségei s a törvénykezési költségek.

17. §.

A gyám és gondnok a fentebbiek szerint számítandó törvényes hatodot évi számadása megvizsgálása előtt, vagy is az árvaszék megállapítása s utalványozása nélkül a kezelése alatt álló tömegből ki nem veheti.

Egyébiránt ezen gyámi és gondnoki számadásokra vonatkozó szabályok mellett – a természetes és törvényes, valamint a végrendeleti gyámoknak, hazai törvényünkben, s a végrendeletben gyökerező jogai és kötelezettségei, figyelembe veendő.

VI. A városi közgyámi teendőkről

18. §.

A közgyám köteles, az e szabályrendelet 11ik §ban érintett árva könyvet vezetni; köteles, az árva teljes vagyontalansága esetében, a legközelebbi rokonokat, keresztszüleket, s ezek hiányában a város lakosait az árva díjtalan tartására és nevelésére felszólítani, s mind a felfogadás esetét, mind az ellenkezők az árvaszéknek bejelenteni; köteles az általa vezetendő árvakönyv alapján az egyes árvák és gondnokoltak ügyében szükségesnek mutatózó intézkedések végett, az árvaszéknek, illetőleg az árvaszék elnökének előterjesztést tenni, az árvaügy kezelése körül tapasztalt hiányokat, visszaéléseket, alapos panaszokat, valamint az árvák és gondnokoltak ügyeire nézve káros mulasztásokat bejelenteni.

Köteles felügyelni, hogy a gyámok az árvák személye, nevelése, iskoláztatása és vagyona körüli köteleességeket pontosan teljesítsék.

Ha a jövedelemmel szabadonrendelkező természetes és törvényes gyám, gyermekei vagyonát pazarolná, vagy újból házasságra lépne, vagy a gyámság vitelére bármioknál fogva tehetetlenné válnék: ezt az árvaszékek haladéktalan bejelenteni köteles.

VII. Átmeneti intézkedés

19. §.

Az árvaszéki ügyeknek átvételével az árvaszéki elnök, tiszti ügyész, számvevő, árvaszéki jegyző, s két városi képviselőből álló küldöttség bizatik meg; mely küldöttség átveszi mindazon hagyatéki iratokat, melyek által a jelenlegi gyámhatósági felügyelet alatt álló gyámoltak s gondnokoltak érdekelnek, s a melyek további birói intézkedést nem igényelnek, átveszi továbbá az árwapénztárt az arra vonatkozó könyveket, ügyiratokat, és pedig mindezeket két példányban készíten-dő rendszerinti átadás és átvételi okmány mellett.

Szeged szab. kir. város hatóságának szervezete

I. Rész

A város hatósága

1-ső §.

Szeged sz. kir. város, mint köztörvényhatóság, belügyeit az 1870-ik évi 42-ik t. cz. értelmében és korlátai közt önállóan intézi. Hatósága kiterjed a városban és a város területén lakó vagy tartózkodó minden személyre és a városban s területén létező minden vagyoni.

Kivételek ez általános szabály alól:

a) a hadseregnek, haditengerészetnek és honvédségnek tettelegesen szolgálatában álló tagjai, a katonai szolgálatra vonatkozó és általában az 1867-ik évi 12-ik t. cz. 14. §-a és az 1868-ik évi 40-ik t. cz. 54. §-a szerint a katonai bíróság hatásköréhez tartozó ügyekben.

b) Ő Felsége a királynak és udvarának állandó, vagy ideiglenes lakhelyül szolgáló épületek és azok tartozékai.

c) kizárólag erődítési és más katonai célokra használt minden épület vagy helyiség a használat tartama alatt.

2. §.

Szeged sz. kir. város ezen hatóságát és abból folyó, az 1870-ik évi 42-ik t. cz. I. fejezetében körülírt jogait, ugyanazon törvény korlátai között gyakorolja:

1-ször a törvényhatósági bizottság közgyűlése,

2-szor a polgármester,

3-szor a tanács,

4-szer a rendőrkapitány,

5-ször az árvaszék által.

I. Fejezet

A közgyűlés

3. §.

A törvényhatósági bizottság szervezetét a közgyűlés hatóságát az 1870-ik évi 42-ik t. cz. II. és III. fejezete állapítván meg; utóbbi alá a törvény 43. §-ában elősorolt ügyeken feül még a következők utaltatnak:

a) minden közjogi ügy, azokra vonatkozó kormányrendeletek, hatósági levelezések és magán kérelmek, az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 1-ső §-a c) pontjának korlátain belül;

b) a város és hatósága jogait, c) a város és határait a törvényhatóságnak illetőségét érdeklő kérdések; d) egyházi pártfogói jog gyakorlása; e) a város nevében bonyolult és sommás bírói eljárásra nem utalt magánjogi követelések iránti per megindításának vagy megszüntetésének elrendelése, kétes kimenetelű peres kérdésekben peregyezségek helybenhagyása és ezen ügyekben a város pecsétje alatt meghatalmazó levelek kiadása; f) a helybenhagyott költségvetésben elő nem forduló kiadásoknak; g) ajándékok, jutalmaknak megszavazása h) mindennemű köztartozásbeli elengedések; i) jótékony alapítások ; k) oklevelek, szabadalmak kihirdetése; l) a törvényhatóság kezelése és folygütelete alatt álló pénztárak számadásának megbírálása, a kezelőknek felmentése, marasztalása; m) szakszervezetek alakítása; n) minden egyéb köz-, belbiztonsági és közrendtartási ügy, melyek különös körülmények vagy fontosságuknál fogva a közgyűlés által maga elé kívánatnak, vagy a kormány, főispán, polgármester, tanács által közgyűlési tárgyalás alá utaltatnak. o) a polgármester intézkedései és a tanácsnak a III. fejezetben érintett kérdésekben hozott határozatai ellen egyesek által közbevetett fellebbezések másodfoku ellátása; p) tisztviselőknek, kezelő- s segéd személyeknek 8 napot haladó időtartamra szabadságolása.

4. §.

A lefolyt évi számadások megvizsgálása végett tavasz-szal, a következő évi költségvetés megállapítása végett pedig ősszel, a törvény 42-ik §-ánál fogva tartandó közgyűlések ideje minden év május és október havára tűzetik ki; ezen felül minden hóban rendszerinti közgyűlés tartatik; de rendkívüli közgyűlés is hivatathatik és pedig mindannyiszor össze, valahányszor azt a főispán, bizottság vagy az előbbi akadályoztatása esetében a polgármester szükségesnek látja.

5. §.

A közgyűlésnek az önkormányzat körében hozott határozatai elleni fellebbezés, az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 4. §-a szerint 15 nap, a szabályrendeletek elleni folyamodás pedig ugyanazon törvény 7-ik §-a értelmében a kihirdetéstől számítva 30 nap alatt történik.

6. §.

Tanácskozási rendjét a közgyűlés külön szabályrendelettel állapítja meg.

II. Fejezet

A polgármester

7. §.

A polgármester jogait és kötelezettségeit az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 4. 30. 38. 41. 42. 47. 51. 53. b) c) pontja 63. 78. 87. §-ai állapítják meg.

8. §.

A törvény idézett §-aiban meghatározott jogain és kötelezettségein felül a polgármester:

a) a tanácsnokokat az osztályok vezetőiül, úgy a segéd személyzetet az osztályokba beosztja és áthelyezi; b) a tisztikar, segéd- és kezelő-személyzet, valamint a szolgák, a közgyűlésnek fen nem tartott személyi és illetményi ügyeit s 8 napot nem haladó szabadsági idő engedélyezésére iránti kéréseit ellátja; c) új hivatalkok föllállítása, vagy régiek megszüntetése iránt a közgyűléshez a tanácscsal egyetértve indokolt javaslatot terjeszt;

d) az évente előfordulni szokott rendkívüli munkák teljesítésére és tartamára fölvétetni közgyűlésilg engedélyezett napidíjas irnokokat, továbbá kézbesítőket, adó-végrehajtókat, adóintőket a főjegyző, illetve adóügyi előadó meghallgatása mellett kinevezi, előbbieket a rendkívüli munka megszüntével, utóbbiakat kötelességeik hűtlen vagy pontatlan megszüntével, utóbbiakat kötelességeik hűtlen vagy pontatlan teljesítése esetében elbocsátja; e) segéd-és kezelő hivatalkokban a munkabeosztást az illető hivatal főnökével egyetértve megállapítja; f) a közgyűlésnek az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 58-ik §-a. alapján időközben elnökileg elintéztett folyó ügyekről jelentést, azon ügyekről azonban, melyek iránt az idézett §. d) pontja értelmében az illető miniszterhez fölirt, a fölirat és leirat bemutatása mellett mindig tüzetes elterjesztést tesz; g) minden rendszerinti közgyűlés kezdetén, az idő-közben előfordult nevezetesebb eseményeket, a köz- és beligazgatásban felmerült lényegesb mozzanatokat, a közbátorság, közegészség állapotát, a pénztár állását szóval bejelenti; h) a közgyűlésnek egyenesen személyéhez utalt határozatát végrehajtja; i) szabályrendeleteknek dobszó mellett és kifüggesztés utján kihirdetését eszközölteti és a teljesítést a közgyűlésnek bejelteni; k) a törvényhatóság kezelése s felügyelete alatt álló pénztárak megvizsgálását annyszor mennyiszor, de legalább minden évnegyedben váratlanul eszközölteti és az erről szóló jelentéseket közgyűlés elé terjeszti; l) intézkedik az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 14. és 15. §-ai foganatosítása és az 58 §. d) pont alatti esetekben a fölirat 3 nap alatti fölterjesztése iránt.

9. §.

Joga van a polgármesternek rendkívüli sürgős esetekben 500 frt erejéig a közpénztárra utalványokat kibocsátani, ily eseteket azonban a tanács legközelebbi ülésében bejelenteni tartozik.

10. §.

A polgármester él azon jogokkal, melyeket az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 58. §. k) pontja megyékben az alispánra ruház.

11. §.

A hatósága alá utalt ügyekről a nyilvános iktató-könyvvel egyenlő külön iktató-könyvet vezet, azok földolgozását, kiadmányoztatását a mellé e célra rendelt egy aljegyző és egy írnok segítségével eszközli.

12. §.

Egyesek, a polgármesternek sérelmes határozatait a közgyűléshez és innen a belügyminiszteriumhoz 15 nap alatt fölebbezhetik.

III. Fejezet

A tanács

13. §.

A tanács mindazon ügyekben, melyek a közgyűlésnek fentartva, a polgármester, rendőrkapitány és árvaszék hatáskörébe sorolva nincsenek, Szeged sz. kir. város területére nézve első, a rendőrkapitány által az alábbi IV. fejezetben szabályozott hatáskörében ellátott ügyekben pedig másodfoku közigazgatási hatóságot képez; egyszersmind felügyel a város kezelése, felügyelete alatt álló pénz-tárak, intézetek és alapítványokra.

14. §.

Hatósága alá tartozó ügyek elintézésében az előadói rendszer lép életbe.

15. §.

Elnöke a polgármester, akadályoztatása esetén a főjegyző szavazattal bíró tagjai a polgármesteren kívül a főjegyző, a rendőrkapitány és négy tanácsnok.

Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül legalább két tanácsi tag jelentése szükséges; a tanácsülésekben felhívásra megjelenni s fölvilágosítást adni minden tisztviselő és hatósági közeg köteles; a hozott határozatokat az eljegyző jegyzi fel.

16. §.

A tanácsülések nyilvánosak s rendszerint hetenkint kétszer, maga a tanács által meghatározandó és szokott módon kihirdetendő időben és helyben tartanak. Rendkívüli tanácsulást tarthat az elnök, a hányszor valamely fontosabb tárgy haszthatatlan elintézésének szüksége áll elő.

17. §.

Mindazon határozatoknak, melyek a köztörvényhatóság kezelése és felügyelete alatt álló pénztárak bevételeit, kiadásait, a helybenhagyott költségvetés egyes, akár bevételi, akár kiadási tételei valószínűsítését, a köz költség előirányzatba a fölvetett közjavadalmak bérbeadásának ideje s módjának megállapítását, és az ennek folytán megtartott verseny-eljárás eredményének el- vagy nem fogadását; továbbá adóösszeírás, kivetés, behajtás, ujonczozás, közmunka, katona elszállásolás, köznevelés, oktatási-ipar-ügyek, szóval más hatóságnak fön nem tartott bármely köz- vagy magán ügyben érdemleges intézkedést tárgyznak és tartalmaznak, tanácsülésben kell hozatniok; ugyancsak tanácsülésekben állapíttatnak meg a tanács által közgyűlés elé terjesztendő ügyekben kivétel nélkül teendő javaslatok; a kormány részéről a tanács hatáskörébe tartozó ügyekben kívánt véleménynyilvánítások; s ugyanott láttatnak el másodfokúlag a rendőrkapitány által saját hatáskörben hozott határozatok ellene fölebbezések.

18. §.

A határozatok és indokai, ha a tárgyak elintézésre megérettnek és alkalmazsoknak találtsatnak, az előadó véleményének meghallgatása mellett szótöbbséggel állpíttatnak meg; a szavazatok számának egyenlősége esetén azon rész szavazata dönt, melyhez az elnök is járult.

Azt, hogy a határozat birtokon kívül fölebbezhető, magában a határozatban világosan ki kell fejezni.

E záradék hiányában a határozat birtokon belül fölebbezhető.

19. §.

A kisebbség indokolt szavazatát írásba foglalhatja, mely az ügyiratokhoz mellékeltszik.

20. §.

A tanácsnak magán feleket érdeklő határozatai a polgármester vagy helyettese által aláírva, az illetőknek hivatalból kézbesíttetnek és a kézbeadátsól számított 15 nap alatt fölebbezhető.

A fölebbezésnek azon határozatok ellen, melyek a tanács által a város és egyesek közt vállalkozás, bérlet, szerződés vagy bármely közérdeklő viszonyból felmerült kérdésekben hozattak, a fön kitett határidő alatt a közgyűléshez, minden egyéb kérdésekben pedig az illető miniszteriumhoz intézendők.

Mindkét esetben a fölebbezés a tanácshoz adatszik be, mely azt az ügyiratokkal felszerelve a legközelebbi közgyűlés elé, illetve legfőlebb 15 nap alatt a miniszteriumhoz felterjeszteni tartozik.

21. §.

A tanácsülésben előadandó összes tárgyakról az illető osztály által az ülés idejét, az ügydarab számát, rövid kivonatú tartalmát és az illető előadó rendszerint sajátkezüleg beirt határozatai javaslatát előtűntetve, az előadó névalírásával lezárt jegyzék; minden egyes tárgyról pedig külön-külön előadói iv szerkesztendő, az előadó határozati javaslata, az annak értelmében szükséges kiadmányok, levelek s fölterjesztések kész fogalmazványt készítette közeg és az osztályt vezető aláírandó.

Mind az általános jegyzék, mind az előadó ivnek e végre kijelölt jovatában, a határozat megállapításába befolyt szavazók nevei, úgy a határozati javaslatnak elfogadása, a metaláni módosítások s hozzáadások a jegyző által jegyeztetnek fel; ki az előadói iveket, ha a javaslat elfogadtatott, az elnök ellenjegyzésével a kiadónak, ha pedig el nem fogadtatott a kiadmányok, levelek, s fölterjesztéseknek, a létrejött tanácsi megállapodás értelmében és a legközelebbi tanácsülésre beterveztendő fogalmazatai megkészítése végett az előadónak, az összes tárgyiratok kapcsán ki-, illetve visszaadja, a tárgyjegyzékeket pedig az elnök által aláíratván, gondosan megőrzi s évenként bekötetvén, levéltárba juttatja.

22. §.

Hatóságilag megrendelt munkák végrehajtására felfogadott kézi munkások megszolgált havi, heti vagy napi bérének utalványozása ülésen kívül is eszközöltetik; ez esetben a számvevőség előlegesen kivett véleménye és az összes iratok közlése mellett az előadói vélemény a tanács tagjai közt köröztetik, a tanácsnokok az előadó javaslatában feljegyzik és a mennyiben a szavazatok többsége ez uton biztosítva van, az előadó iv a kiadmányi tervszettel az elnökség alá terjesztetik s helybenhagyás után a kiadmányozás eszközöltetik.

Az ekkép elintézett ügyeknek azonban utólagosan a tanácsülésben elő kell szokott módon adatniok.

23. §.

A tanács határozatai megállapításánál a főnálló törvények, kormányrendeletek, szabványok és törvényes gyakorlat szerint tartozik eljárni.

24. §.

A háztartást érdeklő ügyekben köteles a város érdekét mindenképp föltt szem előtt tartani, és ezt a törvény korlátai közt telhetőleg védeni, támogatni és előmozdítani.

Ebből kifolyólag örködni és intézkedni köteles a tanács, hogy a városnak és felügyelete alatt álló intézkedéseknek vagyona ne rongáltassék, ne bitoroltassék és a közgyűlés elhatározása nélkül meg ne csonkíttassék;

hogy a város jövedelmi forrásai telhetőleg legelőnyösebben kiaknáztassanak,

a közjöveldmek a pénztárba teljesen befolyjanak, a költségvetésbe felvett bevételek, legalább az előirányzott mennyiségben valósittassanak, és a kiadásokban a lehető legnagyobb mérvű megtakarítások a nélkül hogy a város érdeke veszéleztetnék, eszközöltessenek.

E végből iránytadó szabályul kimondatik, miszerint a városi vagyok általában bérbeadás utján kezelendő és házilagos kezelést csak oly esetben hozat a tanács a közgyűlésben indítványba, midőn azt a város érdeke kivételesen javallaná.

25. §.

A városi vagyon bérbeadás rendszerint nyilvános árverés vagy ajánlati eljárás utján eszközöltetik;

az árverés módozatait és a kikiáltási árt oly városi vagyon bérbeadásánál, mely előbb is bérbeadás utján kezeltetvén, jövedelme a költségvetésben bevételek előirányozva van, a tanács állapítja meg és az ily vagyon bérbeadására nézve eltartott árverés eredményét, mennyiben az az előirányzott jövedelmet elérte, ugyanaz hagyja helyben; oly vagyon bérbeadására nézve azonban, melynek haszonvételeért az előirányzott összeg a már megtartott árverésen meg nem ígértetett, mind az árverés módozatai és a kikiáltási árnak meghatározása, mind az árverés eredményének el- vagy nem fogadása, a közgyűlés jogköréhez tartozik.

26. §.

Valamely városi vagyonnak árverés mellőzésével magán egyezkedés utjáni bérbeadását csak a város érdekének kiváló előnye indokolhatván, a közgyűlésnél tanácsilag csak ily esetben indítványoztathatik.

27. §.

Azon szolgáltatmányok biztosítása tekintetében, melyek az előirányzott kiadások rovatában a költségvetésbe bevételek, az árlejtés hasonló módon eszközzendő, annak megtartása s helybenhagyására nézve hasonló eljárás követendő.

28. §.

A város számára teljesítendő munkálatok, jelesen építkezések, a középületeken, csatornákon vagy azok alkatrészein szükséges javítások, eszközök, szerek beszerzésének megrendelése csupán előlegesen megvizsgálendő költségvetés, illetve terv alapján történhetik; és a végrehajtott munka, valamint a szállított eszközök, szerek szakértők közbejötté mellett megejtendő feülvizsgálat alá vonandók, melynek eredménye a díj vagy ár utalványozásánál irányt szab.

29. §.

A városi háztartásban az évi költségvetés adván meg az irányt, köteles a tanács,

mint a költségelőirányzat megbirálására első sorban hivatott testület, ügyelni, hogy a költségvetésbe a városnak minden jövedelme fölvetessék és a kiadás akkép irányoztassanak elő, hogy egyrészt a köz- és beligazgatás rendes folyama biztosíttassék, a közvagyon épen föntartassék; másrészt a pénztár nélkülözhető költségektől megóvassék. Ezt minden egyes tételeknek szoros bírálata által lehetvén elérni, hogy ez mind maga a tanács, mind a közgyűlés által behatóan eszközthetessék, a tanács intézkedend, hogy az évi költségvetésnek kiegészítő részét képező, a város ingatlan és ingó vagyonáról szóló leltár, mely minden három évben egész kiterjedésében újra szerkesztendő leend, az időközi változások pontos kitüntetésével a legtökéletesebben vezettessék, a költségvetéshez szükséges adatok az egyes hivatalok részéről idejekorán beadassanak, azok alapján az előirányzat haladéktalanul összeállíttassék és az 1870-ik évi 42. t. cz. 14. §-a értelmében tárgyalathassék.

30. §.

Az előirányzott bevételeknek, a kiadásokkal lett egybetartása után netán mutatkozó hiány fődözésére közgyűlésileg kivettetni megállapított házi adónak a kidolgozandó kulcs szerinti kiadásáról és behajtásáról a tanács gondoskodik.

A városi pótagadó kivetésénél az eddigi gyakorlat tartatik fen;

behajtásnál pedig az 1866-ik évi 21. és 1870-ik évi 58-ik t. cz. rendeletei irányadók.

A megállapított költségvetés szoros megtartásáért a tanács felelős.

31. §.

Ha az előirányzat valamely rovatában felvett összeg teljesen felhasználtván, azon rovat terhére még mellőzhetlen kiadások fordulnának elő; megengedtetik, hogy ezek fedezésére közgyűlési jóváhagyás mellett más rovat alatti összeg fölöslege fordíthatassék.

32. §.

Ha időközben előre nem látott körülményeknél fogva rendkívüli kiadás szükségessége áll elő; ez iránt a tanács esetről esetre kimerítő jelentést és indokolt javaslatot terjesztend a közgyűlés elé.

33. §.

A zárszámadásokra nézve az idézett törvény rendeletei szorosan megtartandók lévén, az e tekintetben szükséges intézkedések megtétele s foganatosításuk feletti szoros ügyelet szintén a tanácshoz tartozik.

34. §.

Miként kelljen a tanácsnak városi illetőség kérdéseiben eljárni s határozni; - az 1871-ik évi 18. t. cz. Szeged város területére nézve elfogadott 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. §§-ai fognak irányt adni.

35. §.

A város kötelékébe való felvétel a nagyméltóságu m. kir. belügyi miniszterium 1871-ik évi deczember hó 18-ról 32465. sz. a. kelt engedélye folytán a törvényhozas további intézkedéseig díjfizetéshez köttetik. – Ezen a házi pénztár jövedelmét képezendő díjat a tanács az illető folyamodó kinyomozott vagyoni vagy üzleti viszonyai arányában határozza meg; ily határozatok ellen a főlebbezés az előirt módokat szerint a közgyűlés elé terjesztendő.

36. §.

Társas tanácskozás útján elintézendő jelen fejezet elején részlegesen elősorolt ügyeken túl a hatósághoz benyújtott, avagy érkezett folyó egyéb oly ügyek, melyek érdemleges intézkedést nem igényelnek, a város jogaira, érdekeire befolyással nincsenek s inkább csak bizonyos szabályok foganatosítására és erre való felügyeletre vonatkoznak; vidéki hatóságoknak kisebb érdekű kérdésekben a városi hatóság közreműködését átruházott hatáskörben igénylő megkeresvényei; a már meghozott határozatok foganatosítását édeklő kérdések, mint szintén valamely tárgy megérlelése és kidolgozására szükséges előkészítő lépések – tanácsulésen kívül – rövid uton intéztetnek el.

Az elintézés módja abban áll, hogy az illető előadó a törvény-rendeletek, szabályzatok avagy törvényes gyakorlatnak az ily folyó ügyre alkalmazásával határozati javaslatot készít s azt a polgármester bírálata alá terjeszti; mely ezen részről elfogadtatván, kiadományoztatik.

37. §.

A tanács hatáskörébe utalt s társas tanácskozás útján ellátandó tárgyak előkészítése, mint szintén a rövid útú eljárás alá tartozó ügyek elintézése az osztályokban eszközöltetik.

A munka arányos felosztása tekintetéből a tárgyak rokonságaik szerint öt osztályba soroztatnak, melyek főbb tárgyaik után

- I. háztartási,
- II. rendőri,
- III. pénzügyi,
- IV. jogi,

V. katonai – osztály nevezet alatt alakíttatnak.

38. §.

Az I-ső vagyis háztartási osztályba tartoznak:

a költségvetés összeállítása és tárgyalása körüli teendők,

a közvagyon, közjavadalmak hasznosítása, értékesítése, azok bérbeadása, s ebből folyó tárgyalások,

a városi közpénztárra való ügyelet, erre vonatkozó kérdések,

a város részére szükséges természetmennyek, szerek és eszközök beszerzése,

árlejtések tartása és ezekből eredő tárgyalások, középítkezések, javítások gazdasági tekintetben, a városi tulajdon eladása, újak szerzése, nagyobb vállalatok, kölcsönök, gazdasági tekintetben, díjszabványok módosítására vonatkozó tárgyalások,

a városi gazdaság kezelése iránti tárgyalások, hivatalok elhelyezésére vonatkozó kérdések,

főfelügyelet a városi természetmennyek, szerek, eszközökre és a városi egész vagyona,

minden a város gazdaságába vágó egyéb kérdések.

39. §.

A II-ik, a rendőri osztály tárgyai:

közrendészeti ügyek,

rend és csend fentartása,

honossági s vagyoni viszonyok megállapítása,

színi előadások, művészeti mutatók, táncszínművek engedélyezése,

utlevél, cseléd, tolonczügy,

építkezések, engedélyhez kötött iparüzletek, házalási, közlekedési, hajózási,

malomügyek s egyletek rendészeti szempontból,

mértékek fölötti ügyelet,

hatósági rendeletek, körözlvények közzététele,

gőzkazánok vizsgálata,

vendéglők, kávéházak, nyilvános mulató és gyűlhelyek, bérkocsisok, vándor

zenészek, énekesek, kóbor cigányok fölötti ügyelet,

tilalmak fentartása,

parti rendőrség s ezekből folyó tárgyalások,

személy és vagyonbiztonság fentartására vonatkozó teendők s tárgyalások,

vaspályai s gőzhajózási közlekedésre való felügyelet,

közfürdő kijelölése, figyelem alatt tartása,

tűzveszély, árvíz, közutczázni rögtöni megbetegedések, örülési, öngyilkossági esetekre, sebes hajtásra,
 tiltott fegyverek s lőszerekre,
 dühös s veszélyes ebek s más háziállatokra,
 összeomlással fenyegető épületekre,
 hidak, járdák, dobogók, csatornák, zsilipekre – való fölvigyázat,
 kóborlók, munkakerülők, koldusok, rovott előéletű, kiutasított és megbűnhödt egyénekre, összeköttetéseikre, tartózkodási helyeikre való ügyelet,
 az eltulajdonított, úgy elvesztett, vagy talált jószágok és tárgyak nyilvántartása,
 szökött, eltévedt egyének, föltaalált hullák leírása s köröztetése,
 bünesetek megakadályozása, illető helyre följelentése, elkövetőinek nyomozása,
 tűzoltó eszközök s jókarban létük,
 lópor, kőolaj, szesz s egyéb gyulékony és robbanó szerek árulása, raktározása fölötti ügyelet és ezekre vonatkozó tárgyalások,
 gyárakban dolgozó gyermekek s lelczcekről való gondoskodás,
 gyógyszerárakra, szesz italokra, utcák tisztaságára, vágóhidra, bűzös ki párolgást okozó üzletekre, élclmi czikkekre általában, rézedényekre, mérgek árulására, kuruzslók, himlő-oltás, vegyvizsgálatok, bonczolatokra való rendőri felügyelet, bordélyügy,
 láttermek, nyilvános kirakatok, szabadon fürdőkre figyelet s mindezekből eredő tárgyalások,
 karhatalom iránti kérdések,
 előéleti, erkölcsi bizonylatok,
 barmász-rendőrségi ügyek,
 közvilágításra való figyelet,
 útrendőrség, érkező és itt tartózkodó idegenek nyilvántartása.

40. §.

A III-ik, a pénzügyi osztályhoz tartoznak:

az adó, letéti, szegényintézeti és kórházi táarak fölötti ügyelet s ebből folyó tárgyalások,
 a helybenhagyott költségvetés megtartása fölötti örködés,
 számbeli követelések, egyéb kiadási járandóságok utalványozása iránti tárgyalások,
 adóügy, adóösszeírás, kivetés, beszerzés, valamint adóelengedés, leírás, mér-

séklés iránti kérelmek,
 illetékek, dikja hbehajtása,
 a városi pótadó, avagy más illetményeket érdeklő kérdések,
 közmunkaerő összeírása, megváltása, felhasználása iránti tárgyalások s intéz-
 kedés,
 előfogatozási ügy,
 a közkórház s szegényárpolda ügyei, azokból eredő tárgyalások, ezen intéze-
 tek költség-előirányzatának összeállítása, ugyanazok számára az élelmezés, egyéb
 szolgáltatmányok biztosítása, szükségleteik beszerzése,
 az egészségügy tekintetében felmerülő kérdések, szükséges intézkedések tár-
 gyalása.

41. §.

A IV-ik, a jogi osztály tárgyai:
 jogi kérdések, melyek a törvény utján kívül elintézendők, vagy arra előkészí-
 tendők,
 szerződési tervezetek készítése, azok alapján a szerződések megkötése, bizto-
 sítása,
 lakosítás, elbocsájtás,
 egyház, tan, nevelési, alapítványi, kegyuri ügyek, tanköteles gyermekek ösz-
 seírása,
 vízepítészeti, folyók, vizek szabályozása, ipar, kereskedelmi, egyleti,
 vasuti ügyek s ezekből felmerülő kérdések,
 kölcsönök adása, vevése jogi tekintetben, s innen folyó tárgyalások,
 a hatóság kezelése s felügyelete alatt álló pénztárak számadásai vizsgálatából
 eredő tárgyalások,
 a városi követelések behajtása iránti intézkedés és a város részéről, vagy ellen
 indított perek menetére való felügyelet,
 a rendőrkapitányi határozatok, ítéletek elleni fölebbezések,
 statistika, népszámlálás,
 nyug- és kegydíj,
 szállitmányi (coducitas) ügyek,

42. §.

Az V-ik, a katonai osztályba tartoznak:
 a hadsereg és honvédség kiegészítésére vonatkozó tárgyalások,
 ujonczozás,
 a hadi szolgálat alóli felmentés, a hadsereg kötelékéből való elbocsájtás,

nőülési kérvények tárgyalása,
katonai szökevények által megtérítendő ruha s fegyver-átalány, elfogási díj behajtása,
hadkötelezettek összeírása, kinyomozása, nyilvántartása,
katona-elszállásolás és ebből eredő tárgyalások,
szabadságos katonák, honvédek nyilvántartása, berendelése, s minden erre vonatkozó ügyek,
a katonai csapatok s egyének illetményei iránt felmerülő kérdések,
köz- és magán építkezés, szépítészet és város-rendezés szempontjából.

43. §.

Az osztályoknak fön van tartva, sőt kötelessége általában a hozzájuk utalt, vagy azokkal rokon ügyek és kérdésekre vonatkozólag szabályrendeletek alkotása iránt javaslatot tenni.

44. §.

A tanács illetőleg közgyűlés hatósága alá tartozó ügyek tökéletes előkészítése és a hozandó határozatokban a megállapodás könnyítése végett szakbizottságok állíttatnak és pedig:

- a) háztartási és közigazgatási,
- b) építkezési,
- c) közegészségi,
- d) pénzügyi és pénztári,
- e) jogi,
- f) köznevelés és oktatási – ügyekre nézve.

Ezen szakbizottságok szervezetét a közgyűlés állapítja meg, ugyanaz határoz az egyes bizottságok tagjai száma tekintetében és azokat szintén a közgyűlés választja.

E szakbizottságok tanácskozó, véleményező és indítványozó testületek, melyek a törvényhatóság törekvéseit és munkálatait elősegítik.

IV. fejezet

A rendőrkapitány hatósága

45. §.

A rendőrkapitány, mint a rendőrség főnöke, a város egész területére nézve azon szabályok szerint, melyek a hatósága alá utalt ügyek elintézés módját illetőleg törvényben kormányrendeletek, törvényhatósági szabályzatokban előírják, elsőfokulag eljár s intézkedik:

1-ször mindazon ügyekben, melyek a csend és rend, a személy- és vagyonbátorság fentartására vonatkoznak.

Ebből kifolyólag a rendőrkapitány önállólag megteszi és végrehajtja a közegészségi, tisztaság, tűzrendőri, tekintetben általában és kivételes esetben, minők például a személy és vagyonbiztonság veszélyeztetésének gyakoriabb járványos betegségek, gyújtogatás esetei s több effélék lehetnek, szükséges rendőri intézkedéseket.

3-szor köz- és mezőrendőri kihágások felett, a mennyiben utóbbiak bűnvádi eljárást vagy kártérítést nem vonnak maguk után, és így nem a rendes bíróság elé tartoznak a vizsgálat szabályszerű megejtésének előrebocsátása mellett ítél.

3-szor kezeli a toloncz- és cselédügyet az erre nézve fenálló szabályok szerint.

4-szer elintézi az utazási és vándorlási engedély iránti kérelmeket; tekintettel az illetők hadkötelezettségi viszonyára.

5-ször elintézi és kormányozza a vásári rendőrséget.

6-szor kezeli a barmász-rendőrséget, kiállítja a marhajárlatokat, eljár azon esetekben, midőn az ilyenmü okirat valóságos s hitelessége iránt vizsgálat eszközlendő.

A bitang-jószág ügyet kezeli s az ily jószág netaláni tartásdíjja, esetleg eladási áráról a tanácsnak beszámol.

7-szer nyilvános multságok s mutatóványok tarthatására szükséges engedély iránti kérelmeket a közérkölcshiségre való tekintettel ellátja.

46. §.

Mindezen és a helyi szabványokban a rendőrkapitány hatósága alá utalt és utalandó kérdésekben hozott rendőrkapitányi határozatok ellen a főlebbezés a tanácshoz, minden esetben birtokon belül s innen az illető miniszteriumhoz, pénzbüntetés és bírságolás eseteiben két egybehangzó ítélet, határozat létében birtokon kívül, különben szintén birtokon belül történik.

47. §.

A főlebbezés a rendőrkapitányi első ugy a tanácsi másó foku határozatok ellen a kihirdetésétől számítandó 8 nap alatt a tanácsnál adandó be.

48. §.

Tartozik a rendőrkapitány mindazon esetekről, midőn valamely felet pénzbüntetésre, bírságra ítélt, a marasztalt fél megnevezése, a büntetés, bírság összegének megérintése mellett, ítélete jogerőre emelkedésével a tanácsot, mely a jelentés folytán a bírság összegének az illető pénztárnál bevételi járandóságul leendő előírását elrendelendi, írásos jelentésben tudósítani; a kiszabott pénzmeny-

nyiséget, határozatai jogerőre emelkedése után saját hatás körében beszerezni és a tanácsnak előzetesjelentésére vonatkozással bemutatni.

V. Fejezet

Az árvaszék hatásköre

49. §.

Gyámot nevez minden akár törvényes, akár törvénytelen ágyból származott oly kiskorú részére, kinek sem atyja, sem anyja nincsen.

50. §.

Gondnokot rendel:

a) oly gyámolt részére, kinek érdeke a gyám érdekével ellenkezik, úgy azon esetben is, midőn az egy gyám alatt levő árvák érdekei egymással összeütközésbe jönnek.

b) az ismeretlen tartózkodású távollévők vagyonai kezelésére.

c) elmebetegeknek vagy tékozlóknak jogérvényesen nyilváníttak, úgy fél évi vagy azontuli elítelt fegyenczek vagyonai és kiskorú gyermekei számára.

51. §.

Az árvaszéket illeti:

a hagyaték felosztása iránt a bíróság előtt tervezett osztály-egység jóváhagyása; továbbá örökös és gondnokolt öröksége biztosíttassék, s ha ingatlanból áll, a tulajdoni jog a kiskorú nevére telekkönyvileg bekebeleztesse.

52. §.

Az árvaszék felügyel, hogy a gyámoknak és gondnokuknak a reájok bízott árvák és gondnokoltak személyére és neveltetésére gondjuk legyen és a kezelésük alá bízott vagyont a törvény és ezen helyhatósági szabályok szerint kezeljék.

53. §.

Az árvaszék erősíti meg minden a gyámság, vagy gondnokság alatt levőket érdeklő állítási, nevelési, tanítási, felfogadási, vagyonra vonatkozó, házassági vagy bármely ezimű szerződéseket s meghatározza a gyámi és gondnoki díjakat.

54. §.

Mindennemű ingatlanra vonatkozó jogügyletre, különösen pedig kölcsön-felvétel, adásvevési, haszonbérlet, csere vagy egység-kötésre, ingatlanok jelzálogi legkötésére, tetemesb változásokra, befektetésekre, az árvaszék elsődleges jóváhagyása szükséges.

E részben az árvákra nézve fonforgó előnyök s hasznossági tekintetek, vagy az elutasíthatatlan szükség szolgálna irányadóul.

55. §.

Gyámság vagy gondnokság alatt levőket illető ingó és ingatlan vagyon közárverés után leendő önkénytes eladatásának megengedése, az eladásra nézve ingatlanoknál a tárgy nagyobb értékéhez képest a gyámhatósági jóváhagyás fentartása, s ily esetben a megtörtént árverés jóváhagyása, vagy ennek megtagadása, a mennyiben ingóság, vagy jelzálogos tehernélküli ingatlan tétetik ki árverésre, az árverési feltételek megállapítása is az árvaszéket illeti.

56. §.

Az árvaszék utalványozza az árvák tartására, nevelésére szükséges összegeket és egyéb előre nem látott költségeket.

Az adó, gyógy- és temetkezési költségek kifizetésére utalvány nem szükséges.

57. §.

Elrendeli tovább a nagykorúvá vált, vagy gondnokság alól felmentettek részére gyámilag kezelt vagyon ki- és átadását.

58. §.

Intézkedik az árvaszék, hogy a vagyontalan elhagyott és lelcenz árvák, a város által egyes jótévőknél örökbe-fogadására ajánltassanak, vagy tartásra és képeztesre magánosoknál elhelyeztessenek.

59. §.

Az árvaszék szavazza meg az árvatári kölcsönöket. Árvaszéki kölcsönök is oly ingatlanokra, melyeknek tulajdonisága és birtoklása iránt semmi kétség sem forog fen, első helyeni betáblázás és tökéletes árvaszerü biztosíték mellett adhatók.

Az árvatári kölcsönzésnél a kölcsönt kérő megbízhatósága is figyelembe veendő.

Az árvaszéki személyzetnek, nejeiknek és hozzátartozóiknak árvatári kölcsön nem adható.

60. §.

A korengedély megadása, figyelemmel az 1840-ik évi 16-ik t. cz. II. fejezetére, ugy az örökbefogadás és törvényesítés eseteiben véleményt terjeszt fel. Pártolásra korengedélynél 20 éves kor, elmebeli érettség, takarékoság, erkölcsös viselet és az igazoló-okmányok u. m. anyakönyvi kivonat, a gyám, a legközelebbi rokonok beegyező nyilatkozatai, iskolai bizonyítványok kívántatnak.

61. §.

A közgyám változása alkalmával intézkedik az árva-pénztár rendszeres átadásáról és átvételéről.

62. §.

Intézkedik a törvény, rendeletek s helyhatósági szabályok értelmében mindazon panaszos gyámi és gondnoki ügyekben, melyek a bírói illetőséghez nem tartoznak.

Az árvaszék eljárása

63. §.

Az árvaszék e hatáskört nyilvános ülésein és törvényes közegei által gyakorolja.

Az ülésekben jogérvényes határozat hozatalra az elnökön felül, még szavazattal bíró két tag jelenléte szükséges.

Érdemleges határozat ülésileg hozható.

64. §.

A gyám- vagy gondnok-nevezésről külön okiratot állítván ki, azt az illetőnek kézbesíti, és erről a közgyámot ingatlanok létében pedig a telekkönyvi törvényszéket is, a kiskorúság, illetőleg gondnokság alá helyezés feljegyzése végett értesíti.

65. §.

Azon esetben, ha a gyám vagy gondnok részéről hanyagságot, kötelességmulasztást vagy visszaélést tapasztalna, annak elmozdítása és a körülmények szerint a vagyonnak bíróság utjáni biztosítása, vagy tisztí kereset mellett a kártérítés iránt intézkedik.

66. §.

A benyújtott pénztári számadást, úgy a magán gyám vagy gondnoki számadást a számvevőnek átvizsgálás végett kiadja és azt – észrevétel nem létében – helybenhagyja, és a számadót arra nézve felmenti, minden számadás felmentéséhez azon záradékot teszi, hogy netalán később felfedezett jogsérelem orvoslása végett mindkét fél részére a törvény utja nyitva marad.

A felmerülő észrevételeket a számadóval közli, s ha ez uton a számadási ógy tisztába nem hozhatnék, azon határozat mellett, hogy a mennyiben számadó a kiegyenlítendőket bizonyos határidő alatt peren kívül ki nem egyenlitené, a gyám vagy gondnok elmarasztalása végett a kereset megindítására és biztosítására az ügyészt utasítja.

A végérvényes bírói határozat után, annak alapján, az addig függőben tartott számadást elintézi.

67. §.

Ha a gyám vagy gondnok számadásának beadására felhívási per után volna kényszerítendő, s ez esetben a bíróság előtt a perrendtartás 519. §. értelmében a számadás kérdése is tárgyalatnék: az árvaszék számadásviz-

gálati jogát az ügyész által a perbeszédék alkalmával érvényesítendi.

68. §.

Ingóságok árverezését az árvaszék kiküldöttjei által teljesíti, ingatlan birtok árverezése végett azonban a telek-könyvi törvényszéket keresi meg.

Árvaszéki intézkedésig is el nem tartható és romlás veszélyének kitett ingóságokat – az érdekeltek meghallgatása mellett – a közgyám, vagy a kiküldött – eladhatja ugyan; intézkedésének helyességét azonban az árvaszék előtt igazolni tartozik.

69. §.

Az árvaszék határozatai birtokon belül 15 nap alatt föllebbezhetők.

70. §.

Az ügyvitelre nézve az 1869-ik évi április 29-én a birói ügyvitel tárgyában kibocsátott igazságügyministeri rendelet joghatályos.

Az árvaszék személyzete

71. §.

Az árvaszék áll:

- a) Az elnökből, ki a város főjegyzője;
- b) két ülnökből: jelesen egy jogtudó árvaszéki ülnökből, ki az árvaszék rendszerinti előadója; a másik ülnök Szeged város jogügyi előadó tanácsnoka, ki szükség esetén az elnököt helyettesít;
- c) egy ügyészből, ki a város tisztii ügyésze;
- d) egy számvevőből, ki az árvaszék rendszerinti előadója;
- e) egy jegyzőből ki a város aljegyzője;
- f) egy közgyámból
kik az árvapénztárt kezelik.
- g) egy ellenőrből
- h) egy irodatisztből, ki az iktatói, kiadói és levéltárnoki teendőket teljesíti;
- i) két irnokból;
- k) egy hivatalszolgából, ki egyszersmind a város belterületén árvaszéki kézbesítő.

A külterületi kézbesítéseket a városi külső kézbesítők teljesítik.

72. §.

Az első jogtudó ülnök a számvevő, a közgyám és ellenőr, az irodai személyzet és a szolga, csakis az árvaszéki teendőkkel foglalkozhatnak, az 1869-ik évi 4-ik t. cz. 8. 9. 10. 11. 12 és 13-ik §-aiban elősorolt tisztségek és foglalkozásoktól eltiltatnak, fizetésüket és közárvaügyekben a város külterületére kiküldetés ese-

tében a szabályszerű fuvar- és napidijakat a városi pénztárból huzzák; a fuvar- és napidij ily közárvaügyekbeni kiküldetések eseteiben a városi tárból, az árvaszék megkeresésére a tanács által utalványoztatik; ezen felül sem dijt, sem illetékeket a magánfelektől elfogadniok nem szabad.

A fuvar és napidij a megállapított költségvetés keretén túl nem terjedhet.

73. §.

Az elnöknél, ülnököknél, az ügyész és jegyzőnél az 1869-ik évi IV. t. cz. 6. és 7. §-aiban foglalt megkivántatóságok szükségesek.

74. §.

Árvaszéki tisztviselők nem lehetnek: kik föl vagy lemenő ágbeli rokonok, vagy egymással harmadizig oldal-rokonságban, vagy másodizig sógorsági viszonyban állanak.

75. §.

Az árvaszéki hivatali büntetetei és fegyelmi vétségeire nézve az 1870-ik évi VIII. t. cz. II. és III. fejezete joghatályos; magától értetődvén, miként az 19-ik §. szerint igénybe vett állami felelőség Szeged város törvényhatóságára nehezül. Az e tekintetben követendő eljárást pedig az 1870-ik évi 42-ik t. cz. VI. fejezete szabályozza.

76. §.

Az árvaszéki tisztviselők, segéd-, kezelő-, személyek és szolga járandósága – a városi tisztikar, segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzetre vonatkozó tervezetben állapittatik meg.

77. §.

A városi főjegyző mint elnök, a jogügyi előadó tanácsnok, a tiszti ügyész és jegyző árvaszéki működésük után külön díjakat, vagy fizetést nem huznak.

A magángyám és gondnok számadásáról

78. §.

Minden gyám vagy gondnok a kezelése alatti vagyronról január 1-től bezárólag december hó végéig terjedő évi számadást készít és ezt az árvaszéknek február hó végéig további intézkedés végett bemutatja.

79. §.

A magángyámok vagy gondnokok számadása bevételi és kiadási főrovatokra oszlik és a szükséghez képest következő alrovatokkal bir: tétel-szám, okirat-szám, tárgy, készpénz, értékpapirok és drágaságok rovata.

Az értékpapir rovatába a kötelezvények, váltók, állam-és hitelpapirok, részvények, sorsjegyek, takarékpénztári könyvek jegyzendőek.

A készpénzbeli bevétel és kiadás a folyó pénz minőségéhez képest a készpénz rovatába vezetetik. Kölcsön-adások az eredeti okirattal az értékpapírok rovatában bevételbe jönnek, a kölcsön adott pénz pedig a készpénz rovatában kiadásba tétel, ellenben a visszafizetett pénz a bevételi és az arról szóló eredeti okirat az illető rovatban kiadásba jegyeztetik.

80. §.

E számadásra nézve szükséges, hogy bérházaknál a negyedévi, vagy a szokásos lakbér kimutatása, a lakók és bérlők nevei, a bérleti vagy haszonbéri szerződések a közgyám által láttamozandó másolata, birtokoknál a jövedelem változás vagy más fogvatkozások kitüntetve és igazolva legyenek, végre minden bevételi tétel ellennyugtája s minden kiadási tétel nyugtatványa és utalványa mellékeltessek, vagy arra hivatkozás tétessék.

81. §.

Az épület-anyagok hová fordítása igazolandó, a föl nem használt anyagok mennyisége és értéke kiteendő és azoknak felhasználása iránt az árvaszéknek javaslat teendő.

82. §.

Az első számadás alapján a leltár, illetőleg osztály-levél, a többi számadás első tételét a törzsvagyonnal együtt azon cselekvő-, vagy szenvedő-maradék képezi, mely az előző számadás következtében fenmaradt és árvaszékileg megállapított.

83. §.

A gyám, a számadása ellen a számvevő által tett nehézségekre, a kézbesítéstől rendszerint 15 nap alatt felelni tartozik.

84. §.

Ha a tömegnél több gyámolt, vagy gondnokolt van, mindegyikök vagyona csak annyiban mutatandó ki külön számadás által, mennyiben a bevételben vagy kiadásokban nem mindnyájan egyenlően részesülnek.

85. §.

A gyámolt vagy gondnokoltatnak kereskedéséről, vagy gyári üzletéről előterjesztendő mérleg úgy szerkesztendő, hogy abból tisztán kitűnjék, mennyire rug a kereskedési, vagy gyári vagyon, fekvő javak, árúk, ingóságokban, biztos és bizonytalan követelésekben s készpénzben; mennyivel tartozik a kereskedés, vagy gyár összes hitelezőinek s mennyiből áll a tiszta nyereség, vagy veszteség az elmúlt évre. Ezen rovatok mindegyikéből azonban csak a főösszeg adandó elő.

A mérleg a gyám vagy gondnok, vagy ha ez a kezelést nem maga vezeti, az üzlet főnöke, s mindkét esetben azon kívül még az árvaszék részéről kirendelt

szakértő által az üzleti könyvekkeli összehasonlítás után aláírandó. Maga az árvaszék is köteles azt az üzleti könyvekkel az e végre kiküldött tisztviselői által összehasonlítottatni és gondosan megvizsgálni. A helyesnek talált mérleg, mint ilyen, árvaszékieleg megerősítendő és az iratoknál megörzendő. Ellenkező esetben az árvaszék a fenforgó körülményekhez képest intézkedik.

86. §.

Ezen szabályok oly kereskedési és gyári társaságoknál is, melyekben gyámság vagy gondnokság alatti személyek vesznek részt, annyiban alkalmazandók, mennyiben ez örökölt társasági részekenél az örökösöket kötelező társasági szerződések megengedik.

A törvényes hatod kiszámítása

87. §.

Törvényes hatod csak a tiszta jövedelem után jár. Tiszta jövedelemnek az tekintetik, mi a javak rendszerinti kormányzására s terhek törlesztésére fordított költségek levonása után, a számadások bevételi összegéből fenmarad.

88. §.

Levonandó költségek: a gazdatiszti fizetések, cseléd-bérek, tisztai és cselédek uti és egyéb költségei; gazdasági eszközökre, anyagokra, természetményekre

fordított költségek, mesteremberek fizetése, hasznos javítások és beruházások költségei, ha ezek a gyámság ideje alatt jövedelmeznek, elemi csapások és balesetek által okozott károk; a gyámság kezdetével átvett épületek föntartási költségei, adósságok kamatai, az évi nyugpénzek és alapítványok, a kegyurasággal járó költségek, oly haszonbéri összegek, melyek hasznában a gyám is részesül, adók és közterhek, ügyvédi jutalmak és költségek.

89. §.

Az árvaszék személye érdekében tett költségek azonban nem vonathatnak le. Ilyenek a nevelésükre, tartásukra, ruházatukra, képeztetésükre adósságaik kifizetésére, gyógyításukra fordított költségek, jogaik biztosítására, hasznos egyeségekre, új szerzésekre tett kiadások, új építkezések költségei és a törvénykezési költségek.

Árvapénzek kamatozása

90. §.

Az árvaszék az árvák és gondnokoltaknak általa kezelt készpénzeitől 6% kamatot fizet.

A kamazottatás tekintetében Szeged város törvényhatóságának fennálló rendszabályai, utasításai s határozatai teljes érvényben fentartatnak.

Az árvapénztár kezelése

91. §.

Árvapénztár kezelésére nézve fenálló gyakorlat és szabályok kielégítőeknek helyeseknek találtatván, az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 10-ik §-a rendelete folytán továbbra is érvényben hagyatnak.

A közgyámi és ellenőri hivatalok után adandó biztosíték tekintetében a jelenlegi szabályok fentartatnak, úgy azonban, hogy a biztosíték a fizetés mennyiségéhez arányosíttassék.

Átmeneti intézkedés

92. §.

Az árvaszék Szeged város gyámtörvényszékétől az árvakönyveket, folyamatban levő ügyeket és ügyiratokat, a tanácstól pedig az árvapénztárt és arra vonatkozó könyveket, ügyiratokat úgy a hivatali butorokat és szerelvényeket, rendszertint átadás és átvételi okmány mellett átveszi.

II. RÉSZ

A város tisztikara, segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzete

A.

Tisztkar

93. §.

Szeged sz. kir. város első tisztviselője
a polgármester.

A polgármester jogköre s törvényben alapuló kötet legességei a városi hatóság szervezetét tárgyzó szabályzat II-ik fejezetében tüzetesen megszabvák.

Egyébiránt a polgármester rendszerinti elnöke lévén a tanácsnak, mint ilyen vezeti a tanács üléseiben a tanács-kozást, öröködik a tanácskozási rend, a törvény és szabályzatok megtartása fölött.

A közigazgatás menetére, a rendőrség vezetése és kezelésére, a tanács vagy egyes tisztviselők által végrehajtandó közgyűlési, illetőleg tanácsi határozatok pontos fogantatosítására ügyel, az egyes tisztviselők, valamint a segéd és kezelő személyzet működését, eljárását ellenőrzi, a muladékos közeget kötelessége teljesítésére serkenti, szorítja, esetleg az 1870. évi 42. t. cz. 77. és 78. §§-ai értelmében eljár s általában gondoskodik, hogy a köz és beligazgatás folyama gyorsan és pontosan haladjon.

Intézkedik a közgyűlés elé tartozó tárgyak tökéletes előkészítése, a hivatalos pénzeknek a főszámvevővel egyetértőleg megállapítandó módon eszközrendő letéteményezése iránt, az osztályok, az ügyek állásának teljes kiderítése s tisztába hozatalára nézve tett előintézkedései, úgy a rövid uton ellátandó ügyek elintézése tekintetében tett javaslatai – helyességét megbirálja.

A kiadmányok, fölterjesztések, levelek és okiratok fogalmazatait átnézi, kijavítja, illetőleg kijavíttatja, kiadmányozhatás tekintetéből ellenjegyzí és letisztázás után aláírja.

94. §.

A polgármester egyik tártartója a titkos levéltárnak.

Rendőrkapitány és tanácsnokok

95. §.

A tanácsnak szavazattal bíró tagjai: az egyes osztályok vezetői és az azokba sorolt ügyeknek előadói, mint ilyenek teljesítik mindazt, mit a hatósági szervezetre vonatkozó szabályzat III-ik fejezete kötelességükké tett.

96. §.

Rendszerint tagjai s előadói azon szak-, illetőleg külön bizottságoknak, melyek a közgyűlés által valamely osztályukhoz utalt tárgy vagy kérdésben kiküldetnek, és a mennyiben ily bizottságok saját kebelükből jegyzőt nem választanak, ezen bizottságok tanácskozásai s megállapodásairól a jegyzőkönyveket, jelentéseket, segélyszemélyzetük igénybe vételével megkésztetik.

97. §.

A köz- és beligazgatásban tényezők lévén, tartoznak annak gyors és pontos menetét az osztályaikba utalt tárgyak lehető leggyorsabb törvény, illetőleg szabályszerű elintézésével elősegíteni.

98. §.

A bizottsági közgyűlésekben, mint a hol az 1870-ik évi 42-ik t. cz. 47-ik §-a szerint szavazattal bírnak, valamint a tanács üléseiben rendesen megjelenni, részt venni tartoznak.

99. §.

A polgármester által kijelölendő egyik tanácsnok zár-tartója a titkos levéltárnak.

100. §.

Az egyes osztályoknak élén állván, segédszemélyzetükkel, mely az I. III. IV. és V. osztályban egy-egy fogal-galmazóból; a II. osztályban pedig a most érintett személyzetten felül az alkapitány és egy őrnököl áll, melynek továbbá a négy városi, két pusztai, egy vásári biztos, a várnagy, az őr, rendőrszolgák és pusztázók alárendelvék; rendelkeznek és közöttük a munkát beosztják.

101. §.

Az osztályok belkezelésére nézve a következők állapotatnak:

a polgármester által egyes osztályokhoz utalt és az iktató hivatalból átvett ügyiratok az osztályokban az iktató-könyve, melynek rovatait osztályszám, iktatói szám, az ügydarab tartalma, elintézés ideje képezi – vezetettnek a beiktatás után az osztályvezetőnek bemutattnak, ki azoknak saját maga, vagy a segédszemélyzet általi földolgozásáról intézkedik.

102. §.

Ha valamely tárgynak felvilágosítása, kifejtése és végellátás alá előkészítéséhez valamely hivatalnok a fenforgó körülmények iránti meghallgatása, jogi, szám- vagy műtani véleménye szükséges, vagy valamely ügyben pótlándók vannak; az arra nézve szükséges megkeresést, felhívást és utasítást, a rövid uton elintézhető ügyekben a határozati javaslatot az osztály a tárgyalási iven elkészíti, és azt a ki-

admányt szerkesztette tisztviselő, valamint az osztályvezető aláírásával ellátva, az elnökséghez bírálatra, jegyzék és átvételi elismervény mellett beadja.

103. §.

Mindazon ügyeket pedig, melyek tanácsilag látandók el és a melyek már erre teljesen megérlelvék, előadói ivbe foglalja, azon a tárgy érdemég kivonatban feljegyzi, utána az osztályvezető határozati javaslatát, az indokokat röviden előadván, rendszerint sajátkezüleg beírja és a legközelebbi tanácsülésben előadja.

104. §.

Ha a tárgy előkészítéséhez a számvevőség, adótisztviség, adónyilvántartás vagy más hivatal azonnal megadható felvilágosítása kívántatik, az, valamint a számlák számvevői átvizsgálása iránt magán az előadói iven kell intézkedni, és a felvilágosítások ugyanarra vezetendők; különben pedig oly felvilágosítások, melyek csak vizsgálat megejtése vagy több időt igénylő munkálat után adathatnak, a tárgyalási iven szerkesztendő kiadmánynyal kívánandók be.

105. §.

Az osztályvezető az osztályba utalt ügyekről a legkisebb részletekre is kiterjedő felvilágosítást adni tartozván a tanácsnak, köteles nemcsak az előiratokból, hanem az egyes hivataloktól mindazt megtudni és megszerezni, mi által ezen kötelessége teljesítésére képesítetik.

Tartozik továbbá az ügyek gyors elintézése iránt is gondoskodni, minélfogva lehetséges, sőt megkívántatik, hogy valamely tárgy fölött két vagy több oldalról is szükséges felvilágosítás megtétele végett egy s ugyanazon időben az illető hivatalok, tisztviselők számára kiadmányt szerkesztszen.

106. §.

Az egyesek, tisztviselők s hivatalok számára bárminemű kiadmány nem határozat, hanem levél és rendelvény alakjában készittetik.

107. §.

A tárgyak akár ideiglenes, akár érdemleges elintézésének ideje az osztály iktató-könyvében kitüntetendő.

108. §.

Bárminemű hivatalos pénzek, melyek az osztályokba jutnak, vagy általuk beszeresztetnek, az illető ügyirat mellett nyomban az elnökséghez adatnak be, mely azoknak a tárgyalás idejére való letéteményezéséről és ennek megtörténte után, az ügyiratnak az illető osztályba visszajuttatásáról intézkedik.

109. §.

A jelentések megtételére úgy felülről, mint lefelé kitűzött határnapok az osz-

tályban nyilván és pontosan megtartandók, illetőleg megtartásuk szorgalmazandó.

110. §.

Mindenik osztály köteles a hozzá utalt ügyekben, netán személyesen jelentkezett felek kívánatára azok kérelmét, felvilágosítását jegyzőkönyvbe felvenni, s azt a köziklató-könyvbe bevezetve, rendes beadványként kezelni s tárgyalni.

111. §.

Az osztályok a székhelyükben elkülönített alkalmas helyiségben működnek.

A jegyzők

112. §.

A jegyzői hivatal áll egy főjegyzőből, s két aljegyzőből.

113. §.

A jegyzők jogait és kötelességeit az 1870. évi 42. t. cz. 9., 22., 46., 47., 59. §§-ai határozzák meg.

Ezekén felül tartoznak a jegyzők az idézett törvény 38. §-ban rendszeresített bíráló-választmány nál mint toll-vívó és előadó működni.

A főjegyző

114. §.

A polgármestert akadályoztatása esetében helyettesíti és annak teendőit végzi.

Rendszerinti elnöke az árvaszékeknek, főfelügyelője a városi nyilvános és titkos levéltárnak, mely utóbbinak egyik kulcsát kezeiben tartja,

felügyel a városi irodára, az irodai személyzet munkálkodására, a kiadmányozás folyamára,

a közgyűlések jegyzőkönyveit,

a közgyűlési felterjesztéseket, jelentéseket, leveleket szerkeszti,

a törvényhatóság nevében kiállítandó okmányokat elkészíti, azok gyors expedíciójáról gondoskodik,

a közgyűlési tárgyakat a kiadóságtól átveszi, azokról sorozatot készít, ennek a törvényes idő alatti kihirdetéséről gondoskodik, s a tárgyakat az e végből jelentkezett közgyűlési tagoknak betekintésre át és a közgyűlésben előadja,

a közgyűlési jegyzőkönyvek másolatainak a m. kir. belügyministeriumhoz törvényes idő alatti felterjesztéséről intézkedik

teljesíti általában a törvény vagy közgyűlés által a főjegyzőre ruházott kötelességét.

115. §.

Mint árvaszéki elnök, az árvaszéki ülésekben elnököl, az ügyeket földolgo-

zás és előadás végett kiosztja, az előadandók sorrendjét megállapítja, intézkedik, hogy az ülésben előadandó tárgyak megelőzőleg a tanácskozási terem ajtajára kifüggesztessenek, kimondja a határozatokat. Sürgős ügyek elintézése végett rendkívüli ülések tartása iránt intézkedik, és az egész ügykezelésre felügyel.

Az árvapénztár rendszerinti évnegyedes megvizsgálásában részt vesz, egyébként meglepőleg ezt bármikor teljesítheti, az árvaügyek állapotáról, nem különben arról, hogy a gyámhatóság alól hányan mentettek föl? ezek vagyona kiadatott-e? s ha nem, miért? továbbá arról, hogy a közelebbi évnegyedben hány árva és gondnokolt fog a gyámhatóság alól felmentetni, és a vagyon kiadására van-e födözet? negyedévenként, az árvapénztár mérlegéről pedig évenként a közgyűlésnek jelentést tesz. Az árvaügyi közegek fegyelmi ügyeiben jelentést tesz, vagy véleményt ad.

Akadályoztatása esetében a városi jogügyi előadótanácsnok által helyettesítettik.

Az elnök ügyel fel hivatalból az árvák érdekére, e végből a tanyákra is kirándul, megvizsgálja az árvák nevelését, személyes ellátását, a vagyonkezelést, az árva-vagyon és kölcsönök biztonságát.

Az elnök felügyel az árvakönyve vezetésére.

Az árvakönyv magán foglalja a város területén levő összes árvákat.

Az árvakönyv minden egyes árvára vagy gondnokoltra nézve külön táblázatból áll.

E táblázat betűrendben, kötetlen állapotban kemény boríték alatt állítandók össze. Az árvaság, vagy gondnokoltság megszűntével a táblázat a többi közül kiveendő és az illető iratokhoz csatolandó.

Minden táblázat következő rovatokat tartalmaz:

a) az árva vagy gondnokolt nevét, állapotát, születési idejét, helyét, foglalkozását, tartózkodási helyét.

b) a gyám vagy gondnok nevét, polgári állását, lakhelyét, kinevezési idejét.

c) az átadott vagyon minőségét, mennyiségét, értékét biztonsági állapotát, kezelési módját, tiszta jövedelmét.

d) tartozik-e a gyám számadással vagy sem? mikor kell számolnia? mikor intéztetett el az utolsó időszaki számadás.

e) a gyámság és gondnokság ideje alatti hatósági engedélyek.

f) a gyámság netaláni meghosszabbítása.

g) a gyámság vagy gondnokság megszűntének ideje, törvényszerűleg vagy nagykorúsítás által.

h) észrevételi rovat, melybe a vagyontalan árvák tartási, ruházati és iskoláztatási költségeik és a források minő- és mennyisége jegyeztetik fel.

Az árvakönyvbe az árvaszéki jegyző az ügydarabok kiadmányozása előtt minden intézkedést, annak kelet és számával együtt minden árvára nézve beír.

Az árvakönyv hivatalos órákban mindenki által megtekinthető.

Aljegyzők

116. §.

Az egyik aljegyző állandóul a polgármester mellett s tanácsülésekben, a másik az árvaszéknél működik, teljesítvén azon felül a jegyzőkre ruházott és ruházandó minden teendőket a jegyzői kar ön maga által elintézendő megosztás szerint.

Az árvaszéki jegyző vezeti az ülési jegyzőkönyveket, helyettesíti az ülnököt, az elnök felügyelete alatt vezeti és nyilvántartja az árvakönyveket.

Az iroda

117. §.

A városi iroda áll: egyik iktató, egy kiadó és hat városi irnokból, két bel és két külterületi kézbesítőből.

118. §.

Az iroda ügykezelése a polgármester által egyetértőleg a főjegyzővel állapítatik meg.

A tiszti ügyész

119. §.

A tiszti ügyész jogai és kötelezettségei az 1870. évi 42-ik t. cz. 9., 47., 60., 77., 80. §§-aiban állapítvák meg.

120. §.

Az idézett §§-okban körülírt kötelezettségeken felül:

a közgyűlés, tanács és szakbizottságok meghagyása, felhívása folytán a hozzá utalt ügyekben jogi véleményt nyilvánít,

a várost akár cselekvő, akár szenvedőleg illető perekben képviseli, azok végeredményéről jelentést, a mennyiben pedig egyezség ajánlatnak, vagy olyannak létrejötté a város érdekében czélszerűnek mutatkoznék, az iránt kimerítő véleményt ad,

a polgármester; illetve köztörvényhatósági bizottság-ától minden magán ügyre kiterjedő, de szükség esetén külön meghatalmazást is nyer,

a perekben felhasznált bélyegek – a város előlegéből fedezendő értékével – beszámolni tartozik

a hozzá utalt ügyekről naplót s a perekről jegyzéket visz, utóbbiakról évnegyedenként azok állását kitüntető táblás kimutatást készít, abban a végrehajtás alatt álló ügyeket, s különösen azoknak a végrehajtás mely fokán létét kimutatja, s ezen táblázatot a polgármester elé terjeszti; különben a perek állásáról felvilágosítást adni bármikor köteles.

121. §.

A főügyész mellett egy alügyész alkalmaztatik, ki annak akadályoztatása esetén mindazon köteleességeket tartozik teljesíteni, melyeket a törvény és jelen szabályzat a tisztí ügyészre ruház; rendszerint azonban kiválóan árvaügyekkel foglalkozván; az árszékí ülésekben és tanácskozásokban részt vesz, az árszékí határozatokat az árvák és gondnokoltak érdekében hivatalból fellebbezi – az árszékí rendeletére a számolni vonakodó gyámokat és gondnokokat, vagy azok örököseit – felhívási perrel számadásra kényszeríti.

A gyám és gondnoki számadásokból eredő jogerőre emelkedett elmarasztalásokban foglalt összegeknek a mag utjáni behajtását eszközli, és minden az árvák és gondnokoltak ügyeit érdeklő törvénykezési esetekben a törvény értelmében és az árszékí utasítása folytán eljár.

A perre-utasítás esetei fölött, valamint a szerződések és jogi ügyletek iránt véleményyt ad, a pénztár vizsgálatánál, átadásánál és átvételénél jelen van és örködik: hogy árvaügyekben a törvények, rendeletek és helyhatósági szabályok megtartassanak.

Az ügy-körére vonatkozó határnapokról nyilvántartást, a kezelésére bizott perekről perlaistromot vezet, évnegyedenként a perek állapotát, a végrehajtás alatti ügyeket s különösen a végrehajtás fokát kitüntető kimutatást készít és azt az árszékínek bejelenti.

Az árvatártól nyert előlegről az árszékínek beszámolni tartozik. A per és végrehajtási költségekre nézve a tisztí ügyész elé irt eljárást követi.

Árszékí ülnökök

122. §.

Az ülnökök az árszékí előadói, az elnökség által részükre kiosztott ügydarabokat feldolgozzák, illetőleg azokra nézve az előadmányokat elkészítik és az ülésekben, vagy ülésen kívül előadják; a számvevőileg átvizsgált számadásokat minden szempontból ujolag átvizsgálván, az iránt előadást tesznek.

A város jogügyi előadó-tanácsnokát az ügyek előadásával csak kivételesen lehet megbizni.

A könyvvivői tisztség

123. §.

A városi könyvvivői tisztség a város összes vagyonának cselekvő és szenvedő tartozásainak, mindennemű pénz és egyéb bevételei és kiadásainak, valamint a város kezelése alatt levő, azonban tulajdonát nem képező alapítványok főszámtartó közege, s mint ilyen külön osztályt képez, melyben a számvitel minden ága a kettős könyvvitel szabályai szerint egyenesen és végeredményesen összpontosul.

Személyzete:

124. §.

Főkönyvvivő,
segédkönyvvivő,
1 számtiszt, 1 irnok.

A főkönyvvivő

125. §.

Vezeti a város főkönyvét és naplóját (Journal), az utalvány-, illetőleg számla-czimeket a közköltség-előirányzat alapján a főszámvévővel egyetértőleg megállapítja.

A főkönyv és napló alapján havonként nyers mérleget, év végével pedig a zárszámadást, illetőleg mérleget készíteni és azokat a tanácshoz bemutatni köteles. Az évi mérleg legfőlebb a következő év február 15-dik napjáig elkészítendő.

Évnegyedenként a pénztári forgalom évenkénti kimutatását összeállítja, melynek egy példányát a tanács utján a közgyűlés elé beterjeszti.

A közköltség-előirányzat megállapításához, úgy egyéb netalán előfordulandó kimutatásokhoz a főkönyvvitel köréből szükségelt adatokat az illető közegekkel közli; megjegyeztetvén, hogy ezen adatok vagy felvilágosítások, csakis köztisztviselőknek és csakis hivatalos használatra adhatók ki.

A közköltség-előirányzat összeállításánál és leltározásnál részt vesz, az e felett, nemkülönben a várost érdeklő nagybbszerű adásvevések, árverések, árlejtések, pénzbehajtások, kölcsön-felvételek, szóval a várost érdeklő pénzügyi miveletek felett akár a közgyűlés, akár a tanács, akár bizottmányi ülésekben történő tanácskozásokban és határozat-hozatalnál részt vehet, s ott tanácskozási és indítványozási joggal bír.

A kiadásokat, illetőleg a teljesített kifizetéseket a pénztári napló és számadási okmányai, az anyag és terménybeli kiadásokat pedig a vele közlendő tanácsai hatá-

rozatok.

A bevételeket és bevérleti járandóságokat az erre vonatkozó és vele esetenként közlendő tanácsi határozatok és fizetési meghagyások alapján könyvezi el.

Hogy pedig az utóbbiak elkönvyvezhetők legyenek, a fizetés teljesítésére minden esetben záros határidő tűzendő.

Az évi közkölség-előirányzat szoros betartására ő is felügyel, és ez irányban előfordulható érszrevételeit köteles a pénzügyi osztály főnöke és a főszámvevővel rövid uton, szükség esetén a tanácscsal írásosan közölni.

Rendkívüli a közkölség előirányzatban előre fel nem vehetett kiadások mi-kénti fedezéséről a főszámvevővel együtt javaslatot ad.

Kötelessége továbbá a hátralékos adósok neveit és tartozásukat kitüntető so-rozatát a fizetési határnap leteltével a tanácsnak további intézkedés végett azonnal bemutatni.

Mint a központi háztartás egyik főközege, a mint a könyvviteli osztályban az ügyrendet megállapítja, a segéd-könyveket berendezi, a teendőket beosztja, úgy joga van, sőt kötelessége is ezenkívül a pénztárak kezelésébe betekinteni, és saját körébe vágó utasításokat adni, ezek kivitele felett őrködni.

A segédkönyvvivő

126. §.

A város haszonbéres földjei, épületei és egyéb javadalmaiból eredő követelések számláját vezeti; ezen követeléseket nyilvántartja, a hátralevő követeléseket ha-vonkint kivonja és összeállítja, s azt további intézkedés végett a főkönyvvivőnek átszolgáltatja.

A járandóságok befizetésénél a fizető félnek tartozását, tekintettel a netalán járó kamatokra, kiszámítván, az ellennyugtát a bevételi czim feljegyzésével az ir-nokkal kiállítja, mely a fél által aláíratik, s ekként a bevétel okmányát képezendi.

A teljesítendő rendszeres és folyóvá tett fizetéseket az előirányzat szerint könyveli és a fizetési határnapokra azoknak jegyzékét a névczim és összeg világos kitüntetése és a könyvelési czim reá vezetése mellett, a kifizetés teljesítésére a fő-pénztárnak átadja.

A főkönyvvivő akadályoztatása esetén hivatalfőnök.

A főpénztári tisztség

127. §.

A város összes pénzkezelésének – kivéve az árva és letétért, úgy a kir. adókat és illetékeket – főközegét képezi, melynél a város pénzforgalma és mindennemű bevételei és kiadásai összpontosulnak.

A bevételeket vagy közvetlen vagy a segédpénztárak útján fogadja el, a kifizetéseket pedig egyedül ő teljesíti.

Minden bevétel és kiadás okmány alapján történik, melyen az erre hivatott közeg kifizettetéséi záradéka, a számla-cím (bevételi vagy kiadási) előlegesen följegyeztetett.

Ily okmányok, illetőleg pénztári mellékletek a számlák, nyugták, ellennyugták, jegyzékek, kimutatások stb.

A segédpénztárak hetenkint befolyt bevételeiket a cím megnevezésével összeállított jegyzékek, úgy hivatalos nyugta és ellennyugta mellett szolgáltatják a városi főpénztárba, ezen jegyzék képezvén a könyvelés alapját.

A befizetések elfogadása és kifizetések teljesítése naponként d. u. 3-4 óráig eszközölködő ; országos és heti vásárok alkalmával, vagy rendkívüli körülmények között befizetések kizárólag d. u. 1 óráig, mindaddig a míg csak fizetni óhajtó felek jelentkeznek, elfogadandók.

Az összes pénz- és értékpapirkészlet a főpénztárban, a kézi tárban csakis a napi szükséglet tartandó.

A főpénztári személyzet az eddig gyakorlatban volt ovadék-levél kiszolgáltatásán kívül biztosítékot tartozik nyújtani, és pedig készpénzben, vagy a tanács által meg-bírálandó értékpapirban egy évi, ingatlanban két évi fizetésüknek megfelelő összeg erejéig.

128. §.

Személyzet:

A főpénztárnok,

ellenőrije és 1 pénztári tiszt.

129. §.

A főpénztárnok

ellenőrijével és esetleg helyettesítésekor a pénztári tiszttel egy etemlegesen felelősek.

A főpénztárnok, mint a főpénztár kezelője, minden, akár közvetlen, akár közvetett bevételeket személyesen fogad el, úgy a kifizetéseket is személyesen teljesíti, mindkét esetben a kellőleg felszerelt és kiállított már elnaplózott pénztári mellékletek átvétele mellett.

A nyugtákat, ellennyugtákat úgy a tisztség nevében kiállított egyéb okmányokat aláírja s ezeket az ellenőrrel ellenjegyezteti.

Ha a tárban oly nagyobb összegek fekszenek, melyek előreláthatólag hosszabb ideig igénybe vétetni nem fognak, ezeknek gyümölcsözésre leendő elhelyezése iránt, figyelemmel mindazonáltal arra, hogy a tár rendszeres kiadásai teljesítésében fenakadást ne szenvedjen, a főkönyvvivővel egyetértőleg a tanácshoz jelentést tesz.

Mindennap a zárlatnál a pénzkészletet megszámlolja és azt az ellenőr naplójával megegyezteteti, a netán mutatkozó eltérések iránt azonnal vizsgálatot tart, s a hiba fel nem deríthetése esetén tartozik a tanácshoz rögtön jelentést tenni.

Saját biztonságá érdekében is köteles a kifizetések s bevételekről kézi jegyzéket vinni.

A könyvviteli osztályban vezetett lejáratí könyvet köteles időnkint a teljesítendő kifizetések és remélhető bevételek iránti maga tájékoztatása és szükséghez képesti intézkedés végett betekinteni.

A pénztár egyik kulcsa nála van.

Mint a tisztség főnöke annak vezetése őt illeti, az ügymenet pontossága és a folyó teendők érdekében folytonos jelentése szükséges, akadályoztatása esetén az ellenőr által helyettesítettén.

Tiszti orvosi hivatal

130. §.

Az egészségügyi hivatalos közegeinek feladata:

betegségek keletkezését és terjedését lehetőleg gátolni és a már megbetegedett szegénysorsu egyének ápolását, gyógyítását eszközölni.

Történik ez:

a városi egészségügyi tiszti személyzet és

a városi egészségügyi bizottmány által.

131. §.

Az egészségügyi tiszti személyzet két részre oszlik:

egyik része kiválólág a közegészségügyi és orvos-rendőri tárgyakkal foglalkozik és ez irányban működik :

1 városi tiszti főorvos,

4 városi kerületi orvos,

4 városi kerületi szülésznő – és

1 állatorvos;

másik része a közbetegápolással a városi kórházakban foglalkozik, melyben működnek:

1 kórházi igazgatófőorvos,

1 kórházi másodorvos – és

1 kórházi gondnok.

A kórház cselédeinek száma és minősége alább említettik.

Tiszti főorvos

132. §.

Hatásköre:

minden közegészségügyi tárgy fölött őrökdi és az orvos rendőri vizsgálato-
kat a fenálló és szabályok értelmében teljesiti

felügyel a lakhelyek és épületek egészségügyi kellékeire

indítványba hozza a járványos és ragályos kórok megelőzésére szolgáló rend-
szabályokat, és a már keletkezett járványok további terjedésének meggátlása te-
kintetében intézkedik és indítványokat tesz,

felügyeletet gyakorol az állatjárvány-törvények szigorú megtartására,

a himlőoltás sikeres eszközléséről és az oltási körök beosztásáról gondoskodik,

az élelmezés, tápszerek és italok minőségére, s egészségügyi kellékeire ügyel,

a kékjölgyek vizsgálata és a halotti kékmlés irányban a főfelügyeletet gyako-
rolja,

felügyel a gyógyszerárakra és ezek törvényes kezelésére,

a katonai és honvéd-ujonczozási bizottmányokban közreműködik,

a letelepedő orvosi és egészségügyi személyek okleveleit megvizsgálja, beiktatja és kihirdetés végett a városi bizottsághoz terjeszti,

a városi tanács útján évnegyedenként egészségügyi jelentést küld a belügy-
miniszteriumhoz, melyben **minden**-nemű különösen meteorológiai észlelések
fogalvák,

a város tanácsával egyenes érintkezésben áll; a tanácsnak van alárendelve és
ettől veendi hivatalos teendőire nézve utasításait.

Kerületi orvosok

133. §.

A város négy részében egy-egy kerületi orvos hivataloskodik.

Szolgálati tekintetben a városi tiszti főorvosnak vannak alárendelve és utasítá-
saikat a tanácstól csak a városi tiszti főorvos útján veendik.

Kötelességeik kerületükben:

kéjhölgyek hetenként kétszeri tüzetes vizsgálata,
az oltás és halotti vizsgálat a fenálló felsőbbi intézmények szerint,
szegény betegek díjtalan gyógyítása,

közegészségi és orvosi rendőri tárgyakra nézve segédkeze nyujtanak a városi
tisztai főorvosnak,

hetenként egyszer a városi tisztai főorvosnak az eddig is gyakorlatban volt írá-
sos jelentéseket megküldik, melyekben észleléseik a kórmentő, keletkező járvá-
nyok stb tekintetében feljegyezve legyenek,

holnaponként felváltva a városházán a központi szolgálatot – ugynevezett
inspectiót – teljesítik mindazon ügyekre nézve, melyek eddigelé e szolgálathoz
tartoztak.

Állatorvos

134. §.

Az állatgyógyászai és barmászrendőri teendőket végzi és ezekre felügyel.

Kötelességei részletesen egy különös utasításban fognak megszabhatni.

A várost tisztai főorvosnak van alárendelve.

Kórházi igazgató-főorvos

135. §.

A fenálló szabályrendeletek és utasítások nyomán a közkórházi igazgató-
főorvos közvetlen a városi tanácsnak van alárendelve és evvel egyenes érintke-
zésben áll.

Kötelességei:

Mint igazgató

felügyel mindazon ügyekre, melyek a kórházat nem-csak közegészségi, hanem
közigazgatási szempontból is illetik és ezeket vagy személyesen elintézi, vagy ezek
véghezvitelét a kórházi gondnok, illetőleg a kórházi másod-orvos által eszközli

fontos tárgyakra nézve a városi tanácsnál közvetlen, vagy az egészségügyi bi-
zottsmány közbejöttével előterjesztéseket tesz.

Mint főorvos

a kórházban felvett betegeket legjobb tudománya és legbensőbb lelkiismerete
szerint gyógykezeli

mindennap a reggeli órákban főbeteglátogatást tart, mely alatt minden egyes
beteg tüzetes vizsgálat alá vétetítik, az illető rendelvevények, kisebb és nagyobb sebé-
szeti műtétek stb. megtétetnek, és tekintetbe nem véve az ezekre fordítandó idő

és munka mennyiségét, az intézetből előbb nem távozik, míg mindaz meg nem történt, mit a betegek java kíván,

a reggeli főbeteglátogatáson kívül, napközti vagy éjjel is, mindannyiszor meg fog jelenni a kórházban, a mennyiszor ezt az egyes esetek súlyossága vagy más körülmények szükségessé teszik,

minden hónap végével írásos jelentést terjeszt a tanácshoz és tisztí főorvoshoz, melyben a beteg-forgalom, az egyek kórnevek kitüntetésével részletesen tartalmaztatik,

minden év végével kimerítő jelentést nyújt be a városi tanácsnak, melyben a hónapi jelentésekben tartalmazottakon kívül mindaz foglaltatik, mi a közegészségügy és közigazgatás érdekében említést érdemel.

E jelentést a városi tisztí főorvosnak szintén megküldi.

Kórházi másodorvos

136. §.

Kötelelességei:

a kórházigazgató főorvosnak a beteglátogatások, vizsgálatok, műtétek és más teendők alkalmával segédkezet nyújt, a rendelvényeket feljegyzi, ezek kivonataát a gyógyszerésznek megküldi,

a gyógyszerértárból érkezett szerekre felügyel,

a napi jelentéseket és étlapokat szerkeszti,

az orvosi felvételi könyvet viszi,

a betegek étkezésének rendes kiszolgáltatására fel-vigyáz,

az ápolásban megbetegedett egyéneket gyógykezeli, súlyosabb esetekben a kórházigazgató főorvosnak jelentést tesz,

kórházi szolgálata tekintetében a kórházigazgató főorvosnak van alárendelve.

Mérnöki hivatal

137. §.

A mérnöki hivatal állni fog egy főmérnökből, két almérnkből, két utibiztosból és egy őrnből.

138. §.

A főmérnöknek, tekintve a város kiterjedt száraz, vízi és uti középítkezéseit, a jelenkor igényeinek megfelelő technikai tudományokban tökéletes jártassággal kell birnia.

139. §.

A mérnöki hivatal két szakaszra oszlik, jelesen:

- a) építőmérnöki- és
- b) földmérési szakaszra.

Mindkét szakasz, melyek mindegyikébe egy-egy almérnök beosztatik, a főmérnök felügyelete s különösen az

- a) alatti, a főmérnök közvetlen vezetése alatt áll.

140. §.

A építőmérnöki szakasz kötelessége: a város által szándékolt minden száraz, vízi és uti építkezésre nézve javaslatot, tervet, költségvetést készíteni, az elrendelt ilyenmü építkezések vezetését, fölülvizsgálatát eszközölni, az évi költségvetéshez szükséges adatokat összeállítani, a közmunkaerő felhasználásáról évente tervet és előszámítást készíteni és ezeket annak idején illető helyre beterjeszteni; magán építkezéseknél a szabályozási vonal kitűzését, a tervek megbírálását eszközölni.

141. §.

A b) szakasz teljesíti a földméréseket, megkésztíti az erre vonatkozó, valamint egyéb kívánandó fekrájkokat, kezeli a természetbeni közmunkaerőt, a kirendelést és a leszolgáltatásban muladékös közmunka-köteleettek névsorát nyolcz naponkint további eljárás végett a tanácshoz beterjeszti.

142. §.

Az irnok a főmérnök rendelkezéséhez képest segítségére leend az egyik vagy másik szakasznak.

143. §.

Az utbiztosok első sorban az utépités, javításoknál, a természetbeni közmunkaerő kezelésében működnek, szünetek alkalmával, vagy utépitésre alkalmatlan időben azonban a főmérnök rendelkezése szerint a hivatal egyéb teendőiben is kötelesek segédkezni.

144. §.

A mérnöki hivatal mindazon körébe vágó ügyekben, melyeket a közgyűlés, polgármester, tanács hozzá utasít, eljárni és az osztályok, szakbizottságok által kívánt ölvilágosításokat megadni köteles.

A Közgyám

145. §.

A közgyám kezeli az árvák és gonokoltaknak hozzá utalt mindennemü vagyonát.

Rendszeres bevételekről és kiadásokról nyilvántartás vizs, és azok jegyzékét a pénztár állapotáról szóló kimutatással együtt negyedévenként az elnöknek be-

jelenti.

Az árvapénztárt az eddig érvényben levő s további intézkedésig fentartott szabályok szerint kezeli.

Év végével a számadási könyveket berekeszti, a szabályszerű táblás kimutatásokat, a mérleggel együtt az árvaszéknek két példányban beadja.

Az árvaügy kezelése körüli tapasztalt hiányokat, vizs-szaéléseket, alapos panaszokat, valamint az árvák és gondnokoltak ügyeire nézve sérelmes mulasztásokat az elnöknek haladéktalanul bejelenti.

Az egyes árvák ügyében szükségesnek mutatkozó intézkedések végett az elnöknek előterjesztést tesz.

A számvevőség

146. §.

A számvevőség a város számvizsgáló, ellenőrző és nyilvántartó közege.

147. §.

Teendői:

A kifizetés végett benyújtott számlabeli vagy egyéb követeléseket számszerűen megvizsgálja, szerintezi és helyességüket megállapítja.

Az évi költségelőirányzatot (budget), szemelött tartva a szervezési munkálatnak ide vonatkozó határozatait, a háztartási osztály előadójával és főkönyvvivővel együttesen összeállítja.

A város tulajdonát képező haszonbérezés földterületeket, királyi kisebb haszonvételeket, javadalmakat, vállalatokat, az évenként előfordulni szokott terményeket és jövedelmeket (fütermés, nádlás stb.) nyilvántartja, s az ezek iránt fenálló szerződések lejáratának, vagy a hasznosításnak idejét a tanácshoz a lejárat előtt hat hóval bejelenteni.

A tanács vagy elnökség által kitűzött időben a városi hatóság alatt álló pénztáraknak rögtönös megvizsgálásában, a tárt kezelő személyzet változásakor a tár átadásában, ugy a városi vagyon leltározásában részt vesz és közreműködik.

Összeállítja és nyilvántartja a pénztáraknál folyóvá tett összes kifizetési és bevételi járandóságokat.

Felügyel az évi költségelőirányzat szoros betartására, s ez irányban előfordulható észrevételeit köteles a harmadik osztály főnöke és a főkönyvvivővel rövid uton, szükség esetén a tanáccsal írásosan közölni.

A város hatósága alatt álló összes pénztárak, valamint az alkamarás, erdőmester és kórházi gondnok, ugy a szállásbiztos évi számadásait részletesen átvizsgálja,

az észrevételeket s másodészrevételeket megteszi s a vizsgálatokat végeredményre juttatja.

Végre minden szakmájába vágó s a tanács által hozzá utasított teendők teljesíti.

Utalványozási eljárás

148. §.

Az utalványozás kétféle: tanácsi és elnöki.

Minden követelés, létezzék bár erre nézve előleges alku, tanácsi jóváhagyás vagy a mely a költség-előirányzat illető rovatában még rendelkezésre álló összeget haladja, vagy mely iránt bármely észrevétel forog fen; a számszerű helyesség megállapítása után a tanácshoz terjesztendő, honnan letárgyalás után kifizetés végett a pénztárhoz fog utasíttatni.

149. §.

Az elnökség 500 forint erejéig utalványozásra jogosítva lévén, e határon belül, vagy ha külön közgyűlési vagy tanácsi felhatalmazása van, a számlákat a számvevőséghez utasítja, ez azokat átvizsgálván s helyességeket megállapítván, az elkönyvezés és elnöki utalvány rávezetése után a félnek kiszolgáltatja.

150. §.

A számvevő a főkönyvvezetővel egyetértőleg állapítván meg a jóváhagyott költség előirányzat alapján a bevételi és kiadási czimeket, tartozik ezen czimek szerint a főkönyvvel összhangzó nyilvántartást vezetni, melybe az utalványok bevezetendők, hogy minden időben és rövid uton kitudható legyen az előirányzott alapból még rendelkezésre álló összeg, és ezen alap esetleges kimerülésekor a fedezetről gondoskodni lehessen.

Mindezekből kifolyólag az utalványozási czimeket a számvevőség fogja megadni és feljegyezni.

151. §.

Bármely észrevétel szabálytalanság vagy kétség felmerültével elnöki utalványnak többé helye nincs, s ily esetben a számvevőség köteles a felmerült akadályok iránti határozat hozatalára az ügyet a tanácshoz betérjeszteni.

152. §.

A hivatalhoz érkezett számlák és kézpénzbeli követelések haladéktalanul s legkésőbb a benyújtási határidőtől számított 5 nap alatt elintézendők.

E szabály meg nem tartása irásoson indokolandó.

A számvevőség személyzete

153. §.

A főszámvevő,

alszámvevő,

4. főszámtiszt

1. irnok.

A számvevő.

154. §.

A főszámvevő a tisztség főnöke lévén, a munka arányos beosztása és ennek teljesítése feletti örködés őt illeti, a költségelőirányzat összeállításánál és leltározásánál részt vesz, az e felett, nem különben a várost érdeklő nagyobb-szerű adásvételek, szóval a várost érdeklő pénzügyi meveletek felett akár a tanács akár-, a bizottmányi üléseket történő tanácskozásokban és határozat, hozatalnál részt vehet és ott tanácskozási és indítványozási joggal bir.

A tisztség nevében eljár és intézkedik.

Alszámvevő

155. §.

A főszámvevőt akadályoztatása esetében ugyanazon ügykörrel helyettesíti, rendszerint a főszámvevő által ki osztott teendőket végzi.

Az árvaszéki számvevő

156. §.

Az árvaszék rendes tagja és előadója s az árvaszéki ülésekben határozó szavazattal bir.

A magán-gyámok számadásait megvizsgálja.

Az árvatári naplót késedelem nélkül minden hónap 1-án átvizsgálja, annak egyes tételeit az okmányokkal összehasonlítja, s megvizsgálja, hogy azok a főkönyvekben helyesen könyveztettek-e el; vizsgálata eredményéről minden hó első napjaiban az árvaszéknek jelentést tesz.

Felügyel reá, hogy az árvatári tisztség az évi számadásokat átvizsgálás végett a megszabott időben bemutassa, e számadásokat azonnal átvizsgálja s az eredményekről az átvételétől számítva legfeljebb hat hét alatt az árvaszéknek jelentést tenni köteles.

Az árvatári időszakonkinti tárvizsgálatokban kiküldetés folytán részt vesz.

Az árvaszék költségelőirányzatát évenkit a közgyámma egyetértőleg elkészíti.

Levéltárnok

157. §.

A levéltári hivatal egy levéltárnok és egy segédből áll.

A levéltárnok öre a levéltárnak.

A titkos levéltár, melynek egy egy kulcsa a polgármester, a főjegyző, egyik tanácsnok és a levéltáros kezénél van, szintén közvetlen felügyelete alá rendeltetik.

A kezelés rendjét a polgármester, egyetértőleg a főjegyző és levéltárnokkal határozza meg.

Alkapitány

158. §.

A rendőri osztályban mindazon teendőket teljesíti, melyek a rendőrkapitány által reá ruháztatnak.

Működése és eljárásában a rendőrkapitány utasításaihoz alkalmazkodik.

A rendőrkapitányt előforduló esetekben a polgármesteri intézkedés folytán helyettesíti, s mint ilyen annak különösen kijelölt vagy minden teendőit végzi.

Az adószedői tisztség

159. §.

A királyi egyenes és városi pótdát összeírja,illetőleg kiveti, nyilvántartja, könyveli, beszerzi s illető helyre juttatja. Nemkülönben a városi fűbér, földvizsgálat, töltésezés, malomdíj, földmunkálat és zálogolási díjakat is, melyek adó természetűek és a közadóval összekapcsolva kezeltetnek.

Mint a városnak adóbehajtó- és kezelő-közege önálló osztályt képez, külön pénztárral és könyveléssel, mely a királyi adók körüli eljárásnál a törvény, a városi adókra nézve pedig a tanács utasításait,illetőleg szabályait követi.

Hivatalos órák d. e. 1–12, d. u. ünnepé és vasárnapokat kivéve 3–6-ig. A befizetések reggel 9–12-ig d. u. 3–5-ig, télen 3–4-ig fogadandók el. Csütörtökön d. u. midőn a m. k. adóhivatalba szállítandó pénz csomagoltatik, befizetések nem történnek, ellenben heti és országos vásárok napjain, vagy rendkívüli körülmények közt tartozik a tisztség fizetéseket d. u. 1 óráig elfogadni, ha fizetni óhajtó felek jelentkeznek.

Az adószedés körüli eljárás

160. §.

A fizetni óhajtó fél adókönyvecskéjével az illető városrészi adótisztánál tartozik

jelentkezni, hol is a fizetendő összeget bemondván, az adótiszt ezt a fél összes adóhátraléka után fenlévő kamat kiszámítása és levonása után a királyi és városi pótdó arányában felosztja, s az ekkint az adókönyvecske fizetési rovatába előírja, ennek megtörténtével a könyvecskét az adószedőhöz juttatja, a felet oda utsítván.

A fél tartozik a bevallott összeget hiány nélkül az adószedőnek lefizetni, a mit ez és az ellenőr az összegnek betűveli bejegyzése és neveit aláírásával nyugtat, elnaplózás után pedig a könyvecskét elkönyvezés végett az illető adótisztnak visszaadja, ez az elkönyvezést azonnal teljesítvén: a könyvecskét a félnek kiszolgáltatja.

161. §.

A főkönyvnek, naplók s adókönyvecskékben javításnak s vakarásnak előfordulni semmi szín alatt sem szabad, ha javításnak szüksége forog fen, oka az illető könyvbe széljegyzetileg megjelölendő és a javítás olykép eszközölendő, hogy az eredeti szöveg vagy szám olvasható legyen.

162. §.

Az adókönyvecskéket a hivatalban visszatartani s megsemmisíteni még azon esetben sem szabad, ha a félnek új könyvecske adatik is ki.

Biztosíték

163. §.

Az adószedő és ellenőr az óvadék-levélen kívül még biztosítékot is nyújtani kötelesek, mely készpénz vagy a tanács által megbírálandó értékpapirokban egy évi, intaglanban pedig két évi fizetéseknek megfelelően.

Átmeneti intézkedések

164. §.

Hogy az ujonnan szervezett adóhivata a olyó ügyeket fenakadás nélkül intézhesse s újabb hátrányok s zavaroknak kitéve ne legyen, a számos évről le nem zárt adófőkönyvek rendbehozatala s a hátralékok s tulfizetések keresztül vezetése végett az adószembesítő-hivatal egy frt 50 fr. napi díjjal fizetett 6 napidíjnyokkal szaporittatik.

165. §.

Az ekkint megerősített hivatalnak feladata leend a folyó év végeig terjedő főkönyveket 6 hó alatt lezárni, az összes hátralékokat és tulfizetéseket kitüntetni, melynek alapján az adóhivatal 1873. évi számadásait kiegészítendi.

166. §.

Az adófőkönyvek lezárását eszközöző hivatal továbbra is egy számtiszt vezetése, s az adóigazoló felügyelete alatt áll, ki a munkát pontos és gyors keresztül vitelért felelőssé tétetik.

Személyzet

167. §.

Igazgató,

adószedő,

ellenőr,

adinyilvántartó,

6 adótiszt,

2 őrnök

4 belterületi

3 külterületi adóvégrehajtó

2 belterületi

2 külterületi adóintő.

Igazgató

168. §.

Az igazgató a hivatal főnöke s hatásköre az összes hivatali teendőkre kiterjed, minélfogva

a személyzet közötti munkafelosztást eszközzi, s felügyel minden az adóhivatal körébe vágó s a tanács által odautasított ügyek pontos teljesítésére.

Az adóösszeíróknak az összeírás mikénti teljesítésében utasítást ad.

Az állami adókat a királyi adó-hivatal illetőleg pénz-ügyigazgatóság részéről közöltt egyéenkinti kivetés, a városi póttadókat s dijjakat számvevői előterjesztésen alapuló tanácsi utasítás értelmében, az illető adókönyvekbe pontosan előíratja.

A föld- és házadó nyilvántartására felügyel, a birtok-változásoknak a telek-könyvi törvényszék határozata értelmében a birtok-iveken leendő keresztül vezetéséről s az évi összesítésről gondoskodik.

A megintéseket a mag idejében eszközölteti, a végrehajtásokat a hátralékosok sorrendjében s személyválogatás nélkül a legnagyobb erélylyel foganatosíttatja.

A végrehajtási költségeket kellőleg nyilvántartja s gondosodik róla, hogy azok a városi tárnak visszatéríttessenek.

A tanács által hozzá utasított kincstári vagy városi illetékek behajtását eszközli. A behajthatlan adók kimutatásait szabályszerűleg felszereli.

A hivatal nevében szükséges vagy tanácsilag bekívánt jelentéseket s egyéb munkálatokat megteszi. Az adóügyi panaszokat meghallgatja s ha lehet, rövid uton elintézi, és az adó-tárgyalásokhoz szükséges adatokat az előadó kívánságára, annak rövid uton is átszolgáltatja.

Szóval: minden, az adóhivatal körébe vágó ügyben felvilágosítással szolgál, s mindent elkövet, hogy alárendelt közegei a reájok bizottakban a legpontosabban és leghívebben járjanak el.

Az adószedő

169. §.

Az adópénztárt kezeli.

Az adótiszt által kiszámított s az illető fél adókönyvecskéjében előírt kir. adót a városi pótadót s netán esedékes kamatokat, nemkülönben a mellékdíjakat és illetékeket a féltől beszédvén a könyvecskében az ellenőrrel együtt betűvel nyugtatja, az összegeet saját kézi naplójába is bevezeti s lezáráskor azt az ellenőr naplójával s a napi bevétellel összehasonlítván, a bevételt a tárba elhelyezi.

Az állami adókat, a naplónak a főkönyvvivő által történt láttamozása után az eddigi gyakorlat szerint a királyi adóhivatalba átszolgáltatja, s a várost illető összegeket félhavonként nyugta és ellennyugta-csere mellett a városi főpénztárba fizeti.

A pénztár egyik kulcsát őrzi.

Az adószedő az igazgató távollétében a hivatal főnöke.

Letét- és segédpénztári tisztség

170. §.

Teendői:

A tanácsi letéttár, kórházi tár, a szegény-alap, házi szegények táráról illető összegek, közmunkaváltság, átiratási krajczárok, szabad husvágási díj, föld- és vályogdíj, facsometék árának, csordabérnek, mint folyó számadás tárgyait képezőknek, úgy a következő hátralékok, inségi kölcsön 1863-ik évről, kántor- és bormérési díj 1862-1866-ig, az 1867. évben megszűnt előfogatozási díj, 186 2/3 évi fogasztási adó, 1860. évi vizipuska-díj, 1865. évről pálinka-díj, 1961. évi bélyegcsönki-tási díj beszerzése és kezelése.

Személyzete

171. §.

A pénztárnok,
ellenőr,
írnok.

A pénztárnok

172. §.

A tanácsi letéttárt az eddigi mód szerint kezeli, ezen tárnak naplóit havonként lezárva s az ellenőrrel együtt aláírva, a tanácshoz átvizsgálás végett bemutatja.

A letéttárból csakis tanácsi utalványra és szabályos nyugtákra elnaplózás után teljesíthet kifizetéseket.

A pénztárnok az előirt jövedelmeket, illetőleg díjakat beszerzi, a fizetni köteles feleket megintsi, s a hátralékosok jegyzékét az adószedői tisztségnek átszolgáltatja, s a végrehajtások mikénti foganatosítására szintén felügyel.

Oly követeléseknél, melyek per utján hajthatók csak be, a barátságos felszólítás után sem fizető hátralékosok jegyzékét a tanácshoz terjeszti.

A bevételi járandóságokat a tanács határozatai alapján előírja, ezekről a fent előadott czimek szerint rendes számadást tartozik vezetni, kiadásait a főpénztárba szolgáltatott összegek képezvén, ezen számadásokat évenként lezárja és az ellenőrrel együtt aláírva, tartozik azt átvizsgálás végett a tanácsnak bemutatni.

Bevételéről nemenkint elkülönített kézi jegyzéket vezet.

A beszerzett inséges kölcsönt, előlegesen a főkönyvvivőnél jelentést tevén és általa a naplót láttamoztatván a kir. adóhivatalba, s többi befolyt összegeket pedig nemenkint elkülönített s rövid uton az utalványozási czim és az összeg helyességének megállapítása végett a számvevősnél bemutatva volt jegyzék mellett fél havonként a városi tárba szolgáltatja.

A kezelt összegért az ellenőrrel egyetemleg felelős és a pénztár egyik kulcsát őrzi.

Gazdasági hivatal

173. §.

A gazdasági hivatal egy gazdasz, egy segéd és egy írnból áll.

174. §.

Kötelessége a város fekvő és ingó összes vagyonára, természetményekre, sze-

rek- és eszközökre, mennyiben jelen szabályzatban eziránt más nem rendeltek, felügyelni, azokról leltárt vezetni és évente a számviteli szabályok szerint rendes számadást adni.

Gondoskodni tartozik a járandóságot képező természetmények, mindennemű irószerek, a háztartáshoz szükséges eszközök beszerzéséről, kiszolgáltatásáról és e tekintetben a tanács utasításait mindenkor jó eleve kikérni.

A városi cselédség ruházatának megkésztetése az ingó vagyon folytonos jó- karban tartása, s a netán mutatkozó szükséglet kellő időbeni előállíttatása szerint intézkedik.

A város fogatai gondviselése alatt állván, azoknak minden időbeni használhatóságukról és a városnak érdekében legelőnyösebb felhasználatáról gondoskodik.

A város leltározott vagyonába felvett, időközben használhatatlanná vált tárgyak jegyzékét évente a tanácshoz beadja.

Felügyel a város szegényápoló intézetére, az ott elhelyezett egyénekre, utóbbiak fölött a házi fegyelmet gyakorolja.

Az ápodában a helyiségek, fekhelyek s az áptak ruhái tisztaságára, utóbbiak élleme kiszolgáltatására gondot fordít, és az időnkint szükségessé váló intézkedések iránt a tanácshoz jelentést tesz.

Eljár a közgyűlés, polgármester s a tanács által akár közvetlenül, akár a háztartási osztály útján hozzá utasított mindazon ügyekben, melyek hivatala köréhez tartoznak.

Erdészeti hivatal

175.

Áll egy erdőmester és egy erdészből.

Rendelkezése alatt állanak az uj-szegedi népkerti kertész és az erdőcsőszök.

176. §.

Az erdőmester a város határában létező összes erdőkre, erdei területekre, csőszházakra, nyilvános séta s befásított helyekre, az országutak szélein lévő fákra felügyel; a vadászati tilalom föntartását a rendőrséggel egyetértőleg eszközli, az e tekintetben felmerülendő, valamint az erdei területen elkövetett mezőrendőri kihágásokat bejelenti.

Az erdők fentartása, gyarapítása tisztjéhez tartozván, ezen irányban mindazon intézkedések megtételére nézve, melyek az egész erdei területre, vagy annak jelentékenyebb részére kiterjesztendő, a tanácshoz javaslatot terjeszt, s általában gondoskodik mindarról, mi a város erdei vagyonának gyarapítására, hasznosítá-

sára és a hozandó vadászati, úgy erdei törvény foganatosítására megkivántatik.

A fatenyésztés és gyümölcsfa-nemesítés kiváló feladata lévén, a fenálló vad- és gyümölcsfa-iskolákra különös gondot fordít; felügyes a selyemtenyésztésre és ennek terjesztésére.

A termelvényekről, legyenek azok facsemeték, tűzifa vagy rőzse, mint szintén az erdei eszközök és szerekről rendes számadást vezet.

Az erdei jövedelmek s kiadásokról évente költség-előirányzatot készít, s annak valóítását – helybenhagyás után – eszközli.

Eljár mindazon hivatása körébe tartozó ügyekben, melyeket a tanács, esetleg a közgyűlés hozzá utal.

B.

Segéd- és kezelő személyzet

Foglamazók

177. §.

A tanácsi osztályokban működnek.

Az osztályokba került tárgyak feldolgozását az osztályfőnök utasítása szerint eszközlik.

Az osztályvezetők akadályoztatása esetén, az osztály ügyeit intézik, s a tanács ülésén előadják, de határozó szavazattal nem bírnak.

A főpénztári ellenőr

178. §.

A főpénztárnok által teljesített bevételek és kiadások felett őrködik, s a pénztárno kezelését ellenőrzi.

A kiadások és bevételekről a tárgy rövid és tüzetes megnevezése, úgy az utalvány-czim beigtatásával, az ezen czimmal ellátott okmányok alapján pénztári naplót vezet.

Ezen naplóban a főpénztár egyenlegét naponként kimutatja, azt, ha a készlettel egyez, lezárja, a főpénztárnokkal együtt aláírja, a kimutatott egyenleget a jövő napra átviszi, az így lezárt naplót pedig mellékleteivel könyvelés végett a főkönyvvivőnek kézbesíti; ki is azt annak megtörténtével neki visszaadja.

A pénztári napló minden hó végén bekötendő és számvizsgálatilag a tisztség-nél megőrzendő, ezután az irattárba helyeztetik.

A főpénztárnok által kiállítandó nyugta és ellennyugtákat, úgy egyéb okmá-

nyokat ellenjegyzí.

A pénztár egyik kulcsa nála van.

A főpénztárnok akadályoztatása esetén azt helyettesíti.

Adószedő ellenőr

197. §.

Ellenőrzi az adószedőt s vezeti a naplót.

A mellékdijakról egy közös naplót vezet, melyben minden mellékdijnak külön rovata van, a tételek abba czim szerint bevezetendők.

A pénztár egyik kulcsát őrzí, s az adószedővel egyetemlegesen felelős.

A naplót mindennap lezárja, s azt az adószedővel együtt aláírja. Ha a napló-zárlat a pénzkészlettel egybe nem vág, köteleztetik az adószedővel együtt a mutatkozó különbözet íránt azonnal szoros vizsgálatot tartani, s az ügyet szükség esetén a felek adókönyveikkel leendő behívása és meghallgatásával tisztába hozni.

Ha eredmény még akkor sem éretnék el, a tanácshoz haladék nélkül jelentés teendő.

Az évi számadásokat készíti.

Az ellenőr az adószedőt akadályoztatása esetén helyettesíti.

Adónyilvántartó

180. §.

Az adónyilvántartó a föld és házadó nyilvántartását vezeti, a birtokváltozásokat a telekkönyvi törvényssék határozatai értelmében a birtok-iveken keresztül viszi s az év végén az összesítést eszközzi.

A földadót kiveti, az új házszámokat megállapítja. A feleknek a föld- és házadó-mennyiséget az ingatlanok átruházása vagy egyéb előforduló esetekben díj nélkül kiszámítja, ezen kiszámítást az illető okmányra feljegyzí vagy arról külön hivatalos bizonylatot ad ki.

Teendőiben az igazgató utasításai szerint jár el.

Az árvtári ellenőr teendői

181. §.

Az árvtári ellenőr ellenőrzi a pénztárt, annak egyik kulcsát magánál tartja, vezeti a naplót és a számadási könyveket. A pénztárnokkal egyetemlegesen felelős.

Letétvári ellenőr

182. §.

A pénztárnokot ellenőrzi, vezeti a naplót és ezeket minden nap lezárja, a mennyiben a készlettel meg nem egyezne, a pénztár iránt szoros vizsgálatot tartanak s a hibát azonnal helyre hozni kötelesek.

A pénztárnokkal egyetemlegesen felelős, a számadásokat vele együtt készíti, a pénztár egyik kulcsát ő őrzi.

A letét- és segédpénztárnok, úgy ellenőrje a szokásos ovadéklevélen kívül még biztosítékot is nyújtani tartoznak, mely készpénz vagy tanács által megbírálandó értékpapirokban egy évi, ingatlanban két évi fizetésöknek megfelelően.

Számvívői számtisztek

183. §.

A főszámvívó vagy helyettese által hozzájuk utalt számlákat, számadásokat átvizsgálják, szerintezik stb. s a szükséges fogalmazványokat elkészítik.

Könyvvívői számtiszt

184. §.

A berendezendő lejáratú és egyéb mellékkönyvek vezetésén kívül a főkönyvvívó által reá bízottakat teljesíteni köteles.

Pénztári tiszt

185. §.

Szükség esetén az ellenőr helyettese, egyébiránt teendőit a főpénztárnok állapítja meg, az árveréseknél a pénzbeszedést ő eszközli, tartozik azonban a kiküldetés végével a beszédett összeget azonnal a főpénztárnak átadni.

Adótisztek

186. §.

Az illető városrészi főadókönyveket és a mellékdíjak főkönyveit vezetik. Minden év végével az adófőkönyveket nemkülönben a felek könyvecskéit lezárják, a főkönyveket laponként lezárva összesítik, s a végösszesítést a hátralék és tulfizetés világos kitüntetéssel mellett eszközlik.

Minden következő évre az új főkönyveket elkészítik, azokba, úgy a felek adókönyvecskéibe is a múlt évi hátralékot és tulfizetéseket áthozzák, a folyó adókat előírják, az adó-elengedést, leszállítást vagy felemelést keresztül vezetik.

Adóbefizetéseknél a fél által bemandott összeget, a hátralékra való szoros tekintettel, a hátralék után lejárt kamatok kiszámítása s levonása után, a királyi és városi pótdó arányában felosztják, és ezen tételeket az adókönyvecske fizetési rovatában számmal előírják, a felet az adószedőhöz utasítván, ugyanoda a könyvecskét kézbesítik, s ezt onnan fizetés és elnaplózás után visszanyervén, a befizetett és nyugtatott összeget pontosan elkönyvezik; ennek megtörténtével a félnek, a nyugtatott összeg világos megmondása mellett, a könyvecskét átszolgáltatják.

Ha a fél által előre bemandott és az adószedő által nyugtatott összeg között eltérés mutatkoznék, szoros kötelességük ez iránt a féltől még elkönyvelés előtt azonnal szóbeli felvilágosítást kérni, szükség esetén az ügyet az adószedő és ellenőrrel együtt haladék nélkül tisztába hozni.

Az igazgató felügyelete alatt tartoznak naponként könyveikből sorrend szerint bizonyos számú hátralékot kiírni, s további intézkedés végett a tisztség főnökének átadni.

A hátralékosok névszerinti és részletes kimutatását számadásához leendő csatolás végett elkészítik, szükséghez képest a főkönyvi összeirási kivonatokat, s a hátraléki kimutatásokat összeállítják s egyebekben is a tisztség főnökének utasításai szerint eljárnak.

Munkálataik helyességeért felelősek.

Iktató

187. §.

Kezeli az általános iktató-könyvet azon rendszabály szerint, mely az iroda-ügykezelésre nézve a polgármester és főjegyző által megállapíttatni fog.

Kiadó

188. §.

A kiadmányozást vezeti, az irodai irnokokra közvetlen felügyel s azokat a legcélszerűbben foglalkoztatja.

A kezelésre nézve, az irodai ügyvitel tekintetében a polgármester és főjegyző által megállapítandó szabályzatban nyeti utasításait.

Szállásolási biztos

189. §.

Egy irnok segedelmével nyilvántartja a hadsereg s honvédség szabadságos s

tartalékos tagjait, azok esetenként kívánt berendelését eszközli, a sorkatonaság s honvédség ideiglenes s állandó elszállásolásáról a nyert tanácsi utasítás szerint – a magánosoknál elszállásolás esetében a katonatartásra kötelezettek közt sorrendet tartva – intézkedik; a szükséges tiszti, irodai, raktári s egyéb helyiségek előállítását, a tanács helybenhagyásának feltétlen fentartása mellett, és a város által felfogadott ilyenemű helyiségek bebutorozását eszközli s gondoskodik, hogy az elszállásolt katonaság s honvédség után fizetendő illetmény, úgy a tiszti lak, irodai s egyéb helyiségek használatáért járó díj a város pénztárába befolyjon s illetőleg a magánosok kezeibe jusson.

A katonatiszti butorokról leltárt s számadást vezet, a szükséges készlet s annak jókarban tartásáról a tanács kikérendő utasítása szerint intézkedik.

Közvetlen a katonai ügyek előadó-osztályának rendelkezése alatt áll, és jelentését ennek ellenjegyzésével terjeszti a tanácshoz.

Utibiztosok

190. §.

A mérnöki hivatal közegei, mint ilyenek a főmérnök rendelkezése alatt állanak, kötelességeik teljesítésében az 1871. évi majus 9-én tartott közgyűlésben 92-ik sz. a megállapított és ezentúl még megállapítandó utasításhoz alkalmazkodnak.

Biztosok

191. §.

A város belterületére négy, külterületére két csendbiztos alkalmaztatván, ezek, valamint a vásár-biztos is a rendőrkapitány rendelkezése alatt állanak, s annak meghagyásait foganatosítani s utasításait követni tartoznak.

Kórházi gondnok

192. §.

Kötelességei:

A jelentkező betegek felvételét és az intézet főjegyző-könyvébe való oktatását eszközölni.

Minden egyes betegről felvétele után honossága és vagyonvédelmi állapotára vonatkozó külön jegyzőkönyvet vesz föl.

Mindazokat teljesíti, melyek az intézet ugynevezett házi ellátását képezik; nevezetesen felügyel az összes cselédségre, a betegszobák és az egész ház tisztaságára és rendbentartására.

Minden egyes beteg számláját, valamint az összes számadási kimutatásokat elkészíti, és ezeket a tápdíja beszerzése céljából a városi tanácshoz benyújtja, mely azokat a számvevő által történt megvizsgálás után a belügyministeriumhoz küldi.

Az illető batóságokhozin tézett különféle megkereséseket fogalmazza.

Azon betegetől, kik előre egy hónapra járó tápdíjakat lefizetik, a pénzt felveszi és a kórházi pénztárnak átszolgáltatja.

A kórházhoz tartozó butorok, ruha s ágyneműek, szerek, eszközök, szóval a kórházi összes ingó vagyonról leltárt vezet s évente rendes számadást ad; a használhatatlanná vált tárgyak jegyzékét minden évben a tanácshoz betérjeszti.

A kórházi gondnok a kórházi szolgálat tekintetében a kórházi igazgató főorvosnak van alárendelve.

A várnagy

193. §.

A székepületre felügyel, a hivatal-szobák rendszerinti tisztítása, fütése, a székepületben kívántató őrszolgálat pontos és folytonos teljesítéséről intézkedik.

A letartóztatott egyéneket nyilvántartja, s azok számára kijelölt helyiségekre, mind tisztasági, mind biztonsági tekintetben ügyel.

A tolonczoknak, a rendőrkapitánytól nyert utasítás szerinti eltovábbításáról gondoskodik, és a reájuk tett költségekről a számadást évnegyedenként a fenálló gyakorlat szerint elkészíti és a rendőrkapitány ellenjegyzésével ellátva a tanácshoz benyújtja.

A rendőrkapitánynak van alárendelve.

Gazdász-segéd

194. §.

A gazdasági hivatalban működik, a gazdász rendelkezése alatt áll, s annak utasításai szerint a reá bizottakban eljárni tartozik.

Levéltári segéd

195. §.

A levéltáros mellett a levéltár kezelésében segédkezik s annak utasításait követi.

Irnokok

196. §.

Részint a közirodában, részint egyes hivataloknál alkalmaztatván, kötelesek mindazt, mit az iroda-igazgató, kiadó, illetőleg a hivatalfőnök reájuk bíz – teljesíteni, és a hivatal érdekében tehetségüket teljes mértékben érvényesíteni.

Erdész

197. §.

Az erdészeti hivatal közege s közvetlen az erdőmester alatt áll, felügyel a város belső faiskoláira, azokban a fatenyésztésre és nemesítésre. E mellett a selyemtenyésztés előmozdítása érdekében az erdőmester felügyelete alatt megteszi mindazt, mi a selyemtermelésnek körébeni terjesztése, módjának gyakorlati megismertetése tekintetében szükséges és hasznos.

Szülésznők

198. §.

Minden városrészben egy-egy szülésznő alkalmaztatik.

Kötelességük a szolgálatukat igénylőknek kivétel nélkül, s ezek közt a szegényeknek ingyen segélyt nyújtani. A rókusvárosrészi szülésznő tartozik egyszersmind a kórházakban szülő nők mellett a szülésznői teendőket díjtalanul végezni. A szegények körül tanusított buzgalmukért a szülésznők számára rendes fizetésükön túl esetről-esetre meghatározandó jutalomdíj helyeztetik kilátásba.

Kötelesek a szülésznők állandó lakásaikat kerületeiknek – a városi közgyűlés 1872. évi április 8-án 198. számú határozatával – kijelölt pontjain tartani.

Közvetlenül a tiszt fő- és illető kerületiorvos rendelkezése alatt állanak, s intézkedéseit teljesíteni tartoznak.

Adóbehajtók

199. §.

Az állami és városi adóilletékek behajtását az 1866. évi 21., illetve 1870. évi 55. t. cz. rendeleteiszerint az adószedői tisztségtől, melynek alárendelve, nyert utasításhoz képest teljesítik.

Adóintők

200. §.

Teljesítik az adóintést azon utasítás szerint, melyet e részben az adószedői tisztségtől nyertek.

Az adószedői tisztség rendelkezése alatt állanak.

Kézbesítők

201. §.

A közgyűlési, tanácsi, polgármesteri, árvaszéki határozatok kézbesítését, az irodai ügykezelésre nézve a polgármester és főjegyző által megállapítandó rendszabályokhoz képest eszközlik.

Közvetlenül a kiadónak rendelvén alá.

C.

Szolgák és cselédek

202. §.

Azon kötelesség szerint, melyek teljesítésére hivatvák:

- a) hivatalszolgák,
- b) őrszolgák,
- c) rendőrök,
- d) pusztázók,
- e) kocsisok,
- f) toronyőrök,
- g) erdészeti, és
- h) kórházi szolgákra oszlanak.

203. §.

A hivatal-szolgák azon hivataloknak, melyekhez rendelvék, tisztántartását eszközölni, a hivatali személyzet parancsait teljesíteni tartoznak, e végből a hivatalos órák alatt és mindaddig, míg a hivatali személyzet a hivatalból általában el nem távozott, a hivatal mellett lenni kötelesek.

A hivatalszolgák száma 14-ben állapittatik meg.

204. §.

Őrszolgák, számra 13-an, kik közül egy mint tizedes, az őrszolgálat pontos teljesítése fölötti ügyletre alkalmaztatik, végzik a székhépületben a bejárás alatt éjjel nappali; a pénztárak s esetleg fogházi helyiségek mellett az éjjeli őrszolgálatot.

A szolgák ezen két osztálya közvetlen a várnagy fel ügylete s parancsa alatt áll.

205. §.

Rendőrszolgák, a belterületi csendbiztosok mellé külön-külön nyolczan, a vásárbiztos mellé ketten és a tiszai hidhoz szintén ketten, összesen 36-an alkalmaztatnak.

A csend- és vásárbiztos melletti rendőrök biztosaiknak, a hidi rendőrök a rendőrkapitánynak rendelvék alá, azok parancsait, utasításait teljesíteni tartoznak.

206. §.

A rendőr-szolgalatnak a külterületeni teljesítésére a két külső csendbiztos parancsai s rendelkezése alatt 20 pusztázó áll.

207. §.

A város fogatai mellett két kocsis tartatik, kik a gazdász közvetlen rendelkezése alatt állanak.

208. §.

A székepületi, valamint felső- és alsóvárosi tornyokban alkalmazott két s így összesen 6 toronyőr a rendőrkapitány rendelkezése alá helyezvék, s annak meghatározásait a legpontosabban teljesíteni tartoznak.

209. §.

Az erdészeti szolgálak addig, míg azok rendezése, beosztása és járandósága tekintetében a gazdasági bizottság javaslata alapján más intézkedés nem tétetik, változtatlanul hagyatnak. A városi erdőmesternek rendelvék alá s ez által kiszabott kötelességeket teljesíteni tartoznak.

210. §.

A kórházi szolgálak-személyzet áll: 1 ajtóőr, 1 udvaros, 1 férfi és 7 nőápoló és mosónőből. Kötelességük s azok teljesítésének módjára nézve a kórházi igazgató főorvostól, kinek alárendelvék, illetőleg a kórházi gondnoktól nyerik utasításait.

211. §.

Ezek szerint Szeged sz. kir. városnak tisztviselői kara, beszámítva az árvaszéki tisztviselőket is, állani fog összesen 37 személyből. A segéd- és kezelő-személyzet, az árvaszéknél alkalmazandók betudásával 77 egyénből, és a szolgálak és cselédek 133 személyből. A tisztviselők, segéd-, kezelő- és szolgálak-személyzet járandósága a következő táblázatok szerint állapittatik meg.

Szeged sz. kir. város segéd- és kezelő-tiszteinek járandósága.														
I. A városi tárból														
Létszám	Tiszti minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
5	Fogalmazó	700	-	3500	-	70	-	350	-	770	-	3850	-	
1	Főpénztári ellenőr	-	-	800	-	-	-	80	-	-	-	880	-	
1	Adószedői ellenőr	-	-	800	-	-	-	60	-	-	-	860	-	
1	Adónyilván-tartó	-	-	600	-	-	-	60	-	-	-	660	-	
1	Gyámtári ellenőr	-	-	700	-	-	-	70	-	-	-	770	-	
1	Letétvári ellenőr	-	-	600	-	-	-	60	-	-	-	660	-	
4	Szám-vevő tiszt	600	-	2400	-	60	-	240	-	660	-	2640	-	

Szeged sz. kir. város segéd- és kezelő-tiszteinek járandósága.														
I. A városi tárból														
Létszám	Tiszti minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
1	Főkönyvvi- vői tiszt	-	-	600	-	-	-	60	-	-	-	660	-	
1	Főpénztári tiszt	-	-	600	-	-	-	60	-	-	-	660	-	
6	Adó- tiszt	600	-	3600	-	60	-	360	-	660	-	3960	-	
1	Igrató	-	-	700	-	-	-	70	-	-	-	770	-	
1	Kiadó	-	-	700	-	-	-	70	-	-	-	770	-	
1	Árvaszéki irodavezető	-	-	700	-	-	-	70	-	-	-	770	-	
1	Szállásolási biztos	-	-	600	-	-	-	60	-	-	-	660	-	
2	Úti biztos	600	-	1200	-	-	-	-	-	600	-	1200	-	
2	Pusztai csendbiztos	600	-	1200	-	200	-	400	-	800	-	1600	-	lótartással együtt

Szeged sz. kir. város segéd- és kezelő-tiszteinek járandósága.														
I. A városi tárból														
Létszám	Tiszti minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
4	Városi csend-biztos	600	-	2400	-	60	-	240	-	660	-	2640	-	
1	Vásár-biztos	-	-	450	-	-	-	50	-	-	-	500	-	
1	Várnagy	-	-	500	-	-	-	-	-	-	-	500	-	lakással.
1	Gazdász-segéd	-	-	500	-	-	-	50	-	-	-	550	-	
1	Levéltári segéd	-	-	500	-	-	-	50	-	-	-	550	-	
18	Irnok	450	-	8100	-	50	-	900	-	500	-	9000	-	
4	Szülésznő	200	-	800	-	-	-	-	-	200	-	800	-	
1	Erdész	-	-	400	-	-	-	-	-	-	-	400	-	4 h. föld, 500 k. rőzse, lakás

Szeged sz. kir. város segéd- és kezelő-tiszteinek járandósága.														
I. A városi tárból														
Létszám	Tisztí minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
3	Tanyai adóvégrehajtó	350	-	1050	-	150	-	450	-	500	-	1500	-	lótartással együtt
4	Városi adóvégrehajtó	300	-	1200	-	30	-	120	-	330	-	1320	-	
2	Tanyai adóintó	300	-	600	-	120	-	240	-	420	-	840	-	
2	Városi adóintó	250	-	500	-	50	-	100	-	300	-	600	-	
2	Tanyai kézbesítő	350	-	700	-	120	-	240	-	470	-	940	-	
2	Városi kézbesítő	300	-	600	-	30	-	60	-	330	-	660	-	lótartással együtt.

Szeged sz. kir. város segéd- és kezelő-tiszteinek járandósága.															
I. A városi tárból															
Létszám	Tiszti minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek	
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen			
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.		
	Összesen	-	-	87600	-	-	-	-	4590	-	-	-	42190	-	

II. A kórházi tárból.														
1	Kórház-gondnok			600								600		lakással
	Összesen	,	,	600	,	,	,	,	,	,	,	600	,	

Szeged sz. kir. város szolgái és cselédei járandósága.														
I. A házi pénztárból														
Létszám	Szolgálati minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
14	Hivatalszolga	200	-	2800	-	40	-	560	-	240	-	3360	-	ruházat
13	Órszolga	200	-	2600	-	40	-	520	-	240	-	3120	-	
36	Rendőr	200	-	7200	-	40	-	1440	-	240	-	8640	-	
20	Pusztázó	250	-	5000	-	120	-	2400	-	370	-	7400	-	
2	Kocsis	216	-	432	-	-	-	-	-	216	-	432	-	ruházat, 250 k. rőzse 6 pm. buz., 6 pm. rozs egyenk., lakás.

Szeged sz. kir. város szolgálai és cselédei járandósága.														
I. A házi pénztárból														
Létszám	Szolgálati minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
6	Toronyőr	150	-	900	-	-	-	-	-	150	-	900	-	lakás, szűr és csizma
1	Ujszegedi kertész	-	-	240	-	-	-	-	-	-	-	240	-	lakás, 500 k. r.
1	Rókusi faiskolai kertész	-	-	180	-	-	-	-	-	-	-	180	-	lakás, 500 kéve rőzse
5	Erdőkerülő	105	-	525	-	-	-	-	-	105	-	525	-	lakás, 4 hold fekete-föld egyenkint

Szeged sz. kir. város szolgálai és cselédei járandósága.														
I. A házi pénztárból														
Létszám	Szolgálati minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
8	Erdőkerülő	105	-	840	-	-	-	-	-	105	-	840	-	lakás, 6 hold homok-föld egyenkint.
1	Erdőkerülő	-	-	180	-	-	-	-	-	-	-	180	-	
1	Erdőkerülő	-	-	63	-	-	-	-	-	-	-	63	-	
1	Erdőkerülő	-	-	20	-	-	-	-	-	-	-	20	-	
1	Erdőkerülő	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	24	-	500 kéve rőzse, lakás
1	Erdőkerülő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

[illegible]

Szeged sz. kir. város szolgái és cselédei járandósága.														
I. A házi pénztárból														
Létszám	Szolgálati minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.	
1	Czédulaház-felügyelő	-	-	5	-	-	-	-	-	-	-	5	-	
1	Alsóvárosi téglacsősz	-	-	60	-	-	-	-	-	-	-	60	-	
1	Alsóvárosi táncz-hely-csősz	-	-	24	-	-	-	-	-	-	-	24	-	lakás
1	Kőfelügyelő	-	-	72	-	-	-	-	-	-	-	72	-	

Szeged sz. kir. város szolgálói és cselédei járandósága.														
I. A házi pénztárból														
Létszám	Szolgálati minőség	Fizetés				Általny				Egyéni járandóság				Jegyzetek
		Egyenkint		Összesen		egyenkint		összesen		egyenkint		összesen		
		frt	kr.	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr.	frt	kr.	
	Összesen	-	-	21403	20	-	-	4960	-	-	-	26363	20	

II. A kórházi tárból.														
12	Kórházi cseléd	120	-	1440	-	-	-	-	-	120	-	1440	-	éllelmezés
	Összesen	-	-	1440	-	-	-	-	-	-	-	1440	-	

Napi és élelmezési díj

212. §.

Kiküldetések alkalmával, melyek mulhatatlanul a város belterületén kívül fog-
ganasztandók, az esetre, ha a kiküldetésben legalább a nappali órák (dél előtt és
délután) elköltetnek, a kiküldött tisztviselőknek, segéd- és kezelő-személyzetnek,
bizottsági tagoknak napidíj, szolgálók és cselédeknek élelmezési díj jár.

213. §.

A napi és ételmezési díjak felszámítására nézve következő szabályok állapíthatnak meg:

1-ször, a felszámítás az elindulás idejétől a visszaérkezés idejéig eszközölhető; ha az elindulás és visszaérkezés a nappali órákban történik, a díj az illető egész napokra felszámítható, ellenben éjjeli indulás esetében csak a következő reggeltől, éjjeli érkezés esetén pedig csak az előbbi nap estvéjéig lehet a díjakat követelésbe hozni.

2-szor, erdőmester, pusztai és utbiztosok, tanyai kézbesítők, tanyai adóbehajtók s intéző, pusztázók a város határán belül csak az esetben tarthatnak napi, illetőleg ételmezési díjra igényt, ha hivatásukhoz nem tartozó ügyekben küldettek ki.

Az utbiztos a város belterületén kívüli működése idejére fuvarot kap, esetleg fuvardíjának megtérítését követelheti.

3-szor, a kiküldöttek a napi, illetve ételmezési díjon felül, csak a szoros értelemben vett utiköltséget számíthatják fel; az uti költség alatt értetik:

a) a fogatnak, melyet használtak, bére,

b) vasuton vagy gőzhajózási utazás eseteiben a szállításért fizetett tariffaszerű összeg, és pedig a tisztviselők, segéd- és kezelő-személyzetre, bizottsági tagokra nézve a vasuton II., a gőzhajón I., szolgálak és cselédekre nézve a vasuton II., és a gőzhajón a II. osztályu díj,

c) a vasuti vagy gőzhajói állomásokig, vagy azoktól a leszálló helyig használt bérkocsi díja; vendéglői vagy magán-szállásbér, étkezési költség, ajándék és bármi egyéb ilyenmü kiadás fel nem számítható.

Oly kiküldetéseknél, melyek teljesítésére fogat használandó, a város fogatait kell alkalmazni, s ez esetben a lovak ételmezéséért, helyért fizetett összeg, mint utiköltség, számíttatik fel.

Fogadott fogatot csak a város fogatai másrendü elfoglaltatása esetében, elnöki jóváhagyás mellett lehet használni.

4-szer, a napi és ételmezési díj rendes számlákkal hozatik követelésbe.

E számlán ki kell tüntetve lenni:

a) a kiküldetést tartalmazó tanácsi, közgyűlési, árvaszéki határozat kelte és számának,

b) az elindulás és visszaérkezés idejének,

c) egy napra és a kiküldetésben eltöltött egész időre járó napi, illetőleg ételmezési díj mennyiségének,

d) az utiköltségek s kiadásoknak czim és összeg szerint.

A számlán a felszámított időnek kiküldetésében lett eltöltését az illető osztály s hivatalfőnök, s ezenfelül a polgármester is igazolja.

214. §.

A napidijakra nézve négy osztály állapittatik meg, melyeket a következő táblázat mutat ki:

osztálysorszám	Tisztviselő	A város belterületén		Kivül a határon		Pesten vagy Bécsben		Észrevétel
		frt.	kr.	frt.	kr.	frt.	kr.	
I.	Polgármester	4	-	6	-	8	-	
II.	Főjegyző, rendőrkapitány, tanácsnokok, főügyész, főkönyvvivő, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, főszámvevő, árvaszerkesztői ülnök, közgyám, árvaszerkesztői számvevő, levéltárnok, törvényhatósági bizottsági tagok	3	-	5	-	7	-	
III.	Alkapitány, aljegyzők, alügyész, gazdaság, erdőmester, letéttárnok, almérnök, ker. orvos, fogalmazó, fő-, adó-, gyám-, letéttári ellenőr, alszámvevő, pénztári-, adó- és számtisztek, segéd-könyvvezető, iktató, kiadó, pusztai-, városi, vásári- és uti-biztos	2	-	3	50	6	-	
IV.	Gazdász-segéd, levéltári segéd, írnok, erdész, adó-behajtó, kézbesítő, adóintő, kertész	1	50	2	50	5	-	

Az élelmezési díj szolgálak, cselédek számára a város belterületén kívül a határon belül napontai 50 krban, a határon kívül pedig különbség nélkül egy forintban határozzatik meg.

Általános határozatok

a) *A leltározást illetően.*

215. §.

A pénztár-kezelési rendszer változásának, illetőleg az új rendszernek a leltár lévén alapja, az azonnal megkészítendő.

216. §.

A leltár tárgyai a város összes vagyona, jelesen:

- 1) Azon ingatlanok, melyek adó alá felvéve vannak s jövedelmet hajtanak.
- 2) Oly épületek, melyek hasznót hajtanak.
- 3) Épületek, melyek jövedelmet nem hajtanak.
- 4) A kir. kisebb haszonvételek és egyéb javadalmak jelképi tőkében.
- 5) Ingók.
- 6) Követelések és tartozások.
- 7) Alapítványok vagy bizományi összegek.

217. §.

A fentebbi rovatokban eső leltári tárgyak becsérték szerint igttattnak leltárba.

A becsérték ingatlanoknál, melyek adó alá vannak véve a százszoros adó.

Épületeknél esetenként megállapítandó érték.

Királyi haszonvételek és javadalmaknál 10 évi jövedelem átlaga, mint 6% jövedelemnek megfelelő tőke.

Ingók jelenlegi, illetőleg időszerinti becsértéke.

218. §.

A követelések értéke, illetőleg behajthatósága egy bizottság által megbírálandó s e szerint osztályozandó, kétes követelések a vagyon főösszegbe fel nem vevendők.

219. §.

A leltározás a főszámvevő, tiszti ügyész-főkönyvvivő, főmérnök, gazdasz, erdőmester, kórházi gondok, szállásbiztos, várnagy és szakértő bizottsági tagokból, egy tanácsnok elnöke alatt kinevezendő bizottmány által eszközöltetik.

b) A számvizsgálatot illetőleg

220. §.

A leltár összeállítatván, ennek alapján a könyvelés elkezdetik s a könyvvivő-ségnél a könyvek berendeztetnek.

221. §.

Ezeknek megtörténtéig az eddigi pénztári kezelés folytattatik, ez időtől kezdve azonban a pénztárak az új szabályzat szerint kezelendők.

222. §.

Miután az ellenőrzés a kezelés minden ágaira és mozzanataira alkalmazva van, ugyanazért az eddig számvizsgálati rendszer helyett a főkönyvek, mellékkönyvek és számadások átvizsgálását, egy a törvényhatósági bizottság által kirendelt szakértő küldöttség eszközli, mely küldöttség jelentését a legközelebbi közgyűlésnél bemutatván, a jelentésre vagy a felmentés kimondatik, vagy esetleg további intézkedés tétetik.

Szeged szab. kir. város köztörvényhatóságának ezen szervezete, egyes részeire nézve külön folyt tárgyalás és tett fölterjesztések nyomán, a nagyméltóságú magyar királyi belügyminiszteriumnak külön keletű és számú rendeleteivel, jelesen 1872-ik évi március hó 15-ről 5347-ik sz. a. az általános, 1871-ik évi november hó 17-ről 28728-ik sz. a. árvaszéki, 1872-ik évi október 19-ről 30962-ik sz. a. a számvevőségi és pénztár-tisztségi, végre 1872-ik évi október 21-ről 30993-ik sz. a. az árvaszéki számvevőségi szervezet hagyatott véglegesen helyben.

Méltóságos Dáni Ferencz úr Szeged, Arad és Kecskemét szabad királyi városok főispánjának szabad királyi Szeged város közönsége 1871-ik évi aug. hó 13-án tartott közgyűlésében mondott székfoglaló beszéde és Szeged szabad királyi város közönsége nevében ugyanakkor hozzá intézett üdvözlét

Tisztelt városi közgyűlés!

Ő cs. apostoli királyi Felsége, koronás királyunk által a magyar felelős kormány előterjesztésére az alföld legtekintélyesebb 3 városa um. Arad, Kecskemét és Szeged városok főispánjává kineveztetvén ismerem a terhek nagyságát, melyeket ő Felsége legmagasabb parancsa vállaimra venni parancsolt, de nem aggódom a teendők nagysága miatt, mert polgári származásom a küzdelemben és munkában eléggé megedzett, s mert hiszem, hogy a t. közgyűlés buzgalma és kitartása küzdelmes pályámon támogatni fog.

Államéletünk a köztörvényhatóságok rendezésével egy nagyszerű átalakulás küszöbéhez jutott, a megyék új életet nyernek, az eddigi tengés helyébe a pezsgő élet elemei lépnek s az állam élet föltételeit az osztálykülönbség nélküli nép vette kezébe. De ami a nemzet jövődéli felvirágzásának alapját képezi; az a polgári elem erejében fekszik.

A polgári elem hatalma a munka, és szorgalomban rejlik; ez tehát bőven, csaknem kizárólag rendelkezik azon erővel, mely az állam élet föltételeit képezi; ott, hol a munka és szorgalom virágzik az anyagi tőkék előteremtésében és rendszerben gazdagon termi meg gyümölcseit, és lehetővé teszi a nemzetnek, hogy belől erős és biztosított jólétet, kívülről pedig tiszteletet parancsoló tekintélyt teremtsen.

Az országgyűlés megtette a maga teendőit, az 1870. 42. tc. megalkotásával elkészíti azon keretet, melyben a mai kor igényeihez képest államéletünk üdvös átalakulását lehet reménylenünk. Az emberi gyarlóságnál fogva nincs mű, mivel hiányokban ne szenvedne, az érintett törvénynek is meg lehetnek gyengéi, de miután az országgyűlés és a király szentesíti és a törvény erejére emelték, igyekezzük az életben annak gyakorlati alkalmazását odairányozni, hogy a cél rendes és gyors közigazgatás és az önkormányzati erő szabad kifejtése végre valahára valósuljon.

Mindenek előtt megnyugvással üdvözlöm azon szerencsés megoldást, melyet a törvényhatósági intézmény a parlamentáris rendszerrel összehangzásba hozott és az érintett törvény 6-ik fejezetét, mely megállapította a bizottsági tagok és tisztviselők felelősségét.

A magán élet viszonyaiban bizalommal tartozunk egymás irányában, de a közügyek terén, a közvagyon kezelésében, a felelősséget már csak a nagy közönség megnyugtató végett is készséggel kell elvállalnunk. Ha a miniszterek eljárásukért felelősek a nemzetnek, kell, hogy az alsóbb rendű tisztviselők is feleletre vonhatók legyenek, hogy az alkotmány és a törvény pontos megtartása iránt a közélet férfainak felelőssége által a nemzet minden rétegében biztosíttassanak.

Nagy és nehéz teendők várnak reánk, uraim! A törvény élénk egy fehér lapot tett, melyen csak körirajzai látszanak egy szebb és biztosabb jövőnek, e fehér lapot kell éspedig úgy kitöltenünk, hogy ebben a jelen nemzedék reményteljes megnyugvást a jövő pedig biztosságot, jólétet és megelégedést találjon.

Elhanyagolt rendőri ügyeink, s a személy- és vagyonbiztonság zülalsága miatt kivételes helyzetbe jutottunk. Hála a magas kormány intézkedéseinek itt e helyen szíves készséggel ismerem el a királyi biztosság nagy érdemeit, mert közbiztonságunk helyre van állítva és míg az Alföld óriás pereinek rendes legombolítását várjuk, rendészetünk újra szervezését égető kérdésnek tekintem, amely kérdés szerencsés megoldása körül bő alkalom nyílik a szakférfiak előtt, hogy magukat buzgó hozzájárulásuk által a nagy közönség hálására érdemesítsék.

Az árvaügy kezelése a törvényhatóságoknak tartatott fenn, a legszebb és legmagasztosabb jog és kötelesség örködni azon árvák érdekei felett, kiket a szülői gyengéd gondoskodástól és neveléstől megfosztott a sors. A törvény hatóságátja a népnek és ezen magasztos hivatását betölteni szebb tért nem találhat soha, mintha a város elhunyt polgárainak árváit saját fiaként fogadva, azokat a munka és becsület útján hasznos polgárokká nevelni törekszik.

A nevelés uraim! a társadalmi élet alapja, a nevelés hiánya nehezíti a polgári jogok gyakorlását is és azon kívül sokakat a szerencsétlenség ösvényébe taszított, míg ellenkezőleg, törvényeink lerontva minden osztálykülönbséget, a nevelés, és becsületes munka minden honpolgárnak egyaránt utat nyit a legmagasabb polczig. Községi és államéletünkben nyitva áll a verseny! győzzön a jobb!

És hiszem is uraim! hogy az erős, és intelligens polgári elem, melyből a városok lakossága áll és melyet nem ősei nemesi koronája, hanem saját munkája és szorgalma emelt fel, az árvaügy, a népnevelés és humanizmus terén mindent meg tesz amit az emberiség parancsol.

Ami saját személyemet illeti t. közgyűlés, és 1848-ig visszamenő nyilvános életemben, polgártársaim rendelkezése alatt állottam mindig, s hála istennek! az irány, mit követtem, helyes volt, mert végig tekintve múltamon, nem találok benne olyat, amiért nyílt homlokkal ne tekinthetnék polgártársaim szemébe.

Ezen irányt fogom követni jövőre is. Öre, szigorú öre leszek a törvénynek és ellenezni fogok mindent, mi a törvényt, és törvényes rendet megháborítaná.

A tisztviselők legszebb erényéül a szorgalmat és lelkiismeretességet tekintem és ezt minden erőmből támogatni fogom, de kérlelhetlen szigorral fogom ostromozni a hanyagságot és mindazt, mi a jellem és becsület keretébe nem fér.

Voltak mindig és lesznek is esetek, midőn a magán érdek a közérdekkel ellentétbe jő. Én párton felül akarok maradni s szívesen nyújtok kezét az ellentétes érdekek békés kiegyenlítésére, de a közérdeket magánérdekért fölládozni nem fogom soha. Kegyelmes uram, s királyom iránt jobbagyi hűséggel, a kormányomra bízott városok, s hazám alkotmánya és függetlenségéhez föltétlen ragaszkodással, Isten segítségét kérve, megkezdem hivatalos működésemet, méltóztassék a tek. közgyűlésnek ünnepélyesen leteendő eskümet kivenni!

Az eskü letétele után:

Ez ünnepélyes órában egy érzés hevíti keblemet imádott hazánk s a kormányomra bízott városok java, ennek elérésében a haza nevébe kikérem szíves közreműködésüket és nagybecsű bizalmukat, ki magamat szíves jó indulatukba hazafiúi tisztelettel ajánlom

És most mint Arad, Szeged és Kecskemét városok törvényes főispánja üdvözlöm Szeged város közgyűlését egyenként és összesen úgy Arad és Kecskemét városok küldöttségeit! Éljen a király! éljen a haza! éljen Szeged város polgársága!

Szeged szabad királyi város közönsége nevében

Méltóságos Főispán Úr!

Hazánk ezredéves alkotmányának szülői karján, mert jó, és balszerencsében egyiránt üdvösnek bizonyult gondosan ápoltságát főispáni, legősiebb egyik intézmény, az ország szabad királyi városaira az 1870-ik évi 42-ik törvény cikkben megállapított kiterjesztésének valósulása ezen ünnepélyes pillanatában, midőn Méltóságod mint városunk kinevezett főispánja székét elfoglalni méltóztatik; – engedje meg, – hogy Szeged szabad királyi város közönsége nevében üdvözölhessem, s azon érzelmeknek, melyeket e magasztos esemény Szeged közönségének keblében szült, tolmácsa lehessen; – vajha a főispáni intézménnyel egykorú szokás folytán, csekélységemet, mint Szeged város köztörvény hatósága ez idő szerinti főjegyzőjét ért eme kiváló szerencse és a legörvendetesebb ama körülmények, egész valómat megragadta boldogító hatása, – miszerint városomnak első főispánját, és éppen Méltóságod mélyen tisztelt személyében én üdvözölhetem: legkedvesebb tisztemet méltólag s óhajtottképpen betölthetnem engedné!

Ő cs. s apostoli királyi Felségének hódoló tiszteletet és legmélyebb hálával fogadott legmagasabb azon kegye, melynél fogva Méltóságodat Szeged és ezzel együtt Arad, Kecskemét szabad királyi városok főispánjává legkegyelmesebben kinevezni méltóztatott, többszörös alap indokból eredt őszinte örömet költe Szeged közönsége keblében, mert e kinevezésben nem csak a hazafiúi érényeknek, melyek Méltóságod eddigi élte egész fonalát tündöklő fénnel világítják meg, legmagasabb elismerését; nemcsak azon politikai iránynak, melyben haladni, s ezen város polgárainak nagy részét vezetni méltóztatott, helyeslését, nem csak jeles fiai egyikének legmagasb kitüntetésében ön maga végphetetlen megtiszteltetését; hanem egyszersmind a polgári munkásság, személyes érdemek méltatásával a demokratia hatalmas szellemének érvényesülését látja; és mi legörvendetesebb; a legfelsőbb bizalomnak, saját teljes bizalmával, Méltóságod mélyen tisztelt személyében tapasztalt találkozásából erős biztosítékot merít arra nézve, hogy ezen város, majd emberi gyarlóság, – s őszintén szólva hibák; majd a körülmények és viszonyok megátolthatatlan alakultának felrobandó hátra maradottságából kiragadtatva, azon helyre, mely lakóainak száma, nemzetisége, miveltisége; kereskedelme, s iparának fejlettsége, de különösen földrajzi szerencsés fekvésénél fogva, számára az alföldön kijelölve van, – életerejével arányt tartó lépésekben haladva mielőbb eljutand.

És ez általános édes remény, mely Méltóságod kormányzó főispánná lett ki-neveztetésében új éltető gyökeret nyert, annál nagyobb tért fog el, annál jogsultabb, minél ismertebb Méltóságod szülő városa iránti forró szeretete, minél számosabb bizonyítékait bírjuk azon széles körű, fáradhatatlan üdvös tevékenységnek, – azon mindent magára ölelő s mindent alkotó kézzel érintő erélynek, melyet Méltóságod, úgy a városi közügyekben, mint a társadalmi téren kifejezni és tanúsítani méltóztatott.

Ily jeles személyi tulajdonok, párosulva városunk anyagi és társadalmi viszonyainak alapos ismeretével, lehetetlen, hogy a jeleztem általános édes remény valósulását a leghatályosabban elő ne mozdítsák, főleg akkor: midőn, s erről biztosítást adhatni szerencsésnek tartom magamat, Méltóságodat törekvései, s működésében ezen város közönsége közös akarat, vállvetett összeműködés, és áldozat készséggel is legszívélyesebben támogatni, és az áldásos eredmény kivívásában ténykedni mindenképpen buzgólkodand.

Ezen érzelmeiktől áthatva üdvözli szabad királyi Szeged város közönsége ajkaimon át, első főispánját Méltóságodat, kérve: hogy mint a hazát kormányzó hatalom körében e város felett lebegő vezércsillag, vezesse őt Isten, Király s a Haza nevében a hazafiság, önfeláldozás és honfi erények igaz útján, hogy követve Méltóságodat, imádott hazánk szabadsága, s boldogságának e város felvirágoztatásának hasznos munkása lehessen és méltóztatassék kegyesen fogadni azon szívemélyéből eredő óhaját, hogy a mindenség ura Méltóságodat Ő Felsége a Király szolgálatában, imádott hazánk és városunk javára lelki és testi épségben az emberi kor legvégső határáig boldogul megtartsa, hazafias és üdvös törekvéseinek legszebb sikerre jutásával boldogítsa. Éljen!

Források

Levéltári dokumentumok

MNL OL:

Mutató a belügyminiszteri iratokhoz: 1416. K 148. 1870 A-L, 1870 M-Z; 1871 A-L, 1871 M-Z (1700, 1810. sz.)

Belügyminiszteri Elnöki Iratok: K 148. 1871. III. tétel, 1748. sz., 1083. sz.; 1872. II. tétel, 1137. sz.

Belügyminiszteri Általános Iratok: K 150. 1870. 2603. sz., 1871. 3965. sz., 1871. V. 11 tétel.

Belügyminiszteri Elnöki Iratok: K 148 1870. III. tétel 2444. sz., 1700. sz., 0628. sz., 3517. sz.

MtJ K27. 1780. április 11. 28. ülés, április 12. 29. ülés és április 13. 30. ülés.

MNL CsCsVL:

Szeged város közgyűlésének iratai 1867-1872., IV. B. 1105. 1-3. k. kjkv.: 1867-1871., mutató: 1867-1871., iratok: 1867-1871.

Szeged város törvényhatósági bizottságának iratai: IV. B. 1402. 1867-1944. 1-58. k., mutató: 1872-1930. 73-130. k., közgyűlési iratok: 1872-1930. 1-38. lad.

Kjkv: 1870:200. sz.

1871: 134., 147-149., 153., 178-179., 227-229., 232-233., 235., 289., 340-341., 344-345. sz.

1872: 6-75., 173., 182., 235. sz.

Iratok: 1870: 2268. sz.

MNL HBVL:

Debrecen város képviselőtestületének iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek: IV. B. 1108/a 3-4. kötet. 1870-1872.

Debrecen város tanácsának iratai (1871) 1872-1929.: IV. B. 1405. 5641., 6028. sz.

Kjkv: 1870: 12-13., 96., 137., 154., 159., 178. sz.

1871: 158., 207-209. sz.

1872: 1-2., 4., 7-98., 109., 112., 115., 178. sz.

Iratok: 1871: 1810. sz.

1872: 5641., 6028. sz.

MNL BKVL:

Kecskemét Város Városhatósági Közgyűlésének iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek:
IV./1607/a. 1871: 346. sz.

DRK.:

Iratok 1881., Gyászjelentések. Kovács-Kre, 402. lad.

Országgyűlési dokumentumok

Az 1869-dik évi ápril hó 20-dikára hirdetett országgyűlés Képviselőházának irományai. Pest: Deutsch-féle Könyvnyomda és Kiadó-Részvény-Társaság. V-VI. kötet.

Nagy Iván (szerk.) 1870. *Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett országgyűlés Képviselőházának naplója.* Pest: Légrády Testvérek. VIII-X. kötet.

Maszák Hugó (szerk.) 1870. *1869-ik évi ápril hó 20-dikára hirdetett országgyűlés főrendi házáának naplója.* Pest: Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társulat. I. kötet.

Napilapok

Alföldi Hírlap:

1871. Újfolym. V. év.: 87., 91-93., 100., 103-104., 106., 108., 113-115., 132-133., 138-139., 141-142., 145., 148., 150-152. sz.

1872. Újfolym. VI. év.: 8-9., 23., 34., 49., 84-86., 88-93. sz.

Debreczen, Politikai és Közgazdászati Hírlap,

1871. III. évfolyam.: 17., 24., 34., 59., 75., 90., 130., 133-134., 140., 156., 162., 175-176., 178., 186., 189-190., 221-223., 229., 233-237. sz.

1872. IV. évfolyam.: 9-18., 36-39., 41., 45-46., 54., 56., 58., 68-70., 78., 80., 85., 94., 96., 101., 109., 114-115., 125., 127., 133., 145., 147-148., 151-154., 168. sz., rendkívüli kiadás: április 19.

Debreczeni Ellenőr, Politikai, társadalmi és közgazdasági lap,
1881. VIII. évfolyam: 244. sz.

Kecskeméti Lapok, Ismeretterjesztő Hírlap,
1871. IV. évfolyam: 29-32., 35. sz.

Szegedi Híradó, Politikai és Vegyes Tartalmú Közlöny
1871. XIII. évfolyam.: 41., 43., 72., 92-104., 113., 116., 125., 127., 129-130.,
135., 143., 145-150., 153-155. sz.
1872. XIV. évfolyam.: 1-2., 5., 90. sz.

Felhasznált irodalom

- Ajtai Beáta. 2005. *A báji Patay család története a XVIII–XIX. században*. (Kézirat.) Debrecen: s.n.
- Antal Tamás. 1999. A debreceni közigazgatás és népképviselői közgyűlés 1848-ban. In Radics Kálmán (szerk.), *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*, XXVI. 61–94. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.
- Antal Tamás. 2000. Debrecen szabad királyi város közgyűlése 1849-ben és 1861-ben. In Radics Kálmán (szerk.), *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*, XXVII. 139–174. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.
- Antal Tamás. 2005. A debreceni népképviselői közgyűlés (1848–1867). Az 1848:XXIII. tc. végrehajtása Debrecenben. *Acta Juridica et Politica*, Tomus LXVII. Fasc. 1. 1–80.
- Antal Tamás. 2013. A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848:XXIII. tc. keletkezése. *Acta Universitas Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, 75, 21–40.
- Antal Tamás. 2014. A szegedi királyi biztosság közjogi háttére. Adalékok Szeged dualizmuskori közigazgatás-történetéhez (187–1883). In Kenyeres István (szerk.), *Magyar Várostörténeti Évkönyv*, IX. 255–275. Budapest: Budapest Főváros Levéltára.
- Antal Tamás. 2022. *A Magyar Királyi Igazságügyminisztérium története (1867–1944/45)*. Szeged: Jurisperitus Kiadó.
- B. Eötvös József. 1902. *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra*. I. köt. Budapest: Révai Testvérek.
- Baka András. 1995. A közigazgatási szakemberképzés egyetemi modellje. In Máthé Gábor (szerk.), *A magyar község, közigazgatási szakemberképzés a XX. században*, 129–137. Budapest: Államigazgatási Főiskola.
- Balassa Imre. 1927. A kiegyezés kora (1865–1875). In Balla Antal (szerk.), *A magyar országgyűlés története 1867–1927*, 25–89. Budapest: Légrády Nyomda és Kiadó Rt.
- Balázsfalvi Kiss Barnabás. 1939. *Kecskemét múltja és jelene rövid vázlatban*. Kecskemét: s.n.

- Balogh Arthur. 1901. *A magyar államjog alaptanai*. Budapest: Franklin.
- Balogh István. 1971. A megyei önkormányzat működése Szabolcsban 1848–1872 között. In Bónis György és Degré Alajos (szerk.), *Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából*, 205–233. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Balogh Judit és Sallai Balázs. 2021. Az árvaszéki igazgatás történeti vázlata és debreceni gyakorlata. In Margittay-Mészáros Árpád (szerk.), *Ünnepi tanulmányok Siska Katalin 60. születésnapjának tiszteletére – Vigniti Quinque Anni in Ministerio Universitatis et Iurisprudentiae*, 101–122. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Bánkiné Molnár Erzsébet. 1995. A törvényhatósági törvény fogadtatása a Jászkun területben. In Á. Varga László (szerk.), *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére*, 297–305. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Barabási Kun József. 1916. *Politikai dolgozatok. Háború és politikai tudomány. Megye és kormány br. Eötvös József eszmekörében. A közigazgatási reform 1870-ben és 1914-ben*. Budapest: Franklin.
- Beksics Gusztáv. 1882. *A magyar doctrinairek Csengery Antal, B. Eötvös József, B. Kemény Zsigmond, Szalay László, Trefort Ágoston*. Budapest: Rudnyánszky A. Nyomda.
- Beksics Gusztáv. 1891. *Közigazgatásunk reformja és nemzeti politikánk*. Budapest: Grill.
- Bérdi György. 1976. Pécs legnagyobb adófizetői 1887–1901. In Bezerédy Győző et al. (szerk.), *Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 20–21. 113–126. Pécs: Baranya megyei Múzeumok Igazgatósága.
- Berzeviczy Albert. 1922. *Az abszolutizmus kora 1849–1865*. I. köt. Budapest: Franklin.
- Bibó István, 1994. *Demokratikus Magyarország*. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Bibó István. 1986. *Válogatott tanulmányok. 1935–1944*. I. kötet. Budapest: Magvető Könyvkiadó.
- Blazovich László. 2005. *Szeged rövid története*. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.
- Boér Elek. 1912. *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog*. I. köt. Budapest: Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
- Boncz Ferenc. 1876. *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve. A törvényhozás legújabb állása szerint*. Budapest: Athenaeum.

- Boros Zsuzsanna és Szabó Dániel. 1999. *Parlamentarizmus Magyarországon (1867–1944)*. Budapest: Korona.
- Borovszky Samu. s.d./a. *Bihar vármegye és Nagyvárad*. Budapest: Apollo Irodalmi Társaság.
- Borovszky Samu. s.d./b. *Pest-Pilis-Solt-Kiskun Vármegye*. Budapest: Apollo Irodalmi Társaság.
- Böölöny József. 1992. *Magyarország kormányai 1848–1992*. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Buzási János (szerk.). 1996. *A Magyar Országos Levéltár fondjainak és állagainak jegyzéke*. IV. kötet, mutató I–III. kötethez. Budapest: Magyar Országos Levéltár.
- Cieger András. 1998. A kormányférfi. A dualizmuskori kormányzati politika egyes kérdéseiről. *Századvég*, Újfolyam 11, 3 –23.
- Cieger András. 1999. Kormány a mérlegen – a múlt században. A kormány helye és szerepe a dualizmus politikai rendszerében (1867–1875). *Századvég*, Újfolyam 14, 79–107.
- Cieger András. 2004. Autonómia a gyakorlatban. A dualizmuskori helyi közigazgatás pénzügyi kérdőjelei. 57–71. In Gergely Jenő (szerk.), *Autonómiák Magyarországon 1848–1998*, Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Concha Győző. 1891. *A közigazgatási javaslatról*. Budapest: Hornyánszky Viktor bizománya.
- Czimer Károly. 1929. *A Szeged-belvárosi Kaszinó százéves története (1829–1929)*. Szeged: A Kaszinó kiadása.
- Cs. Sebestyén Károly. 2004. *Utcák, terek, templomok, házak*. Szeged: Bába Kiadó.
- Csapó Csaba. 1999. *A magyar királyi csendőrség története (1881–1914)*. Pécs: Pro Pannonia.
- Csatár István, Hovhannesian Eghia és Oláh György. 1939. *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye és Kecskemét törvényhatósági jogú város adattára*. Budapest: Kultúra Könyvnyomdai Műintézet Mayer A. Géza és Társai
- Csiky Kálmán. 1899. *Magyar közigazgatási jog kézikönyve joghallgatók és szigorlók használatára*. Budapest: Pallas.
- Csizmadia Andor és Karcsay Sándor: *Magyarország közigazgatása*. Budapest: Budapest Székesfőváros Irodalmi és Művészeti Intézet.
- Csizmadia Andor, 1976. *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Csizmadia Andor. 1941. *A magyar városi jog. Reformtörekvések a magyar városi közigazgatásban*. Kolozsvár: Győregyházmegyei Alap Könyvnyomdája.
- Csizmadia Andor. 1968. A „közigazgatási bizottság” a polgári állam szervezetében. In Csizmadia Andor (szerk.), *Jogtörténeti tanulmányok II. A dualizmus korának állam- és jogtörténeti kérdései*, 117–138. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csizmadia Andor. 1979. *Bürokrácia és közigazgatási reformok magyarbanban*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Csobán Endre és Lendvay Ferenc. 1940. A szabadságharctól a forradalmig. In Csobán Endre (szerk.), *Debrecen sz. kir. Város és Hajdú vármegye*, 76–80. Budapest: Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala.
- Csorba László. 1998. A dualizmus rendszerének kiépülése és a konszolidált időszak (1867-1890). In Gergely András: *19. századi magyar történelem 1790-1918*, 375–405. Budapest: Korona Kiadó.
- Csorba László. 2000. *A tizenkilencedik század története*. Budapest: Pannonica Kiadó.
- Deák Ágnes. 2009. *Polgári átalakulás és neoabszolutizmus 1849–1867*. Budapest: Kossuth Kiadó.
- Deák Ágnes. 2022. Egy főispáni helytartó a Schmerling-provizórium idején: Simon Nepomuk János. In Fiziker Róbert és Kelemen Dávid (szerk.), *Sopron vonzásában. Ünnepi tanulmányok Dominkovits Péter 60. születésnapjára*. 87–94. Sopron: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Vármegyei Levéltára.
- Dienes István. 1939. *Szabolcs vármegye (Szabolcs és Ung K. E. E. vármegyék)*. Budapest: Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala.
- Dobszay Tamás. 2023/a. Előszentesítés a gyakorlatban. A törvényhatóságok 1870. évi rendezési tervei az uralkodó előtt. In Medgyesy Zsófia és Pásztai László (szerk.), *„Emlékeztek róla, ha újra csatára keltek!” Tanulmányok Hermann Róbert 60. születésnapja tiszteletére, I.* 197–209. Budapest: Zrinyi Kiadó.
- Dobszay Tamás. 2023/b. *Szapáry Gyula gróf, a sokoldalú politikus*. Budapest: Line Design, Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár.
- Egyed István. 1927. *Közjogi alapismeretek*. Budapest: Egyetemi Nyomda.
- Eöttevényi Nagy Olivér. 1911. *A magyar közjog tankönyve*. Kassa: Vitéz.
- Erdődy Gábor. 2025. Középszintű adminisztrátor vagy/és bátor reformpolitikus. *Múltunk*, 70/1, 226–234.

- Erekly István. 1939. *Közigazgatás és önkormányzat*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottsága.
- Erekly István. 1942. *A modern magyar közigazgatás kialakulása*. Pécs: a szerző kiadása.
- Fáji Fay István. 1938. A főispán szerepe a városigazgatásban. In Mártonffy Károly: *A mai magyar város*, 201–213. Budapest: Állami Nyomda.
- Faluhelyi Ferenc. 1926. *Magyarország közbjoga*. II. kötet, Pécs: Karl Könyvesbolt Kiadása.
- Fayer László. 1896. *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. II. köt. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- Feiszt György és Kosján László. 1995. A gazdasági elit kutatásának néhány kérdése a virilisjegyzékek alapján. In Á. Varga László (szerk.), *Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére*, 483–487. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Ferdinandy Gejza. 1902. *Magyarország közbjoga (Alkotmányjog)*. Budapest: Politzer Kiadó.
- Ferenczy Árpád. 1905. *Politika rendszere (Alkotmány és közigazgatástan)*. Budapest: Politzer Kiadó.
- Fesüs György. 1887. *A magyar közigazgatási jog kézikönyve. A jogtanulók s egyben vizsgálati jelöltek igényeikhez alkalmazva*. Budapest: Eggenberger-féle Könyvkereskedés.
- Fónagy Zoltán. 2001. *Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig*. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Fónagy Zoltán. 2019. Főispánok a forradalom előtt és után. Jeszenák János mint nyitrai főispán és felsőházi tag. In Pelyach István és Kedves Gyula (szerk.), *Jeszenák János báró. Az 1848–49. évi országgyűlés mártírjai*, 33–63. Budapest: Országház Könyvkiadó.
- G. Tóth Ilona. 1996. A városi bírótól a polgármesterig Pálffy Ferenc. *Szeged*, 1996. január, 10–11.
- Galántai József. 1981. A dualista államrendszer kialakításának egyes kérdései. In Pölöskei Ferenc és Ránki György (szerk.), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 140–161. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Gárdonyi Albert. 1939. A polgármesteri tisztség eredete és fejlődése hazánkban. *Városi Szemle*, 1939. 359–370.
- Gazdag István. 1989. *Debreceni várospolitikai 1825–1848. Országgyűlési utasítások, tudósítások*. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

- Gazdag István. 1994. Patay András, Debrecen első főispánja. *Hajdú-Bihari Napló*, 1994. május 3.
- Gergely András 1981. Az 1848-as magyar polgári államszervezet. In Pölöskei Ferenc és Ránki György (szerk.), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 50-80. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Gergely András és Szász Zoltán. 1978. *Kiegyezés után*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Gergely András. 2004. *Területi autonómiák – lokális önkormányzatok a XIX. századi Magyarországon*. In Gergely Jenő (szerk.), *Autonómiák Magyarországon 1848–1998*, 41–55. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar.
- Gergely Jenő. 2002/a. A polgári forradalom és az önkényuralom (1848-1866). In Kristó Gyula, Barta János és Gergely Jenő (szerk.), *Magyarország története 2000-ig*, 414–444. Budapest: Pannonica.
- Gergely Jenő. 2002/b. A dualizmus kora (1867–1918). In Kristó Gyula, Barta János és Gergely Jenő (szerk.), *Magyarország története 2000-ig*, 445–498. Budapest: Pannonica.
- Gerő András. 2014. 1867 kiegyezése. In Gerő András (szerk.), *Kompromisszumok a közép-európai politikai kultúrában*, 31–48. Budapest: Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.
- Gottfried Barna. 1993. Nyíregyházi virilisek 1874–1912 között. In Gyarmati Zsigmond (szerk.), *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. Helytörténeti tanulmányok, IX.* 141–168. Nyíregyháza: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár.
- Gratz Gusztáv. 1934. *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918. I.* Budapest: Magyar Szemle Társaság.
- Grünwald Béla. 1889. *A közigazgatás közegei a törvényhatóság körében. (A község. A törvényhatósági joggal felruházott város. A vármegye.)* Budapest: Franklin.
- Gudenus János József. 1999. *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája*. IV. kötet. Budapest: Natura.
- Gyáni Gábor. 1977. Hódmezővásárhely legnagyobb adófizetői (1888–1941). *Történelmi Szemle*, 20/3-4, 626–640.
- Habermann Gusztáv. 1992. *Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez*. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.
- Halmos Károly. 2006. Besitzbürgertum Magyarországon (A virilizmus). In Kövér Görgy (szerk.), *Zsombékok. Középosztályok és iskoláztatás Magyar-*

- országban a 19. század elejétől a 30. század közepéig*, 161–194. Budapest: Századvéd Kiadó.
- Hanák Péter. 1975. A polgári átalakulás feltételei és a kiegyezés. In Hanák Péter (szerk.), *Magyarország a monarchiában*, 127–221. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Hársfalvi Péter. 1982. *Az önkormányzat Nyíregyházán a XVIII-XIX. században*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hencz Aurél. 1973. *Területrendezési törekvések Magyarországon. Az államigazgatási jogi szabályozás aspektusából*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Hencz Aurél. 1981. *Felsőfokú közigazgatási szakember-képzés Magyarországon 1848–1948*. Szeged: s.n.
- Herpay Gábor. 1925. *Nemes családok Debreczenben*. Debrecen: Tiszántúli Református Egyházkerület Nyomdája.
- Hoensch, Jörg H. 1984. *A History of Modern Hungary. 1867–1986*. London és New York: Longman.
- Holló Lajos. 1891. *A közigazgatás rendezése a megyékben, városokban és a községekben*. Budapest: Grill.
- Homoki-Nagy Mária. 2024. Az árvabizottmányok szervezete és hatásköre a neoabszolutizmus korában. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 14/1, 65–79.
- Horváth Ferenc. 1971. Szombathely város képviselőtestülete és bizottságai 1860–1944. In Bónis György és Degré Alajos (szerk.), *Tanulmányok a magyar helyi önkormányzat múltjából*, 335–365. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ifj. Barta János. 1997. Debrecen az abszolutizmus korában (1849–1867). In Gunst Péter (szerk.), *Debrecen története 1849–1919*, 3. 9–39. Debrecen: Megyei Városi Tanács.
- Irinyi Károly. 1997. A politikai közgondolkodás és mentalitás Debreczenben (1867–1918). In Gunst Péter (szerk.), *Debrecen története 1849–1919*. 3. kötet. 267–419. Debrecen: Megyei Városi Tanács.
- Irinyi Károly. 2002. *A politikai közgondolkodás és mentalitás változatai Debreczenben 1867–1918*. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete.
- Iványi Emma. 1960. *Magyar minisztertanácsai jegyzőkönyvek az első világháború korából*. Budapest: Magyar Országos Levéltár.
- Kajtár István, 1991. Szemere Bertalan és a városok reformja. In Ruszoly József (szerk.), *Szemere Bertalan és kora, I.* 189–200. Miskolc: Szemere Bertalan Alapítvány.

- Kajtár István. 1980. A városi önkormányzat közigazgatásának társadalmi, politikai és személyi környezete az Októberi Diploma időszakában. In Ádám Antal, Benedek Ferenc és Szita János (szerk.), *Jogtörténeti tanulmányok. Emlékkönyv Csizmadia Andor hetvenedik születésnapjára*, 169–181. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.
- Kajtár István. 1982. A városigazgatás demokratizmusa Pécsen 1780–1848. In Sándor László (szerk.), *Tanulmányok Pécs város történetéből*, 105–111. Pécs: Baranya Megyei Levéltár.
- Kajtár István. 1990. A burzsoá városigazgatás jogi rendjének kialakulása Európában és Magyarországon. In Mezey Barna (szerk.), *Jogtörténeti előadások I.* 85–99. Budapest: s.n.
- Kajtár István. 1992. *A magyar városi önkormányzatok (1848–1918)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kajtár István. 1996-1997. Adalékok a XIX századi magyar politikai kultúrához (Modernizáció és politizálás). In Horváth Csaba (szerk.), *Konfliktus, konszenzus, kooperáció*, 146–155. Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem Továbbképző Intézet.
- Kajtár István. 1999/a. 1848-1849 és a XIX. századi modernizációnk. *Jogtudományi Közöny*, 54/5, 193–199.
- Kajtár István. 1999/b. A magyar városok joga 1848-49-ben és az európai modernizáció. In Horváth Attila (szerk.), *Forradalom vagy reform? Tanulmányok az 1848/49-es forradalom és szabadságharc állam- és jogfejlődéséből*, 58–70. Budapest: Szent István Társulat.
- Kajtár István. 2000/a. A dualista kori magyar állam- és jogrendszer a modernizáció fényében. In Fischer Ferenc, Majoros István és Vonyó József (szerk.), *Magyarország a (nagy) hatalmak előterében. Tanulmányok Ormos Mária 70. születésnapjára*, 307–320. Pécs: University Press.
- Kajtár István. 2000/b. Állam és jogfejlődés a 19. században. In Font Márta és Kajtár István (szerk.), *A magyar államiság első ezer éve*, 177–195. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Kajtár István. 2003. *A 19. századi modern magyar állam- és jogrendszer alapjai. Európa-Haladás-Magyarország*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus.
- Kajtár István. 2004. A polgári modernizáció közigazgatási autonómiájának jogtörténeti keretei. In Gergely Jenő (szerk.), *Autonómiák Magyarországon 1848–1998*, 25–39. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

- Kajtár István. 1990. Önkormányzati élet Pécsen (1848-1918). *Baranya*, 3/2, 61–74.
- Kállay István. 1989. *A városi önkormányzat hatásköre Magyarországon 1686–1848*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kempelen Béla. 1914. *Magyar nemes családok*. VIII. kötet. Budapest: Nemzeti Örökség.
- Kiss Ferenc, Tonelli Sándor és Szigethy Vilmos: *Szeged*. Budapest: Magyar Városok Monográfiája Kiadóhivatala.
- Kiss István. 1956. A közigazgatási reform alapkérdései. *Városi Szemle*, 34, 6–7.
- Kiss Péter. 2004. *Magyar kormányprogramok 1867-2002*. I. kötet. 1867–1944. Budapest: Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
- Kmety Károly. 1897. *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest: Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés.
- Kmety Károly. 1907. *A magyar közigazgatási jog kézikönyve*. Budapest: Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedés.
- Kmety Károly. 1914. A közigazgatás reformja. (A Magyar Jogászegylet közjogi és közigazgatási jogi bizottságában 1914. évi január és február havában tartott előadás-sorozat.) *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, Új Folyam, 8/57. 1–191.
- Kolossa Tibor. 1972. A dualizmus rendszerének kialakulása és megszilárdítása (1867–1875). In Hanák Péter (szerk.), *Magyarország története 1849–1919. Az abszolutizmus és a dualizmus kora*, IV. kötet. 775–865. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kolossa Tibor. 1979. Magyarország története a dualizmus első negyedszázadában (1867–1890). II. kötet, In Katus László (szerk.), *Magyarország története 1848–1890*, II. kötet. 775–865. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Komoróczy György. 1974. *A reformkori Debrecen*. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.
- Korbuly Imre. 1877. *Magyarország közbizottságai és magyar államjog rendszere kapcsolatban az ország közigazgatási szervezetével*. Budapest: Eggenberger.
- Kozári Monika. 2005. *A dualista rendszer (1867–1918)*. Budapest: Pannonica.
- Kövér György. 2009. A politikatörténet visszavétele. *Aetas*, 24/3, 147–155.
- Kristó Gyula. 1992. *Szeged története. Kronológia a kezdetektől 1944-ig*. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Kruzslíc István. 1989. Adatok Hódmezővásárhely városigazgatásának történetéhez (1848–1873). In Blazovich László (szerk.), *Tanulmányok Csongrád Megye történetéből XIV*, 221–255. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.
- Lukacs, John, 1999. *Budapest, 1900. A város és kultúrája*. Budapest: Európa.

- M. Tóvári Judit. 1997. *Az elit Miskolc város társadalmában 1872–1917*. Nyíregyháza: Stúdium Kiadó.
- Magyary Zoltán. 1942. *Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában, a magyar közigazgatás szervezete, működése és jogi rendje*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Makkai László 1963. *A magyar városfejlődés és városépítés történetének vázlata*. Budapest: Építőipari és Közlekedési Műszaki Egyetem.
- Márfy Ede. 1926. *Magyar közigazgatási és pénzügyi jog*. Budapest: Athenaeum.
- Máthé Gábor. 1995. A magyar közigazgatási képzés történeti modellje. In Máthé Gábor (szerk.), *A magyar közszolgálat, közigazgatási szakemberképzés a XX. században*, 117–121. Budapest: Államigazgatási Főiskola.
- Máthé Gábor. 2022. Polgári kori közigazgatásunk történeti jellemzői. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat*, 18/4–6, 178–188.
- Mérei Gyula. 1971. *A magyar polgári pártok programjai (1867–1918)*. Budapest: akadémiai Kiadó.
- Mezey Barna. 2004. Államosítás és autonómia. Centralizáció és önkormányzatiság a XIX. század második felében. In Gergely Jenő (szerk.), *Autonómiák Magyarországon 1848–1998*, 13–24. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Meznerics Iván és Torday Lajos. 1937. *A magyar közigazgatás szervei 1867–1937*. Budapest: Magyar Közigazgatástudományi Intézet.
- Miru Görgy. 1999/a. A dualista politikai rendszer és működése. In Veliky János (szerk.), *Polgárosodás és szabadság (Magyarország a XIX. században)*, 168–198. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Miru Görgy. 2000. *Schvarcz Gyula*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Miru György. 1999/b. A reformpolitika esélyei a kiegyezést követő években. *Századok*, 3, 543–560.
- Miru György. 2011. *Szabadság és politikai közösség. Kossuth Lajos politikai alapfogalmai*. Debrecen: Argumentum Kiadó.
- Miru György. 2016. A dualizmus kori közigazgatás politikai kontextusai: Kossuth az autokratikus hatalom ellen. *Századok*, 150/5, 1259–1272.
- Nagy Endre, Máthé Gábor és Csizmadia Andor. 1982. *Magyar közigazgatás-történet*. Budapest: Államigazgatási Főiskola.
- Nagy Ernő 1907. *Magyarország közbjoga (Államjog)*. Budapest: Az Eggenberger féle Könyvkereskedés Kiadványa.
- Nagy Ferencz. 1912. *A magyar városi jog*. Budapest: Franklin.

- Nagy Iván. 1862. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. IX. kötet. Pest: Ráth Mór.
- Némethy Imre. 1938. Általános és szakigazgatás a városokban. In Mártonffy Károly. *A mai magyar város*, 287–302. Budapest: Magyar Királyi Állami Nyomda.
- Orosz István. 1997. Földbirtoklás, mezőgazdasági termelés és agrártársadalom Debrecenben 1850–1918 között. In Gunst Péter (szerk.), *Debrecen története 1849–1919*, 3. 77–233. Debrecen: Megyei Városi Tanács.
- Pálffy Ferenc. 1873. *Pálffy Ferencz polgármesternek évi jelentése*. Szeged: Burger Zsigmond Könyv- és Könyomdája.
- Pap József. 2001. Magyarország közigazgatása 1859–1867. In Gebei Sándor (szerk.), *Emberek eszmék... Tanulmánykötet Vadász Sándor 70. születésnapjára*. 297–313. Eger: Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola.
- Pap József. 2003. *Magyarország vármegyei tisztikara a reformkor végétől a kiegyezésig*. Szeged: Belvedere.
- Papp Csaba István. 2021. A községek feletti felügyeleti jog gyakorlása Csanád vármegyében a dualizmus időszakában (1886–1900). *FORVM Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae*, 3, 559–589.
- Papp Csaba István. 2023. A vármegyei önkormányzat felügyeletének gyakorlati tapasztalatai az 1886–1887-es években. *Jogtörténeti Szemle*, 21/3, 66–74.
- Péter László. 2003. *Szegedi tudósítások*. Szeged: Bába Kiadó.
- Péter László. 1997. *Mindörökké Szeged*. Szeged: Argumentum Kiadó.
- Péter László. 1998/a. Volt-e magyar társadalom a XIX. században? A jogrend és a civil társadalom képződése. 148–186. In Péter László (szerk.), *Elbától keletre. Tanulmányok a magyar és a kelet-európai történelemből*, 148–186. Budapest: Osiris Kiadó.
- Péter László. 1998/b. Ország és királya a hatvanhetes kiegyezésben. In Péter László (szerk.), *Elbától keletre. Tanulmányok a magyar és a kelet-európai történelemből*. 219–263. Budapest: Osiris Kiadó.
- Péter László. 1999. *Szegedi sereg számla*. Szeged: Bába és Társa Kft.
- Péter László. 2004. Ország és királya a hatvanhetes kiegyezésben. In Cieger András (szerk.), *A kiegyezés*, 546–584. Budapest: Osiris Kiadó.
- Pétevári Máté. 2018. A járáások polgári kialakítását befolyásoló tényezők az 1870: XLII. tc. végrehajtása során. In P. szabó Béla, Zaccaria Márton Leó és Árvai Zsuzsanna (szerk.), *Előadások a 14. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz konferencián Debrecenben*, 233–240. Debrecen: Lícium-Art Könyvkiadó.

- Pétervári Máté. 2019. Az Osztrák-Magyar Monarchia alsó középszintű közigazgatása a kiegyezést követően. *FORVM: Acta Juridica et Politica*, 9/1, 113–125.
- Pétervári Máté. 2020/a. Ereky István (1876–1943). *FORVM: Acta Juridica et Politica*, 10/1, 197–211.
- Pétervári Máté. 2020/b. A járások mint területi egységek polgári átalakítása a kiegyezést követően. *FORVM: Acta Juridica et Politica*, 10/2, 221–237.
- Pétervári Máté. 2020/c. A szolgabírák jogállása az 1870. évi XLII. tc. időszakában. *FORVM: Acta Juridica et Politica*, 10/3, 81–97.
- Pétervári Máté. 2020/d. A szolgabírák hatáskörének bemutatása az 1870:XLII. tc. rendelkezései alapján. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 8/3, 238–259.
- Pétervári Máté. 2021. *A járások kialakítása Magyarországon az 1870: XLII. tc. alapján*. Szeged: Szegedi tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Polner Ödön. 1941. *Három magyar közjogász Nagy Ernő, Ferdinandy Gejza, Réz Mihály*. Budapest: Magyar Tudományi Akadémia.
- Pölöskei Ferenc. 1995. A városok jogállása a polgári korban. In Máthé Gábor, Zlinszky János (szerk.), *Degré Alajos Emlékkönyv*, 221–231. Budapest: Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.
- Pölöskei Ferenc. 2001. *A magyar parlamentarizmus a századfordulón*. Budapest: História Magyar Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézet.
- Reizner János. 1899. *Szeged története. A XVIII. század végétől az 1879. évi árvízig*. II. kötet. Szeged: szeged Szabad Királyi Város Közönsége.
- Rigó Balázs. 2017. Alkotmányos változások az 1860-as évek második felében. *FORVM: Publicationes Doctorandorum Juridicorum*, 7, 193–222.
- Ruszoly József. 1984. *A szegedi népképviselői közgyűlés 1848–1871*. Szeged: Szeged Városi Nyomda és Kiadó.
- Ruszoly József. 1991/a. A városi szervezet reformjai. In Gaál Endre (szerk.), *Szeged története 1849–1919*, 3. 2. 648–667. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Ruszoly József. 1991/b. Állandóság és változás a városi szervezetben. In Gaál Endre (szerk.), *Szeged története 1849–1919*, 3. 2. 667–699. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Ruszoly József. 1991/c. Az állami közigazgatási és igazságszolgáltatási szervek Szegeden. In Gaál Endre (szerk.), *Szeged története 1849–1919*, 3. 2. 639–647. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Ruszoly József. 1991/d. Az önkényuralom korában (1849-1860). In Gaál Endre (szerk.), *Szeged története 1849–1919*, 3. 2. 19–29. Szeged: Somogyi Könyvtár.

- Ruszoly József. 1991/e. Az önkényuralmi rendszer válsága és a provizórium idején (1860–1867). In Gaál Endre (szerk.), *Szeged története 1849–1919*, 3. 2. 30–33. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Ruszoly József. 1995/a. A városi bírótól a polgármesterig (A polgárnagy). *Szeged*, 1995. Július-december 7–12, 4–8.
- Ruszoly József. 1995/b. *Tíz tanulmány a jog- és alkotmánytörténet köréből*. Szeged: JATEPress.
- Ruszoly József. 1998. Szobrot Osztróvszky Józsefnek! (adósságtörlesztés tíz tételben). *Szeged*, 1998. március, 3, 68–69.
- Ruszoly József. 1999. *A Város és polgára. Válogatott írások Szegedről*. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Ruszoly József. 2002/a. *Máig élő alkotmánytörténelem*. Szeged: Bába Kiadó.
- Ruszoly József. 2002/b. *Újabb magyar alkotmánytörténet 1848–1949. Válogatott tanulmányok*. Budapest: Püski.
- Ruszoly József. 2004. Szeged szabad királyi város törvényhatósága 1872–1944. Tanulmányok és forrásközlés. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár.
- Ruszoly József: *Alkotmánytörténeti tanulmányok* 3. Szeged: JATEPress.
- Sallai Balázs. 2020/a. A törvényhatósági tisztviselők fegyelmi eljárásának lefolytatására jogosult szervek de lege lata et ferenda a XIX. században. In Karlovitz János Tibor (szerk.), *Jogok és lehetőségek a társadalomban*, 54–74. Komárno: International Research Institute.
- Sallai Balázs. 2020/b. adalékok a törvényhatósági tisztviselők büntetőjogi és fegyelmi felelősségéhez a polgári kori szabályozásban. A büntetőjogi és fegyelmi felelősség elhatárolási kérdései. In: Szűcs Lászlóné Siska Katalin és Talabos Dávidné Lukács Nikolett (szerk.), *Tudományos Diákest. Tanulmánykötet*, VII. 132–146. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Sarlós Béla. 1968. A kiegyezés magyarországi jogpolitikája. *Századok*, 10, 965–990.
- Sarlós Béla. 1976. *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Sarlós Béla. 1981. *A közigazgatás polgári jellegéről*. In Pölöskei Ferenc és Ránki György (szerk.), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 275–303. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Sashegyi Oszkár. 1965. *Az abszolutizmus kori levéltár*. Budapest: Magyar Országos Levéltár.

- Sashegyi Oszkár. 1981. A neoabszolútizmus rendszere 1849-1867. In Pölöskei Ferenc és Ránki György (szerk.), *A magyarországi polgári államrendszerek*, 81–139. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Schweitzer Gábor. 2021. Budapest főváros jogállása és önkormányzata a polgári korban. In Árva Zsuzsanna és Barta Attila (szerk.), *Évtizedek a magyar közigazgatás szolgálatában: Ünnepi tanulmányok Balázs István Professor 65. születésnapjára*. 169–179. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Sebestény Sándor. 1973. A „hevesi ügy”, 1867–1869. *Századok*, 5-6, 1175–1191.
- Sik Ferenc. 1968. A vármegyei önkormányzat szerepe a dualizmus idején. In Csizmadia Andor (szerk.), *Jogtörténeti tanulmányok II. A dualizmus korának állam- és jogtörténeti kérdései*, 139–156. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Simonffy Emil. 1971. Zalaegerszeg képviselőtestülete és tanácsa a polgári kor első évtizedeiben (1848–1872). In Bónis György és Degré Alajos: *Tanulmányok a magyar helyi önkormányzatok múltjából*, 235–283. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Somogyi Éva. 1981. *Abszolútizmus és kiegyezés 1849–1867*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Stipta István. 1985. Vármegyei reformkoncepciók az 1870. évi XLII. tc. képviselőházi vitájában. *Állam és Igazgatás*, 35/10, 910–917.
- Stipta István. 1992. Intézménytörténeti adalékok az 1870. évi XLII. tc. végrehajtásához. In Tóth Károly (szerk.), *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica Tom. 41., 481–493. Szeged: József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Stipta István. 1995/a. A főispáni hatáskör törvényi szabályozása. (1870, 1886) In Máthé Gábor és Zlinszky János (szerk.), *Degré Alajos emlékkönyv*, 299–312. Budapest: Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft.
- Stipta István. 1995/b. *Törekvések a vármegyék politikai átalakítására. Tervezetek, javaslatok, törvények*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Stipta István. 2020. *A magyar történelmi alkotmány és a hazai közjogi-közigazgatási jogvédelem*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Stipta István. 2022. Az Aranybulla ellenállási záradéka és a nemesi vármegyék rendeletfélretételi (vis inertiae) jogosultsága. In Mezey Barna (szerk.),

- Az Aranybulla a joghistóriában*, 155–194. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.
- Stipta István. 2024. A vármegye megújítása. Az 1848. évi XVI. tc. In Mezey Barna és Veres Emőd (szerk.), *Az áprilisi törvények 175 éve: a modern Magyarország megalapozása*, 167–188. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.
- Szabad György. 1879. Az önkényuralom kora (1849-1867). In Katus László (szerk.), *Magyarország története 1848–1890*, I. köt. 435–772. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szabad György. 1967. *Forradalom és kiegyezés választútján (1860-1861)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szabad György. 1972. Az abszolutizmus kora (1949-1967). In. Hanák Péter, Szabad György és Erényi Tibor (szerk.), *Magyarország története 1849-1918. Az abszolutizmus és a dualizmus kora*, 9–132. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szabó Anita. 2004. Szentkirály-szabadjai Márffy Ede. In P. Szabó Béla és Madai Sándor (szerk.), *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949)*, 15–35. Debrecen. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.
- Szabó István. 1928. *Debrecen 1848-1849-ben*. Debrecen: szerzői kiadás.
- Szabó István. 1948. *A szabadságharc fővárosa Debrecen 1849 január-május*. Debrecen: Debrecen Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata.
- Szabó István. 2023. A vis inertiae és a polgári átalakulás. In Bódiné Beliznai Kinga és Gosztorny Gergely (szerk.), *Jogtörténeti Parerga III. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 70. születésnapja tiszteletére*, 363–369. Budapest: ORAC Kiadó Kft.
- Szántó Imre. 1985. Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc időszaka. In Farkas József (szerk.), *Szeged története 1686-1949*, 2. 719–796. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Szeged, 1873. *Szeged szab. kir. város hatóságának szervezete*. Szeged: s.n.
- Székely Tamás. 2018. A közigazgatás átalakításának programja: modernizáció és nemzetállam-építés a dualizmus korában. In: Csibi Norbert és Schwarczwöl-der Ádám (szerk.), *Modernizáció és nemzetállam-építés*. Pécs: Kronosz Kiadó.
- Szente Zoltán. 2011. *Kormányzás a dualizmus korában. A XIX. századi európai parlamentarizmus és Magyarország kormányformája a kiegyezés után 1867–1918*. 165–181. Budapest: Atlantisz.

- Szinnyei József. 1893. *Magyar írók élete és munkái*. II. kötet, Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.
- Szinnyei József. 1899. *Magyar írók élete és munkái*. VI. kötet, Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.
- Szinnyei József. 1905. *Magyar írók élete és munkái*. X. kötet, Budapest: Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése.
- Szita János. 1990. *A közigazgatás tevékenysége és szervezete a neoabszolutizmus első felében (1849-1854)*. 100–123. In: Mezey Barna (szerk.): *Jogtörténeti előadások I*. Budapest: s.n.
- Szokolay István. 1891. *Centralizáció és önkormányzat, észrevételek a közigazgatási törvényjavaslathoz*. Budapest: Athenaeum.
- Szőcs Sebestyén. 1991. Szemere Bertalan szerepe a kormánybiztosi intézmény megteremtésében (1848. április-szeptember). In: Ruszoly József (szerk.), *Szemere Bertalan és kora I*. 223–265. Miskolc: Szemere Bertalan Alapítvány.
- Szűcs István. 1871. *Szabad királyi Debreczen város történelme*. 3. kötet. Debrecen: Debreczen Városi Nyomda.
- Takács Péter. 1990. Szempontok a szabolcsi megyei virilisták társadalmi helyzetének elemzéséhez. In: Romány Pál et al. (szerk.), *Alföldi Társadalom I.*, 61–81. Békéscsaba: Békés Megyei Tanács V.B. Tudományos Koordinációs Szakbizottsága.
- Tarjányi Sándor. 1972. *A fővárosi törvény és módosításeinak története*. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum.
- Tomcsányi Mór. 1926. *Magyar közjog. Alkotmányjog*. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.
- Tóth Ede. 1967. *Mocsáry Lajos élete és politikai pályakezdetek (1826-1874)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Tóvári Judit. 1997. *Az elit Miskolc város társadalmában*. Nyíregyháza: Stúdium Kiadó.
- Varga Ádám és Szabó István. 2020. A helyi önkormányzatok. In: Csink Lóránt et al. (szerk.), *A magyar közjog alapintézményei*. 991–1031. Budapest: Pázmány Press.
- Varga Norbert. 2002. A köztörvényhatóság létrehozásának előzményei az 1870. évi XLII. tc. alapján Debrecen szabad királyi városban. *Collega*, 64–68.
- Varga Norbert. 2004. Barabási Kun József. In: P. Szabó Béla és Madai Sándor (szerk.), *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai. (1914–1949)*, 37–63. Debrecen: Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar.

- Varga Norbert. 2006. A főispáni tisztség bevezetése Debrecen és Szeged szabad királyi városokba a köztörvény-hatósági törvény alapján. In: Mezey Barna és Révész T. Mihály (szerk.), *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*, 606–623. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Varga Norbert. 2007. A közigazgatási reform és a helyi politika viszonya Debrecenben és Szegeden (1870-1872). *Debreceni Szemle*, 15/4, 466–475.
- Varga Norbert. 2009. A polgári közigazgatás kiépítése felé tett lépések a dualizmus időszakában. In: Radics Kálmán (szerk.), *Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve*, 227–250. Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.
- Varga Norbert. 2010. A közigazgatási reformok Debrecen és Szeged szabad királyi városokban (1870-1872). In: Homoki-Nagy Mária (szerk.), *Mezővárosaink jogélete a 18–19. században*, 119–133. Szeged: Pólay Elemér Alapítvány.
- Varga Norbert. 2018/a. A főispán és a városi közigazgatás reformja a polgári korban. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 6/1, 180–199.
- Varga Norbert. 2018/b. A városi tanács működése a magyar közigazgatási rendszerben. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 8/2, 443–471.
- Varga Norbert. 2020. A polgármester hatásköre az 1870: XLII. tc. alapján. *Pro Publico Bono: Magyar Közigazgatás*, 8/3, 260–275.
- Varga Norbert. 2024/a. Administrative Reforms in the Hungarian Municipalities after the Austro-Hungarian Compromise: The Introduction of the Office of Lord Lieutenant and the Applicable Rules in Hungary. *Journal on European History of Law*, 15/2, 153–160.
- Varga Norbert. 2024/b. Adalékok a szabad királyi városok szabályozástörténetéhez, különös tekintettel az 1848. évi XXIII. törvénycikk megalkotására. In: Mezey Barna és Veres Emőd (szerk.), *Az áprilisi törvények 175 éve: a modern Magyarország megalapozása*, 189–204. Budapest: Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet.
- Varsányi Attila. 2013. A hódmezővásárhelyi főispánság története (1873-1950). In: Rotár Krisztina (szerk.), *Tanulmányok Csongrád Megye történetéből*. XL. Szeged: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára.
- Vass Előd. 1985. A város önkormányzata és gazdálkodása. In: Farkas József (szerk.), *Szeged története 1686–1849*, 2. 515–596. Szeged: Somogyi Könyvtár.
- Veliky János. 1975. A helyi politikai vezetőréteg szerkezetváltozása és a virilizmus kölcsönviszonya a hajdú városokban a polgári forradalom után. In: Bencsik János (szerk.), *Hajdúsági Múzeum Évkönyve II.*, 107–133. Hajdúböszörmény: s.n.

- Vörös Károly. 1956. *A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás*. Budapest: Levéltárak Országos Központja.
- Vörös Károly. 1979. *Budapest legnagyobb adófizetői 1873–1917*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Vörös Károly. 1997. *Hétköznapiak a polgári Magyarországon*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézet.
- Weis István. 1922. *A magyar közigazgatás szervezete*. Budapest: Wekler és Társa Nyomda.
- Zelizy Dániel. 1882. *Debreczen sz. királyi város egyetemes leírása*. Debrecen: s.n.
- Zichy Antal. 1891. *Egy szó a közigazgatási reform ellen*. Budapest: Hornyánszky Viktor.
- Zsuppán F. Tibor. 1980. A helyi önkormányzat újjászervezése 1871/72-ben. *Századok*, 2, 261–280.

Rövidítések jegyzéke

<i>AH:</i>	Alföldi Hírlap
<i>Db:</i>	Debreczen
<i>DE:</i>	Debreczeni Ellenőr
<i>DRK:</i>	Debreceni Református Kollégium
<i>FH:</i>	Főrendi Ház naplója
<i>HK:</i>	Háromaskönyv
<i>KI:</i>	Képviselőház irománya
<i>KL:</i>	Kecskeméti Lapok
<i>KN:</i>	Képviselőház naplója
<i>MNL BKVL K., Kjkv:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára Kecskemét Város Városhatósági Közgyűlésének iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek
<i>MNL BKVL:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Vármegyei Levéltára
<i>MNL CsCsVL Sz., Kjkv:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára Szeged város közgyűlésének jegyzőkönyve
<i>MNL CsCsVL:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára
<i>MNL HBVL Db., Kjkv:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára Debrecen város képviselőtestületének iratai, közgyűlési jegyzőkönyvek
<i>MNL HBVL:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára
<i>MNL OL:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
<i>MNL:</i>	Magyar Nemzeti Levéltár
<i>Mtj:</i>	Minisztertanácsi Jegyzőkönyvek
<i>SzH:</i>	Szegedi Híradó

Személynévmutató

- A, Á
Ács István 186
Adler Lajos 198
Adler Lajos, id. 187
Aigner József 187
Aigner József, id. 187
Aigner Károly 187, 198, 199, 200
Aigner Károly, id. 187
Ajtai Beáta 77, 78, 331
Albert István 182, 184
Alibán Mihály 182, 184
Almássy Ignác 201
A. Nagy József 205
Andrássy Gyula, gr. 28, 46
Antal Ferenc 38
Antal Gábor 182, 184, 205
Antal, Gloszaner János 187
Antal Tamás 12, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 28, 78, 92, 182, 184, 185, 187, 201, 205, 331, 338, 348
Arany József 203
Arany Sándor 202
Ármós Bálint 92, 177, 183, 185, 205
Árvai Péter 187
Atkári István 198
- B
Babarczi Mihály 186, 200
Babarczy József 86, 91, 195, 199, 201
Bácsi László 184, 202
Bacsi László, id. 182
Bácsy László 191
Baik Jánost 206
Baka András 51, 331
Bakatsi Ferenc 185
Balassa Imre 61, 331
Balla Mihály 182, 184
Balogh Antal 199
Balogh Alajos 200
Balogh András 186
Balogh Arthur 12, 54, 56, 88, 89, 332
Balogh Ferenc 177, 186, 199, 200
Balogh István 48, 181, 184, 332
Balogh János 86, 112, 179, 187, 200, 201
Balogh Judit 115, 332
Balog Imre 202
Balog János 91, 182, 183, 184, 199
Balog Mihály 182
Baly Ferenc 91
Bamberger Sámuel 199, 200
Bánhidi Vendel 185, 187, 188, 199
Bánhidi Vincze 200
Bánki István 183, 184
Bányai Péter 181
Barabási Kun József 48
Baranyi Mihály 182
Baranyi Miklós 92, 182, 184
Barcsay István 181, 198, 205
Barcsay Miklós 181, 205
Barcza Dániel 202
Barta, ifj. 24, 337
Bátori Antal 91, 185

- Bátori Bálint 183
 Batthyány Kázmér, gr. 22
 Bazsó Pál 186
 Beák Gyula 185
 Beér Kálmán 198
 Begler István 202
 Beke Imre 203
 Beke Mihály 92, 183, 184, 197, 198
 Beksics Gusztáv 25, 48, 332
 Bende Antal 198
 Beniczky Ödön 36
 Benke József 92, 187, 199, 201
 Bercze Lajos 201
 Bérczy Antal 199
 Bérdi György 111, 332
 Berényi Gábor 183, 202
 Béressy Sámuel, ifj. 181
 Beretzki István 182
 Berger Henrik 181, 205
 Berghafer István 205
 Bernáth Vincze 181
 Berta István 186
 Berta Mihály 187
 Berzenczy László 40
 Berzeviczy Albert 22, 23, 332
 Beszler Jánost 203
 Bészler Lajos 181, 183, 185, 191, 192, 205, 206
 Beszterczey Károly 182, 184
 Bibó István 49, 332
 Bihari István 183, 185
 Bikkfalvi István 182
 Blás Kováts József 187
 Blaskovics Kálmán 182
 Blazovich László 12, 110, 208, 332, 339
 Bodnár Zsigmond 201
 Boér Elek 55, 71, 72, 332
 Boglár Mihály 80
 Bogyó Pál 86
 Bokor József 187
 Bölöny József 61, 333
 Boncz Ferenc 89, 332
 Böngyik István 186
 Borbola Mihály 185
 Börcsök Ignác 91, 186, 199, 200, 201
 Börcsök Ignác 177
 Börcsök Sándor 186, 199
 Boros Zsuzsanna 65, 333
 Borsay Sándor, id. 181
 Borsy András 182
 Böszörményi István 183, 185
 Böszörményi László 30
 Böszörményi Mihály 182, 184
 Böszörményi Pál 92, 182, 184, 205
 Bozsó Imre 177, 186, 199
 Braun Mór 187
 Bruger Zsigmond 186
 Brunner József 187
 Budaházy Antal 182
 Budaházy István 183, 185
 Budai Ferencz 198
 Budai István 207
 Buday József 181
 Bulster Ágoston 181
 Burger Zsigmond 92, 187, 188, 200, 201, 341
 Burger Zsolt 177
 Burghofer István 181
 Búr Kálmán 92
 Bursch János 185
 Buzási János 78, 333
 Buzás Pál 92, 181, 183, 185, 196, 205

C

Cieger András 28, 29, 30, 49, 51, 55, 333,
341

Cineg József 187

Concha Győző 48, 333

Czapó Lajos 184, 202

Czapó Lajost, ifj. 202

Czeplédy Gyula 181

Czeplédy József 181

Czímer Károly 80, 208, 333

Czinner D. József 186

Czirbesz Kálmán 203

Cs

Csáki Gergely 197

Csáky Gergely 182, 189, 205

Csanak József 181

Csányi Márton 187

Csapó Lajos, id. 182

Csáthy Lajos 183, 185

Csengery Antal 34, 332

Cserei József 200

Csermelényi Iván 186, 199

Csicsó Lajos 182, 184

Csikós Ferenc 191

Csikós János 185

Csiky Kálmán 69, 333

Csiszár Ferencz 181

Csiszár János 92, 187, 199

Csiszár József 187

Csizmadia Andor 12, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
32, 34, 37, 38, 40, 44, 48, 53, 54, 64, 69,
70, 73, 88, 96, 109, 139, 147, 192, 333,
334, 338, 340, 344

Csobán Endre 60, 77, 78, 334

Csóka Sámuel 181, 189, 205

Csonka Dániel 181

Csonka József 186

Csonka Károly 202, 203

Csorba László 12, 45, 48, 57, 60, 110, 334

Cs. Sebestyén Károly 209, 333

Csurka János 92, 177, 201, 205

D

Daku Mihály 182, 184

Dalmi Károly 92, 177, 181, 205

Damjanovits János 92, 177, 186

Dáni Ferenc 65, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83,
84, 85, 89, 90, 117, 186, 187, 188, 190,
191, 195, 212

Daniss János 186

Dávidházy Imre 182, 184, 205

Deák Ágnes 24, 334

Deák Ferenc 27, 34, 68, 109

Dékány István 86

Dékány Lőrinc 185

Deli Tamás 202

Derzsi József 203

Dienes István 78, 334

Dietrich Ignác 41

Dinnyés Károly 182, 184, 202

Diószegi János 182

Dobó János 186, 187, 199

Dobó Miklós 86, 92, 177, 185, 186, 191,
199, 200, 201

Dobó Sándor 186

Dobos István 197, 198

Dobray József 181

Dobsai Antal 199

Dobszay Antal 187

Dobszay Tamás 28, 30, 89, 334

Dóczi Lukács 185

Dömsödi Károly 203

Doró Imre 187

Dragota Miklós 181

Dragota Sándor 181

E

Ecsedi Ferenc 185, 200

Egresi József 92, 199

Egresi Péter 199

Egyed István 54, 334

Eibeschtz Lipót 187, 199

Eiteschtz Lipót 200

Elekes György 36

Endrényi Antal 198, 201

Endrényi István 186, 198

Eördögh Ferenc 186, 200, 201

Eördögh Mihály 186, 200

Eöttevényi Nagy Olivér 70, 131, 139, 334

Eötvös József, báró 31, 46

Erdei István 203

Erdei Mihály 201

Erdei Péter 181

Erdélyi József 187

Erdélyi Mihály 207

Erdély István 203

Erdődy Gábor 34, 334

Erdősi Imre 86

Erőskövi Ignác 198

Erőskövy Antal 198

Erőskövy Lajos 199

Eszterházy István, gr. 78

F

Fáji Tay István 88, 335

Faluhelyi Ferenc 54, 56, 335

Falusi Károly 203

Fáncsovics Mátyás 181, 198

Faragó István 182, 184

Farkas Elek 86

Farkas Ferencz 201, 205

Farkas Károly 206

Fehér Ferdinánd 203

Fehér Péter 86

Feiburger János 187

Feische Fülöp 181

Feiszt György 111, 335

Felegdi László 205

Felmayer Antal 92, 187, 199, 200

Felmayer Antal ifj. 187

Felmayer Antal, ifj. 92

Felmayer János 186

Ferdinandy Gejza 12, 56, 335, 342

Ferencsevits György 187

Ferenczi János 201

Ferenczy Aladár 92

Ferenczy Árpád 49, 92, 335

Fesüs György 72, 335

Field Károly 181

Fischer Ignác 187

Fluck Ferenc 177, 200, 201

Fodor Ádám Antal 186

Fodor Ádám Imre 177, 186, 199

Fodor Imre 91, 200, 201

Fodor István 92, 183, 185, 199, 200, 201

Főkövi Pál 199

Fölich Ferenc 199

Fónagy Zoltán 12, 15, 32, 49, 51, 69, 335

Fráter Zoltán 92

Fuchs Károly 187

Fuck Ferenc 92

Fülöp Sámuel 75

Funtek János 181

G

Gaál Ferenc 199
 Gábor József 187, 199
 Gácsér János 186
 Galántai József 24, 335
 Gál Antal 187
 Gál Ferenc 92, 199, 200
 Gál János 199
 Gáll József 181
 Gár Ferenc 187
 Gartner Antal 25
 Garzó Imre 80, 87
 Gáspár András 36
 Gavallér Ferenc 187
 Gazdag István 18, 21, 77, 335, 336
 Geizler János 187
 Gelenczey Pál 182, 205
 Geré Antal 200
 Geréby Fülöp 181
 Gergely András 15, 21, 22, 30, 57, 72, 89,
 110
 Gergely Antal 202
 Gergely Jenő 31, 333, 336, 338, 340
 Gerle Antal 187, 198, 201
 Gerő András 12, 24, 336
 Gerson Ödön 182
 Ghyczy Kálmán 36, 38, 42, 43
 Goldbrunner Sándor 75
 Göltl Nándor 181
 Gonda László 45
 Gónyey Károly 182, 184, 205
 Gottfried Barna 111, 336
 Gratz Gusztáv 38, 61, 64, 65, 93, 110, 147,
 336
 Gróf István 187, 198
 Grün János 187

Grünwald Béla 38, 56, 75, 336

G. Tóth Ilona 208, 335

Gubody Sándor 86

Gudenus János József 78, 336

Günther Ferencz 203

Guthmann Ármin 186

Gy

Gyáni Gábor 111, 336

Gyczhy Kálmán 45

Györffy Gyula 39, 43, 45

Győrffy Péter 181

Győrössy Gábor 203

H

Habermann Gusztáv 76, 78, 79, 336

Hadházi Sillye Gábor 78

Hajdu Mihály 197

Halász Imre 202

Halmi Mihály 183, 185

Halmos Károly 111, 336

Hámori Andor 185, 200

Hanák Péter 12, 337, 339, 345

Hanke Leo 185, 198, 205

Harbich János 185

Harsányi Gábor 92, 197

Harsányi Imre 183, 185

Harsányi János 181, 182, 184

Harsányi Sándor 92, 181, 205

Harsány János, id. 182

Harsány Pál 197

Hársfalvi 33, 337

Hartz Mihály 187

Hatvani Mihály 202

Házmán Ferenc 38

Hegedűs István 182, 184

Hegyi Mihály 183, 185
 Heiter Ferenc 185
 Henc János 187
 Hencz Aurél 19, 20, 24, 29, 31, 48, 49, 57, 337
 Herbach János 199
 Here Fülöp 199
 Herpay Károly 78
 Herz Dávid 187
 Herzl Fülöp 187
 Herz Lipót 187, 199
 Heszlényi József 187, 200
 Hevér Dávid 187
 Hódy Gyula 182, 184
 Hoensch, Jörg H. 48, 337
 Hoffer Károly 187, 200
 Hoffmann József 182
 Hoffmann Pál 39, 42, 45
 Holló Lajos 56, 337
 Homoki-Nagy Mária 115, 337, 347
 Hornyák Sándor 182, 184
 Horváth Boldizsár 34
 Horváth Döme 80, 86
 Horváth Ferenc 34, 80, 86, 110, 181, 183, 185, 201, 337, 338
 Horváth György 181, 183, 185
 Horváth István 183
 Hosszú Nándor 187, 200
 Huszár Sándor 202
 Huszka István 186
 Huszka Ödön 86
 Huszty Károly 92

I

Imre Antal 187, 199
 Imre Sámuel 202

Irinyi Károly 12, 57, 59, 60, 61, 62, 63, 88, 89, 110, 207, 337
 Ivánkovich Ferenc 199
 Iványi Emma 28, 201, 337

J

Jámbor Ferencz 177, 181, 205
 Jankovich Gyula 36
 Jankovich Miklós 36
 Jobbágy Gábor 183
 Jobbágy János 182, 184, 202
 Jóna Dániel 182, 184, 205
 Jóna István 181
 Juhász György 185, 200
 Juhász Imre 202
 Justh József 44

K

Kacs Kovics Iván 182, 184, 205
 Kacz Lázár 181
 Kádár Bálint 182, 184
 Kádár István 181
 Kaderász Gábor 202
 Kaffka Károly 92
 Kain Albert 181
 Kain József 187
 Kajtár István 12, 16, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 32, 39, 48, 51, 53, 54, 55, 69, 88, 110, 209, 337, 338, 339
 Kálmánchey Mór 201
 Kálmán József 183
 Kapcsándy Károly 186
 Kapp Gusztáv 39
 Kapros Lajos 203
 Karap Mór 198, 205
 Karap Móricz 92

- Kárász Benő 187, 200
Karcsay Sándor 21, 48, 53, 69, 333
Kardás Pál 187
Kardos László 181
Kárdy Imre 183
Karola István 185
Kászó Busa József 186
Kátai Ferenc 185, 199
Kátai István 185, 187, 200, 201
Katona András 186, 202
Katona István 182, 184, 202, 205
Katona Lajos 181
Katona Mihály 182, 184
Kató Sándor 202
Kautz Gyula 43
Kecskés János 181
Kelemen Kálmán 198
Kémenczi Adalbert 187
Kémenczi Adalbert 200
Kémenczy Adalbert 200
Keméndy Nándor 198
Kemény István, báró 46
Kémeri Mikó Lajos 203
Kempelen Béla 78, 339
Keppich Alajos 187, 200
Kerek Bálintot 202
Kerekes György 182, 184, 205
Kerekes Mihály 182
Kerestesy Mihály 181
Keresztszegi Antal 198
Kerkápoly Károly 40, 44
Kernweiss Miklós 185
Kertész István 181
Kertész János 182
Keszei József 181
Kiefer Godofréd 200
Király István 186
Király János 186
Király József 92, 181, 205, 207
Kirschner Hermann 187, 200
Kis Dávid 187, 200
Kis István 187
Kis József 187
Kis Lajos 198
Kis Márton 200
Kis Orbán Imre 202
Kis Orbán János 183, 184
Kis Orbán Károly 203
Kis Orbán László 203
Kispéter Lőrinc 186
Kiss Albert 182
Kiss Dávid 200
Kiss István 12, 186, 339
Kiss János 185, 186
Kiss Lajos 62, 182, 184
Kiss Lajost 60
Kiss Márton 185
Kiss Mihály, id. 182
Kiss Miklós 79, 86
Kiss Nagy Gábor 206
Kiss Péter 61
Kiss Sándor 182
Klein Ignác 181
Kmetty Károly 12, 56, 57, 88, 111, 339
Kohner Miksa 187
Kökényessy Imre 181
Kolb Antal 83, 84, 86, 92, 187, 195
Kolossa Tibor 38, 56, 339
Komlóssy Imre 92, 177, 182, 205
Komlóssy László 207
Komoróczy György 16, 17, 18, 128, 339
Kőműves Antal 202

- Koncz Antalt 198
 Kopasz István ifj. 187
 Kopasz Mihály 187
 Korbuly Imre 25, 38, 88, 339
 Korizmicz László 46
 Körner Adolf 197
 Körösi Antal 199
 Korpássy Menyhért 185
 Korvác Albert 177
 Kosján László 111, 335
 Kossuth Lajos 82
 Koszorús Lajos 203
 Koszthy Lajos 182
 Kotucs József 186
 Kovács Albert 86, 199, 201
 Kovács Dániel 92, 181, 182, 184, 205
 Kovács György 183, 185
 Kovács István 181, 199, 200
 Kovács János 183, 185, 205
 Kovács József 86, 185, 199, 202
 Kovács Lajos 61, 126, 181, 196, 206, 207, 214
 Kovács Sándor 92, 177, 185, 198
 Kovássy Lajos 181
 Kováts Albert 92, 199
 Kováts Antal 187
 Kövér György 111, 339
 Kövesdi János 205
 Kövesdy János 181
 Kovács Lajos 206
 Kozári Monika 12, 25, 38, 55, 57, 88, 110, 339
 Kozma István 182, 184
 Krajnik Alajos 181
 Krebsz Mihály 187
 Kremminger Antal 86, 92, 187, 201
 Krutrászt József 187
 Kruzslicz István 79, 339
 Kuba János 42, 75
 Kuczik Gábor 183, 185
 Kulcsár Dániel 181, 205
 Kümmer Károly 80
 Kupetz Antal 92
 Kürthy István 36
 K. Vértessy István 182
- L
- Lada István 181, 185
 Lada József 183
 Laki Lajos 197, 202, 203, 205
 Laky Imre 92
 Laky Lajos 92, 183, 185
 Landan Alajos 200, 201
 Lánér Ilona 78
 Lantos József 186
 László Imre 37, 41
 László Mihály 187, 198
 László Sándor 182, 184, 202
 Latinovics Vincze 46
 Lázarevics Bazil 75
 Lázár János 199
 Lázár Mihály 75
 Lechtenberger Mór 186
 Leffter Mihály 187, 200
 Leibermann Ábrahám, id. 181
 Lénárd Máté 80
 Lendvay Ferenc 60, 77, 78, 334
 Lengei Mihály 199
 Lengyel József 202
 Lengyel Lőrinc 187
 Leopold Bertalan 186, 199
 Lestár Péter 86

- Lévai Ignác 187, 200
Lévay Ferenc 201
Lichtenberger Mór 199, 200, 201
Ligeti Dániel 65
Lillin Károly 185
Lipovszki István 200
Lipovszky József 187
Lippai Nagy István 187
Liptay Miklós 181
Löcsey Mihály 186
Lombmayer József 181
Lónyay Menyhért 34
Lőrinczy János 181
Lovassy Károly 202, 203
Löw Lipót 91, 186, 201
Luchs Sámuel 202
Lukacs, John 110, 339
Lunle Miklós 186
Lusztig Ferenc 186
- M
- Madarassy László 86
Madarász József 36
Madarász Károly 45
Madár Mihály 186, 199, 200
Magyar Gábor 181, 201
Magyar Imre 186
Magyar János 92, 113, 123, 186, 195, 198, 199, 200, 201
Magyar József 187
Magyary Zoltán 12, 53, 340
Majthényi Dezső 36, 45
Makó István 92, 181, 205
Márffy Ede 53, 340, 345
Margitay István 181
Margittai Sándor 201
- Marjalaky Mihály 181
Márkus Dezső 42
Márton Károly 198, 202, 203
Márton Lajos 181, 205
Masa József 187, 200, 201
Máthé Gábor 12, 51, 53, 88, 331, 340, 342, 344, 347
Mayer Ferdinánd 187, 200
Meák Gyula 91, 199, 201
Meggyaszay Imre 182
Meggyaszai Sámuel 202
Megyesi Ferencz 202
Megyesi Károly 203
Megyesi Lajos 202
Ménés András 182, 184, 205
Ménés Mihály 202
Mercik Gyula 83
Mérei Gyula 61, 340
Mester Károly 202
Mészáros György 84, 92, 117, 123, 191, 199, 201
Mészáros József 92, 184
Mészáros Lajos 86, 92
Mészáros László 202
Mezey Barna 20, 27, 32, 54, 57, 92, 181, 338, 340, 344, 345, 346, 347
Mezey Gábor 92
Mezey István 181
Meznerics Iván 21, 53, 69, 110, 139, 147, 340
Mike Ferencz 182, 184
Míru György 12, 30, 45, 65, 69, 88, 109, 110, 340
Mocsáry Lajos 34, 36, 42, 43, 46, 346
Mocsonyi Sándor 45
Molnár Antal 187, 199

Molnár Gábor 187, 200
 Molnár György 60, 62, 92, 126, 177, 181,
 182, 183, 185, 205
 Molnár János 186, 200
 Molnár József 186
 Molnár Márton 187, 198, 201
 Móricz András 181, 184
 Móricz Pál 45
 Mozgay Károly 186
 M. Tóvári Judit 111, 340
 Mukits Ernő 39
 Müller János 198
 Muraközy Károly 181, 205
 Muskel Sándor 92

N

Nagy Bálint 183, 185
 Nagy Ernő 12, 15, 340, 342
 Nagy Ferencz (1) 37, 112
 Nagy Ferencz (2) 182, 184, 197, 205, 340
 Nagy Ignác 75
 Nagy Imre 182
 Nagy Iván 78
 Nagy János 186
 Nagy József 86, 181, 182, 183, 184, 185, 187
 Nagy Károly 182, 184, 202, 205
 Nagy Lajos 86, 92
 Nagy Mihály 183, 185, 207
 Nagypál Gáspár 186
 Nagy Sándor 92, 179, 182, 184, 186, 200,
 201, 202
 Nánácssy Benő 181
 Nánácssy Ferencz 181, 205
 Nánácssy Imre 202
 Nánácssy László 92, 181, 185, 197
 Nánácssy László 183

Neher Miksa 83
 Nemes Józsefné 203
 Némethy Imre 34, 182, 341
 Némethy Lajos 182
 Némethi Gábor 183, 184
 Német Lajos 191
 Neskovics György 199, 200
 Neubaner József 187
 Nikházy Dániel 182
 Novák János 187
 Novák József 198
 Nováky György 187, 198, 201

Ny

Nyári Pál 34, 40
 Nyilasi Ferenc 92, 200, 201

O

Obláth Lipót 92
 Okerny Gyula 187
 Okernyi Gyula 200
 Oláh András 203
 Oláh Károly 59, 92, 126, 182, 205
 Olajos Ferenc 197
 Olgyay Zsigmond 46
 Oltványi Ferenc 186, 199
 Orbán József 183
 Orosz István 207, 341
 Osztróvszky József 22, 63, 64
 Otrókolsi Végh János 183

Ö, Ő

Ökrös János 182, 184
 Ördög András 188
 Ördög János 92, 187, 199, 201
 Örhalmi Lajos 80, 86, 92

Öri István 182

Öri Sámuel 201

P

Pacher Rudolf 187

Paksy Imre 92, 181, 205

Palai Miklós 202

Pálfy Antal 199

Pálfy Ferenc 86, 92, 187, 195, 201, 207, 208,
214, 321, 335, 341

Pálfy Sándor 187

Pálmai János 185

Pap Ferencz 182, 184, 191, 197

Pap István 186, 187

Pap József 187

Papp Csaba István 96, 341

Papp Ferencz 183

Papp Ignác 186

Papp István 183, 201

Papp József 181

Patay András 12, 51, 75, 76, 77, 78, 80, 81,
85, 86, 89, 190, 191, 196, 212, 336

Patay István 60, 182, 183, 184

Pató Miklós 200

Pérchy Antal 182, 205

Perczel Béla 37, 38, 41, 44, 46, 68

Péresi Antal 183

Péter László 30, 31, 79, 208, 337, 339, 341

Pétervári Máté 12, 21, 23, 24, 25, 32, 64, 341,
342

Pető István 183, 185

Petrovits István 187

Pillich Imre 198

Pillich István 199

Pinczés Mihály 181

Plachy Lajos 75

Plann József, id. 187

Plathi Adorján 202

Polgár András 182

Polgári András 181, 184, 205

Polgári Sándor 182, 184, 203

Pollák S. Sándor 187

Polner Ödön 15, 56, 342

Pölöskei Ferenc 12, 53, 109, 335, 336, 342,
344

Polozner Jenő 65

Popovits Sándor 187

Popper Alajos 182

Poroszlai László 197, 205

Poroszlai Frigyes 207

Poroszlai László 92

Posszert János 205

Pozsgay Mihály 185

Preges Mór 187

Priváry Pál 198

Proszlai László 183

Prosznitz Vilmos 186

Pulszky Ferenc 40, 44

Püspöky István 181

R

Rab László 182, 184

Rácz Ferenc 186

Rácz György 92, 177, 183, 184, 185, 205,
206

Radeczky József 202

Rajki Mihály 187

Rajner Pál 33, 34, 37

Rákosi Nándor 187, 200, 201

Réh János 63, 83, 208

Reidl Ignác 182

Reiger Mihály 187

Reiner Mór 187, 200
 Reines Ferenc 187
 Reitzer Adolf 186, 200, 201
 Reizner András 187
 Reizner János 18, 63, 65, 79, 92, 187, 198, 342
 Reke Vilmos 181
 Révész Bálint 85, 92, 182
 Révész Imre 182, 184
 Reviczky Emil 181
 Rigó Balázs 24, 342
 Rikl József 181
 Rontschnek Emil 181
 Rosenbaum Adalbert 187, 200
 Rosenberg Izsó 92, 200
 Rózsa István 187
 Ruszoly József 12, 16, 18, 21, 22, 24, 25, 31,
 34, 63, 64, 65, 69, 76, 79, 80, 81, 83, 84,
 88, 90, 93, 95, 108, 110, 113, 123, 125,
 131, 142, 143, 192, 209, 337, 342, 343

S

Saitli József 202
 Sallai Balázs 56, 115, 332, 343
 Sápý Sámuel 92, 181
 Sárگا Jakab 183, 185
 Sárközý Ferencz 181
 Sarlós Béla 12, 19, 21, 27, 29, 30, 31, 33, 51,
 53, 55, 56, 57, 58, 60, 64, 67, 69, 76, 87,
 88, 89, 90, 95, 96, 110, 111, 130, 131,
 132, 139, 147, 189, 190, 192, 196, 343
 Sárváry Jakab 181
 Sashegyi Oszkár 23, 24, 343, 344
 Sávai János 187
 Schaeffer Rozália 208
 Scheinberger Antal 187, 200
 Schlesinger Henrik 187, 200

Schütz Antal 186, 199
 Schwarcz Gyula 45
 Schweitzer Gábor 69, 344
 Sebestény Sándor 30, 209, 344
 Sesztina Lajos 181, 205
 Shaffer Nándor 181
 Sik Ferenc 15, 53, 344
 Sikk Lajos 202
 Sikszay József 181
 Simay Tüdor 181
 Simon Ferenc 199, 201
 Simonffy Antal 92
 Simonffy Imre 84, 92, 100, 112, 126, 181,
 194, 197, 201, 203, 205, 206, 207, 344
 Simonffy Kálmán 203
 Simonffy Sámuel 92, 181
 Simon György 181
 Simon Mihály 187, 203
 Simonyi Ernő 42
 Simonyi Lajos 41
 Simonyi Lajos, báró 37, 43
 Singer Mátyás 92, 187, 198
 Singer Vilmos 186, 199, 201
 Singléchy László 186
 Sinku Ferenc 186
 Somogyi András 181
 Somogyi Dániel 182, 184
 Somogyi Éva 12, 344
 Somogyi István 201
 Somogyi Kálmán 201
 Somogyi Lajos 202
 Somosy István 183
 Stanescu Imre 43
 Steinfeld Antal 181, 205
 Steinfeld Ignác 181, 205
 Stenczinger Károly 181, 205

- Sipta István 4, 12, 24, 30, 34, 48, 57, 69, 88,
110, 206, 344
Sümeghi Károly 187, 201
- Sz
- Szabadfi Ede 185, 201
Szabad György 23, 345
Szabados János 185, 199, 200, 201
Szabó Anita 53, 345
Szabó Antal 182, 185, 200
Szabó Bálint 92, 182, 184, 197, 205
Szabó Dániel 12, 333
Szabó Gábor 202, 205
Szabó Imre 92, 187, 200
Szabó István (1) 18, 20
Szabó István (2) 20
Szabó István (3) 57
Szabó János 92, 181, 186, 199, 200, 201
Szabó József 80, 185, 200, 201
Szabó Lajos 92, 181
Szabó Miklós 181
Szabó Soma 183, 185
Szajka Gusztáv 198
Szakál Ferenc 202
Szanczinger Károly 92
Szántai József 202
Szántó Imre 21
Szapáry Gyula, gr. 34
Szarvassy Vincze 203
Szász Zoltán 12, 336
Szathmáry Sándor 205
Szatmári András 202
Szatmári Bálint 183, 184
Szatmári Sándor 182, 184, 202
Szatmáry István 181
Szatmáry Sándor 182
- Szávics György 186
Szecsei Sándor 182
Székely Sándor 182
Székely Tamás 40, 75, 182
Szeckerke János 92
Szél András 187
Szeles Ferenc 199
Szél Imre 187
Szemmáry József 92
Szemvári Ferenc 185
Szende Béla 80
Szentessy István 181, 183
Szente Zoltán 28, 345
Szentgyörgyi Elek 198
Szentkirályi Móric 16, 19, 22
Szentpéteri János 181
Szepessy Antal 92
Szepessy Gusztáv 181, 185
Szepessy Kálmán 182
Szesztina Lajos 92
Szigethy Vilmos 209, 339
Szigeti István 183, 185
Szilági Gábor 182
Szinyei József 79, 206, 209, 346
Szita János 23, 338, 346
Szivesy József 185
Szluha Ágoston 82, 92, 197, 199, 201
Szluha Gusztáv 86
Szmrecsányi Lajos 183
Sz. Nagy Károly 181
Szőke István 181, 183, 184
Szőke Mihály 202
Szokolay István 48, 346
Szöllősy János 207
Szombathy István 181
Szontagh Pál 45

Szűcs Ferenc 177, 186, 199, 200
 Szűcs István 185, 186, 207, 346
 Szűcs János 185
 Szűcs Mihály 182, 184, 202
 Szunnyogh Albert 36
 Szűts Andor 92
 Szüts Ferenc 92, 187

T

Tachler József 197
 Takács Ferenc 183
 Takács Mihály 64, 86
 Takács Péter 111, 346
 Talay Miklós 181
 Tamássy Géza 202
 Tamássy Károly 92, 181, 196, 205
 Tarcsai Dániel 202
 Tarjányi Sándor 48, 69, 346
 Taschler József 185
 Tasnádi István 202
 Tegze Imre 92, 182, 184, 202
 Telegdi László 181, 196, 205
 Temesvári István 185, 200
 Thuri Gergely 75
 Tikos József 202
 Tisza Kálmán 34, 36, 37, 39, 41, 43, 60, 62, 63
 Tisza László 36, 43, 45
 Tombácz János 185
 Tombácz Mihály 187, 199
 Tonelli Sándor 209, 339
 Tordai Vincze 202
 Torday Sándor 21, 53, 69, 110, 139, 147, 340
 Török Dániel 75
 Török Gabriella 77
 Török Pál 92, 182, 184, 191, 203
 Tóth András 182, 184

Tóth Antal 92, 181, 196, 205
 Tóth Bálint 181
 Tóth Ferenc 92
 Tóth Gergely 182, 184
 Tóth Imre 202
 Tóth István 181, 185
 Tóth János 181, 187, 199, 201
 Tóth József 183
 Tóth József, ifj. 202, 203
 Tóth Mihály 86, 92, 177, 181, 182, 184, 187, 199, 201, 205
 Tóth Vilmos 33, 34, 40, 46, 90, 120, 121
 Tóvári Judit 111, 346
 Traub Bernát 187
 Trefort Ágoston 38, 332
 Trocsányi Ferencz 182
 Tüdös János 183, 184, 201

U, Ú

Udvarhelyi Károly 92, 181, 205
 Újfalussy Sámuel 182, 191
 Ungvári András 183
 Ungvári József 183, 184
 Ungváry János 181
 Urményi Miksa 46

V

Vadász József 198
 Vadász Manó 80, 92, 187, 200, 201
 Váradi Ignác 186, 200
 Váradi István 201
 Várady Gábor 36, 68
 Várady Ignác 199
 Várady Imre 92
 Varga Ádám 34
 Varga Ferencz 181, 198, 205

- Varga Illés 187
Varga Imre 181, 202
Varga Károly 182, 184
Varga Lajos 92, 182, 184, 205
Varga Norbert 19, 27, 34, 48, 63, 68, 77, 90,
101, 139, 346, 347
Varga Pál 186, 199, 201
Varjas István 181
Varsányi Artilla 43
Vásári András 182, 183
Vásári István 181, 205
Vásári József, id. 183
Vas János 187
Vas Károly 186, 199, 200
Vass Előd 18, 92, 181, 347
Vass János 181
Vass Károly 92
Vecsei Imre 205
Vecsei Károly 203
Vecsei Kornél 202
Vecsei Viktor 181
Vecsey Imre 181, 205
Vedres István 187
Végh Gyula 202
Vékes Ignác 199
Verebeczky Sándor 34
Vértai István 200
Vértessy István 183, 185, 197, 205
Vértessy Lajos 181, 184
Veszelinovits Bazil 197, 200
Veszélka Ferenc 187
Veszélka Pál 185
Veszprémi László 202
Veszter József 75
Vetési Mihály 202
Vetéssy István 202
Vida Ferenc 86, 186, 199, 201
Vidats János 38
Viday Károly 86
Vidliczkay József 44
Vidra Sándor 187, 200
Vidray Károly 197
Vilmos Károly 181
Vinerli István 202
Vinerli Istvánnal 202
Vöneki Pál 186
Vörös Károly 54, 69, 110, 131, 139, 143, 147,
208, 348
W
Wachsmann Ferenc 198
Wagner Ferenc 187
Wagner Károly 187, 197, 199, 200, 201
Wahrmann Mór 38
Weiglein Ferenc 187
Weis István 50, 348
Weisz Iczik Ferenc 181
Weisz Jakab 186, 200
Wiener Mór 187
Witkovszky Lőrinc 200, 201
Z
Zászlósi János 187, 199
Zichy Antal 48, 348
Zivuska József 203
Zöld István 183, 185
Zöld János 182, 184
Zombori András 185, 187, 199, 200, 201
Zombori Ferenc 186
Zombori Mihály 185, 200
Zombory János 187
Zombory József 186

Zs

Zsótér Andor 64, 92, 177, 187, 199, 200

Zsótér Ferenc 185, 199, 200

Zsuffa Antal 187

Zsuppán F. Tibor 12, 348

Zuber József 75

Zurics Ferenc 207

